

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Catholicisme hier – aujourd'hui – demain. Tome douzième. *Propriété – Rites*, París, Letouzey et Ané [1991], IV pp. i 1272 col.

Aquest volum conté articles dedicats a *Raymond Lulle (bienbereux)* de P[ierre] Péano (522-524); *Raymond Nonnat (saint)*, d'I. C. L. (524); *Raymond de Peñafort (saint)*, d'A. Duval (524-525); i *Raymond Martin (Ramón Martí)*, d'A. Duval (527-528).– J. P. E. [8067]

Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique. Fascicules XCIX-C-CI. *Thiers-Tyskiewicz*, París Beauchesne 1991, col. 705-1400.

Aquest lliurament conté els següents articles que recauen en el nostre camp: *Thomas de Villeneuve (saint)*, d'Argimiro Turrado (874-890); *Torralba (Jean)*, de Domènec N. Cardona (1054-1055); *Torregrossa (Vincent)*, de Pablo M. Garrido (1057-1058); *Torres (Thomas de)* (estudiant i professor a Tortosa i a Tarragona), d'Adolfo Robles Sierra (1064-1065); i *Tuesta (Jerôme Diego)*, de Pablo M. Garrido (1348-1349).– J. P. E. [8068]

Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques. Tome vingt-troisième. *Haegy – Herlemundus*, París, Letouzey et Ané 1990, [VIII] pp. i 1520 col.

En aquest volum només hi ha aquests dos articles que recaiguin plenament en el nostre camp: *Hortalejo (Antonio Manuel de)*, bisbe de Vic, de R. Sanlés (422-423); i *Heremo (San Juan del)* = Sant Joan de l'Erm, d'E[rnest] Zaragoza (1419). Afegim, per la seva relació amb Arnau de Vilanova, l'article dedicat a *Henri de Harclay*, sense signatura (1145-1146).– J. P. E. [8069]

Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 39. *Deodato-Di Falco*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1991, XXⁱ i 804 pp.

Di Sena, Antonio (351-353), Di Sena, Giovanni (353-354), Di Sena, Giovanni (354), Di Sena Giovanni (354-356) i Di Sena, Pietro (356), tots biografiats per Francesco Cesare Casula, són membres d'una família que col·laborà amb els reis de la casa de Barcelona tant abans com després del Compromís de Casp, a Sardenya o a Nàpols o a Catalunya (el darrer morí defensant Joana Enríquez a la Força Vella de Girona el 1462); d'ací ve que l'ACA sigui font de notícies per a llurs successives biografies. Despuig (De Podio), Ausiàs, cardenal, per Salvatore Fodale (418-420); Dexart, Giovanni, d'A. Mattoni (617-622); el conjunt dels *Capitula sive Acta Curiarum regni Sardiniae...*, de Càller 1645, «si colloca in un'area culturale decisamente catalano-aragonesa» (621) i s'hauria inspirat en els grans constitucionalistes catalans del pactisme dels segles XV-XVII.– J. P. E. [8070]

Dizionario Biografico degli Italiani. Vol 40. *Di Fausto-Donadoni*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1991, XX i 807 pp.

Aquest volum proporciona biografies de Di Negro, Salago, genovès que abans de la Pesta Negra capitanejà estols contra naus catalanes entre Sardenya i les Balears; li és atribuïda la matança de sis-cents catalans a Sardenya (146-148); de Do(se), Joan, pintor nat a València entorn del 1604, de família estrangera (334-336); i de Domenico di Catalogna, frare dominicà que actuava a Pavia i a Bolonya a mitjan segle XV (611-613); són escrites respectivament per Giovanni Nuti, Riccardo Lattuada i Katherine Walsh Strnad.— J. P. E. [8071]

Josefina MATEU IVARS, *Iconografía de virreyes del Reino de Sicilia. Aportación a su estudio*. (Ss. XV-XVIII), dins «Scritti Giunta», 843-871 i setze làmines.

En les fitxes dedicades a cada un dels dits virreis trobem transcrita la inscripció que acompanya cada un de llurs retrats, tres dels quals pertanyen a la casa de Montcada: Guillem Ramon de Montcada (847 i làmina I); Hug de Montcada (848-849 i làmina II); i Lluís Guillem de Montcada i Aragó (853 i làmina VI).— J. P. E. [8072]

Lexikon des Mittelalters. V. *Hiera-Mittel bis Lukamen*, Munic i Zuric, Artemis-Verlag 1991, VIII pp. i 2220 col.

Els següents articles recauen d'alguna manera en el nostre camp: *Homens de paratge*, de Carmen Batlle (109); *Huguet, Jaume*, de K. Klemm (182-183); *Humanismus. H. Iberische Halbinsel*, D[ieter] Briesemeister (204-205); *J. Perez de Valencia*, A[dolar] Zumkeller (260); *Jacob I. 'der Eroberer'*, O[dilo] Engels (281-282); *Jacob II, 'der Gerechte'*, O. Engels (282); *Jacob II v. Mallorca*, L[u]dwigl Vones (282-283); *Jacob III v. Mallorca*, L. Vones (283-284); *Jacob IV v. Mallorca*, L. Vones (284); *Jacob von Aragon* (infant), L. Vones (287); *Jacob von Aragon* (Jacob von Urgel), L. Vones (287); *Jacob von Aragon* (cardenal), L. Vones (288); *Játiva*, L. Vones (309); *Joan Roís de Corella*, D. Briesemeister (487-488); *Johann I.*, J[laume] Sobrequés Callicó (495-496); *Johann II*, J. Sobrequés Callicó (496-497); *Johann I. v. Prades und Foix*, J. Sobrequés Callicó (512-514); *Johann v. Aragon, erz[bischof] von Toledo*, P[eter] A. Linehan (516); *Jordi de Sant Jordi*, D. Briesemeister (629-630); *Johannes] de Palomar*, K[laus] Reinhart (778); *Karl v. Viana*, (516); *Katalanische Kompa(g)nie*, K. P. Todt (1054-1055); *Katalanische Sprache und Literatur*, D. Briesemeister (1055-1058); *Katalanische Weltkarte*, U[ta] Lindgren (1058); *Katalonien*, F[rederic] Udina Martorell (1059-1060); *König. F. Iberische Halbinsel*, M. A. Ladero Quesada (1317-1319); *Konstanze v. Sizilien*, L. Vones (1407); *Konstanze v. Aragon*, L. Vones (1408); *La Junquera. Übereinkunft v.*, L. Vones (1621); *Lavaix*, O. Engels (1769-1770); *Lérida*, J[osefina] Mateu Ibars — L. Vones-Liebenstein (1905-1907); *Liber Maiolicinus*, B. Gansweidt (1946); *Llibre de Consolat de Mar*, A[rcadi] Garcia Sanz (2057-2058); *Llibre dels Feits*, L. Vones, J. Mateu Ibars (2058); *Lluchmajor, Schlacht*, L. Vones (2058-2059); *Lluria*, H[enri] Bresc (2059-2060); *Lucrezia Borgia*, M[iquel] Batllori (2164).— J. P. E. [8073]

Josep M. BERNADES, *Els catalans a les Índies (1493-1830)*. (*Buròcrates — Clergues — Professions liberals*). *Assaig de panorama*. I-II-III (Col·lecció Joan Orpí), Barcelona, Generalitat de Catalunya 1991, 341, 310 i 580 pp.

Aquests tres volums són, sobretot, un aplec de notícies sobre el tema indicat en el títol. Precisats els límits del treball (catalans' s'entenen ací els nascuts en terres de parla catalana (14) i el termini cronològic és el 1830, en què es poden donar per consolidats els estats americans independents de l'Estat Espanyol, 16), l'autor

presenta, en el primer volum, un itinerari que va de l'aplec de dades factiques tant sobre nombres globals (sempre irrisoris, car entre el 1493 i el 1600 baixà del 1'2 al 0'55% dels trasplantats a Índies, 170), com sobre diverses categories de persones: funcionaris (19-31), eclesiàstics (31-48), cartògrafs i cosmògrafs, descobridors i viatgers (48-60), escriptors de tema indià (60-63), metges i apotecaris (63-72), artistes, arquitectes i gent de llibres (73-78), predicadors, escolàstics i escriptors devots (78-85), i sobre les personalitats més destacades en història (Joan Cristòfor Calvet d'Estrella, 186-192; Josep Manuel de Peremàs i Guarro, 192-195; i Joan Baptista Munyós i Ferrandis, 196-201), en geografia (Josep Gumilla i Moragues, 201-204; Jordi Joan i Santacília, 205-208; i Cosme Bueno, 208-210), en etnografia (Ramon Paner, 211-215; Francesc Ignasi Alzina, 216-219; Joan de Santa Gertrudis Serra, 219-224; Andreu Febrers i Oms, 224-226; Joan Boscana, 226-229), en govern (Francesc de Borja i Aragó, 231-233; Manuel de Sentmenat-Oms de Santa Pau i Lanuça, 233-236; Josep de Solís i Folc de Cardona, 236-239; Joaquim de Montserrat i de Cruïlles, 239-240; Feliu Berenguer i de Marquina, 240-241; i Manuel d'Amat i Junyent, 241-247), en religió (Lluís Bertran i Eixarc, 248-251; Pere Claver i Corberó, 251-253; Juníper Serra i Ferrer, 254-256; Marià Martí i Estalella, 256-259; Benet M. de Moixó i de Francolí, 259-263; i Narcís Coll i Prat, 263-266); en medicina (Francesc Argeric i Batalla i el seu fill, Cosme Argeric i del Castillo, 266-269; i Josep Salbany i Lleopart, 269-272); en arts (Pere de Noguera i Noguera, 272-275; Josep de Campderrós i Pasqual, 275-277; i Manuel Tolsà i Sarrion, 277-280), en milícia (Josep Cerdà, 281-286), en política (Joan de Miralles i Trailhon, 287-289; Joan Baptista Picornell i Gomila, 289-295; i Josep Preses i Marull, 295-300), en marina (Felip Bauçà i Canyes, 300-306), en enginyeria (Miquel Constançó, 306-310); en arquitectura (Domènec de Petrés, 311-313; Francesc Miquel Marí, 313-314; Manuel de Sanaüja, 314-316). La importància donada als catalans en tant que individus respon a un planteig de principi en el problema de si els nostres passats estigueren o no sotmesos a la prohibició d'anar a les Índies, essent la resposta de l'autor que el nombre concret de catalans és mínim, però encara que fos màxim el nombre seria indiferent per al tema, car fins al segle XVIII tots necessitaven permís especial, i, si passaven a les Índies, hi anaven com a estrangers, car aquella terra era totalment sotmesa a la sobirania de la Corona de Castella i de cap manera a la de la Catalano-aragonesa (107-184).

El segon volum ja és presentat com a apèndix i és bàsicament dedicat a bibliografies. La primera és intitulada *Registre de la literatura catalana americanista (1493-1830)* i aplega en llista única de cinc-cents seixanta-quatre autors (13-154), tant allò que els catalans han escrit sobre les Índies o a les Índies, com allò que a les Índies ha estat publicat sobre Catalunya i els catalans o també allò que els catalans a les Índies han escrit sobre qualsevol matèria o allò que els indians o sobre les Índies ha estat publicat en impremtes catalanes (11). La segona conté tant les obres que han pogut ésser utilitzades en elaborar la bibliografia anterior (157-256) com les que, tot i ésser conegudes, no han pogut ésser utilitzades (256-268). Aquest volum és completat amb taules d'abreviatures i sigles (271-273), de les abreviatures emprades en els quadres estadístics (274), de les sigles d'arxius, biblioteques i institucions (275), de les abreviatures de revistes i de fonts bibliogràfiques (276-277), i de les claus de les obres citades de forma abreujada (278-281). Clouen el volum les taules onomàstica (285-300) i toponímica (301-310).

El tercer volum és tot ell dedicat al *Registre biogràfic de catalans que feren cap a les Índies (1493-1830) (REGBIO)*, en el qual, de tres-mil quatre-cents seixanta-una persones són ofertes les dades següents: qualificació oficial de cada individu, cognoms i nom, lloc de naixement, regió dels Països Catalans, destí americà i data,

càrrecs, lloc i data de defunció, i bibliografia que s'hi refereix. Les llistes alfabètiques són distribuïdes en sis per a la secció de buròcrates, vuit per a la de clergues i altres sis per a la de professions liberals.— J. P. E. [8074-8075-8076]

Lorenzo Galmés, *Los maestros de la orden de predicadores hijos de la provincia de Aragón y su aportación a la obra dominicana en América*, dins *Aragón Nuevo Mundo*, 9-35.

Els mestres generals de l'orde dominicà, dels quals ací és exposada l'atenció envers Amèrica, són l'aragonès Jerónimo Xavierre (12-17), el mallorquí Agustí Pipia (21-24), i els catalans Joan Tomàs de Rocabertí (18-21), Tomàs Ripoll (24-26) i Joan Tomàs de Boixadors (26-29).— J. P. E. [8077]

Vito T. GÓMEZ, Adolfo ROBLES SIERRA, *Religiosos misioneros de la Provincia Dominicana de Aragón. (Siglos XVI-XIX)*, dins *Aragón Nuevo Mundo*, 51-199.

Els autors defineixen aquestes pàgines d'aproximació, car es basen en llistes d'embarcament que sovint no indiquen la procedència dels embarcats. En forma de petits articles de diccionari, alfabèticament ordenats, apleguen les notícies que vinculen els missioners a l'Amèrica o a les Filipines, encara que molts ja pertanyen al segle XIX. Hom fa constar les fonts de les notícies i, si s'escau, el(s) títol(s) de les obres escrites pels respectius dominics.— J. P. E. [8078]

Santiago SOBREQÜÉS Y VIDAL, *Historia General del Derecho Catalán hasta el siglo XVIII*. Pròleg de Josep M. FONT I RIUS, Barcelona, Promociones Publicaciones Universitarias 1989, 134 pp.

Edició de la traducció castellana, feta sobre la segona edició de la *Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta*, Barcelona 1978. Hi ha complements bibliogràfics de Manuel J. Peláez.— J. P. E. [8079]

Aquilino IGLESIA FERREIROS, *La creación del Derecho. Una historia del derecho español. Antología de textos*, Barcelona 1991, 223 pp.

El fascicle d'*Antología...* que ressenyem, complementari dels altres tres anteriors d'exposició teòrica, a manera d'il·lustració d'aquesta, comprèn un recull de fragments de textos jurídics de les diferents èpoques i regnes hispànics. Tot i aquest caràcter didàctic, creiem oportú d'assenyalar els textos extrets de fonts catalanes i valencianes. Hi trobem, en efecte, fragments de diferents *Usatges de Barcelona* i de *Constitucions de Catalunya* corresponents a la primera i terça recopilació, de les *Costums d'Horta*, Lleida, Miravet, Tàrraga i Tortosa, dels *Furs de València*, així com d'algun capitular carolingi, de documents reials o comtals, i fins i tot un breu fragment del *Tirant lo Blanc*. Els textos són presentats en el seu idioma originari, però els llatins són acompanyats de traducció castellana. La indicació de la seva procedència heurística es troba en el llistat final de col·leccions de fonts i de bibliografia. Al final del volum, una taula alfabètica de les fonts amb els corresponents fragments utilitzats facilita llur oportuna consulta.— J. M. F. R. [8080]

Josep M. GAY ESCODA, *La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança*, dins *Corts*, 86-96.

Aquestes pàgines informen de l'evolució de l'òrgan constituït de dret a Catalunya, el 'prínceps' o comte de Barcelona segons els *Usatges* i en exclusiva segons els grans mestres juristes medievals (87, nota 7), prerrogativa de la qual la Cort del 1283 féu partícip la representació del país, quant a les constitucions generals o estatuts de cort (87). Segueix, consegüentment, una explicació dels conceptes: constitució, capítol de cort, capítol del do o servei, judici o sentència de cort (88-89) i una exposició de les possibilitats reals de relació entre rei i els braços (tots tres o només dos o un de sol) (90-91). La participació de la cort en la sobirania legislativa comportà un control dels tres braços sobre l'executiu reial, que també tingué diverses formes d'expressió: jurament, procés de greuges, visita, procediment de contrafacció i ambaixada (92-95). En tota l'exposició són al·legats tant els textos oficials com les explicacions dels grans juristes.— J. P. E. [8081]

Josep M. PONS I GURI, *Aspectes judicials de la Cort General a l'època medieval*, dins *Corts*, 142-145.

La doctrina sobre la cort veu en l'administració de justícia una de les funcions principals de la mateixa. Els *Usatges* li'n dediquen un, el *Iudicium in curia factum...*, judici sobirà i inapel·lable que el rei exercia de forma sumària quan es presentaven situacions conflictives entre els braços, davant el qual només era possible la súplica humil que la sentència fos «in melius commutata» (143-144).— J. P. E. [8082]

Xavier BARRAL I ALTET, *El marc monumental de la celebració de les Corts a l'edat mitjana*, dins *Corts*, 407-411.

Partint de les localitzacions de cada cort, que figuren en les respectives actes, l'autor distingeix: esglésies, sales d'audiència, i edificis construïts 'ad hoc' a darreries de l'Edat Mitjana. Explica els primers amb paràgrafs d'Antoni de Capmany (408-409), els segons amb la sala del Consell de Cent de la ciutat de Barcelona i els tercers amb el Palau de la Generalitat de Catalunya. Amb motiu de la celebració de cort, hom encarregava a artistes la decoració del lloc, en relació a la qual són transcrits dues lletres dels anys 1437 i 1453 (410-411).— J. P. E. [8083]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *El marco de las Cortes de Monzón*, dins *Corts*, 123-128.

Aplec de paràgrafs d'autors diversos relatius a la situació de Montsó, que permetia de celebrar simultàniament cort de catalans, aragonesos i valencians (123); a la distribució dels llocs per a les diverses representacions dels braços dels diversos regnes i principat a Santa Maria de Montsó (125; croquis de l'església: 124); i a les particularitats de la cort del 1585, celebrada al palau reial, conegudes per la descripció que en deixà el cronista reial Henri Cock (126-127).— J. P. E. [8084]

Oriol OLEART I PIQUET, *Organització i atribucions de la Cort General*, dins *Corts*, 15-24.

Amb referència constant als juristes clàssics en el tema, des de Jaume Callís fins als estudiosos actuals, l'autor destria, pas per pas, totes les accions que entraven en la celebració d'una cort, de la convocatòria a la cloenda.— J. P. E. [8085]

Juan Luis PALOS, *Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares*, dins *Corts*, 394-402.

Els síndics municipals, encara que no en cada cort, procedien de quaranta-dues poblacions reials (395); els capitulars, de les vuit catedrals catalanes (nou, després de l'erecció del bisbat de Solsona el 1593). L'aportació d'aquestes pàgines és la de proporcionar una mostra d'allò que els arxius tant capitulars com municipals de Catalunya permeten de saber de les relacions entre cada una d'aquestes corporacions i els respectius síndics a cort, car es tracta dels problemes reials que més interessaven en cada moment. Són transcrits alguns fragments.— J. P. E. [8086

Ana HERNÁNDEZ CALLEJA, *Tipología de los Procesos de Cortes*, dins *Corts*, 62-70.

Definit el procés de cort com «el acta diària de lo que ocorre que incluye la documentació que se produce, expide y recibe» (63), distingeix bàsicament entre el procés de protonotari, que integra les actuacions d'abast general, i el familiar de cada braç, que deixa constància de les actuacions oficials d'aquest; també recorda un procés familiar general, el qual, però, «no siempre ha podido identificarse» (63). Explicat més extensament cada un d'aquests tres processos, l'autora ofereix un quadre, en el qual fa constar quina classe de procés s'ha conservat de cada una de les corts celebrades entre el 1350 i el 1515, amb la respectiva localització arxivística (67-70).— J. P. E. [8087

Frederic UDINA I MARTORELL, *Importància i influència de la Cort General i la Diputació del General de Catalunya*, dins *Corts*, 129-141.

Resumit l'origen de la Cort de Catalunya, n'assenyala la importància en aquests extrems: fou òrgan decisiu en la direcció política del país, contribuï a donar entre Salses i el Cinca unitat a Catalunya i als seus comtats, defensà els drets dels catalans a casa seva, anà vinculada a l'afirmació i a l'ús de la llengua catalana, emprada pel rei i no la llatina (152-153). La segona part assenyala allò que sembla més important de les successives corts de Jaume I (134-135), de Pere el Gran (135-136), de Jaume II (136-138), de l'interregne (138), de Ferran d'Antequera (138-139), d'Alfons dit el Magnànim (139-140), de Joan II (140-141) i de Ferran el Catòlic (141).— J. P. E. [8088

Coral CUADRADA, *Els greuges del sacramental en les Corts catalanes (segles XIV-XV)*, dins *Corts*, 208-216.

L'autora considera un tema pràcticament no tocat el de l'origen i l'evolució del sometent (sonus emissus), que veu néixer el 1284, quan Jaume I [sic] estén als pagesos del Baix Llobregat la concessió d'armes i d'usar-les quan hi són convocats a so de campana (209), concessió que topà amb una contradicció constant dels senyors i amb una confirmació no menys constant del rei, que hi veia una de les seves principals regalies. A base de la documentació ja publicada i de la inèdita a l'ACA, *Canc. i Audiència*, de l'ACB, *Diversorum*, de l'AHPB, *Llibres del Sacramental* i «d'arxius parroquials i particulars del Maresme» (208), mitjançant la transcripció de fragments textuais són ací aplegades notícies sobre l'actuació i la conflictivitat del sometent els dos darrers segles medievals, entre les quals destaca la de l'existència de diversos capítols del sacramental dels anys 1336 (209) i del temps de Joan I (211).— J. P. E. [8089

Catalònia Religiosa. Atlas històric dels orígens als nostres dies. A cura de Joan BADA i Genís SAMPER amb la col·laboració de Ferran COLAS, Alexandre MASOLIVER,

Valentí SERRA, Claustre SOLÉ, Josep A. TORNÉ, Roser VERGÉS, Barcelona, Editorial Claret 1991, 568 pp.

L'obra ofereix una visió global de la vida religiosa a Catalunya des de l'època carolíngia (17-27), mapes comentats (29-98), taules de cases d'instituts religiosos a Catalunya i de famílies religioses catalanes a fora (99-180), agrupades per períodes històrics (181-296) i per camps de dedicació preferent (297-336). Segueix una secció d'elencs diversos (337-356) i una altra de diccionaris (357-541), dins la qual trobem el *Diccionari biogràfic de Religiosos*, reproducció de les biografies publicades dins la *Gran Enciclopèdia Catalana*, moltes de les quals recauen en el nostre camp (391-468). La darrera secció és de bibliografia específica (543-565).— J. P. E. [8090

Philip D. RASICO, *Els topònims «Illa», «les Illes» i afins al Rosselló i a d'altres dominis dialectals del català*, dins «Misc. Carbonell, 1», 325-336.

Durant la segona meitat del segle XIX, en diversos estudis seus de geografia històrica Julià Bernat Alart suggerí que 'Illa' procedia de l'antiga llengua dels ibers. L'autor en reafirma l'arrel llatina 'insula' (326) i examina conjuntament els topònims derivats de la mateixa al Rosselló (328-329), al Vallespir (329-330) i en d'altres comarques catalanes (330-336), resseguint llur presència en documentació dels segles IX i següents.— J. P. E. [8091

Germà COLÓN, *És volcà un lusisme internacional?*, dins «Revue de Linguistique Romane», 55 (1991), 319-337.

En diàleg amb Joan Coromines, l'autor comença el seu estudi de la paraula catalana 'volcà' transcrivint, ultra el ja conegut d'Antoni Ginebreda (322), tres nous fragments d'autors del segle XV on es troba la grafia 'bolcan (?) / bolcam' (321). Ressegueix la presència de la dita paraula en textos tant castellans com portuguesos relatius a les descobertes geogràfiques del segle XVI (322-336) i acaba proporciant un fragment de Josep Romeguera en el qual apareix la grafia 'volcà' el 1681 (336-337).— J. P. E. [8092

Joseph GULSOY, *El desenvolupament de la -l implosiva en català*, dins «Hom. Roca-Pons», 167-203.

L'autor es fixa en el fet que «en els textos antics catalans es troben exemples de la -l vocalitzada davant consonant dental (*coutell < coltell...*)» (167), en ressegueix la vigència en comarques diverses (169-172), resumeix allò que en diuen les gramàtiques històriques (172-173) i esbrina les característiques de la seva presència en fonts rosselloneses (175-181), en fonts del nord-est (181-185), en les del Principat (185), en textos del segle XII (185-186), i del XIII (186-189, amb particular atenció al *Llibre de contemplació en Déu* de Ramon Llull (187-188)). Després estudia filològicament les causes de la dita evolució (190-199) i ofereix la bibliografia pertinent (200-203).— J. P. E. [8093

Francesc LIGORRED, *Paraules de les llengües d'Amèrica. (Aproximacions lingüístiques i literàries en català)* (Col·lecció Joan Orpí, [4]), Barcelona, Generalitat de Catalunya 1991, 138 pp.

En l'estudi introductori a aquesta recopilació de paraules de llengües indígenes d'Amèrica emprades per escriptors contemporanis de llengua catalana, trobem dues

pàgines en les quals són recordats els catalans que abans del 1801 informaren en llurs escrits sobre llengües americanes, començant per Ramon Paner (33-34); el següent Joan Font, autor d'un *Arte* i un *Vocabulario* de llengua tapehuana; Miquel Jeroni Tolosa, autor de catecismes; Pau de Rebullada atent a l'etnologia; Pere Marbau, autor d'un *Arte de la lengua moxa...*; el valencià Josep Gumilla, autor de *El Orinoco ilustrado*; Manuel Peramàs, autor de pàgines importants per a la història de l'americanisme; Benet M. Moixó i de Francolí, defensor dels indis en *Cartas mejicanas*; Andreu Fabrés, autor d'un *Arte* de la llengua maputxe. Pere Alborn i Teixidor compilà un *Vocabulario* de mots del Vancouver; i Miquel de Constançó escriví un *Diario histórico de los viajes de mar y tierra hechos al Norte de California* (34-35). També són aplegades les mostres de presència de la realitat americana en escriptors catalans anteriors al segle XIX: Gaspar Sala i Berard traduí al català alguns capítols de Bartolomé de Las Casas; productes americans espurnegen cançons populars i certes pàgines de Rafael d'Amat i de Cortada (39-41).— J. P. E. [8094]

Rafael CARIA, *L'alguerès des d'una perspectiva històrica*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», I (1990), 33-53; II (1991), 119-133.

Aquest article filològic s'encara amb la doctrina, fins ara considerada sòlida, segons la qual l'alguerès pertanyia al català oriental i, basant-se en l'abundosa documentació del segle XVI, escadussera o en volum, relativa a la vida diària del país, d'un sorprenent interès dialectològic, defensa que «el lèxic és nombrós, les formes verbals i la morfosintaxi de procedència occidental catalana, i si volem més aviat valenciana, dels quals han quedat abundosos rastres en l'esmentada documentació i en la memòria popular» (35). El recurs, doncs, a la tal documentació, d'on són transcrites mostres, és constant en tot l'article i al capdavant són transcrits fragments d'un *Breve compendi de la Doctrina Christiana*, la primera edició del qual és del 1790 (131-132).— J. P. E. [8095]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Incidència de la poesia popular en la lírica catalana de l'edat mitjana i el Renaixement*, dins «Els Marges», 43 (febrer 1991), 5-24.

L'autor aplega en aquestes pàgines exemples de poemes catalans que reflecteixen d'una manera o d'una altra la sensibilitat de llurs autors envers la lírica popular (6). Ja en el pas del segle XII al XIII, Ramon Vidal de Besalú donava testimoniatge de l'existència de tot un magma poètic popular en llengua catalana; cosa que confirmen alguns dels sirventesos i la *Cansoneta leu e plana* de Guillem de Berguedà (7-9); la *Viadeyra*, la *Peguesca*, l'*Espingadura* i la *Gelosesca* de Cerverí de Girona, ací transcrits (9-14); també la confirmarien el *Senyor Déus, pluja...* de Ramon Llull (14) i d'altres poesies del segle XIV: *Lassa, mays m'agra valgut...*, *Ay, sényer, saludar m'ets...* (15-16) i, ja en el segle XVI, algunes peces transcrits per Pere Serafi i per d'altres (17-23), una de les quals, *Bella, de vós som amorós...* hauria tingut contrafaccions no sols en català sinó també en castellà (19).— J. P. E. [8096]

José-Luis MARTÍN, Luis SERRANO-PIEDECASAS, *Tratados de caballería, Desafíos, Justas y Torneos*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia». Serie III, 4 (1991), 161-242.

Els tractats de cavalleria més coneguts són el títol 21 de la segona *Partida* d'Alfons el Savi i el *Llibre de l'Orde de Cavalleria* de Ramon Llull. La primera part de l'estudi (162-186) resumeix successivament la doctrina d'aquests autors (i d'altres)

sobre la raó d'ésser de la cavalleria i sobre les qualitats ètiques del cavaller (163-166), l'orde de cavalleria i l'ofici de cavaller (166-170), el seu adobament (170-174), i el simbolisme de les armes (175-182), costums i virtuts dels cavallers (182-184) i la honor que els és deguda (184-186). Sota el títol de *Reptos y desafíos, batallas, justas y torneos*, és exposada la doctrina dels tractadistes castellans, completada amb la de textos catalans, des dels *Usatges* (188) a Jaume Marc (194-195) i al *Tirant lo Blanc* (197) o a diverses *Lletres de batalla* (201, 204, 206). La darrera part és dedicada a *El doctrinal de caballeros* d'Alonso de Cartagena (210-227), d'on és transcrit el títol cinquè *De la devisa de la vanda e de los torneos* (228-242).— J. P. E. [8097]

Edward NEUGAARD *The short Narrative in medieval catalan Literature*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V/2 (December 1991), 89-95.

Llista de les obres catalanes medievals, ja publicades o encara inèdites, el tema de les quals són les rondalles o els contes, amb indicació del nombre que cada una de les obres indicades en conté; també són assenyalades les que sense ésser dedicades exclusivament al tema, n'integren alguna (91-93), i la corresponent bibliografia (93-95). [Al futur inventari complet hi han de figurar almenys dos 'eximplis' d'Arnau de Vilanova: «la ystòria dels dos companyons, los quals eren en scoles», de la *Lliçó de Narbona*, i la de les dues monges, de l'*Ad priorissam, de caritate*, de Ramon Llull, ultra el *Llibre de les bèsties*, Robert Pring-Mill acaba de publicar altra vegada el seu estudi dedicat a *Els recontaments de l'Arbre exemplifical...*, tal com hom pot veure en les pàgines dedicades a la bibliografia sobre Ramon Llull en la secció III d'aquestes *Notícies bibliogràfiques*, 602-603, núm. 8542].— J. P. E. [8098]

Jesús-Francisc MASSIP, *El repertorio musical en el teatro medieval catalán*, dins «Revista de Musicología», X (1987 [1988]), 721-752.

En el teatre medieval conviuen parts recitades i parts cantades. Ja Higiní Anglès havia indicat la conveniència de copiar els títols de cançons catalanes antigues, ara perdudes, que figuren en els textos o en les rúbriques de les representacions teatrals, cosa que l'autor fa aplegant tota mena de títols, llatins, occitans o catalans (724), per als quals ha dreçat dos quadres disposats en ordre alfabètic: un per als títols llatins (732-748) i un per als catalans i occitans (749-752). En vuit columnes paral·leles l'autor ens dona el títol de la peça, la font, la seva forma musical, el(s) personatge(s), el títol de l'obra teatral dins la qual hi ha el(s) cant(s), el nombre de versos, la data i la referència a l'edició teatral.— J. P. E. [8099]

Vicent Josep ESCARTÍ, *La documentació escrita generada pel mustassaf* (sic), dins «Saitabi», XLI (1991), 189-199.

L'exercici de l'autoritat del mostassà era només oral, però també comportava escrits diversos: actes notarials de decisions que calia recordar, ordinacions de mostassafia, llibre de comptes (191, en particular nota 10). L'autor es fixa en «l'ús de l'escriptura en la documentació generada per mustassaf [sic]... cal tenir present el procés de depuració i renovació que de cada cert temps experimentaven els corpus d'ordinacions i casuística...» (191) i distingeix dues situacions: la inicial, en què normativa i actes són successivament registrats en temps que poden ésser llargs i per tant per mans diverses; i la posterior en què el material precedent és reelaborat i sintetitzat, en principi, per una sola mà i en temps únic (192-193). Es fixa en particular en els dos exemplars del *Llibre del mostassaf* d'Albalat de la Ribera,

conservats en el seu Arxiu Municipal, on distingeix quatre mans (dues de les quals identifica amb persones de la vila, 195), totes de mitjan segle XVII, fa referència a dos quadres [que no he sabut veure], i arriba a la conclusió que «presenten el fenomen d'acumulació gràfica, quan per les seues característiques internes... haurien de respondre a una sola mà, a un sol moment gràfic» (195-196). Les pàgines 197-199 ofereixen mostra de paràgrafs escrits per cada una de les quatre mans diverses.— J. P. E. [8100]

Joan CASTAÑO I GARCIA, *Aproximació a la bibliografia de la Festa o Misteri d'Elx*, dins «Misc. Carbonell, 1», 303-324.

Fins al segle XVIII, el *Misteri...* era una representació religiosa protagonitzada pels habitants d'Elx, que mantenien ben tancats i secrets els respectius papers. El mateix autor sintetitza les quatre etapes posteriors de producció bibliogràfica entorn de la *Festa d'Elx* (324): la primera (1727-1869) «presenta com a característica fonamental el seu caràcter eminentment religiós» (304-306); la segona (1869-1936) «es caracteritza per presentar les primeres passes de l'intent de trencar l'esmentada barrera ocultista que envoltava el món del Misteri» (306-312); la terça (1941-1978) «després de la ruptura en tots sentits que representa la guerra civil, pot ser definida per una producció bibliogràfica que, apartant-se de l'àmbit científic, se centrà en el literari i el religiós» (312-318); i la quarta (1979-1990) «el període... més fructífer des del punt de vista de la investigació» (318-323), car per primera vegada és objecte d'estudi universitari sistemàtic, amb edició crítica del text del 1709 (319-320) [cf. ATCA, IX (1990), 624, núm. 5929].— J. P. E. [8101]

El Auto Religioso en España, Madrid, Comunidad de Madrid. Consejería de Cultura 1991, 232 pp.

Un capítol únic és dedicat a les representacions teatrals sacres de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià (125-159); en són autors Francesc Massip i Maria de la Pau Janer. La respectiva narració de les representacions recorda els textos, en els quals s'han concretat i el segle en el qual foren redactats: i així trobem la *Passió de Cervera*, el *Descendiment de la Creu* d'Ulldecona, *La gran tragèdia de la Passió i Mort de Jesucrist* de fra Antoni de Sant Jeroni, les *Passions* d'Olesa i d'Esparreguera, el *Ball del Sant Crist* de Salomó, la *Patum* de Berga, la *Representació de l'Assumpció de madona Santa Maria* de la Selva del Camp, el *Misteri d'Elx*, les representacions de la Passió de Montcada, Benetússer i Callosa de Segura, el *Cant de la Sibila* de la Seu de Mallorca, el *Davallament* de Pollença i la *Representació del Rei Herodes* de Capdepera.— J. P. E. [8102]

Isidra MARANGES I PRAT, *La indumentària civil catalana. Segles XIII-XIV* (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XLI), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1991, 160 pp.

L'autora defineix el seu treball «un recull de dades trobades sobre indumentària civil en un grup de llibres i en alguns inventaris i documents dels segles XIII, XIV i XV, tots ells publicats» (7). La base és constituïda per vint-i-set volums impresos i per divuit inventaris, la llista dels quals ocupa les pàgines 135-141. Les dades proporcionades per aquestes fonts són temàticament aplegades amb la respectiva transcripció de fragments, normalment breus, en tretze capítols successivament dedicats a generalitats (11-16), mantells (17-24), vestits (25-39), roba interior (40-46),

calces (47-50), calçat (51-56), agençament del cap (57-68), guants (69-70), cinyells (71-77), pells (78-83), robes (84-109), colors (110-117), ornaments (118-128). En els capítols en els quals la multiplicitat es dona, són recordades les corresponents menes, per exemple, de vestits o de robes o d'ornaments. Les pàgines 129-134 presenten llista de mots específics que compareixen en els fragments medievals transcrits, sense, però, explicació de llur significat, extrem inclòs en els capítols.- J. P. E. [8103]

Alicia CÁMARA MUÑOZ, *Las torres del litoral en el reinado de Felipe II: una arquitectura para la defensa del territorio (y II)*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Serie VII. Historia del Arte», 4 (1991), 53-94.

Dins aquest article, les pàgines 66-74 són dedicades a l'antic Regne de València, amb quatre il·lustracions; i les 75-92 a Catalunya i Mallorca, amb deu reproduccions de mapes, plànols i croquis de la segona meitat del segle XVI. La fortificació de la maresma era molt més necessària per la presència dels moriscs (67); són recordades les decisions de Corts demanant defenses (68) i sobretot resumits els informes de Giovanni Battista Antonelli, segurament del 1569, conservat a Simancas, Archivo General, *Guerra Antigua*, lligall 72; de Lluís Escrivà, qui proposà que el rei comprés la Torre d'Orpesa; i de Vespasiano Gonzaga (68-70). Algunes d'aquelles forteses projectades foren construïdes (73). A Catalunya calia protegir el Delta de l'Ebre perquè era refugi i proveïment de corsaris; projectes i informes són en el mateix fons, lligalls 81, 110 i 111; la Torre de la Punta de l'Alvet sofrí un atac d'algerins, en el qual molts dels defensors foren morts o empresonats; per això fou engrandida i reforçada (82); a base del lligall 250, la pàgina 89 informa d'altres projectes i construccions en la costa catalana. Per a les Balears i Pitiüses, hi ha informació de projectes i plànols per a Eivissa, Formentera, Mallorca i Cabrera (90-91).- J. P. E.

[8104]

Agustí COLOMINES, Vicent S. OLMOS, *L'espai local: una proposta de recerca històrica*, dins «L'Avenç. Revista d'història. Plecs d'història local», núm. 147/32 (abril 1991), 36-39 i 44.

Cf. el resum ja publicat dins ATCA, XI (1992), 509, núm. 7089.- J. P. E. [8105]

Sebastià DATZIRA I SOLER, *La moneda a la Catalunya Central* (Col·lecció Monogràfics, 8), Manresa, Centre d'Estudis del Bages 1991, 350 pp.

Traspassat el numismàtic Sebastià Datzira, hom, després d'unes pàgines de M. Crusafont i Sabater i d'Anna M. Balaguer dedicades a la personalitat de l'autor i als seus treballs numismàtics (8-19), n'ha aplegat els treballs dedicats al tema relatiu a les comarques atravesades pel riu de Llobregat. I així trobem, ultra un estudi general, dos estudis dedicats a monedes antigues conservades en el Museu Comarcal de Manresa (34-68), sis a monedes que circulaven a Catalunya entre els segles XIII i XVIII (70-96), i altres sis a les dels segles moderns, un dels quals és *Les encunyacions a Manresa durant la Guerra de Separació. Fons documentals* (108-114) [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 547, núm. 4241]. Són transcrites les inscripcions que figuren en les monedes analitzades. La secció de *Medallística* presenta les *Medalles commemoratives de numismàtics il·lustres editades pel C. F. N. de Barcelona*, la primera de les quals és la dedicada a Antoni Agostí i Albanell (316-318).- J. P. E.

[8106]

Odilo ENGELS, *Reconquista und Landesberrschaft. Studien zur Rechts- und Verfassungsgeschichte Spaniens im Mittelalter* (Rechts- und Staatswissenschaftliche Veröffentlichungen der Görres-Gesellschaft, N. F., 53), Paderborn, Munic, Zuric 1989, 450 pp.

Els vuit estudis aplegats en la primera part d'aquest volum, publicats entre el 1961 i el 1979, recauen tots en el nostre camp: *Abhängigkeit und Unabhängigkeit der Spanischen Mark*, del 1961; *Die 'Autonomie' der Pyrenäengrafschaften Pallars und Ribagorza und das karolingische System der Schutzprivilegierung*, del 1969; *Das Schutzprivileg in Katalonien (12.-13. Jahrhundert)*, del 1962; *Die weltliche Herrschaft des Bischofs von Ausona-Vic (889-1315)*, del 1968; *Episkopat und Kanonie im mittelalterlichen Katalonien*, del 1963; *Der Vertrag von Korbeil (1258)*, del 1962; *König Jakob I. von Aragón und die Internationale Politik im 13. Jahrhundert*, del 1979; i *Vorstufen der Staatswerdung im Hochmittelalter - Zum Kontext der Gottesfriedensbewegung*, del 1978.- J. P. E. [8107

Miquel COLLI ALENTORN, *Historiografia*. Pròleg de Joaquim XICOYI BASSEGODA, (Obres de Miquel Coll i Alentorn, 1. Textos i Estudis de Cultura Catalana, 21), Barcelona, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, X i 530 pp.

Aplec de quaranta-un estudis de Miquel Coll i Alentorn, recentment traspasat, repartits en sis seccions. La primera és intitulada *Els inicis de la historiografia catalana*, el primer dels quals, encara inèdit, *La historiografia catalana en el període preliminar* (7-10), «síntesi dels nostres coneixements sobre la historiografia d'aquest període [paleocristià i visigòtic]» (7), ultra recordar els textos historiogràfics d'aquells segles, publica en apèndix aquell fragment de la *Chronica Hispaniae* de Pere Ribera, de Perpinyà, que podria reflectir part d'una *Passio de com[m]uni* dedicada als màrtirs hispànics (10). Segueixen *La historiografia catalana en el període primitiu*, del 1951 (11-62); *Les actes de consagració com a element historiogràfic*, del 1989 (63-64); *El Cronicó de Sant Cugat*, del 1962 (65-92); i *Nòtules sobre historiografia catalana del període primitiu* (93-95). La segona secció s'intitula *Cròniques dels segles XIII i XIV*. Hi trobem: *La crònica de Sant Pere de les Puelles*, del 1969 (99-111); *Les diverses redaccions de la Crònica dels reis d'Aragó i i comptes de Barcelona* (112-113); *Roderic Ximénez de Rada i la nostra historiografia* (114-117); *Un passonari hispànic en una crònica medieval catalana*, del 1967 (118-126); *Les relacions de procuradors*, llista de les d'informadors de Jaume II, publicades per Heinrich Finke, *Acta Aragonensia* (127-129); *La poesia èpico-popular i les cròniques catalanes*, del 1925 (130-132); i *Els poemes narratius de caràcter popular*, llista de les narracions de *Les quatre grans cròniques* en les quals es trobarien vestigis del dit gènere literari (133-135). La tercera secció porta el títol de *Les quatre grans cròniques* i conté els estudis següents: *Les cròniques populars* (139-155); i *Girona a les quatre grans cròniques* (156-167). La secció quarta s'intitula *Entorn de la crònica de Desclot* i engloba: *Introducció a la Crònica de Desclot*, del 1949 (171-270); *Els edificis en la Crònica de Desclot*, del 1947 (271-282); i *El cronista Bernat Desclot i el Regne de València*, del 1960 (283-295). La secció cinquena és intitulada *De les cròniques humanístiques a les falsificacions del segle XVII*, i hom hi pot trobar una nota sobre les tres *Cròniques humanístiques* de Joan I, de Martí l'Humà i de Ferran d'Antequera (299); segueixen: *Les genealogies en la nostra historiografia* (300-303); *El rei Martí, historiador*, del 1967 (304-313); *El Libre de les nobleses dels reis*, del 1928 (314-346; amb reproducció d'una pàgina del ms. de la BC entre les 322-333); *Les compilacions* (347-349); *Les Cròniques universals catalanes*, del 1971 (350-356); *Les traduccions i*

les adaptacions de cròniques clàssiques i exòtiques (357-359); *Reacció classicitzant* (360-361); *Historiografia de Barcelona*, del 1975 (362-413); *L'escola historiogràfica de Santes Creus* (414-416); *Dos humanistes italians en la nostra historiografia*, del 1973 (417-427); *Els dietaris* (428-430); *El problema de l'autenticitat del -Llibre de feyts d'armes de Catalunya-*, del 1948 (431-468); i *La malura de la historiografia (els falsos crònicons)* (469). Sota el títol *La historiografia als segles XIX i XX*, la sisena i darrera secció ofereix: *Els estudis històrics durant la primera meitat del segle XIX*, del 1961 (473-484); *Ramon d'Alòs-Moner*, del 1971 (485-488); *En la mort de Santiago Sobrequés*, del 1973 (489-493); *Jordi Rubió, universitari*, del 1967 (494-500); *Ferran Soldevila (1894-1971), la vida i l'obra*, del 1971 (501-508); *Ramon d'Abadal en la nostra historiografia*, del 1970 (509-512); *Rafael Tasis, historiador*, del 1969 (513-517); *Eufemià Fort i Cogul i Santes Creus*, del 1979 (518-520); *En la mort d'Antoni Comas*, del 1981 (521-522). El llibre es tanca amb una detallada taula general del seu contingut (523-527).— J. P. E. [8108

Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Mestres, companys i amics* (Obres de Jordi Rubió i Balaguer, IX. Biblioteca Abat Oliba, 101), Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 334.

Algunes de les semblances aplegades en aquest volum recauen plenament en el nostre camp, com són les de Jaume Massó i Torrents (15-20), Francesc Martorell i Trabal (57-60), Ramon d'Alòs-Moner (61-62), les dues semblances de Ferran Valls i Taberner (63-138 i 139-148), Ferran Soldevila (159-162), Anselm M. Albareda (163-168), les tres evocacions de Raimon d'Abadal i de Vinyals (169-178; 179-182 i 183-188), Nicolau d'Olwer (189-194), Miquel Batllori (207-213), Miquel Coll i Alentorn (225-233), Josep Romeu i Figueras (235-246), Isidre Bonsoms i Sicart (247-248), Manuel Betí i Bonfill (249-253), Josep Gudiol i Cunill (255-256), Antoni M. Alcover (257-259), Josep Ribelles i Comín (261-263), Salvador Galmés (267-271), R. Foulché-Delbosc (283-285), Joseph Anglade (287), Louis Barrau-Dihigo (289-290), Amadeu Pagès (291-297), les dues notes necrològiques d'Edgar Allison Peers (299-301 i 303-309) i Adam Gottron (311-329).— J. P. E. [8109

Carme SALA I GIRALILT, *Reviure el Passat. Retall d'història local i comarcal i altres de variat contingut*. Volum II (Col·lecció Font Moixina. Recerca, 2), Olot, Edicions El Bassegoda 1990, 248 pp.

La primera part d'aquest recull aplega set records personals amb motiu del traspass de l'autora (13-26). La segona part reuneix pàgines inicialment publicades en periòdics comarcals. Hi trobem dos articles dedicats a Joan Pere Fontanella (27-33 i 123-130); un a les ressonàncies de la victòria de Lepant en un document olotí (35-42); un a l'esment d'Olot en el precepte de Carles el Calb del 832, reproduït fotogràficament i traduït al català (53-51), un a transcripció d'acords del consell municipal relatiu a l'escut d'armes del comú (59-68), un al canal de les aigües de Sant Roc a l'època moderna (69-76), un al quint centenari d'un document de Ferran el Catòlic (77-90, amb transcripció del document i d'altres de relatiu a la Guerra contra Joan II); un a la descripció del 1737 de les virtuts terapèutiques dels bufadors d'Olot (95-98); un sobre un contracte d'obres a Sant Miquel del Mont el 1545 (99-107); un sobre la Mare de Déu del Tura, amb la descripció contemporània (1640) d'un 'miracle' i referències a d'altres documents (109-121); un sobre un cas d'esclavitud a la Garrotxa (131-136); un sobre obres a l'església parroquial de Santa Pau del 1512 al 1531 (137-150); un a la subhasta de la baronia de Santa Pau en

extingir-se la nissaga, 1445 (163-181, amb llista dels caps de casa, 163-181); un a la història del consell municipal o universitat d'Olot (183-200); un a la biblioteca i arxIU històric municipal d'Olot (201-217); i un al P. Antoni Soler, amb transcripció de l'acta del seu bateig a Olot el 1729 (231-236).- J. P. E. [8110]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Quatre lectures de poesia medieval. Ramon Llull, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Joan Roís de Corella* (L'Esparver llegir, 33), Barcelona, Edicions de la Magrana 1991, 116 pp.

Aplec de quatre estudis, ací reproduïts tal com foren publicats la primera vegada (11). Fora dels *Comentaris al cançoner de Jordi de Sant Jordi* del 1977 (42-56), són ja coneguts dels lectors d'ATCA: *Interpretació del Cant de Ramon de Llull* (12-41 [V (1986), 474-475, núm. 2865]); *Situació del jo amorós en el cant XI d'Ausiàs March* (57-78 [V (1986), 498, núm. 2933]); i *Dos poemes de Joan Roís de Corella: A Caldesa i La sepultura* (79-114 [VI (1987), 523-524, núm. 3714]).- J. P. E. [8111]

Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *De Raimundo Lulio al Vaticano II. (Artículos escogidos)* (Hispanica Helvetica, 2), Lausanne, Sociedad Suiza de Estudios Hispánicos 1991, 256 pp.

Aquest aplec conté quatre estudis de tema lul·lià: *La doctrina misional de Raimundo Lulio*, del 1960 (13-27); *Ramon Llull i l'Islam*, del 1967 (29-44); *Le Livre du Gentil et des trois sages de Raymond Lulle*, del 1977 (45-57) i *L'apologétique de Raimond Lulle vis-à-vis de l'Islam*, del 1983 (59-74 [cf. ATCA, V (1996), 476, núm. 2868]). Tres de temàtica renaixentista recaients en el nostre camp: *L'Italia e la Spagna*, del 1988 (77-89, [resumit en la secció tercera d'aquestes notícies bibliogràfiques, 624, núm. 8610]); i *De l'amada divinitzada a la dona de carn i ossos. ¿L'autor de La Celestina conegué Ausiàs March?*, del 1983 (91-105 [cf. ATCA, II (1983), 535, núm. 906]); i *Bartolomé de las Casas ¿discípulo de Raimundo Lulio?*, del 1986 (107-121 [cf. ATCA, VI (1997), 496-497, núm. 3622]).- J. P. E. [8112]

Antoine DONDEINE, *Les hérésies et l'inquisition, XIIe-XIIIe siècles: documents et études*. Édité par Yves DOSSAT (Variorum Collected Studies Series), Aldershot, Variorum 1990, X i 276 pp.

Dins aquest aplec d'estudis publicats dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», dos recauen en el nostre tema: *Le Manuel de l'inquisiteur 1230-1330*, del 1947; i *Durand de Huesca et la polémique anticathare*, del 1959.- J. P. E. [8113]

Antoni SIMON I TARRÉS, *Per una història de la historiografia catalana. Una aproximació bibliogràfica*, dins *La historiografia catalana. Balanç i perspectives* (Quaderns del Cercle, 6), Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials 1990, 107-113.

Constatada la mancança d'estudis historiogràfics i bibliogràfics a Catalunya, l'autor creu que tal dèficit «ha contribuït al desconcert i a la desorientació a l'hora de plantejar-se actualment com s'ha de fer la història de Catalunya en el sentit d'història nacional» (108) i qualifica les seves pàgines d'«aproximació a referències útils per donar una primera idea de la historiografia catalana dels dos darrers segles» (109), referències que aplega sota els epígrafs de treballs generals (109), romàntics i erudits (110), Jaume Vicens i Vives i els seus col·laboradors (110-112), historio-

grafia actual: problemes i perspectives (112-113) i la història local a Catalunya (113).— J. P. E. [8114

Jaume SOBREQÜES I CALLICÓ, *Les històries generals de Catalunya en el període històric de la Renaixença i el Romànticisme (segle XIX)*, dins *La Historiografia catalana. Balanç i perspectives*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials 1990, 19-35.

La primera part de l'article recorda aquells llibres —des dels *Anales de la Corona de Aragón* de Jerónimo Zurita fins al *Viaje...* (sic) de Jaume Villanueva i Astengo—, en virtut dels quals la nostra historiografia «havia recorregut ja un camí bastant considerable. Sobretot en el [camí] de la publicació de documents i de recerca de noves fonts als arxius del país, i sobretot en el període medieval» (21). Després vénen presentació i qualificació d'obres posteriors: la *Historia de Cataluña...* de Víctor Balaguer, encara no alliberada de mites relatius als inicis i destinada a enaltir Catalunya i els catalans (22-25), la *Historia Crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, d'Antoni de Bofarull i de Brocà (25-27), fonamentada en els documents inèdits dels arxius del país, sobretot en l'ACA (25-27), i la de Josep Aulèstia i Pijoan, *Història de Catalunya* que, sense aportar documentació nova, aprofità estudis monogràfics i, a parer de l'autor, entre d'altres punts, encertà en interpretar els *Usatges* com a resposta «a les noves necessitats de la societat feudal catalana» (32).— J. P. E. [8115

Joan CREIXELL, Xavier FERRÉ, *Revista La España Regional. Un exemple de la historiografia romàntica*, dins *Corts*, 97-103.

La dita revista es publicà entre el 1886 i el 1893. La seva inspiració era regionalista conservadora, ací manifestada amb alguns fragments textuais. Són presentats alguns dels articles que hi publicaren tant Josep Coroleu (99) com Josep Pella i Forgas (99-100). Les creacions, també les lleis, del passat són manifestacions de la vitalitat del poble i han d'ésser respectades, entre d'altres raons perquè foren grans: «Deseamos levantar el velo que encubre a nuestros ojos las grandezas de lo pasado...».— J. P. E. [8116

M. M. ESTERELLAS, B. OLIVER, M[aiti] ORFILA, X. TORRES, *Evolución de los estudios sobre la romanización de la Isla de Mallorca*, dins «Trabajos de Prehistoria», 48 (1991), 135-143.

Les primeres pàgines resumeixen la successió d'etapes en l'estudi tant de la prehistòria com del període romà a l'illa de Mallorca, on la caracterització de les dites etapes (versions heroiques anteriors al segle XVIII, valoració exclusiva de les dades objectives en la Il·lustració, aplec d'inscripcions, treballs de camp) és completada amb notícia d'institucions (Societat Arqueològica Lul·liana des del 1884; Institut d'Estudis Catalans a començament del segle actual; Servicio Nacional de Excavaciones després del 1939) i de publicacions (*Circular de Sever* el 1937; *Corpus d'inscripcions baleàriques* el 1965 i 1970). Les pàgines 139-143 apleguen la bibliografia.— J. P. E. [8117

Medioevo Latino. Bolletino bibliografico della cultura europea dal secolo VI al XIII, XII (1991), XLVI i 1118 pp.

En la primera secció, dedicada a reportar bibliografia recent sobre autors i textos en trobem de dedicada a Agobardus Legionensis (20-21); Anfridus (Gaufridus)

Gonteri (38); Arnaldus de Vilanova (53-54); Ato Ausonensis ep., Gerundensis archidiaconus (56); Claudius Taurinensis (106-107); Dhouda (121); Durandus de Huesca (125); Eutropius Valentinus (133); Felix Urgellensis (134); Florus Lugdunensis diac. (135); Gerbertus Aureliacensis schol. (Gerbertus II) (152-152); Guido Terrena de Perpignano (179); Iohannes Biclarenis abb. (227); *Liber Maioricinicus* (257); Lupitus Barchinonensis archidiaconus (262); Oliva Rivipullensis mon. (278); Raymundus Lullus (304-312); Raymundus Lullus, ps. (312); Raymundus Martini (312); Raymundus de Pennaforte (312); Thomas Migerii (Le Myésier), Atrebatensis can. (365); Vincentius Caesaraugustanus diac., Valentiae mart. (417). En la secció dedicada a les diverses disciplines trobem estudis sobre les *Quaestiones Barcinonenses breves* (507), sobre el *Sacramentarium Barcinonense* (597), i el *Sacramentarium Vicense* (598). En la secció dedicada a biblioteques medievals hi ha referència a les de Mallorca (627), Ripoll (629), Vic (634); en la de dret canònic, a un estudi sobre el *Liber Tarraconensis* (655); en la de catedrals, a Girona (795); Lleida (799); Tarragona (808); València (809); Vic (810); en la de ciutats, a Barcelona (818), Girona (823), Ripoll (830-831), Santa Coloma de Queralt (833); en la de catàlegs de manuscrits trobem una referència a Barcelona (903). Hi ha taules dels manuscrits citats (1031-1048), de topònims (1053-1065) i d'autors (1067-1118).—J. P. E. [8118

Bibliographie annuelle du Moyen Age tardif. Auteurs et textes latins, vers 1250-1500, I (1991), 353 pp.

Aquesta nova publicació anyal destinada a bibliografia ofereix no sols els títols i les referències dels estudis compresos dins els terminis cronològics indicats en el títol de l'anuari, ans encara d'altres referències bibliogràfiques, com són les citacions de manuscrits que es troben dins l'estudi i possibles recensions; en algun cas, hi ha resum objectiu de l'estudi. Al final hi ha taula de noms d'autors. En aquest primer volum trobem informació sobre els següents autors nostres: Abraham bar Hiyya (13), Anselmus Turmeda (32), Antonius Andreae (33), Antonius de Galiana (35), Armengaudus Blasi, Arnaldus de Vilanova (38), Benedictus XIII papa (46), Bernardus Oliver, Bernardus Serra (48), *Breviloquium seu concordia Veteris et Novi Testamenti* (56), Durandus de Huesca (83), Franciscus Eximendus (93), Guido de Monte Rocherii, Guido Terreni (109), Iacobus Pérez de València (140-141), Ioannes de Casanova (153), Ioannes de Montesono (172), Ioannes de Palomar (174), Ioannes Serra (180), Nicolaus Eymerici (217), Petrus de Luna (238), Petrus Pascalis (Pascual) (239), Petrus Thomae (242), Prophatius Iudaeus (247), Raymundus Lullus (252-256), Raymundus Martini, Raymundus de Pennaforte, Raymundus Sabunde (256), *Summa Raymundi. Dicta super eam data a collectore Erfordiae* (280), *Summula seu breviluquium de concordia Veteris et Novi Testamenti* (280), Thomas Migerii (300), i Vincentius Ferrerius (307).—J. P. E. [8119

Romanische Bibliographie 1989. Herausgegeben von Gustav INEICHEN. I. Teilband: *Verzeichnisse, Register*; II. Teilband: *Sprachwissenschaft*; III. Teilband: *Literaturwissenschaft*, Tubinga, Max Niemeyer 1991, XVI i 308; XIV i 240; i XIV i 530 pp.

El primer volum és dedicat a aspectes generals com són les llistes de publicacions periòdiques o miscel·lànies extractades i les taules d'autors i de recensionadors. Les pàgines 176-185 del segon volum són destinades a aplegar cent-sis títols relatius a la llengua catalana (del núm. 4197 al 4302), molts dels quals recauen en el nostre camp. I de les pàgines 366-384 (núms. 11420-11687) del volum terç, recauen en el

nostre camp totes les dedicades a autors o a obres anteriors al segle XIX (366-373).—
J. P. E. [8120-8121-8122

«*Collectanea Franciscana. Bibliographia Franciscana*». Tomus XVI (1990-1992), 576 pp.

Trobem en aquesta bibliografia tota una secció dedicada a Ramon Llull (172-188, núms. 2084-2292) i referències escadusseres a Arnau de Vilanova-Joan de Rocatalhada (208, núm. 2553), Francesc Eiximenis (209-210, núms. 2566-2578), Joan Eixemenó (210, núm. 2582), Alfonso Lobo-Catalina de Cristo (230, núms. 2838-2839), Pere Vives (244, núm. 3032), fra Lluís d'Olot (245, núm. 3052); també hi ha nombre d'indicacions bibliogràfiques que ens afecten en la secció dedicada a la història de les famílies franciscanes a l'Estat Espanyol (321-330, núms. 4004-4122); en la secció d'història de les missions, les dedicades a missioners valencians a Amèrica en general durant el segle XVIII (421, núms. 5246-5247), a fra Ginebre Serra a Califòrnia (428-430, núms. 5330-5363 [amb una dada digna d'atenció: el llibre de Bartomeu Font Obrador, *Juníper Serra. L'empremta mallorquina a la Califòrnia naixent* (Biografies de Mallorquins, 15), Ciutat de Mallorca, Ajuntament 1988, 141 pp., seria una «editio valentina», 428, núm. 5340]; i encara alguna altra indicació relativa a terciaris (494, núm. 6159).— J. P. E. [8123

Massimo CERESA, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana (1981-1985)* (Studi e Testi, 342), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 1991, XLVI i 698 pp.

Tal com diu el títol, trobem en aquest volum les fitxes bibliogràfiques d'estudis que s'han ocupat de manuscrits de les diverses sèries de la Biblioteca Vaticana. I com que un sol estudi es pot ocupar de més d'un manuscrit, no és estrany de trobar un mateix estudi en pàgines diverses, d'acord amb el manuscrit corresponent. També cal tenir en compte que els límits cronològics es poden allargar a anys anteriors al 1981. La taula d'autors al final del volum (653-695) ajuda a trobar els manuscrits diversos, als quals es pot referir un sol estudi. De fet, són aplegats en aquest volum estudis relatius a manuscrits vaticans que contenen obres de temàtica nostra (o que d'alguna manera s'hi relacionen): Nicolau Eimeric (núm. 901, 982, etc.), sant Vicent Ferrer (núm. 1040), Arnau de Vilanova (núm. 2121-2123, 3800, 4815, 4840, 10984, 12888-12891, 13639, 13819 i 14890), Ramon Llull (núms. 3772, 3780, 3845, 3895, 3906, 3934-3935, 6123, 14922), Joan Lluís Vives (núm. 11157), Antoni Agostí (12702, 12738, 13991, 14085), Benet XIII (núm. 14288), sant Juan de Ribera (núm. 14426), sant Josep de Calasanç (núm. 14450) i un cardenal d'Aragó [que podria ésser Joan de Casanova] (núm. 80, 2860, etc.). També hi són tocats temes com el concili valencià del 546 (núm. 4819, etc.), la dissolució dels templers de Barcelona el 1311 (núm. 4183), els jueus de la corona catalano-aragonesa (núm. 6760), les Vespres Sicilianes (núm. 13131, 14345), la pau de Caltabellotta (núm. 11678), el romanç *Flamenca* (núm. 13414), homiliaris de Catalunya (núm. 13791), la *Bíblia* de Ripoll (núm. 13807) i la nunciatura pontifícia a Barcelona el 1710 (núm. 15024).— J. P. E. [8124

Israel J. KATZ, J. B. *Trend's little-known bibliographical Contribution to the Study of Spain's traditional Folk Music*, dins «Anuario Musical», 46 (1991), 346-388.

Les primeres pàgines recorden els precedents d'aplegar una bibliografia especialitzada en el camp de la música popular. El recull actual és bàsicament constituït per una llista de dues-centes catorze publicacions, d'entre les quals no manquen les relatives a Països Catalans ni les basades en investigació de fons documentals (349-373) i és completat per una taula d'antropònims (377-383), de biblioteques i institucions (383), de matèries (384-388) i de bibliografies, llibres de referència i col·leccions d'assajos (388).— J. P. E. [8125]

Josep SERRA I GARCIA, *Síntesi de la bibliografia històrico-arqueològica de la comarca de l'Anoia (2a part)*, dins «Estrat. Revista d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga», 4 (1991), 111-126.

[La primera part d'aquesta bibliografia fou publicada en el fascicle primer, però no m'és coneguda]. En aquest segon liurament trobem llista d'obres generals (111-112), tècniques (112), prehistòria (112-119), història antiga (119-124) i història medieval (124-126). En cada apartat, les entrades són ordenades alfabèticament pel primer cognom dels autors o per la primera paraula dels títols, i ultra la fitxa, ofereixen un brevíssim resum del contingut.— J. P. E. [8126]

Josep MATAS I BALAGUER, *Bibliografia del Baix Empordà*, La Bisbal d'Empordà, Consell Comarcal del Baix Empordà 1991, 824 pp.

Tant per a l'Empordà en general (25-53) com per al Baix Empordà (53-80) i la Costa Brava (80-114) en particular, i per a cada una de les quaranta-una poblacions de la comarca: Albons, Begur, Belcaire, la Bisbal d'Empordà, Calonge, Castell d'Empordà, Castell-Platja d'Aro, Colomers, Corçà, Cruïlles, Foixà, Fontanilles, Fonteta, Garrigoles, Gualta, Jafre, Monells, Mont-ras, Palafrugell, Palamós, Palau-Sator, Pals, Parlavà, la Pera, Peratallada, Regencós, Rupià, Sant Feliu de Guíxols, Sant Sadurní de l'Heura, Santa Cristina d'Aro, Serra de Daró, la Tallada d'Empordà, Torrent d'Empordà, Torroella de Montgrí, Ullà, Ullastret, Ultramort, Vall-llobrega, Verges, Vilopriu i Vulpellac, hi ha en aquest volum dos grups d'indicacions bibliogràfiques que recauen en el camp d'aquest anuari: les publicacions relatives a la població o a algun dels seus habitants (pensem en els fascicles de tema judicial) anteriors al segle XIX i les que des de mitjan segle XIX són producte de la investigació en fons arxivístics d'aquells segles. Cada fitxa bibliogràfica té dos complements: un codi indicant a quin dels vint-i-un grups temàtics pertany, grups temàtics esquematitzats en les pàgines 20-21; i una sigla assenyalant quina de les biblioteques o arxius indicats en la pàgina 19 en posseeix exemplar. Les fitxes bibliogràfiques pugen a 4665 (25-463), completades per taules d'autors i d'obres anònimes (465-566), de títols per ordre alfabètic (567-782) i la que per a cada una de les unitats geogràfiques aplega les corresponents fitxes bibliogràfiques en els grups temàtics indicats en les pàgines 20-21 (783-823).— J. P. E. [8127]

Agustí COLOMINES I COMPANYYS, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *L'espai local. Indagacions sobre la història policèntrica*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 17-28.

Agustí COLOMINES I COMPANYYS, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Bibliografia de l'Horta-Sud. Propostes d'organització i recerca*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 283-360.

Reedició per separat i en ordre invers de les dues parts que constitueixen el llibre resumit dins ATCA, XI (1992), 509, núm. 7089.— J. P. E. [8128-8129]

Carme DANÉS I BOVÉ, Carme ORTIZ I VALERI, *Sant Joan de les Abadesses. Aproximació bibliogràfica*, dins «XXVII Assemblea», 191-197.

Aplec qualificat per les autores de «petita mostra» d'allò que podria ésser una bibliografia completa sobre aquella vila; comença amb una llista cronològicament ordenada, les edicions de la qual van del 1728 al 1982 (191-194), segueix una llista de revistes publicades a Sant Joan de les Abadesses (194) i encara són indicades les obres que caldria «ampliar i revisar» (195-196). S'acaba amb un índex alfabètic d'autors (196-197).— J. P. E. [8130]

Bibliografia Històrica Tarraconense, XII (Biografia i Bibliografia, 18), Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1991, 76 pp.

La informació bibliogràfica proporcionada per aquestes pàgines prossegueix numèricament i qualitativament la dels lliuraments anteriors [cf. ATCA, IV (1985), 497-498, núm. 1823; V (1986), 358, núm. 2446; VI (1987), 394, núm. 3245; VII-VIII (1988-1989), 394-395, núms. 4001-4002; i XI (1992), 509-510, núms. 7090-7091]. Les fitxes bibliogràfiques van del núm. 3468 al núm. 3609 i són aplegades en les seccions d'arqueologia, art, biografies, ciències auxiliars, demografia, economia i societat, etnografia, fonts i bibliografia, història eclesiàstica i història local. Pràcticament en totes les seccions hi ha títols que recauen en el nostre camp, tant com es basen en documentació d'arxius, però potser cal indicar les pàgines dedicades a assenyalar les referències a Tarragona en els quatre volums del *Calaix de sastre* del baró de Maldà, Rafael d'Amat i de Cortada, publicats els anys 1987-1990 (37-39).— J. P. E.

[8131]

Montserrat FERRÉ I GRAS, Joan GISBERT I CANES, *La catedral de Tarragona. Índex bibliogràfic*, dins «Butlletí Arqueològic», Època V, núm. 13 (1991), 241-356.

Aplec, que els mateixos autors declaren no exhaustiu entre d'altres raons perquè no ho ha estat el buidatge d'algunes publicacions periòdiques que els han servit de font (242). En canvi, també han aplegat pàgines de premsa diària o de publicacions esporàdiques, com és ara els programes de Setmana Santa. El límit cronològic 'ad quem' és l'any 1988 (243). El resultat han estat quatre-cents setanta-cinc títols que normalment són completats amb informació sovint valorativa del contingut. La distribució segueix l'ordre alfabètic tant en el seguici dels vint-i-un temes, en els quals han agrupat les fitxes, com en la d'autors o de títols d'obres anònimes a l'interior de cada unitat temàtica. I així trobem els apartats d'arquitectura (245-247), artistes (247-256), càrrecs (256-257), claustre (257-260), dignitats (260-265), escultura (265-274), excavacions (275), fonts i bibliografia (275-302), guies (302-305), iconografia (305-306), litúrgia (306-319), llegendes i costums (319-322), música (322-323), objectes de culte (324-326), pintures (326-329), reformes i restauracions (329-337), retaules (337-339), Santa Tecla la Vella (339-342), i tapissos (342-345); la bibliografia és completada amb una llista d'obres no ressenyades (345-347) i amb dues taules: d'autors (348-350) i d'altres antropònims que no són d'autors (351-356). Si, per exemple, la secció de fonts i bibliografia entra de ple en la nostra temàtica, la majoria de títols de les altres seccions es basen en coneixement de fonts arxivístiques o bibliogràfiques.— J. P. E. [8132]

M. ROSA MONTANYA I LACAMBRA, *Història, art i antropologia del Berguedà 1989/1990. Buidat d'articles de revista i bibliografia*, dins «Quaderns de l'àmbit de recerques del Berguedà», 1 (1991), 145-158.

Aplec bibliogràfic, de fet principalment dedicat a temes actuals (en el qual, però, no manquen fitxes que recauen plenament en el nostre camp); és dividit, per a cada un dels dos anys, en seccions d'història, de biografia, d'art i antropologia i de folklore; de més a més, al final, en secció única per als dos anys, és donada la llista dels llibres que tenen per tema el Berguedà.— J. P. E. [8133

M. ROSA MUÑOZ POMER, M. LUTGARDA ORTELLS PÉREZ, *Las instituciones parlamentarias forales en la biblioteca General de la «Universitat de València»*, dins «Saitabi», XLI (1991), 47-81.

Llista dels cent noranta-nou impresos des dels començaments de la impremta fins al segle XX relatius al tema esmentat en el títol. La llista segueix l'ordre alfabètic del primer cognom dels autors o del primer substantiu del títol en el cas d'obres sense autor declarat. Ultra el títol de l'imprès, hi ha informacions complementàries (existència d'anotacions, signatura actual, procedència de l'exemplar, etc.). Una quantitat considerable són sentències impreses de l'antiga Reial Audiència del Regne de València. No s'han integrat en la llista ni els manuscrits ni els articles de revista. Al final hi ha taula d'autors i de conceptes (78-80).— J. P. E. [8134

ANTONI GAVALDÀ I TORRENTS, *Bibliografia Vallmollenca, III*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», núm. 19 (1991), 71-91.

L'actual lliurament conté, numerats, títol i resum de contingut de cinquanta publicacions (del núm. 326 al 375), amb indicació de les biblioteques on es troben. Divuit almenys recauen en el nostre camp, normalment estudis sobre aspectes diversament històrics (onomàstica, senyorijs, jueus, etc.). Hi ha, entre d'altres, reproducció de dues portades de llibres de Josep Blasi, dels anys 1751 i 1762; el segon, *Avisos a los mortales* conté *Otro romance trilingüe, en lengua cathalana, castellana, y latina* (82 i 85).— J. P. E. [8135

JOSEP M. BENÍTEZ I RIERA, *La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori*, dins «Misc. Batllori», 11-30.

GIUSEPPE TAVANI, *Il contributo di Miquel Batllori alla medievalistica catalana*, dins «Misc. Batllori», 31-50.

JOSÉ LUIS GOTOR, *El padre Miguel Batllori, hispanista*, dins «Misc. Batllori», 70-77.

ALBERT MANENT, *Semblança d'un humanista*, dins «Misc. Batllori», 181-184.

MARTÍ DE RIQUER, *L'exemplaritat humanística del Pare Batllori*, dins «Misc. Batllori», 187-189.

MARC-AURELI VILA, *Miquel Batllori, l'amic*, dins «Misc. Batllori», 199-203.

DALMIRO DE LA VÁLGOMA Y DÍAZ-VARELA, *El P. Miguel Batllori y Munné, S.J.*, dins «Misc. Batllori», 204-207.

L'article inicial proporciona informacions de primera mà sobre la vida de Batllori dins la seva família i dins l'orde jesuític, i en particular sobre l'impacte que la Guerra Civil dels anys 1936-1939 tingué en la seva dedicació a l'estudi. El segon resumeix les seves aportacions al coneixement de Ramon de Penyafort, de Ramon Llull, d'Arnau de Vilanova, de l'Erasmisme i del Renaixement en la Corona Catalano-Aragonesa, i de la família dels Borja. El terç resumeix les seves aportacions a l'estudi

de temes hispànics. El quart i el cinquè proporcionen visions globals del personatge. El sisè narra un fet biogràfic viscut a la Universitat de Barcelona després del 6 d'octubre del 1934. El setè l'aportació de l'acadèmic Miquel Batllori a la 'Real Academia de la Historia' de Madrid.- J. P. E. [8136-8137-8138-8139-8140-8141-8142

Jill R. WEBSTER, *En honor de la jubilación de Robert Ignatius Burns*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 21 (1991), 647-662.

L'exposició inicial resumeix tant la personalitat humana com la trajectòria acadèmica de Robert Ignatius Burns sobretot en les universitats de Califòrnia, però principalment la dedicació a l'estudi dels primers anys del Regne de València després de la reconquesta de Jaume I, tema en el qual es concentra la major part de les seves publicacions i que li ha valgut el reconeixement internacional, publicacions que són aplegades en la bibliografia selecta de les pàgines 655-661. Una fotografia del nou jubilat clou aquestes pàgines (662).- J. P. E. [8143

Albert MANENT, *Homenatge a Miquel Coll i Alentorn*, dins «Serra d'Or», núm. 375 (març 1991), 33-35.

Joan AINAUD, *Miquel Coll i Alentorn historiador*, dins «Serra d'Or», núm. 375 (març 1991), 35-36.

Albert Manent, en perspectiva biogràfica, remarca el triple camp de dedicació de Coll i Alentorn, sobretot després del 1939: a l'empresa, com a enginyer, a la política com a home i durant molt de temps centre d'Unió Democràtica de Catalunya, i a la investigació, com a un dels restauradors de l'Institut d'Estudis Catalans en la clandestinitat del 1941.

Joan Ainaud recorda les publicacions històriques de Coll i Alentorn, entre les quals destaca l'edició de la *Crònica* de Bernat Desclot i la dissertació sobre el *Llibre dels feits d'armes de Catalunya*; en la seva obra seria una constant l'estudi del camí que va de la història a la llegenda, tema al qual hauria dedicat algun dels seus darrers estudis [cf. ATCA, XI (1992), 614-615, núm. 7507 i núm. 8108 actual].- J. P. E. [8144-8145

Montserrat COMAS, *Josep Coroleu i Víctor Balaguer: la creació de la Biblioteca Museu Balaguer*, dins «L'Avenc. Revista d'Història», núm. 139 (juliol-agost 1990 = «Plecs d'Història Local», 28), 36-39.

Són exposades en aquestes pàgines les vinculacions personals de Josep Coroleu amb Vilanova i la Geltrú i el seu protagonisme en alguns dels projectes ciutadans més importants del darrer quart del segle XIX, com el detall de fer coincidir l'any 1882, manifestant llur complementarietat, l'arribada del tren i la inauguració de la Biblioteca Museu Balaguer (37-38). Són recordades les seves publicacions, la majoria de les quals recauen en el camp d'aquest anuari i són mostra del pas del romanticisme al positivisme, concentrat en la recerca del document. Formà part d'una generació que realitzà tasques fonamentals per al desenvolupament nacional, tals com l'estudi aprofundit de la història i, molt especialment, de tot allò que fa referència a la jurisprudència (39) cf. núm. 8879.- J. P. E. [8146

Florenci CRIVILLÉ I ESTELLÉS, *Jaume Espona i Brunet, industrial i mecenes a Sant Joan de les Abadesses*, dins «XXVII Assemblea», 47-57.

Entre els caires d'aquesta personalitat hi ha el d'aplegador de joies bibliogràfiques entre manuscrits, vint-i-nou incunables i primeres edicions dels segles XVI-XVIII, volums que foren repartits entre la Biblioteca de Catalunya i la Biblioteca Episcopal de Vic (52-53).— J. P. E. [8147]

Joan PERAIRE I IBÀÑEZ, *Seidia. Història i èpica*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 327-371.

Encara que el tema d'aquest estudi caigui fora del nostre camp, hi trobem una petita biografia de Joaquim Garcia i Girona, on figuren els seus treballs entorn de la carta de població de Benassal (329) i la seva col·laboració al DCVB (330). Quant a *Seidia. Poema valencià del principi de la Reconquista*, publicat a València el 1920, una de les seves fonts principals és el *Llibre dels fets del rei Jaume*, alguns fragments del qual haurien estat reproduïts gairebé literalment (365).— J. P. E. [8148]

Dati biogràfic. Bibliografia di Francesco Giunta, dins «Scritti Giunta», IX-XXIII.

En la bibliografia, cronològicament ordenada en blocs d'anys, consten els estudis (algun dels quals fou publicat en llengua catalana) dedicats per Francesco Giunta al tema de la presència de Catalunya i dels catalans a Sicília.— J. P. E. [8149]

Lluís CASASSAS I SIMÓ, *Aproximació a l'estudi de la bibliografia de Salvador Llobet*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», 30 (1991 = Número especial dedicat a la memòria del doctor Salvador Llobet i Reverter), 63-77.

Victoria Eugenia GUTIÉRREZ, Anna TICÓ DURAN, *Un innovador. Salvador Llobet*, *ibid.*, 109-126.

El primer article subratlla els diversos camps de l'estudi de la geografia, als quals Salvador Llobet dedicà treballs; en relació a un d'ells, el de *La població i el poblament*, fa constar que en estudiar aquest fenomen s'hagué d'ocupar de geografia històrica, i en concret de les obres de Josep Aparici i de Francisco de Zamora, els materials del qual hauria estat el primer a recopilar i a copiar (67); el segon recorda que per a l'estudi de certs aspectes de règim de pluges i de freds a Andorra utilitzà constatacions realitzades durant el segle XVIII (114 i 116).— J. P. E. [8150-8151]

Josep M. LLOMPART, *Ben viu en el record. Francesc de Borja Moll entre la fermesa i la prudència*, dins «Serra d'Or», núm. 377 (maig 1991), 8-11.

Germà COLON DOMÈNECH, *En la mort de Francesc de Borja Moll*, dins «Revista de Catalunya», núm. 50 (març de 1991), 53-58.

Llompарт dibuixa un retrat personal de Francesc de Borja Moll basat en el coneixement personal i en la col·laboració en nombre de projectes culturals. Remarca les qualitats personals de serenor, tenacitat i fermesa, i sobretot la prudència, ultra la laboriositat, que portaren a acabar com a obra dels Països Catalans allò que Antoni Maria Alcover havia començat de faisó polèmica: el *Diccionari Català, Valencià, Balear* (DCVB).

Colon, ultra coincidir amb Llompарт en l'elogi de les qualitats personals de Moll, recorda la seva col·laboració personal en l'«Obra del Diccionari», i la de Moll en treballs de l'autor, en especial en l'edició crítica del *Llibre del Consolat de Mar*.— J. P. E. [8152-8153]

Enric SAGUER, Xavier TÈBAR, *Pelai Negre: un bisendat gironí i la qüestió agrària*, dins «Revista de Girona», núm. 144 (gener-febrer 1991), 67-71.

És ací àmpliament resumit l'estudi d'aquell autor sobre l'evolució del règim de la propietat a Catalunya, publicat l'any 1921, és recordada la seva intervenció pública en el camp socio-econòmic i el seu refugi, cap al final de la vida, «en l'erudició de la història medieval» (71).— J. P. E. [8154

Marçal OLIVAR, *Obra dispersa*. Llibre en homenatge en el seu 90è aniversari a cura de Francesc FONTBONA i Amadeu-J. SOBERANAS I LLEÓ, Barcelona, Biblioteca de Catalunya 1991, 312 pp.

Les primeres pàgines, signades per ambdós editors, recorden la trajectòria vital i les aportacions de Marçal Olivar tant en el camp de textos d'autors catalans medievals com en el dels estudis d'història de l'art i en particular en el de la ceràmica, sense oblidar el treball constant de traducció de clàssics llatins per a la Fundació Bernat Metge (7-14). La bibliografia és aplegada per Amadeu-J. Soberanas (15-22). El volum recull treballs de Marçal Olivar, repartits entre una secció d'*Escrits filològics* (23-129) i una d'*Escrits sobre història de l'art* (131-310). Trobem en la primera part: *Dos discursos de Felip de Malla* (25-38); *Notes sobre les poesies líriques d'Andreu Febrer* (39-42); *Un nou manuscrit d'obres de Bernat Metge* (43-58); *Sobre Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi* (59-63); *Una versió catalana de Waucher de Dénain* (65-66); *Documents per la biografia del Marquès de Santillana* (67-79): nou documents, transcrits sencers, tots d'ACA); *Notes entorn la influència de l'ars dictandi sobre la prosa catalana de cancelleria de finals del segle XIV. EL Ms. Y-129-7 de la Biblioteca Colombina* (81-104); i *Noves precisions sobre la infantesa de Bernat Metge* (111-129). D'entre els dotze títols de la segona part, recauen en el nostre camp els següents: *Fons documentals inèdites per a l'estudi de la ceràmica valenciana medieval* (143-156); *La vajilla de madera y la cerámica de uso en Valencia y en Cataluña durante el siglo XIV (según los inventarios de la época)* (165-220); «Introduction» a Rudolf Schnyder, «Die Keramik von Paterna und die Hispano-Mauresken Fayencen des vierzehnten Jahrhunderts» (227-234); *La ceràmica als Països de la corona catalano-aragonesa* (235-240); i *Els tapissos francesos del rei En Pere el Cerimoniós* (259-287).— J. P. E. [8155

Josep M. FONT I RIUS, *L'aplec d'estudis d'Història Jurídica Catalana de Josep M. Pons i Guri*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 345-358.

La «Fundació Noguera» ha aplegat en tres volums i publicat l'any 1989 trenta-vuit estudis més breus que els que el mateix autor ha publicats en forma de llibre. Vuit d'ells semblaven inèdits fins aleshores i onze havien tingut una difusió limitada en ésser publicats en la «Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita» i alguns d'altres també en publicacions d'abast local. Cada un dels trenta-vuit estudis és ací resumit. Els nou del primer volum giren entorn d'història notarial (346-349); els cinc del segon tenen temàtica eclesiàstica (Constitucions Sinodals de la Província Eclesiàstica Tarraconense i del bisbat de Girona, costumaris, dotalies); els vint-i-quatre del terç són d'història jurídica civil, en particular de drets feudals (351-358).— J. P. E. [8156

José MARTÍ MAYOR, *José M. Pou i Martí, O. F. M. Biografia*, dins José M. POU Y MARTÍ, *Visionarios, begunos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*. Presentación: A. ABAD

PÉREZ. Bio-bibliografia: J. MARTÍ MAYOR. Estudio Introductorio: J. M. ARECELUS ULIBARRENA, Madrid, Ediciones 'Colegio Cardenal Cisneros' 1991, XV-XIX.

Resum biogràfic, dins el qual són subratllats els seus estudis i publicacions i sobretot el seu magisteri en la universitat de l'orde franciscà a Roma des del 1913; també són assenyalades les bibliografies de la seva obra, ja publicades en diverses ocasions.— J. P. E. [8157]

Francesc BADIA I BATALLA, *Un clergue català injustament oblidat, mossèn Pau Queralt i Gaya de Montblanc*, dins «Anuari 1989 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya», Tarragona 1991, 53-63.

En la biografia d'aquell clergue assassinat l'agost del 1936 destaca el fet d'haver escorcollat tant l'arxiu del monestir de menorettes de la Serra com el de la parròquia de Santa Maria de Montblanc, el primer dels quals també desaparegué l'any 1936 (55, nota 3). En la pàgina 56, notes 8-10, hi ha llista dels seus articles, la temàtica dels quals fou principalment la història medieval.— J. P. E. [8158]

Ramon ORDEIG I MATA, *Notícia biogràfica del Dr. Josep Rius i Serra (Vic 1891-1966)*, dins «Ausa», XIV (1991), 219-224.

D'entre les dades biogràfiques, aplegades amb motiu del centenari del naixement d'aquell personatge, destaquen les relatives a estudis a Vic, Barcelona i Roma, a l'especialització en paleografia i a la feina d'investigació als arxius i a les biblioteques de Vic, de Barcelona i de Roma, tots els quals alimentaren les seves publicacions, d'entre les quals cal no oblidar les edicions del cartulari de Sant Cugat del Vallès (1945-1947) i de les *Rationes Decimarum Hispaniae* (1946-1947).— J. P. E. [8159]

Bibliografia de Josep Roca-Pons, dins «Hom. Roca-Pons», 309-315.

Llista de les publicacions de l'autor (llibres, articles, recensions), d'entre les quals, per a l'interès d'ATCA, destaquen els estudis gramaticals de textos catalans antics.— J. P. E. [8160]

Marta NADAL, *Josep Romeu i Figueras. La passió per la recerca*, dins «Serra d'Or», núm. 383 (novembre 1991), 13-17.

Entrevista, en la qual el mateix Romeu explica la seva experiència professoral i els successius camps de recerca, en els quals ha treballat: cançó popular, teatre, poesia fins al segle XVIII.— J. P. E. [8161]

Lola BADIA, *Tardor medieval i incubació de la modernitat*, dins «Serra d'Or», núms. 379-380 (juliol-agost 1991), 54-55.

Comentari a diversos estudis de Jordi Rubió i Balaguer entorn d'aquell període de la cultura catalana amb motiu de la publicació del vol. VIII de les seves obres completes, intítulat *Humanisme i Renaixement* [cf. ATCA, XI (1992), 480-482]; de més a més, l'autora assenjala publicacions complementàries dels estudis de Rubió i Balaguer, entre les quals esmenta aquest anuari [esment que hom li agraeix cordialment], i conclou: «Digue-li Humanisme, digue-li Renaixement, el que compta són les dades que hom recull i analitza darrera d'aquests mots» (55).— J. P. E. [8162]

M. Milagros CÀRCEL ORTÍ, [*Evocación del prof. Josep Trenchs i Òdena*], dins «Saitabi», XLI (1991), 9-11.

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, , *José Trenchs Odena. In memoriam*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 21 (1991), 671-687.

SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA, *Entre el dolor y la esperanza*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 375-376.

El primer article és semblança del recentment traspasat Josep Trenchs, en la qual és subratllada la seva preparació a l'escola vaticana d'Arxivística i Paleografia i les diverses direccions del seu treball al cap de la dita assignatura de la Universitat de València. També són recordades les seves principals publicacions.

El segon resumeix la biografia acadèmica del professor Trenchs i ofereix la seva bibliografia de cent seixanta-tres fitxes, que van de l'any 1966 al 1992, i dins la qual destaquen o bé les publicacions de o entorn de fonts o les dedicades a l'escriptura catalana medieval (675-687). La fotografia clou les pàgines.

El terç subratlla la col·laboració del professor traspasat amb la Castellonense en la preparació de les Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià i en els Cursos Universitaris de Benassal-Castelló.- J. P. E.

[8163-8164

Homenaje a Ferran Valls i Taberner como jurista e historiador del Derecho. Sesión académica del 19 de febrero de 1991. Promovido por: Delegación de la Generalitat de Catalunya, Ilustre Colegio de Notarios de Madrid, Madrid 1991, 146 pp.

La primera part del llibre conté les intervencions de deu personalitats polítiques catalanes, andorranes i espanyoles en l'esmentada sessió acadèmica (7-34). Segueix un resum biogràfic de Valls i Taberner (37-42) i la llista de trenta-cinc publicacions seves, considerades més interessants (45-48). La part principal del volum consisteix a reproduir la valoració que de l'obra recercadora de Valls i Taberner han fet noranta-tres entre investigadors i polítics (51-140).- J. P. E.

[8165

Albert MANENT, *Més salvats de la revolució*, dins «Serra d'Or», núm. 377 (maig 1991), 18-23.

Narració de les peripècies per les quals, després del 19 de juliol del 1936, passaren per salvar la vida personatges que per llur obra tenen un lloc en les nostres pàgines: Ferran Valls i Taberner, Tomàs Carreras i Artau i Basili de Rubí.- J. P. E.

[8166

Vicent ALONSO, Max CAHNER, Daniel FERNÁNDEZ, Josep MURGADES, Jordi SANSANEDAS, Josep M. TORRAS I RIBÉ, Ricard TORRENTS, *El present i el futur de les revistes de pensament i d'erudició als Països Catalans*, dins «Revista de Catalunya», núm. 53 (juny de 1991), 40-63.

Joan MALUQUER I FLAQUER, «*Revista de Catalunya*», cinquanta números. dins «Serra d'Or», núm. 377 (maig 1991), 54-55.

Aplec dels textos llegits en una taula rodona el 20 de març del 1991. Després d'una visió de conjunt, que arriba al resultat que «el panorama no és pas desolador. És el panorama de la quotidianitat normal/ anormal» (41), segueixen presentacions de «Revista de Catalunya» (42-45), de la situació al País Valencià (46-50), d'«Els Marges» (50-52), de «L'Avenç» (53-55), de «Serra d'Or» (56-57), de les revistes

universitàries [de les Universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona] (57-60) i de les publicades pels Estudis Universitaris de Vic (61-62). [Atès que hom parla en el títol de 'les revistes de pensament i d'erudició', cal suposar que tantes d'altres, entre les quals té l'honor de comptar-se «Arxiu de Textos Catalans Antics», almenys per als organitzadors d'aquella taula rodona, no existeixen].-

El segon article subratlla sobretot la significació dels col·laboradors per a cada un dels grups temàtics dels dits cinquanta primers números d'una publicació interdisciplinària, en la qual, per tant, no han mancat els estudis que recauen en el nostre camp.- J. P. E. [8167-8168]

Josep M. SANS I TRAVÉ, *Dos projectes institucionals d'edició de fonts en marxa. Els «Dietaris de la Generalitat» i els «Processos de Cort»*, dins «Revista de Catalunya», núm. 57 (novembre de 1991), 127-138.

Presentació i defensa de la publicació d'inventaris de protocols conservats en Arxius Notarials de Catalunya (128-132), pàgines, a les quals segueix un resum de la iniciativa, ja començada, de publicació dels cent-nou volums del *Dietari de la Generalitat de Catalunya*, amb indicació de les edicions anteriors d'alguna part de la dita sèrie (133-134); i un altre de la publicació relativa als *Processos de cort*, amb notícies sobre les publicacions ja realitzades (135-136), i sobre l'evolució que en el curs del temps experimentaren tals processos (136-137).- J. P. E. [8169]

Sabine SATTEL, *Seit 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder begonnene Habilitations-, Promotions-, Magister- oder andere Examensarbeiten über katalanische Themen*, dins «Zeitschrift für Katalanistik – Revista d'Estudis Catalans», 4 (1991), 298-314.

Indicades les fonts d'informació d'on han estat tretes les notícies d'aquestes pàgines (298-299), les dades són aplegades, quant als treballs ja presentats, en els tres apartats assenyalats en el títol (299-312). Un darrer apartat informa dels treballs que es trobaven en curs d'elaboració en el moment de donar per acabades les pàgines que ens ocupen (313-314). En totes les seccions hi ha títols que recauen en el nostre camp. Ultra autor i títol, és indicada en cada cas la universitat en la qual el treball ha estat realitzat i el professor que l'ha dirigit.- J. P. E. [8170]

Index de matèries i d'autors del Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana. Corresponent a la segona època. Toms XXXV al XLI (1976-1985). Recopilació i edició a cura de Jaume BOVER, Ciutat de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana 1991, 90 pp.

Aquesta publicació de les taules dels set volums indicats en el títol fou començada per Jaume Cirera i Prim i ha estat completada i realitzada per Jaume Bover i Pujol (5). Segurament d'acord amb la duplicitat d'autors, trobem per a cada un dels tres primers volums tres taules, redactades en castellà: *Índice general de autores y conceptos*, *Índice de documentos* i *Índice de láminas*. A partir del volum XXXVIII tenim *Index d'autors*, *Index onomàstic*, *Index toponímic*, *Index de matèries*, *Index de documents*, *Stigles* i *Índice de láminas*, aquest en castellà.- J. P. E. [8171]

Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp. Índex dels números 11 al 20, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 20 (1991), 77-86.

Trobem ací, primer, la llista alfabètica d'autors (77-78); després la llista d'articles, per seccions: bibliografia, biografia, commemoracions, demografia, geografia, història, llengua i literatura, natura i notes i ressenyes (79-82), aquesta també en anglès (82-86).— J. P. E. [8172]

M. Àngels VIDAL COLELL, *Deu anys d'una publicació lingüística: «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior»*, dins «Els Marges», núm. 44 (setembre 1991), 104-108.

Presentació global dels més de quaranta fascicles publicats en deu anys, agrupant de forma temàtica els treballs que hi han estat inclosos. Són recordades successivament les aportacions al coneixement de fons inèdits i al de la bibliografia (104-105), els inventaris de fonts impreses (105), l'aportació documental relativa a antroponímia de totes les èpoques i comarques (105-106), i la dedicada a toponímia, que destacaria damunt les altres (106).— J. P. E. [8173]

Tables des Tomes I à XL (1950-1990) de Provence Historique. Établies par Paul AMARGIER, Noël COULET, Claire LAURENT et Isabelle RAVA-CORDIER, dins «Provence Historique», XLI (1991), 235-424.

En la llista alfabètica d'autors n'hi ha de catalans, que estudiaren temes de relació entre les dues terres. Per això, en la taula de llocs trobem Catalunya (326), Girona (328) i Perpinyà (331).— J. P. E. [8174]

Recherches de Théologie ancienne et médiévale. Tables générales 1929-1988. I- IV, Lovaina, Documentation Cistercienne [1990], 232 pp.

Després de la presentació i de la taula d'equivalències entre volums de la publicació i anys (7), trobem en aquestes taules primer la d'estudis (9-34), on consten autor, títol, any i pàgina (hi ha estudis de Bernard Capelle relacionats amb l'adopcionisme (12) i algun de Christine Thouzellier dedicat a Duran d'Osca [32]); després, la taula d'obres recensionades (35-121), dels manuscrits estudiats (123-201: en trobem tretze de Barcelona, 126 i 128; tres de Tarragona, 183; tres de Tortosa, 183; i sis de València, 189-190); la de persones i llocs (203-213) i l'anàlisi de conceptes (215-227).— J. P. E. [8175]

Pedro MARTÍN BUTRAGUEÑO, Isabel MOLINA MARTOS, *Índices de la Revista de Filología Española (Tomos XLVI-LXX)*. Redactados bajo la dirección de Manuel ALVAR, Madrid, CSIC. Instituto de Filología 1991, XVI i 444 pp.

Tant en la secció d'autors que han publicat els seus estudis en els volums indicats en el títol (2-17) com en la de ressenyes (17-38) hi ha títols que fan referència a llengua catalana i a autors nostres, els temes dels quals després es reflecteixen en l'índex temàtic (41-62); però la part més considerable del volum és l'ocupada per la taula de veus i de morfemes (65-440).— J. P. E. [8176]

Joana CRESPI, *Índices de «Anuario Musical» (1946-1990)*, dins «Anuario Musical», 46 (1991), 389-418.

Aquestes taules tenen dues parts: la primera és la llista dels estudis publicats en els primers quaranta-cinc volums de l'esmentat anuari, molts dels quals, per no dir la majoria, recauen en el nostre camp; aquesta llista segueix l'ordre alfabètic del primer cognom dels autors (390-405). La segona part, sota el títol de *Índice alfabético*

de descriptores, ofereix, també per ordre alfabètic, el de fons i de temes estudiats (406-418).— J. P. E. [8177]

Jordi CASTELLANOS, *Bibliografia catalana*, dins «Llengua & Literatura», 4 (1990-1991), 575-578.

Informació sobre el banc de dades que està realitzant el Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona (Bellaterra); té dues parts: catàleg analític de revistes, que és fitxatge sistemàtic, amb indexació temàtica, de les revistes culturals i literàries catalanes més importants del segle XX, entre les quals, ja informatitzades o en procés d'informatització, no figura «Arxiu de Textos Catalans Antics»; i anuari bibliogràfic, que és catalogació i indexació temàtica dels estudis publicats del 1988 ençà sobre llengua i literatura catalanes, o de crítica i lingüística que s'hi relacionin.— J. P. E. [8178]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA LOCAL

Colección de Cartas Pueblas. CXVII, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 313.

Transcripció per Vicent Garcia i Edo del document del 1275, pel qual Guillem d'Anglesola concedia al seu cavaller Bernat de Guimerà tots els drets sobre el Castellar Vell, d'Adzeneta. És de Madrid, AHN, *Órdenes Militares*, carpeta 519.— J. P. E. [8179]

Carmen BATLLE, *La albóndiga, centro de la vida de los catalanes en el norte de África*, dins «Scritti Giunta», 73-88.

L'article dibuixa allò que era un alfóndec en els regnes musulmans de l'Àfrica del Nord, on, sota jurisdicció extraterritorial, es concentrava la vida col·lectiva d'una colònia estrangera, concretament de la dels catalans, coneguda pels estudis d'altri i per la documentació de Barcelona, ACA, *Canc.*, reg. i d'ACB, *Pergamins*, d'on en són copiats tres en l'apèndix, dels anys 1258-1270 (86-88).— J. P. E. [8180]

Inmaculada VIDAL BERNABÉ, *Retablos Alicantinos del Barroco (1600-1780)*, Alacant, Universitat i Caixa d'Estalvis Provincial, 1990, 325 pp.
Publicació només coneguda per referència.— J. P. E. [8181]

J. ROYO MARTÍNEZ, *Documentos per a la història d'Alaquàs*, dins «Quaderns d'Investigació d'Alaquàs», VI (1987), 19-30.

M. T. PÉREZ MARTÍNEZ, *Documentos para la historia de Alaquàs. Acuerdos entre el señor y los vecinos de Alaquàs (1556)*, dins «Quaderns d'Investigació d'Alaquàs», IX (1990), 9-13.

Aportacions documentals només conegudes per referència.— J. P. E. [8182-8183]

Manuel V. FEBRER ROMAGUERA, *La crisi del segle XIV a la conca de l'Albufera i els avalots d'Alfafar de 1367*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 117-126.

Trobem en aquestes pàgines un aplec de dades relatives al, per diversos conceptes, progressiu empitjorament de les condicions de vida durant el segle XIV (118-123); la segona narra episodis violents coneguts per un procés judicial conservat a València, ARV, *Justícia civil*, 3687, corresponent a un avalot del 28 de febrer del 1367, segurament provocat pel fet de l'alienació de la jurisdicció reial i del pas complet del lloc a senyoriu privat, encara que l'ocasió fou una topada de bandositats (123-124).— J. P. E. [8184

Josep V. CASTELLÓ I BALLESTER, *La transformació dels comunals a l'Albufera (1761-1840)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 151-159.

«En aquest treball he volgut veure quina participació varen tenir altres arrendaments [diversos dels de drets senyorials], de volum econòmic més baix, en els mateixos processos [d'acumulació de capitals, de formació de la burgesia i de diferenciació social al camp] (153-154). Però els dos casos concrets contemplats d'arrendament de pastures pertanyen al segle XIX i només entren en les nostres pàgines perquè s'havien de regir per unes *Reials Ordenances del 1761* sobre l'arrendament de pastures a les vores de l'Albufera (154), on era difícil de delimitar la partió entre la terra reial i les dels municipis, decidida a favor del patrimoni reial el 1747 en expedient de València, ARV, *Escrivanies de Cambra* 1747/96 (152).— J. P. E. [8185

Josep R. SANCHIS ALFONSO, *Urbanisme i toponímia d'Aldaia a mitjans del segle XVIII. Anàlisi i configuració d'un nucli rural de l'Horta de València*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 161-180.

Estudi de la distribució de les cases dins el nucli d'Aldaia a base dels capbreus dels anys 1744-1758 del notari Miquel Fluixà, conservats a València, Arxiu del Col·legi del Patriarca, *Protocols notariais*, alguns dels quals també són repetits a l'ARV, *Clergat*, llibres 1402 i 1626 (162). Hi ha notícies d'activitats de bòviles (162-163) i d'altres de relacionades amb l'agricultura i la ramaderia (163-164). La reconstrucció urbana és realitzada seguint els carrers que ixen de la Plaça Major i els successius, sovint amb transcripció de fragments textuais (165-178). Hi ha un croquis a la pàgina 180 amb les corresponents llegendes (179-180). [El «callizo dicho del azucac» (171), no seria «del azucac» (171) = «atzucac»?].— J. P. E. [8186

Giannella BILARDI, *Il culto dell'Assunta ad Alghero: «Nostra Senyora de Agost»*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», II (1991), 45-52.

L'autora recorda la informació corresponent als adobs de l'església i en particular al «bressol» o llit de la Mare de Déu el 1586, que proporcionà Eduard Toda, procedent de l'Arxiu Històric del Comú de l'Alguer, reg. 503, *Llibre de les cerimònies* (46-47). Ella, per la seva banda, proporciona noves dades tretes de l'Arxiu de la Catedral, transcriu *Inventarij de las robas de Nostra Señora de Agost: són las següents* del 1687, i d'altres anotacions sobre el mateix tema dels anys 1691, 1703, 1734 i 1753, totes en llengua catalana (50-52).— J. P. E. [8187

Guido SARI, *Il fronte avanzato della piazzaforte di Alghero nel primo decennio della dominazione sabauda*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», I (1990), 123-139.

La integració de l'illa de Sardenya i, per tant, de l'Alguer, al Regne de Savoia, obligà el nou govern a informar-se de l'estat de les fortificacions alguereses amb vistes a una possible defensa. Documentació entorn del dit projecte es troba a Càller, Archivio di Stato, *Segreteria di Stato*, I S, volums diversos. Ací són resumits, successivament, la *Description de la place d'Alguer* del comandant De Barol, les *Disposizioni per li Maguazeni, e Porte della Città d'Alguer...* del comissari Cagnole, tots dos del 1720, els *Ristretto delle spese fatte per le fortificazioni d'Alguer...* dels anys 1726 i 1727, *Stato generale de travagli fatti attorno le fortificazioni d'Alguer...* del mateix 1727, les *Rappresentazioni... sovra le fortificazioni della Città d'Alguer* del cavaller Della Trinità, també del 1727, el *Sentimento del Governatore d'Alghero sopra le fortificazioni della medesima città...* del 1729, dos parers del capità De Guibert del mateix any; els tres darrers textos, amb alguns altres informes de De Vincenti, del 1726, són a Torí, Archivio di Stato, *Sardegna economico*, cat. 4, m. 2, n. 9. En general, la Casa de Savoia volgué que les fortificacions servissin per a la defensa, però gastant-hi només l'estrictament indispensable (132).— J. P. E. [8188

Antonio SERRA, *Un conflitto istituzionale nell'Alghero del Settecento*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», II (1991), 53-69.

La dominació espanyola a l'Alguer havia fet durar fins al 1720 una situació en la qual els comandants només tenien jurisdicció sobre els militars, i els jurats seguien tenint tota l'autoritat en la vida de la població civil. La sobirania de Savoia anà introduint la supremacia de l'autoritat militar. A l'Alguer, el xoc entre les dues concepcions, preparat durant el decenni del 1720-1730, esclatà el febrer del 1733, quan el governador, Pierre Bourcier, requerí que se li presentés el jurat en cap de l'Alguer, Agustí Masala; la negativa d'aquest menà a la seva detenció i a la dels altres quatre jurats i la situació s'endurí (55-58), fins al punt que calgué una sentència, més o menys salomònica, del Sacro Supremo Consiglio di Sardegna amb seu a Torí (59-60). Aquesta sentència és en part transcrita de Torí, Archivio di Stato, *Sardegna politico*, Cat. 9, m. 8, n. 14 (59-60). La *Relación del tratamiento que... Monciieur Burcier ha hecho... al jurado en cabo Don Agustín Masala...*, del 1733, es conserva a l'Alguer, Arxiu Històric del Comú, fald. 850, i és ací transcrita (63-69).— J. P. E. [8189

Carmelana NUvoli, *L'infanzia abbandonata ad Alghero dal Settecento ai Primi del Novecento*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», I (1990), 109-121.

La primera part de l'article és dedicada a la institució del 'pare dels orfes', que seria de procedència valenciana, a Càller en l'època moderna (109-112); la part destinada a l'Alguer és gairebé tota dedicada a notícies del segle XIX; a mitjan segle XVII, d'acord amb la documentació de l'Arxiu Comunal de l'Alguer, *Lettere del Consiglio Civico*, els orfes eren acollits a l'hospital de la ciutat i atesos pels Fatebenefratelli (Germans de Sant Joan de Déu) (112); també trobem notícies del pas dels segles XVII-XVIII, relatives a 'encartaments' d'aprenents i a ajuts de donzelles a maridar (116).— J. P. E. [8190

FRANCESCO MANCONI, *Les relacions econòmiques i socials de Catalunya amb Sardenya entre l'Edat Mitjana i d'Edat Moderna*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», I, 1990), 73-95.

Pàgines de síntesi, que reproduïxen parcialment *L'herència cultural*, dins *Els catalans a Sardenya*, Milà-Barcelona 1980. Pel que fa a Sardenya, l'expansió catalana no es pot resumir en 'imperi i llibertat', car hauria estat conflictiva (73-75); això no obstant és constatable en els plans més populars una 'contaminació' cultural que ha arribat als nostres dies. Les dificultats de l'endemà de la conquesta crearen a Catalunya mateix un estat d'esperit disposat a abandonar l'empresa, al qual es contraposà Pere el Cerimoniós amb un seu sirventès (78). De fet, però, Sardenya era, ja d'abans de la conquesta, un mercat important per a les més variades manufactures catalanes (79-81 i 84: cf. el *Llibre de compres i vendes* efectuades a Càller pel barceloní Joan Benet) i alhora mercat originari de peix i de corall, que calia controlar (83). Un cop assentats sòlidament els catalans, sorgeix a les ciutats de Sardenya el moviment associatiu de confraries i gremis, les *Ordinacions* dels quals copien les respectives de Barcelona en llengua catalana (86-88, les dels argenters i joiers del 1631 només serien traduïdes a l'italià el 1834, 86). Un altre camí que demostra la capillaritat de la cultura catalana fins als racons muntanyencs és l'art gòtic, resistent a l'interior de Sardenya durant tot el segle XVII (88-90).— J. P. E.

[8191]

MANUEL MORENO CHACON, *Viatgers per l'Alt Empordà. Segles XVI-XVIII*, dins «Revista de Girona», núm. 149 (novembre-desembre 1991), 84-89.

Dels viatgers, forasters o catalans, que en passar per l'Alt Empordà consignaren per escrit llurs impressions en són coneguts nou del segle XVI, vuit del XVII, i disset del XVIII, amb una línia ascendent en quant al 'status' social dels escriptors; l'autor es fixa tant en els mòbils personals de realitzar el viatge, amb la novetat que en el segle XVIII alguns es desplacen amb l'exclusiva finalitat de conèixer el país, i observa que «Catalunya comença a recuperar protagonisme en el conjunt peninsular» (86), com en les realitats del país que els criden l'atenció: mal estat dels camins i manca de ponts, riquesa de l'agricultura empordanesa, tramontana, bona impressió de Figueres.— J. P. E.

[8192]

RICARD URGELL HERNÁNDEZ, *La participació mallorquina a la presa del castell d'Amposta (juny de 1466)*, dins «Randa», 29 (1991), 121-140.

Amb aquestes pàgines, l'autor prossegueix els seus estudis entorn de la implicació mallorquina en la guerra de Catalunya contra Joan II [cf. ATCA, VI (1987), 427, núm. 3362; VII-VIII (1988-1989), 428, núm. 4131]. L'operació reial, també naval, entorn d'Amposta (i Tortosa) pretenia d'ésser un cop decisiu contra les institucions catalanes, i s'havia d'estendre a Menorca que se'ls havia associat. L'episodi és conegut per Barcelona, ACA, *Canc.*, *Intrusos*, per AHCB, *Cartes Comunes Originals*, i per Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni*. Joan II encarregà el Governador General del Regne de Mallorca de muntar una operació naval de reforç, operació de la qual són ací exposats: el finançament a base de venda de censals i de préstecs (125-127), el nòtil de naus per a l'estol reial (127-128: 2.648 lliures), les soldades de les tripulacions (129: 1.295 lliures), l'acondicionament i ormeig dels vaixells (129-131: 685 lliures), llur avituallament (131-132: 1.593 lliures, 11 sous), i els correus i altres despeses (133: 6.438 lliures i 6 sous). L'estol no serví per a la presa d'Amposta, car quan en fou nomenat el comandant, aquell castell ja havia caigut; tampoc no

tingué èxit en l'intent de fer rendir Maó (135-136). Les tres darreres pàgines contenen llistes dels materials comprats per a la posada en marxa de l'estol, dels aliments d'avituallament i de la distribució de les vitualles entre les cinc naus que el formaven (138-140).— J. P. E. [8193]

Jordi GUILLAMET ANTON, *Aproximació a la història social, econòmica i política d'Andorra. Segles IX-XIII*, Andorra, M. I. Consell General d'Andorra 1991, 375 pp.

D'entre l'abundosa producció bibliogràfica d'història andorrana d'aquests darrers temps, la present obra es distingeix per incidir de manera central en la temàtica econòmico-social, aspecte poc estudiat fins ara, atesa l'atenció primordial al desenvolupament polític i institucional de les Valls. Treball sòlidament estructurat i fonamentat en la documentació d'arxiu i en la publicada, abastant l'època compresa entre els orígens carolingis i la conclusió dels *Pariatges* (1278-1286). L'autor ha pouat el material en els Arxius Nacionals d'Andorra, en l'Arxiu Capitular d'Urgell, en els Arxius Nacionals de París, en l'ACA, en la Biblioteca de Catalunya i en l'Arxiu de Puigcerdà, sense que pogués tenir accés a l'Arxiu del Tribunal de Corts andorrà. Nombrosos i il·lustratius quadres sinòptics i estadístics completen l'exposició. L'apèndix documental dóna compte de cent setanta peces, fidelment transcrites, dels anys 815 (document fals), 843 a 1295, de les quals són comptades les inèdites, per haver passat davant altres editors (Ferran Valls i Taberner, Cebrià Baraut). Però l'autor té cura de donar de tots un detallat regest, que en alguns arriba a una gran amplitud, fins al punt de constituir de fet una traducció o resum en català. El llibre és completat amb taula onomàstica i toponímica, en la qual les dues classes de noms esmentades es distingeixen mitjançant diversos tipus de lletra.— J. M. F. i R. [8194]

Miquel GUTIÉRREZ I POCH, *Diferenciació pagesa i proletarització: el contracte de «rabassa morta» a l'Anoia en el darrer terç del segle XVIII*, dins «Miscellanea Aqualatensia», 6 (1990), 95-132.

La base arxivística d'aquest estudi és constituït per la majoria dels protocols dels notaris Francesc Melcion i Agustí Viladés, de l'Arxiu Notarial d'Igualada (97). Recordades les tres possibilitats d'accedir al cultiu d'una terra propietat d'altri (masoveria, parceria, arrendament: 98-99), l'autor intenta de quantificar allò que representava la vinya en la comarca en acabar el segle XVIII: entre el 1721 i el 1765 s'hauria multiplicat per més de trenta (101), fenomen de creixement general a Catalunya (102-103), i de precisar el concepte de «rabassa morta» amb referència a tractadistes dels segles XVII i XVIII i a historiadors moderns (104-106); però en el segle XVIII hi hauria hagut una tirada a convertir el contracte de rabassa d'establiment enfiteuític en conveni de parceria temporal (106-109); l'entrada té una certa tendència a ésser pagada en diners (110-111) i el mateix cens a augmentar, per exemple d'un quint a un terç de la verema (113); hom introduïa en el contracte la possibilitat de desfer-lo, si la vinya no era degudament cultivada (117-120). A diferència dels autors que mitificarien en visió pairalista el contracte de rabassa morta (Jaume Vicens i Vives, Emili Giralt), l'autor, sense negar «els avantatges amb què es trobava el rabasser» (123), afirma que «les manifestacions de descontent camperol ens fan veure l'error de la visió pairalista de la historiografia tradicional catalana i la realitat de les tensions derivades de la diferenciació social pagesa» (123), en gran part centrades en la durada del contracte amb l'acceptació del plantament de nous peus «colgats i capficats», limitada a cinquanta anys en sentència de

l'Audiència de Catalunya del 1764, i que els rabassaires volien extensiva als cent anys (124). Les darreres pàgines exposen i redueixen a quadre la participació de cada poble de l'Anoia en la contractació de rabasses (125) i l'ofici d'origen tant dels propietaris (128-129) com dels rabassaires (130-131).— J. P. E. [8195]

Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La comarca de l'Anoia en les descripcions de viatgers dels segles moderns (1494-1834)*, dins «Miscellanea Aqualatensia», 6 (1990), 133-171.

L'autor ha aplegat trenta-tres descripcions de la impressió que la comarca de l'Anoia produí en altres tants viatgers dels segles XV-XVIII (136-137; els altres tres, del segle XIX no entren en el nostre camp) i les ha sistematitzades per temes: les vies de comunicació de la comarca (138-144), l'anecdolari consignat pels viatgers (145-153), la impressió d'una comarca en transformació durant el segle XVIII (153), amb particular atenció a les transformacions agràries (154-163) i a les expectatives industrials (164-171). Hi ha quatre esquemes de vies de comunicació (139), un plànol del camí reial el 1720 (140) i dos quadres dels carrers d'Igualada dins la muralla i dels de forams (159-160).— J. P. E. [8196]

Maria Josep CASTILLO I EZQUERRA, *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*. [Pròleg de Josep M. SALRACH] (El Montalt, 7), [Argentona], L'Aixernador, edicions argentonines 1990, 384 pp.

La base d'aquest estudi és constituïda per dos capbreus, el primer del 1354, *Capbreu vell de les rendes d'Argentona i Vilassar*, i l'altre dels anys 1558-1614, conservats el primer al Castell de Vilassar de Dalt, Arxiu del marquès de Barberà, el segon en doble exemplar, un a Argentona, Arxiu Municipal, l'altre a Barcelona, AHPB, *Caputbreve iurium et reddituum... Michaelis dez Bosch...* (17-19; cf. 111). Recordades les bases jurídiques i el procediment de la capbreuació (20-21), i les primeres notícies històriques tant de les poblacions del Maresme, ja en els segles IX-X (28-29), com de la família Sant Vicenç des del 1017 (30-33), l'autora subratlla la vàlua dels capbreus com a font històrica (34-38) i comença d'analitzar el dels anys 1354-1356, fet amb motiu de la compra dels castells de Burriac i de Vilassar per part de Pere Desbosc, escrivà de ració de Pere el Cerimoniós. La primera constatació és que les cinquanta-sis declaracions no són totes les que tingué el dit capbreu (42). Segueix la presentació de dades relatives als agents de la capbreuació (senyor, batlle, notaris) (45-50) i sobre els declarants (51-65: llista d'homes de Vilassar 'propi et solidi' de Pere Desbosc, 55; llista alfabètica dels antropònims del capbreu, 60-65); la de les dades sobre la contrada i les seves particions (66-70; llistes de topònims de rieres i camins, 68; llistes de noms de masos, 67 i 69-70); la de les dades sobre la terra i les seves qualificacions (71-81); i la de les dades relatives a censos i d'altres prestacions, amb quadres per a les prestacions en espècie i en metàl·lic (82-95). Un capítol mitjancer ens fa assistir a les tensions entre pagesos, senyors i patrimoni reial, convertides en guerra contra Joan II, amb motiu de la qual el senyoriu té doble titular: els Desbosc, desposseïts per aquell rei, i Pere Joan Ferrer, agraciat, fins que el 1480 torna al patrimoni reial; i altra vegada als Desbosc amb motiu de la Guerra dels Segadors (99-108). Els declarants del segon capbreu foren dos-cents vuitanta i feren tres-centes noranta-una declaracions, per les quals són coneguts d'altres capbreus anteriors i documentació complementària (114-123 i 127-134); exposada la composició material del capbreu i les notícies sobre els Desbosc, amb arbre genealògic fins ara (145), són aplegats per segles els noms de tots els notaris dels segles XIII-XVII, que figuren en el capbreu i documentació

complementària (146-168); els dels declarants (169-209; amb quadres per a llur procedència, 179; oficis, 185; onomàstica, 196-198; i quadre general que engloba noms, estat / ofici, lloc i número de la declaració, 199-209); en el capítol de dades sobre la contrada trobem llista alfabètica dels masos de Vilassar (229-234); i dels d'altres pobles (235-236); el capítol dedicat a les terres i a les seves qualificacions (237-269) és completat amb un de nou, destinat a aplegar notícies sobre molins i fargues (270-275); també el relatiu a censos i serveis personals (276-294) és completat amb el que exposa les confessions especials: la dels jurats, ocasió de recordar el procediment per a llur elecció; la del castlà entorn del seu dret al delme, ocasió de parlar de la castlania que passà als Solterra / Sarriera; i les dels cinc, que hagueren d'ésser obligats a capbrevar, mostra de la resistència pagesa contra els drets senyoriais (295-309). El resum de dades recorda, entre d'altres extrems, que la població seguí immòbil de mitjan segle XIV a darreries del segle XVI (313-316). En apèndix són presentades i transcrites tres declaracions del capbreu dels anys 1354-1356 (327-338) i quatre del de 1558-1614 (339-359). El volum s'acaba amb un glossari de mots tècnics [emputjà' de la pàgina 9, és també mot tècnic? Almenys és totalment desconegut com a equivalent d'empènyer / apretar'] (363-365); i una bibliografia (369-377).- J. P. E. [8197]

Jaume JULIÀ I VIDAL, *El castell i el santuari d'Argimon*, dins «Revista de Girona», núm. 146 (maig-juny 1991), 48-53.

Localitzat geogràficament el lloc dins la comarca de la Selva, l'autor recorda les grafies del topònim en documentació dels segles X-XIV i les notícies de relacions senyoriais en la mateixa documentació fins al segle XVII (49-51).- J. P. E. [8198]

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *La parròquia d'Avinyonet* (Col·lecció Sant Feliu, 11), Girona, Centre d'Estudis Diocesà 1991, 48 pp.

La pàgina final del text informa de les fonts arxivístiques (Pergamins de la Biblioteca de Catalunya i sèries diverses de l'ADG), en les quals es basa aquesta exposició dels diversos aspectes de la dita parròquia i terme, començant per la duplictat de noms en la documentació dels segles XI-XII (7) i seguint per la successió dels temples, per la participació de la gent com a obrers o formant confraries (amb fragment de capítols d'un conveni relatiu a la de Santa Maria, 20), per les notícies sobre llibres litúrgics (22), objectes de culte més o menys preciosos (23-26, amb fotografies) i ornaments (27-28), sobre la clerecia i la seva dotació (29-31), l'atenció als pobres (32) i les capelles públiques o domèstiques (39-45).- J. P. E. [8199]

Història de Barcelona. Dirigida per Jaume SOBREQUÈS I CALLICÓ. Volum I. *La ciutat antiga*. Alfred BALIL, Lluís CASASSAS, Oriol GRANADOS, Marc MAYER, Pere de PALOL, Isabel RODÀ, Joan SANMARTÍ, Barcelona, Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona 1991, 420 pp. i nombroses il·lustracions.

L'obra completa és projectada en vuit volums. Objectiu: «...la historiografia sobre Barcelona ha fet en els darrers vint anys un avenç molt important, la qual cosa no vol pas dir que hom no constati l'existència encara de llacunes preocupants. Aquesta obra ajudarà a fer-les conèixer, a marcar-ne els límits i, per tant, contribuirà a fer que puguin superar-se en el futur. Aquests avenços historiogràfics... poden servir també de justificació per a emprendre una obra...» (13). En la pàgina 15-16 és

explicada l'estructura metodològica de cada volum. De fet, en aquest, després de la presentació i de les pàgines dedicades al Pla de Barcelona (57-90), trobem un primer capítol dedicat a *Barcelona, un llarg camí cap al món medieval*, de Pere de Palol i Salellas, en el qual són constants les referències a les fonts antigues (91-105), referències que augmenten en el de *Estructura urbana de la ciutat romana* (141-201), d'Oriol Granados, en el qual trobem seccions dedicades a la ciutat romana i les fonts clàssiques (141-145), a la ciutat romana i les inscripcions, amb particular atenció a les de la muntanya de Montjuïc (145-150), i a la *Història de la recerca arqueològica de Barcelona* (163-168). Trobarem uns capítols dedicats a les fonts històriques: *La història de la Barcelona antiga segons els escriptors clàssics* (239-270), *L'epigrafia de Barcino per a la història de la ciutat* [que desconeix l'aportació de Francesc Pérez Bayer, cf. ATCA, XI (1992), 396-432] (271-293) i *El nom de Barcelona* (295-308), tots tres de Marc Mayer i tots tres plenament recaients en el camp d'aquest anuari. A partir de l'aplec de dades proporcionades per les fonts, hom intenta de reconstruir *Les institucions polítiques* de la ciutat romana (309-340), *Els homes, l'organització social i les formes de vida* (341-382), i *Les activitats econòmiques* (383-418), tots tres capítols escrits per Isabel Rodà.— J. P. E. [8200

Jill R. WEBSTER, *La reina doña Constanza y los hospitales de Barcelona y Valencia*, dins «Archivo Ibero-Americano», LI (1991), 375-390.

La introducció recorda que aquella reina de Catalunya-Aragó i de Sicília, muller de Pere el Gran, deixà quantitats diverses per a la fundació de dos hospitals i exposa les gestions realitzades en les dites dues ciutats per al compliment d'aquella darrera voluntat, conegudes per documentació d'ACA, *Canc., reg.*, ja publicada o encara inèdita. Només fou realitzat el valencià Hospital de la Reina (378-384). Són publicats en apèndix tres documents del 1310 relatius a l'afer esmentat, dels quals destaca el segon, en el qual és explicada la compra de censals prop València per al dit hospital, ara a ACA, CRD., Alfons II, caixa 4 (386-390, en particular 387-389).— J. P. E. [8198

Kristine T. UTERBACH, *Worship at the church of your choice? Church attendance in mid-fourteenth-century Barcelona*, dins «Journal of Medieval History», 17 (1991), 245-253.

L'autora ha escorcollat els documents copiats dins l'ADB, *Notularum communium*, vols. 14-17, dels quals sis peces són transcrites en apèndix (251-253). La política de l'autoritat diocesana de Barcelona quant a l'obligació de complir certs preceptes en la pròpia parròquia, d'acord amb la legislació universal i amb la particular dels Concilis Tarragonesos (246-247), és precisada en el primer dels documents transcrits (245 i 251). El resultat seria la constatació d'una major flexibilitat que la que la legislació deixaria preveure (250).— J. P. E. [8201

Joan MOLINA I FIGUERAS, *Pedro de Portugal y la promoción de las formas artísticas en Barcelona (1464-1466)*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», XLIII (1991), 61-80.

A base de la documentació d'ACA, ja publicada en catàleg específic, i per autors diversos dels dos darrers segles, trobem en aquestes pàgines notícies relatives a la biblioteca d'aquell monarca, en la qual conflüen les dels seus contraris i gran part de la de Carles de Viana (66-67); i als miniaturistes que treballaren al seu servei (72-73).— J. P. E. [8202

Ignasi FERNÁNDEZ TERRICABRAS, *Una aproximació a l'estudi de la bisenda local: els impostos del vi a Barcelona (1500-1525)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 53-66.

Aquestes pàgines es basen en els comptes dels impostos damunt el vi dels anys 1500-1525, conservats en dinou registres de l'AHCB, *Consell de Cent. Clavaria* (54-55: descripció dels registres), dades que són reduïdes a cinc taules (63-66). L'impost era triple: el que requeia en el vi ordinari, el que gravava la verema introduïda a la ciutat, i l'impost de florí i mig florí per bóta de vi (57). La discontinuïtat dels registres conservats no permet de dibuixar una gràfica d'allò que representà aquest impost; en relació al total d'ingressos fiscals de la ciutat, el del vi mai no havia sobrepassat el 16% de l'any 1509, però en canvi saltà a més del 50% el 1525 (66). Quant a les finances municipals, després d'uns bons anys inicials, en què hom pogué lluir censals, entre el 1510 i el 1525 els anys foren difícils (60).— J. P. E. [8203

Joan Lluís PALOS I PEÑARROYA, *L'élite social de Barcelona al començament de l'època moderna*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 67-78.

El 1510 Ferran el Catòlic permetia de controlar l'admissió en la categoria de 'ciutadans honrats' mitjançant l'obertura d'un llibre de matrícula, ara a l'AHCB, L-56 i L-57. Són coneguts els noms dels cent-tretze inscrits aquell primer moment (76-77), els quals tancaren la porta a noves inscripcions fins al 1531, en què Carles V atorgà noves patents, cosa que obligà els ciutadans antics a col·laborar. L'autor estableix el recompte dels nous ingressos des del 1510 al 1699 (74-75) i assenyala la persistència d'algunes famílies durant aquells dos segles (72). En principi formar part de la matrícula era el camí d'entrada al Consell de la Ciutat, però aviat es trobaren drecceres (73).— J. P. E. [8204

Josep PERARNAU I ESPELT, *Una còpia del Llibre de Privilegis de la Ceca de Barcelona*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 334-338.

Descripció de l'actual volum de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Hisp. 128, on són copiats vint-i-set documents, gairebé tots privilegis reials, datats entre el 1209 i el 1544, relatius a oficis diversos de la Ceca de Barcelona. La còpia fou realitzada a mitjan segle XVI. El contingut de cada un dels documents és resumit en els respectius regests.— J. P. E. [8205

Josep M. GREGORI, *La controvertida preeminència musical de la Seu dins la Barcelona de la segona meitat del segle XVI*, dins «Anuario Musical», 46 (1991), 103-125.

El mestre de cant de la Seu de Barcelona gaudia de dues exclusives, de forta conseqüència econòmica: la de cantar a polifonia en qualsevol església de la Ciutat i la de tenir escola de cant, amb la conseqüència que d'ell havien d'obtenir llicència els qui pretenien practicar qualsevol de les dues activitats (105-106, llista de llicències conegudes de la primera meitat del segle XVI). Santa Maria del Mar obtingué entorn del 1560 concessió pontifícia de capella pròpia per a la seva església, cosa que portà a la no observança de les prerrogatives del mestre de cant de la Seu, i àdhuc a fer desaparèixer la documentació que la justificava, raó per la qual calgué certificar les dites prerrogatives amb testimoniatge de persones diverses, ací transcrit (122-124: *Qüestions entre lo mestre de cant y altres cantors*, de l'ACB, *Dietari de les preeminències*); i que el capítol n'informés el seu gestor en cort romana el 20 juny 1579 (125: d'ACB, *Correspondència*, llibre 6, ff. 76-78).— J. P. E. [8206

Juan BLÁZQUEZ MIGUEL, *Catálogo de los procesos inquisitoriales del Tribunal del Santo Oficio de Barcelona*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia», Serie IV, 3 (1990), 11-158.

L'autor ha «procurado reflejar en este Catálogo cuantos documentos han pasado por sus manos» (12) i els ofereix en forma de llistes alfabètiques d'antropònims, en la qual també consta la localitat, la data i la referència arxivística de Madrid, AHN, i el resultat de la sentència. Les llistes fan referència a encausats per criptojudaisme (19-42), islamisme (42-47), luteranisme (47-65), bigàmia (65-74), fornicació (74-75), sol·licitació (76-81), sodomia (81-87), bestialtat (87-89), proposicions [contràries a la fel] (90-101), paraules (101-108), blasfèmies (108-113), misticisme heterodox (113-114), superstició (114-124), maçoneria (124-125), contraposició al Sant Ofici (125-128), fals testimoniatge (129-130), irreverències i sacrilegis (130-132), lectura de llibres prohibits (133-134), transgressions en sagraments diversos (134-136), abstinència (136) i delictes diversos o desconeputs (136-142). També hi ha processos per delictes civils: bandolerisme (143-144), contraban de cavalls a França (144-145), armes prohibides (145), usura i moneda falsa (145), renyines i insults (146-150), incontinència sexual (150-151), assassinat (151-152), delictes de o a familiars del Sant Ofici (152-153), desacatament (153-154), ficció de càrrec inquisitorial (154-156), detencions i fugues (156), inobservança de desterrament (157) i delictes diversos (157-158).— J. P. E. [8207

Alfonso MENÉNDEZ GONZÁLEZ, «Victoria por los catalanes». *Los motines de Barcelona en 1773*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 119-130.

En aquestes pàgines és presentat i resumit un informe inèdit conservat a Oviedo, Biblioteca Universitaria, ms. 281, intitulat *Precauciones contra los alborotos, motines y rebeliones de esta plaza*, escrit anònim, que l'autor atribueix a Juan Antonio de Navia Osorio y Miranda (128-129), i que, a base de l'anàlisi de l'«Avalot de les quintes» de Barcelona, de la qual és descrita la dinàmica (121-126), i assenyalada la causa: «el carácter y genio de estos nacionales... amor ciego y desmedido por la libertad, por la independencia y por la novedad» (128), pretenia d'arribar a una doctrina política sobre els avalots populars, part que o no fou escrita o no figura en la còpia d'Oviedo.— J. P. E. [8208

Lluís COSTA FERNÁNDEZ, *El castell, paradigma de Begur*, dins «Revista de Girona», núm. 145 (març-abril 1991), 58-69.

Aplec de referències documentals al castell de Begur, la majoria vinculades a la casa senyorial que successivament l'ha posseït i a les trifulques bèl·liques en què conseqüentment estigué involucrat; i d'altres a fons de l'Arxiu Municipal des del moment que els drets damunt el dit castell són venuts a la universitat de la població de Begur el 1604 (66, amb fotografia del pergami en la mateixa pàgina).— J. P. E.

[8209

Pere Enric BARREDA I EDO, *La Carta de Població de Benassal (1239)*, Benassal, Ajuntament 1988, 100 pp.

Amb motiu dels tres quarts de mil·lenari de la concessió de la carta de poblament de Benassal, l'autor comença recordant els esdeveniments de la reconquesta de la zona d'influència de Morella, en part coneguda pel *Llibre dels fets* de Jaume I (9-11), amb la consegüent necessitat de repoblació, a la qual responien les nombroses

cartes atorgades a favor d'assentaments de nuclis cristians a la zona (12-16; mapa a la p. 13). La de Benassal és analitzada en la materialitat del seu pergami, en la paleografia de la seva escriptura (reproducció i anàlisi de lletres, 19), i en la gramàtica del seu text llatí (21: mostra de les grafies originals de toponímia i d'onomàstica). Vénen unes pàgines que ressegueixen les vicissituds del pergami, del coneixement del text de la carta per part dels historiadors, i de les seves versions fins als nostres dies (22-24; vegeu en les pàgines 59-63 el text de tres traduccions anteriors). Presentades les cinc còpies manuscrites de la carta de poblament de Benassal i les seves dues edicions (24-25), l'autor ofereix la seva edició crítica, amb aparat indicant les variants de les dites còpies manuscrites (26-29), la seva traducció catalana (30-31), tot completat amb comentari analític de cada un dels elements de la carta esmentada (31-36). La darrera part de l'estudi de la carta compara la de Benassal amb altres sis d'atorgades pel mateix Balasc d'Alagó (37-38), amb les de la tinença de Culla, atorgades pels seus hereus (39), i amb d'altres (40-41). Segueix un capítol dedicat als pobladors de Benassal entre els anys 1239 i 1410, coneguts per documentació d'arxius i de fons diversos (43), els cognoms dels quals són alfabèticament ordenats amb indicació de l'etimologia del nom, de la seva procedència i de la primera data en què és documentat (45-53), amb la conclusió que «la toponímia és majoritàriament del Principat de Catalunya, de tal forma que confirma l'origen dels pobladors» (53: amb mapa comarcal d'origen onomàstic, 54); aquest estudi és completat amb l'aplec dels noms de pila (55-56), amb la indicació cronològica de la compareixença dels cognoms o de les successives onades de pobladors, dels cognoms particularment vinculats a determinats masos o parts del territori (56-57) i a l'estratificació social reconstruïble (57-58). L'apèndix textual comença amb les traduccions de la carta de poblament de Benassal (59-63) i segueix amb la traducció de tretze d'altres de llocs veïns (63-75). El llibre es clou amb la corresponent bibliografia (77-81) i amb onze pàgines d'il·lustracions, nou de les quals són reproducció de la carta sencera o fragmentària de les seves diverses còpies (89-99).— J. P. E. [8210

Josep M. MARQUÈS, Joan GARNATXE, *Monestir i esglésies de Breda. Parròquies de Breda, Riells i Viabrea* (Col·lecció Sant Feliu, 10) Girona, Centre d'Estudis Diocesà 1991, 64 pp.

Aquestes pàgines proporcionen un resum de la història tant del monestir de Breda com de les tres parròquies esmentades en el subtítol. Algunes de les narracions semblen resums de documents primitius, com és ara la de la consagració i dotació de l'església del monestir el 1068 (7-9), darrera la qual s'endevina l'acta corresponent; també darrera la de l'estat del monestir el 1380 sembla haver-hi una acta de visita episcopal (15-16). Hi ha notícies sobre arxiu i biblioteca conventuals de darreries del segle XVIII i començaments del XIX (16-17); altra vegada trobaríem actes de visita pastoral darrera les notícies relatives a la parròquia (19-20). Un canonge de Vilabertran, Jacint Costa, deixà una fundació per a mestre de primeres lletres a Breda el 1742 (26). Segueix la guia per a la visita del monestir en el seu estat actual (29-43); hi ha reproducció d'un full de *Goigs que en alabansa de los gloriosos màrtirs sant Asciscle y santa Victòria...*, imprès a Girona el 1754 (44). Clouen el volum les descripcions de l'estat actual dels tres temples parroquials de Santa Maria de Breda (49-50), de l'ermita de Santa Anna (51-55), de Sant Llop de Viabrea (55-58) i de Sant Martí de Riells del Montseny (59-63). Hi ha llista dels abats (18) i dels rectors de Breda (20).— J. P. E. [8211

Marià BAIG I ALEU, Simon BOSCH I ESTANY, *El castell de Biure de Queixàs origen del llinatge dels Biure de l'Empordà*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 173-205.

Aplec de dades tant sobre el poble de Biure com sobre la raguèlia dels Biure (177-180), procedents en primer lloc d'ACA, *Canc.*, reg. i de la BC, dels Arxius Històrics de Girona i de Figueres, de la Biblioteca del Palau de Peralada i del *Llibre del Castell de Biure*, ara a l'ADG (abans, al col·legi del Collell). A base de fragments textuais són recordats els primers esments tant de l'església parroquial en la dotalia del 1046 (184), com del lloc el 1067 (185) i de la raguèlia en temps de Jaume I (188-189: amb transcripció d'inscripcions funeràries, 190). El *Llibre del castell de Biure* informa de drets senyorials i de propietaris útils (192-194). El 1480 els Biure venien el castell a Gabriel de Malla (fragments de l'acta de venda, 196-198), a la mort del qual s'alçà inventari dels béns del castell, ací transcrit (199-201). Les darreres pàgines contenen notícies (201-203) i arbre genealògic (200) de la nova raguèlia.— J. P. E. [8212]

Marina GARÍ I ABELAIRA, *Estudi de les professions a Calaf durant els segles XVII i XVIII*, dins «Miscellanea Aqualatensia», 6 (1990), 181-197.

Anàlisi estadística basada en les dades dels llibres de l'Arxiu Parroquial de Calaf, la presentació dels quals ocupa les primeres pàgines (Baptismes des del 1650; matrimonis des del 1753; els llibres de defuncions comencen en el segle XIX) (183-185); trobem la llista alfabètica dels oficis documentats en la dita font (187-191), i llur reducció a sectors laborals (192-194), essent la més representada la professió de pagès, amb 2.079 presències, seguida de la de paraire, amb 823, i de la d'espardenyer amb 736; hi ha 93 presències d'apotecaris i 9 de barbers, 86 de cirurgians, 61 de doctors en medicina, 4 de doctors en dret, un escriptent, 2 menescals i 2 mestres de gramàtica. Les darreres pàgines són dedicades al quadre anyal de presències per sectors, del 1650 al 1747 (195-197).— J. P. E. [8213]

José LLOP I TOUS, Francesc ROIG I QUERALT, *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: la Canonja* (El Porxo, 8), la Canonja, Centre d'estudis Ponç de Castellví 1991, 134 pp.

Les dites mines són obra gairebé exclusiva dels segles XIX i XX; però és documentada la constitució de dues societats per a la perforació de sengles mines els anys 1751 i 1774 (21), documents que són transcrits sencers en l'apèndix documental (93-97); hi ha notícia de mines anteriors (22); i d'altres de nombroses sobre concessions d'aigua i recs dels segles XV al XVIII (53-55). Les pàgines 85-92 porten un vocabulari específic.— J. P. E. [8214]

José SÁNCHEZ ADELL, *Sobre el «Sas» de Castellón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1991), 1-23.

L'autor aplega en dos volums del *Llibre de vàlues de la peyta*, de l'Arxiu Municipal, dels anys 1371 (5-9) i 1398 (9-23), totes les frases que inclouen la paraula «sas / *sars» i arriba a la conclusió que significa «secà» (4).— J. P. E. [8215]

Elena SÁNCHEZ ALMELA, *La escribanía del consell castellonense: siglos XIV-XV*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 467-497.

Amb referència constant a fons diversos de l'Arxiu Municipal de Castelló (*Llibre de consells, Llibre d'Ordinacions, Judiciari del cequier*), d'on transcriu abundants fragments, l'autora analitza i clarifica la figura de l'escrivà del consell i les seves atribucions. Fins al 1470 l'escrivà era canviable cada any al grat dels jurats, des d'aleshores fou càrrec perpetu, però a diferència d'altres escrivanes el titular l'havia de servir personalment; havia d'ésser notari i la seva paga era la suma de conceptes diversos (468-471). Recordats els serveis que tenia encomanats, sempre en relació als documents del consell (per als quals el 1416 hom decidí de construir un arxiu) i la seva obligació de retre comptes (471-474), l'autora es deté en la descripció de la feina de l'escrivà en relació als registres (474-475) i a la documentació, que generalment hi era conservada (474-477), dins la qual distingeix albarans (478), actes del consell (478-483: entre els fragments de mostra transcrits hi ha el fet que mestre Domingo Rodrigo havia «legit de gramàtica per un any» el curs 1389-1390, raó per la qual calia pagar-li vint-i-cinc florins, 482), actes judicials: dels jurats, del cequier i del mostassaf (483-490), els llibres de dades i rebudes (490-491) i els documents escadussers emanats del consell, dels jurats, del cequier o del mostassaf (492-497: transcripció parcial del *Memorial de Pere Martí en les hobres de la vila de Castelló...*, 492-493).— J. P. E. [8216]

José SÁNCHEZ ADELL, *Nuevos datos para la demografía de Castellón de la Plana en el siglo XV*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 431-445.

Documentació relativa a imposicions dels anys 1473 i 1478, ací indicada (431-432), i tant com és conservada en l'Arxiu Municipal de Castelló, ací transcrita (436-445), d'entre la qual destaca la llista nominal de caps de casa de les parròquies de Sant Pere, Sant Agustí i Sant Tomàs (441-444), cosa que permet d'establir el nombre de focs entre els anys 1418 i 1511, en davallada dels 1.100 el 1418 als 479 del 1493, amb remuntada fins a 545 el 1505 i nova davallada fins a 470 el 1511 (433). Remarquem l'equivalència d',alberg' amb casa unifamiliar i de ,casa' amb pis (435), [que confirma el significat II. 1. del mot ,casa' en el DCVB: «en la pus alta casa del alberch»].— J. P. E. [8217]

Vicent GIL VICENT, *Las ordenanzas del «Ofici dels obrers de vila» de Castelló de la Plana (1671)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 615-632.

Els *Estatuts, declaracions i capítols* de l'ofici d'obriers de vila, pedrapiquers i cantoners de Castelló de la Plana del 1671, trobats a València, ARV, *Processos 1680-1684*, són ací transcrits (628-632) i explicats amb recurs constant a documents de l'Arxiu Municipal de Castelló, recordant així la creació del gremi l'any 1671, l'empenta de la ciutat que atrau menestrals (618-619, notes 15-16: noms d'occitans assentats a Castelló i rodalia) i alhora obliga els gremis a defensar-se dels intrusos (621-622), tant com afavorien la perpetuació de l'ofici en les mateixes famílies.— J. P. E. [8218]

F[erran] OLUCHA MONTIÑS, *El Convento de monjas capuchinas de Castellón; notas sobre sus pinturas y esculturas*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 633-659.

Les primeres pàgines són un aplec de notícies i de fragments textuals de l'Arxiu Municipal de Castelló, *Llibre del consell i Judiciari de jurats*, relatius als primers passos del dit convent els anys 1689-1693, començant per la indecisió del lloc on havia d'ésser construït, i al curs de les obres durant els dos primers decennis del segle XVIII (636-637). També serveix de font l'obra de Josep Vela, *Idea de la perfecta religiosa en la vida de...sor Josepha M. Garcia, primera hija... del convento... de Castellón de la Plana...*, València 1750 (636, nota 21). Les darreres pàgines de la introducció són dedicades a les pintures (638-642). En apèndix són transcrits tres documents dels anys 1689-1699, dos d'ells del rei manant de no posar impediments al convent, i l'altre posant-lo sota el seu patronatge, tots de l'AMC (643-647). Les darreres pàgines són dedicades a reproduccions de pintures i escultures del convent (648-659).— J. P. E. [8219]

Lluís GIMENO BETÍ, *Ornitonímia castellanenca: notes onomasiològiques i etnogràfiques sobre el nom d'alguns ocells*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 590-614.

En molts casos, l'autor assenyala la presència de la denominació explicada en textos nostres anteriors al segle XIX. Remarquem la bibliografia de les pàgines 606-607 i els set mapes de les pàgines finals (608-614).— J. P. E. [8220]

Dominique de COURCELLES, *Les histoires des Saints, la prière et la mort en Catalogne*, París, Publications de la Sorbonne 1990, 137 pp.

Publicació només coneguda per referència.— J. P. E. [8221]

Maximiliano BARRIO GOZALO, *Aproximación a la economía de las mitras catalanas en la segunda mitad del siglo XVI*, dins «Antonio Agustín II», 57-72.

El propòsit de l'autor és el d'assenyalar algunes de les línies que seguí l'economia dels bisbes de Catalunya en el temps indicat en el títol. La primera aportació consisteix a indicar les fonts per a l'estudi del tema tant a Simancas, Archivo General, *Patronato Eclesiástico*, com a l'Arxiu Vaticà, Fondo Concistoriale, *Processi i Acta Camerarii*, o a Madrid, AHN, Consejos, *Relaciones de valores de las mitras*, amb valoració dels respectius documents, el més fiable dels quals seria la *Relación del valor de las iglesias de España y de las pensiones que cada una tiene*, del primer dels arxius esmentats (58-61). L'autor distingeix tres capítols d'ingressos de les mitres: les procedents de drets senyorials, les de delmes, i d'altres (61) i en les pàgines següents assenyala i de vegades transcriu fragments documentals relatius a cada un dels capítols esmentats. Subratllem els que exposen les percepcions de delme del bisbe de Girona (63) i del de Tortosa (63-64), i els d'altres drets dels diferents bisbats (66-67). El conjunt de dades és reduït a tres quadres: rendes brutes de cada bisbat, 'ranking' de percentatges en la suma total entre els bisbats catalans i comparació entre rendes brutes i netes (68-71).— J. P. E. [8222]

M. Mercè GRAS CASANOVAS, M. Àngels PÉREZ SAMPER, *Alimentació i societat a la Catalunya moderna*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 31-51.

Les autores qualifiquen aquestes pàgines de «presentació panoràmica d'un treball en equip, més ampli» (31), presentació que aplega notícies d'arreu de l'Estat

Espanyol, dins les quals hi ha les relatives a Catalunya, la majoria de les quals són tretes de Jeroni Pujades o de Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, o d'altra literatura moderna ja publicada, ultra les procedents de fons manuscrits com és ara la BC o els arxius d'ordes religiosos. Són exposats successivament els temes de les diferències en l'alimentació (sexe, feina, salut...), dels professionals de l'alimentació (37-38), de la cuina dels poderosos (38-40), de la dels religiosos (40-41), de la del poble menut (42), i la de les minories morisca, jueva i penada (43-47).- J. P. E.

[8223]

Denis CRABOL, *La Tour Cerdane. Nouvelles approches de l'étude d'un château en Cerdagne*, dins «Ceretania. Quaderns d'Estudis Cerdans», 1 (1991), 117-134.

La primera part d'aquest article ofereix un recull de referències a textos o documents que esmenten la dita torre des de la *Historia expeditionis Wambae regis* de Julián de Toledo (118), fins a la seva completa destrucció el 1660 amb motiu de la dominació francesa (128); d'entre aquesta documentació destaca l'inventari de la torre esmentada establert l'any 1369, ací transcrit en traducció francesa, sense referència arxivística (126-127). La segona part de l'article ofereix els resultats d'una prospecció arqueològica molt delimitada dins el pati interior del castell (128-133). Assenyaem la bibliografia, que reporta publicacions que van del 1688 al 1988.- J. P. E.

[8224]

Peter SAHLINS, *Llenguatge, identitat i la Revolució francesa: visió de la perifèria*, dins «Ceretania. Quaderns d'Estudis Cerdans», 1 (1991), 135-149.

Aquestes pàgines exposen una tesi: «A la Cerdanya, la proximitat de l'altre i l'articulació instrumental de les identitats nacionals en la zona fronterera franco-espanyola va estructurar l'aparició de la identitat nacional i especialment durant el moment crític de la Revolució Francesa» (136/2) a base d'esbrinar les «canviants expressions lingüístiques [català, francès, espanyol] i els sentits rivals d'identitats ètniques, locals i nacionals a la frontera entre França i Espanya» (136/1). La situació immediatament anterior a la Revolució és coneguda pels «cahiers de doléances» [cf. ATCA, I (1982), 319-320], completats amb documentació de l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, de París, Ministère de la Guerre, Archives de l'Armée de Terre, i d'arxius particulars (Palau: Família Delcor; Vilanova de la Tor de Querol: Família Garreta); de tot el conjunt es dedueix una vida que en tots els camps continua com abans que existís la frontera dels estats, on, però, no manca una certa hostilitat envers França (137-138), encara que hom, de vegades se serveix del francès i proclama la seva fidelitat a França quan es tracta d'obtenir rebaixa d'impostos (136-139). Però amb la Revolució les coses canviaren, car «els cerdans francesos es van oposar activament a la Revolució Francesa en defensa d'una altra nació. Van participar totalment en la resistència de Catalunya i Espanya contra l'expansió francesa durant la «Guerra Gran» de 1793-1795. Malgrat tot, van acabar per asseverar la seva identitat francesa en els anys posteriors al 1795» (140), procés que s'accentuà sota Napoleó (144-146).- J. P. E.

[8225]

Max TURULL RUBINAT, *Intercanvi comercial, fira i mercat a Cervera entre 1136 i 1392*, dins «Miscel·lània Cerverina», 7 (1991), 19-39.

El primer document relatiu a la celebració de mercat a Cervera és del 1136 i col·locat dins la xarxa de poblacions amb carta de població més o menys

contemporània demostra la voluntat d'enfortir i de normalitzar la vida en la frontera de Ponent, quan Lleida encara trigaria tretze anys a ésser reintegrada a terra de cristians; el 1197 eren enfranquits de mals usos els prohoms i el 1209 tots els homes de Cervera (20-21); el 1294 Jaume II assegurava protecció reial als qui anessin a mercat i el 1307 alliberava els cerverins de qualsevol impost sobre mercaderies portades a qualsevol part del domini reial, llevat de Tortosa (22-23); hom lluità per l'efectivitat dels privilegis del mercat (25). La fira de Sant Miquel és documentada a començament del segle XIV, amb privilegis reials semblants als del mercat (27-28); el trasllat a l'octubre la féu entrar en competència amb la de Vilagrassa (30-31), competència que impulsà els paers de Cervera a cercar firatans al centre de la Catalunya Vella (31-32). Les *Ordinacions de la fira de Cervera* són documentades el 1358, a les quals foren afegits el 1373 alguns capítols elaborats conjuntament a Berga amb els firatans esmentats (34). La celebració de la fira transformava el panorama urbà (35-36); la mercaderia principal era el drap, seguit d'objectes de ferreria i del safrà (36). La reglamentació més completa de la fira era aprovada el 1392 per Joan I (38). L'estudi es basa en publicacions anteriors i en documentació inèdita de Cervera, Arxiu Comarcal, *Pergamins, Consells, Claveria*.—J. P. E. [8226

Montserrat GARRABOU I PERES, *Documentació referent a l'organització de la funció notarial a Cervera*, dins «Miscel·lània Ceriverina», 7 (1991), 139-159.

Els divuit documents, datats entre el 1281 i el 1451, ací transcrits, procedeixen de Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Fons Municipal i Fons Notarial* i, dins aquest darrer, del plec d'*Ordinationes Regiae Collegii Notariorum Cervariae*. Hi ha dos temes predominants: la concessió reial al comú de la vila de designar notari i la defensa que els notaris reials poguessin actuar cumulativament en territoris de senyoriu divers, ací en concret, eclesiàstic. Assenyalem detalls particularment interessants: el notari designat pel comú havia de passar examen davant Jaume de Bianya el 1281 (140); i el 1355 l'aprenent de notari havia de demostrar que havia fet tres anys d'aprenentatge treballant sota un notari en exercici; i l'herència de llibres notariais havia de passar a un altre notari designat pel testador o, si aquest no havia feta tal determinació, assenyalat pel veguer (143).—J. P. E. [8227

Max TURULL RUBINAT, *Documents per a l'estudi de l'organització municipal i els sistemes d'elecció de càrrecs (Cervera, 1311-1430)*, dins «Miscel·lània Ceriverina», 7 (1991), 161-177.

Els set documents, ací transcrits, tenen localització diversa: l'ACA, *Canc., reg.*, Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Fons Municipal. Pergamins, Fons Municipal. Consells, Fons Municipal. Llibre de privilegis i Thesaurus Privilegiorum Cervariae*, i Vilanova i la Geltrú, Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. En ells és documentat el pas del sistema representatiu de les tres mans amb sis jurats al geogràfic dels quatre quaters de la vila amb quatre paers, els quals, en virtut del darrer dels documents, serien automàticament consellers l'any sobre llur paeria.—J. P. E. [8228

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Un fogatge de Cervera de 1467*, dins «Miscel·lània Ceriverina», 7 (1991), 179-183.

Trobat recentment en un quadern dins un volum notarial de Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Fons Notarial*, 43, el fogatge fa constar que conté «nòmima de tots los fochs de la vila de Cervera», els quals, sense comptar els de clergues, pugem

només a dos-cents vuitanta, xifra molt baixa comparada amb els quatre-cents vuitanta-cinc del 1378 i els quatre-cents vint-i-sis del 1497 (180), explicable pel fet d'acabar de sortir de la guerra contra Joan II. La transcripció de tots els noms ocupa les pàgines 180-183.— J. P. E. [8229]

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *El teatre tardo-medieval a Cervera: possibilitat d'un model de tipologia secundària*, dins «Miscel·lània Cerverina», 7 (1991), 41-57.

Fons diversos de Cervera, Arxiu Històric, d'entre els quals sobresurt el plec d'*Ordinacions del Corpus entre 1423 i 1910*, i el *Llibre de comptes de la confraria del Sant Esperit*, permeten de conèixer, mitjançant fragments transcrits, multitud de detalls que acompanyaven la representació del Corpus en cadafal i en castells artificials (45-47; 50); i la de Pentecosta amb la seva colometa dins l'església de Santa Maria, en relació a la qual són transcrits els capítols de Perpinyà (48-49), com també que el 1556 a Cervera hom informà la Paeria que «ara novament se ere treta una nova composició ab cobles sobre y de la ystòria de la missió del Sanct Sperit als apòstols», els autors de la qual podien ésser Pere Ponç i Baltasar Sança, coautors de *Misteri de la Passió* (51-52). El permís de representació fou atorgat, però el text és desconegut. En apèndix són aplegats tres documents, el segon dels quals és la instància amb la petició ja coneguda i la descripció del nou text, ara desconegut (56); els altres dos, notícies de despeses de les representacions.— J. P. E. [8230]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Escrips hostils contra persones de Cervera (segles XV i XVI)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 7 (1991), 59-77.

Els *Llibres de consells* municipals, conservats en l'Arxiu Comarcal de Cervera (i en un cas, altra font del mateix arxiu) han transmès informació de propostes i deliberacions del consell davant deu lletres de deseiximent o anònims que atacaven els habitants o els representants de la vila o els clergues, entre el 1432 i el 1593. Ací són presentades (60-66) i transcrites les respectives actes del consell o de la vint-i-quatre (67-75), i d'una del 1533 són conegudes les cobles (69-70). L'autor constata que tant com les lletres del segle XV contenen desafiaments que observen certes normes, des del 1540 compareixen, gairebé en exclusiva, els anònims, només destinats a bescantar persones o grups socials (66-67). Hi ha fotocòpia de dues de les dites lletres de deseiximent (76-77).— J. P. E. [8231]

Jaume CASTELLS I BERTRAN, *L'élite comercial de Cervera al segle XVIII (1719-1805)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 7 (1991), 99-112.

Proseguint els seus estudis sobre el grup dels comerciants de Cervera durant el segle XVIII [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 435, núm. 4154-4155; IX (1990), 463, núms. 5410-5412; X (1991), 474, núm. 6268; XI (1992), 545, núm. 7241], l'autor es fixa ara en «la valoració dels comerciants en tant que màxims contribuents cadastrals» (100). Base de l'estudi són els vuit *Llibres del repartiment del cadastre* corresponents a anys diversos del segle XVIII, conservats a Cervera, Arxiu Històric Comarcal (100, nota 5). Les dades són sotmeses a diverses anàlisis econòmiques i sociològiques amb quatre punts de referència: terres, cases, ganancial i renda; les dades són resumides en sis gràfiques (101 i 111-112). La presència de comerciants entre els majors contribuents de la vila és durant la primera meitat del segle el doble que en la segona (101; del 10 al 5%).— J. P. E. [8232]

Assumpta SERRA I CLOTA, *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (s. XIII-XVI)*. Pròleg de Manuel RIU II RIU (L'entorn, 18), Vic, Eumo Editorial 1991, 304 pp.

Llibre basat en la tesi doctoral de l'autora (13, nota). Una de les diferències deu ésser la presència allí i la manca ací de l'apèndix documental, promès, almenys en la pàgina 112, nota 40, que fa referència a un document núm. 37 [per a mi intromissió en el volum present]. El treball comença amb una presentació i valoració de les fonts arxivístiques de l'Arxiu Episcopal de Vic i de tres masos de Tavertet (Jofré), i de l'Esquirol (Ententes i Bertrana) que, alhora que han fet possible, han delimitat el camp d'investigació, el qual, si en principi s'havia de concretar en tres nuclis principals de l'Esquirol, Rupit i Tavertet, de fet s'ha centrat en la darrera població «i l'altra documentació ha servit per comparar-ne els resultats obtinguts» (14). Del conjunt d'uns 1250 documents, l'autora n'ha extret tots els detalls que li han permès de reconstruir, després de presentar la realitat geogràfica de la contrada i dels seus punts de concentració humana (21-32), la vida d'aquella localitat en els seus variats aspectes: la demografia, amb dades sobre l'estrall de la Pesta Negra (196 difunts el juliol del 1348 al poble de Sant Andreu de la Vola, 35); les formes de treball (43-65), les relacions senyoriales i laborals (67-94), la situació jurisdiccional (97-112), l'estructura parroquial (113-129), l'evolució social i jurídica dels pagesos (131-151, capítol on és tocat el tema de la revolta remença), la família (155-186), l'evolució de l'habitatge (187-223), la vida material en l'àmbit domèstic-familiar (225-262) i la pietat popular (263-280). Alguns capítols no sols es basen en dades, sinó que transcriuen amb major o menor completesa documents sencers, com és ara el relatiu a la situació jurisdiccional, que publica fragments de les *Declaracions que... Bernat de Cabrera à fetes de la ciutat de Vic e tots los castells... del comtat d'Osona* (100-101), o els que en el capítol dedicat a l'estructura parroquial consignen propietats i drets de la parròquia de Tavertet mitjançant el *Capbreu del 1484* ací resumit (116), o el *Capbreu d'allò que els pròmens de Tavertet són tinguts de donar al rector* (117-118) o d'altre per l'estil; també sabem els llibres litúrgics de Santa Maria de Corcó el 1414 (124) o els noms d'alguns «scolares» de Tavertet entorn del 1315 (125). En el capítol relatiu a l'evolució de l'habitatge tenen particular interès els inventaris, que proporcionen dades per a conèixer la categoria social d'una casa o mas (194-200). En el capítol sobre la pietat popular, compareixen els testaments i les consuetes. [La confirmació de la dotació de l'església de Soreros el 1138, ha estat presentada per Ramon Ordeig dins «Revista Catalana de Teologia», IX (1984), 174, núm. 252].—

J. P. E.

[8233

Francesca ESPAÑOL I BERTRAN, *L'arquitectura religiosa romànica a la Conca de Barberà i Segarra Tarragonina* (Monografies, IV), Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà 1991, 432 pp.

Trobem en aquesta monografia, després de la delimitació geogràfica del territori estudiat (23-25, amb mapa en la darrera pàgina), dos capítols inicials, en el primer dels quals assistim al progressiu desplaçament de la frontera de la terra sota sobirania de cristians vers Ponent, a Espanya (27-37), i a la correlativa reimplantació de les divisions eclesiàstiques sota els bisbats de Vic i de Barcelona, i a la restauració de la metròpoli de Tarragona (37-51). El cos del llibre consisteix en trenta-cinc monografies dedicades a cada una de les capelles romàniques de la zona, monografies que apleguen les dades que sobre cada una d'elles ja han estat publicades anteriorment i les que l'autora ha aplegat tant a Barcelona (ACA, *Canc.*, *pergamins comtals i reials*, *Monacals*. S. Benet de Bages, *Patrimonials*. Queralt, *Ordes*

Militars. S. Joan de Jerusalem, Fons notarial. Santa Coloma de Queralt; ADB, *Cartulari de Barberà*; i BC, manuscrit 729); com a Vic, Arxiu Capitular, *Pergamins*; i a Tarragona, AHA, *Visites pastorals, Fons parroquials de Barberà, de Forés, de la Guàrdia dels Prats, de Santa Perpètua de Gaià i Fons monacal. Poblet*) i Arxiu Històric Provincial, *Fons notarial. Santa Coloma de Queralt* (405-406). En l'apèndix documental han estat transcrits íntegres vint-i-dos documents, datats entre el 1051 i el segle XIX, onze dels quals no havien estat publicats fins ara (365-391). El volum es clou amb la bibliografia (407-430), amb la qual s'han de relacionar els *Addenda* de les pàgines 393-403.— J. P. E. [8234

Pedro LÓPEZ ELUM, *Crevillent: 1399-1419. Datos de su demografía y economía*, dins «Saitabi», XLI (1991), 231-241.

Recordades les vicissituds de Crevillent, població de musulmans, entre les corones castellana i catalano-aragonesa i entre senyoriu reial o d'altri, i en concret de la ciutat de Barcelona (231), l'autor, basat en les notícies dels volums 9.856 i 9.858 de la secció de *Mestre racional* de l'ARV, relatives als drets *De les gallines, De la alfatra* i *De les cabeces*, sobretot al segon, al qual estaven sotmesos tots els musulmans, assenyalava el nombre de sarraïns que el pagaren entre el 1399 i el 1419, amb el màxim de contribuents el 1417, en què pujaren a 430 (232). També hi ha moltes dades sobre percepcions de drets damunt productes agraris, ramaders o industrials, dels quals l'única dada segura és que l'economia de Crevillent era pràcticament només agrària i encara bladera (236-241).— J. P. E. [8235

Ferran del CAMPO i JORDÀ, Sílvia LÓPEZ i FONTRDONA, Montserrat VILLANUEVA i BES, *Estat dels monestirs i convents alt-empordanesos al s. XVI*, dins «Antoni Agustín II», 221-243.

Primer pas d'un estudi sobre les institucions religioses esmentades en el títol. Aquest consisteix a enumerar-les seguint l'ordre alfabètic dels respectius termes municipals. Hi ha una petita presentació, on no manquen referències a documentació inèdita, relativa a l'estat de cada un les dècades anteriors al 1592 [en què molts foren suprimits a favor en general dels col·legis de Jesuïtes]. Són els següents: Sant Pere d'Albanyà (Albanyà), Castell-Convent de la Comanda de l'Hospital (Avinyonet de Puigventós), Sant Nicolau de Calabuig (Bàscara), Sant Martí de les Escaules (Boadella), Sant Feliu de Cadins (Cabanes), Sant Bartomeu de Bell-lloc (Cantallops), Sant Domènec, Sant Bartomeu o la Mercè [d'ell consta que passà als mercedaris després d'haver pertangut als Pobres Catòlics], Sant Joan, Sant Francesc, Santa Clara i Santa Magdalena (Castelló d'Empúries), Puig Caneres (Darnius), Vilanera (l'Escala), Sant Roc, dels Caputxins [cf. ATCA, XI (1992), 436 i 441] i Santa Maria de Jesús (Figueres), Santa Maria del Camp (Garriguella), Santa Maria de Panissars (la Junquera), Lladó (Lladó), l'Om (Masarac), Sant Domènec, Sant Bartomeu de Bell-lloc, el Carne i el Sant Sepulcre (Perelada), el Roure (Pont de Molins), Sant Pere de Rodes (el Port de la Selva), Colera (Rabós), Santa Maria de Roses i Santa Margarida de Roses (Roses), Sant Miquel de Fluvià (Sant Miquel de Fluvià), Sant Tomàs de Fluvià (Torroella de Fluvià), Vilabertran (Vilabertran), Cogullells (Vilanant) i Sant Miquel Ses Closes (Vilanova de la Muga). Algunes notícies són acompanyades d'il·lustracions, la darrera de les quals és croquis amb un fragment d'explicació de Cogullells (242).— J. P. E. [8236

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *De la mobilització antifrancesa a la mobilització antiespanyola (1639-1641). Alguns exemples al Baix Empordà*, dins *Revolució 1640*, 165-191.

Narració de les vicissituds vinculades a la Guerra dels Segadors en les poblacions de la Bisbal, Palafrugell, Castell de Begur, Sant Feliu de Guíxols i Torroella de Montgrí, basada en publicacions anteriors i en la documentació dels arxius Històric Comarcal de la Bisbal, i Municipal de Palafrugell (166, notes 2-6). I així assistim al progressiu cansament pels allotjaments de tropes castellanes (167-171), a les primeres lleves per a la defensa del Rosselló (171-176) amb nous allotjaments de tropes forasteres (176-179) i la consegüent explosió popular (179-184), a l'organització i contribució a la defensa de la terra els anys 1640-1641 (184-188) i a l'endeutament per a atencions de guerra que acabà d'ofegar aquelles universitats (189-191).— J. P. E. [8237]

Sergi SELMA, *El molí hidràulic de farina i l'organització de l'espai rural andalusí. Dos exemples d'estudi arqueològic espacial a la serra d'Espadà (Castelló)*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XXVII (1991), 65-100.

El tema d'aquest estudi cau fora de les nostres pàgines, però informa de les dades proporcionades pel *Llibre del repartiment de València* i per d'altra documentació cristiana contemporània tant per a la vall d'Aín (75-77) com per a Artana (86). Assenyaem la bibliografia final (97-100).— J. P. E. [8238]

Josep M. BERNILS I MACH, *Les fonts i les aigües de Figueres*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 277-326.

El tema d'aquestes pàgines és centrat en els projectes i realitzacions dels segles XIX i XX; però hi ha algunes indicacions de documentació antiga: de la *Carta de poblament* de Jaume I, atorgant el 1267 dret d'ús d'aigües, i de la concessió de font pública a la vila de Figueres feta per Pere el Cerimoniós (279); fragments textuais dels segles XVI-XVIII relatius a alguna de les fonts com les del Molí de l'Anguila (283), de la Gorja i del Pouet (284); i referències a concessions d'aigües a particulars durant el segle XVII (294).— J. P. E. [8239]

Ximo COMPANY I CLIMENT, *La Adoración de los Reyes, de Pablo de San Leocadio, conservada en Gandía y nueva aportación documental sobre el nacimiento del pintor*, dins «Archivo Español de Arte», LXIII (1990), 84-91.

L'article analitza la dita pintura i la col·loca cap al final de l'etapa de maduresa del pintor; recorda el contracte per a la seva elaboració, conservat a Madrid, AHN, *Sección de Osuna* (87 i nota 11) i, sobretot, transcriu l'anotació de baptisme del pintor a Reggio Emilia, Archivio Vescovile, *Registro primo* (91), segons la qual hauria estat batejat el 10 de setembre del 1447.— J. P. E. [8240]

Lluís TO FIGUERAS, *El marc de les comunitats pageses: villa i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (final del segle IX-principi de l'XI)*, dins *Catalunya i França*, 212-231.

Cada una de les dues parts d'aquest estudi esbrina el significat que tenen en la documentació ja publicada en reculls diversos com en l'encara inèdita en l'Arxiu de la Catedral de Girona, primer les paraules 'villa' i 'villare', la primera de les quals

significa «un territori amb uns límits definits» (213), la precisió dels quals ha d'ésser assegurada ni que sigui a través d'una sentència judicial; dins el dit territori hi pot haver «villaria» diversos, «unitats territorials com les «villae», però sovint amb un vincle jeràrquic de dependència envers aquestes» (214); també masos (215-216) i peces de terra en alou (217-218); la «villa» és marc de convivència, car té els seus «boni homines» (218-220), sembla ésser una unitat fiscal (220-221), i els seus habitants compareixen defensant-se col·lectivament o realitzant plegats una obra, com la construcció de l'església (223-225), amb la possibilitat, però, de no participar en alguna acció col·lectiva (225). La segona part presenta la compareixença en la documentació dels diversos elements que aquella vincula a les esglésies: llur existència certificada ja a començaments del segle IX, sovint relacionada amb monestirs (226-228); la presència primerenca d'una parròquia a darreries del segle IX al bisbat de Girona i des de mitjan segle X a Elna (229); les possessions, entre les quals no manca la sagrera de trenta passes (230), i rendes parroquials (delmes i primícies, 231-232), la vinculació econòmica amb la seu episcopal (amb quadre de concessions condicionades a particulars o a monestirs, a Elna, 234); i la intervenció dels laics, sobretot en les dotalies formant comunitat compacta, en les quals tenen la iniciativa en un 66'66% de casos en ambdues diòcesis (237).— J. P. E. [8241

Christian GUILLERÉ, *Girona medieval. L'etapa d'apogeu. 1285-1360* (Quaderns d'Història de Girona), Girona, Diputació i Ajuntament 1991, 96 pp.

Narració popular dels aspectes més interessants de la vida de la ciutat de Girona des de la gran commoció del setge del 1285 fins a l'esforç per a remuntar els aspectes negatius de la Pesta Negra i de la conjuntura general de la corona catalano-aragonesa amenaçada des de Castella per Pedro el Cruel. Recordats els esdeveniments més importants del període (6-7), els dits aspectes són exposats sota quaranta-un epígrafs lla informació dels quals es basa en l'extens coneixement que l'autor té de la documentació dels arxius gironins i de l'ACA; en poden ésser mostra el gràfic del repartiment dels contribuents el 1338 (45), la distribució dels crèdits fets pels jueus gironins a gent de les comarques més o menys veïnes (47), la gràfica del nombre de testaments (61), l'origen dels immigrants des de comarques del bisbat de Girona (63) o la llista del temps d'aprenentatge de catorze oficis, 80], i en alguns la narració és completada amb transcripció de fragments de la dita documentació sobre: el punt feble del setge del 1285 (9), la peixateria (15), el perill de la fam en el mal any primer (20), la situació dels mercats (27), la conjuntura política (29), el privilegi d'En Prohensal (34), la manca de capellans després de la Pesta Negra (61), la importància de la draperia (65), la confraria dels sabaters (83), i les deixes testamentàries (88). De més a més, hi ha reproducció fotogràfica dels *Llibre vermell* i *Llibre verd* i del *Llibre del mostassaf*, de l'AMG (35), d'una pàgina del registre de talla (44), d'una partida d'un compte en una banca de Barcelona (49), i d'una làpida sepulcral hebrea (57). El llibre s'acaba amb un vocabulari de mots tècnics (90-91) i una tria bibliogràfica (92).— J. P. E. [8242

Pere GIFRE I RIBAS, *Unes hipòtesis per a la prehistòria dels hisendats gironins*, dins «Revista de Girona», núm. 144 (gener-febrer 1991), 62-66.

L'autor defineix així l'objectiu d'aquestes pàgines: «Volem plantejar, a partir de l'estudi d'uns casos, necessàriament i obligada a títol d'hipòtesi, les pautes de la formació dels hisendats, la cronologia seguida durant aquest procés i apuntar els

mecanismes interns (a la família, al patrimoni i a la comunitat pagesa) i externs que ha (!) acabat per configurar els hisendats com a grup dominant a la societat gironina del segle XIX* (62). De fet, a base de fons documentals diversos (Arxiu Històric de Girona, *Reial Hospici*, Arxiu Diocesà de Girona, *Arxiu de Casa Carles*, Peralada, Biblioteca del Palau, AHCB, i arxius privats), l'autor estableix una llista de cases els amos de les quals començaren essent pagesos de remença, recorda que després de la Pesta Negra i fins a darreries del segle XVI s'enforteix la diferenciació entre pagesos rics i pobres, arribant a defensar jurídicament la integritat del patrimoni en les Corts de finals d'aquell segle, i segueix la trajectòria de tres casos concrets de l'empenta a la decadència durant el segle XVII (64-65).— J. P. E. [8243

Josep CLARA I RESPLANDIS, *Girona vista pels viatgers estrangers*, dins «Revista de Girona», núm. 140 (novembre-desembre 1991), 70-75.

Són quatre els autors estrangers de llibres de viatges anteriors al segle XIX, les impressions dels quals són reportades en aquestes pàgines: Hieronimus Münzer, Segismondo Cavalli/Leonardo Othobon, Barthélemy Joly i Arthur Young (71); l'exposició de les dites impressions és ací realitzada en forma temàtica: les relatives a la catedral, als rius, a les muralles, a l'espai urbà, a l'economia i preus i a la gent.— J. P. E. [8244

Lluís PRATS, *La iconografia de sant Narcís en el barroc*, dins «Revista de Girona», núm. 148 (setembre-cotubre 1991), 32-39.

Des de mitjan segle XVII, la devoció de Girona a sant Narcís creix amb empenta; el motiu és la repetició del miracle de les mosques del 1285, ara el 1653, també contra l'exèrcit francès que assetjava Girona (33). Per això, les representacions del sant que ara sorgeixen en pintura, escultura (retaula de la capella del sant a la Seu de Girona, 34 i 36, nota 19) o en gravat per a portades de llibre no s'inspiraren en la *Llegenda àuria*, sinó en les narracions dels repetits miracles de les mosques (33-34). L'obra de més envergadura fou la nova capella de sant Narcís a l'església de Sant Feliu, la iniciativa de la qual fou del bisbe Tomás de Lorenzana, el qual sembla que n'encarregà les traces a Ventura Rodríguez (35-36); pels *Llibres de càrrec i data* de l'arxiu de Sant Feliu és conegut el curs de les obres, que duraren vuit anys, del 1782 al 1790. La pintura fou encarregada a Manuel Tramulles, tal com diu la inscripció que hi figura (38). És transcrita l'acta del capítol de la Seu, en què els canonges expressaven la satisfacció, també de la ciutat i de la comarca, per aquella obra (38-39).— J. P. E. [8245

Pascual ORTEGA, *La encomienda de Horta de la orden de San Juan de Jerusalén durante la primera mitad del siglo XVI*, dins «Antoni Agustín II», 415-426.

[Estudi paral·lel del dedicat a les comanaduries d'Ascó i de Vilalba dels Arcs a base de les mateixes actes de visita, ara a Madrid, AHN, *Ordres Militars, S. Joan de Jerusalem, Castellania d'Amposta*, caixa 8124, 3, resumit dins ATCA, IX (1990), 437, núm. 5318]. Les úniques diferències rauen en el fet que les propietats directament explotades per la comanadoria eren sis (416-417) i que la suma global dels drets percebuts en espècie o en metàl·lic a darreries del segle XV fou de 4.700 sous i el moment de la visita de l'any 1535 pujava a 7.000. L'augment provenia dels drets percebuts en espècie (424).— J. P. E. [8246

Agustí COLOMINES I COMPANYYS, Enric JUAN I REDAL, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Una dècada d'història a l'Horta-Sud (Silla, 1981-Torrent, 1990)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 9-15.

Aquestes pàgines informen de les iniciatives de publicacions periòdiques nascudes en aquella comarca des del 1981, iniciatives que també fruitaren en el «I Simpòsium d'Història de l'Horta-Albufera» el 1981, deu anys més tard en el «II Congrés d'Història de l'Horta-Sud» (10), i mentrestant en el «I Col·loqui Internacional d'Història Local». Al final són indicades les aportacions al II Congrés.— J. P. E. [8247]

Antoni FURIÓ, *Les comunitats rurals de l'Horta-Sud de l'Edat Mitjana als temps moderns*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 31-55.

Partint de les premisses que les comunitats camperoles valencianes del segle XIII neixen en un marc feudal i que evolucionen, i basant-se tant en estudis ja publicats com en d'altres en curs de realització i en documentació inèdita de València, Arxiu del Col·legi del Patriarca (51, nota 57), d'Alzira (43, nota 37), o de Sueca (40, nota 30), l'autor resumeix la seva aportació dient que intenta «de conjugar una doble visió, estructural i dinàmica, de les comunitats rurals del sud de l'Horta, de l'Edat Mitjana a la Moderna» (32); i així comença recordant les condicions de les cartes de població (33-39), en les quals es dibuixen unes unitats familiars basades en tres joves o nou hectàrees de terra (37), extensió que no arribà a estabilitzar-se, car «a la Ribera...», la segona meitat del Quatrecentes, el 70% de les heretats eren inferiors a les cinc Ha» (40), malgrat que la caiguda fou «essencialment demogràfica, i que no tots els altres indicadors són tan contundents respecte a l'abast de la regressió» (43). En un marc, en el qual la socialitat s'encarrilava per formes religioses i s'esquerdava per les bandositats (50), «la diferenciació interna del camperolat es traduïa també en una desigual participació i gestió del poder polític local, mediatitzat, si no monopolitzat, per la petita capa de llauradors benestants» (46), estrat superior del camperolat que també fou capdavanter en la resistència antisenyorial (51-55).— J. P. E. [8248]

Tomàs V. PÉREZ MEDINA, *Arròs, paludisme i població a la comarca de l'Horta. L'epidèmia de 1784*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 137-150.

Exposició de les dades aplegades en l'*Expediente formado con motivo de la Epidemia de Tercianas de 1784*, relatiu a la ciutat de València i a les poblacions de la seva rodalia, de Madrid, AHN, *Ordenes Militares. San Juan de Jerusalén*, lligall 8196, una còpia del qual és a l'Arxiu Parroquial de Manises (139, nota 4). Desconeixent el mosquit causant del paludisme, hom n'inculpava l'aigua estancada o el conreu de l'arròs (140), també la mala alimentació (141). D'un nombre de 55.548 habitants, 13.160 haurien resultat afectats i 495 haurien mort (145-146). L'exposició és completada amb dos quadres de superfícies arrosseres i d'estralls de la passa (143 i 146) i amb dos mapes (144 i 149).— J. P. E. [8249]

Manuel ARDIT, *Els orígens d'un mite. ¿Fou l'Horta una comarca peculiar?*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 75-88.

Aquestes pàgines contenen «una reflexió sobre les formes de tinença de la terra a l'Horta...», que han generat una certa mitologia, molt probablement basada en la realitat, però una realitat deformada» (76). Una disposició del 1769 estabilitzant els

arrendaments de terres en la zona de Castella la Vella veïna de Portugal provocà esverada al Regne de València, on les ciutats de Xàtiva, Oriola i la mateixa capital propugnaren la limitació temporal dels arrendaments perquè els pagesos ja eren prou rics (76), situació, que en canvi, no era percebuda per Antoni Josep Cabanilles (77). En realitat, al Baix Segura el preu de l'arrendament s'havia disparat de 100 el 1705 a 5.230 el 1795 (79), en contractes en els quals «el marge de maniobra de l'arrendador era molt estret» (79). A l'Horta, fou menor el dinamisme dels preus del lloguer de la terra i en canvi es donava l'arrendament estable i fins i tot hereditari (91); els pagaments s'especificaven sempre en diners, completats en alguns casos per qualche gallina (82). A Benassal ha estat estudiat el procés d'implantació de l'arrendament des del 1682, accelerat després del 1750 (83). Les darreres pàgines discuteixen el tema de l'evolució de la renda de la terra en diverses comarques valencianes durant el segle XVIII (84-88).— J. P. E. [8250]

Luis VALERO DE BERNABÉ Y MARTÍN DE EUGENIO, *El señorío aragonés de Hostalejo, desde su constitución por el rey D. Jaime I hasta las leyes desvinculadoras*, dins «Hidalguía», XXXIX (1991), 105-112.

El senyoriu d'Hostalejo no és aragonès, ans valencià, localitzat entre Sogorb i Eixèrica. La reconstrucció de la raguèlia Valero es basa en documentació conservada a València, ARV, *Manaments i impares* del 1688.— J. P. E. [8251]

M. Mercè BERGADÀ I ZAPATA, *Resultats de la intervenció arqueològica d'urgència a la basílica de Santa Maria d'Igualada (Anoia)*, dins «Estrat. Revista d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga», 4 (1991), 87-106.

Un dels apartats d'aquest estudi és dedicat a la història de la basílica de Santa Maria, i hi són aplegades, primer les referències a la «...cella sanctae Mariae...» d'Igualada en el *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* (89), i transcrita, després, la *Consecratio ecclesie de Aqua ladda*, del mateix cartulari (89), i fragments dels acords o capítols relatius a l'ampliació de l'església el 1341 (89-90), a la reforma de la coberta o del fossar, i a la col·locació de la primera pedra del nou temple el 1617 (90).— J. P. E. [8252]

Jospe M. TORRAS RIBÉ, *La inmigración francesa y la peste de 1589, factores contradictorios en la demografía de Igualada (Barcelona) durante los siglos XVI y XVII*, dins «Antoni Agustín II», 535-552.

Estudi realitzat a base de la sèrie de *Llibres de matrimonis* de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Igualada del 1540 al 1630 (538). Les partides, en les quals consta que el marit era «francès» o «del regne de França» arriben a superar el 45% l'any 1597 (540), essent Comenge el bisbat més representat, seguit dels de Cahors i d'Aux (541). Ja el 1582 en un memorial al rei, el síndic Francesc Santasusana es manifestava contrari al consell obert perquè «se és vist moltes vegades excedir la nació francesa a la catalana en dit consell» (541) i demanava que en endavant el consell fos constituït «per cinquanta homes naturals catalans» (542). Les dades permeten d'agrupar els immigrants per oficis: 39.02% dedicats a l'agricultura, 12.75% a la construcció, 8.68% al comerç, 17.48% al tèxtil, 9.09% a metal·lúrgia, 12.81% a oficis diversos (543-544). Pel *Llibre d'òbits* consta que fou un pelegri francès el primer a morir de pesta el 1589 (545) i, malgrat l'ocultació de les autoritats municipals, de fet la pesta s'estengué i foren preses tota mena de mesures; però pel juliol d'aquell

any el 50% de difunts ho eren de pesta (549). La immigració de francesos hauria omplert amb escreix el buit deixat per la pesta (552).— J. P. E. [8253]

Denis FONTAINE, *La nouvelle église Saint-Étienne d'Illa (1664-1736)*, dins «Cahiers des Amis du vieil Ille et des villages voisins», núm. 110 (1990), 5-74.

Exposició, només coneguda per referència, de les successives etapes de construcció i decoració de la dita església.— J. P. E. [8254]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Las relaciones entre la Casa de Jérica y Vall de Crist con el monasterio de monjas bernardas de la Çaidia (s. XIII-XV)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 447-466.

El testament de Jaume II d'Eixèrica, del 1321, conservat a València, ARV, *Real Justícia*, i ací transcrit (456-462), com també ho són les dues butlles de Benet XIII, ara a Madrid, AHN, *Clero*, relatives als beneficis establerts en el monestir de la Çaidia de València en virtut del testament esmentat (463-465), i confirmades per Martí V el 1418 (465-466), són ocasió de subratllar les deixes del dit noble al monestir de Gratia Dei o la Çaidia. El pagament dels esmentats beneficis gravava les rendes senyoriales d'Altura, que Martí l'Humà donà a la cartoixa de Vall de Crist, la qual obtingué butlla papal que l'alliberava de sufragar els beneficis fundats a la Çaidia (un dels beneficiats era Pere Figuerola, 453) i el subrogava en el dret al forment que havien de donar els dos pobles d'Altura i les Alcubles (453).— J. P. E. [8255]

Eduard VIVAS I LLORENS, *L'església de la Jonquera en el segon centenari del seu engrandiment*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 243-276.

Tornada població fronterera pel Tractat dels Pirineus, la Jonquera cresqué materialment (250-251) i demogràficament durant el segle XVIII, saltant d'uns tres-cents cinquanta el 1700 a uns nou-cents habitants l'any 1800 (249 i 252). Calgué, doncs, engrandir l'església, de la qual se salvà la portalada amb la inscripció del 1414, ací fotografiada i transcrita (248-249: [però la fotografia permet de llegir 'XVIII' i no '14' de maig]). Detalls de les obres, que també duraren un segle (253-256, amb reproducció de tres pàgines de llibres parroquials, relatives a dos dels rectors que les impulsaren), són coneguts per documentació privada de la Casa Cuberta (261), ací resumida i en part transcrita, sobretot el contracte de construcció de la cúpula, d'entorn del 1789 (263-265); és reproduïda fotogràficament i en part transcrita la comunicació d'acabament al bisbe de Girona, Tomàs de Lorenzana, sembla del 1791 (268). En apèndix són transcrites del *Nomenclàtor Diocesà i Capitular de Girona* del segle XIV, les dades relatives a esglésies de l'actual terme municipal de la Jonquera (276).— J. P. E. [8256]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TARRECH, *Escultors i dauradors a Llagostera. SS. XVII-XVIII*, dins «Quaderns de la Selva», 4 (1991), 53-78.

Presentació-resum (53-62) i transcripció pràcticament completa (67-78) de sis documents, datats entre els anys 1667 i 1705, relatius a la construcció, o al daurat dels retaules de sant Isidre, de la Mare de Déu del Roser i de l'altar major de la parròquia de Llagostera, i del de la capella forana de Sant Llorenç, de la mateixa parròquia. Tots sis documents són ara a Girona, AHG, *Notaris de Llagostera*. És

particularment interessant el relatiu a la fàbrica del retaule de l'altar major, del 1681, perquè ultra els capítols del contracte, conté la llista dels qui almenys prometeren de contribuir al seu pagament, amb les respectives quantitats (75-77). A la pàgina 63 hi ha un quadre sinòptic de tots els elements dels dits contractes.— J. P. E. [8257

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *El tesorero de la Seu Vella de Lleida (1167-1224)*, dins «Palestra Universitària», 5 (1991), 94-125.

El retorn de les institucions centrals del bisbat a Lleida després de la conquesta obligà a elaborar la constitució fundacional del capítol de la Seu, on figurava un fragment dedicat al cambrer o tresorer, ací transcrit (94). En són recordades algunes de les obligacions i establerta la llista dels tresorers fins al 1735; per un capbreu del 1382 són conegudes algunes de les seves possessions senyorials (95-96). L'autor ha aplegat i transcrit del *Llibre verd*, de les *Actes Capitulars* i d'altres fons de l'Arxiu de la Catedral de Lleida trenta documents, datats dins els terminis d'anys indicats en el títol, normalment relatius a modificacions en propietat eminent o útil; també hi ha una sentència judicial del 1209 (112-113) i al final una llista de percepcions per censos diversos, del 1382 (124-125). El treball s'acaba amb la taula dels notaris atorgants aquests documents (97-98).— J. P. E. [8258

Francesc MASSIP, *El Misteri de la Colometa de Lleida: la recuperació d'una tradició*, dins «Revista de Catalunya», núm. 52 (maig 1991), 95-99.

Aquestes pàgines informen, també mitjançant fotografies, de la represa en la representació del *Misteri de la Colometa*, celebrat des del segle XIII en la Seu Vella de Lleida, el qual, no havent-se conservat ni els textos ni les músiques, ha hagut d'ésser reconstruït a base de «l'expressiva documentació tècnica conservada» i en particular de les dades de la *Consueta o Llibre de cerimònies* de la Seu de Lleida (96).— J. P. E. [8259

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Las posesiones del monasterio de Vallbona de les Monges en la ciudad de Lleida*, dins «Studia Monastica», 33 (1991), 295-328.

Encara que hom el considerava perdut, el capbreu de les propietats eminents posseïdes per Vallbona de les Monges a la Ciutat de Lleida dels primers anys del segle XIV, de fet es troba a Lleida, Arxiu de la Catedral, Armari C; sembla que a Vallbona portava el núm. 8003 (299 [número visible en la fotografia d'aquesta pàgina, i no pas el 8000, que diu la pàgina 296]). En són regestades i transcrites senceres les trenta-vuit actes de reconeixement de senyoriu, la darrera de les quals porta la data de 1309 (300-328); hi ha dues reproduccions fotogràfiques de pàgines originals, a la 299 i a la 324.— J. P. E. [8260

Manuel VILASECA I NARBONA, *Les lloses sepulcralcs cerdanes de Llúvia*, dins «Revista de Girona», núm. 146 (maig-juny 1991), 36-41.

Presentació global, reproducció fotogràfica, transcripció d'inscripcions i anàlisi tècnica de deu lloses sepulcralcs «que al nostre criteri hem cregut més representatives» (37) d'entre les trenta-quatre que havien estat localitzades fins al 1988. Aquestes van d'abans del segle XVI fins al darrerries del XVIII (41, llosa núm. 15, del 1798); les específicament «cerdanes» serien les posteriors al segle XVI.— J. P. E. [8261

Lluís PRAT I TORRENT, *El priorat a l'ulgustinià de Santa Maria de Lladó i els seus priors*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 207-226.

Aplec de notícies relatives al tema indicat en el títol, sense referències arxivístiques [potser tretes del llibre de Pere Vayreda i Olivas, *El priorat de Lladó i les seves filials*, Barcelona 1930]. Per la seva banda, l'autor defensa la grafia 'Lladó', que ja es trobaria en la dotalia del 978 (212).— J. P. E. [8262

Josep ARMENGOU I SANTANDREU, *Notes històriques i rectorologi de la parròquia de Llinars de Berga, bisbat de Solsona*, dins «Quaderns de l'àmbit de recerques del Berguedà», 1 (1991), 92-142.

[Després d'una semblança de l'autor (1871-1926), no signada], segueix la presentació d'aquestes pàgines, en la qual, confessada la seva afecció als arxius, l'autor afirma: «responc de l'autenticitat de tota la part històrica» (92; cf. 141), malgrat que «els malvats milicians d'ara fa cent anys furtessin els llibres de comptes» (100). Fa constar que l'ara de l'altar major i la de l'altar del Roser tenien inscripcions (101). Dins la descripció hi ha una *Breu monografia del Santuari de Nostra Dona de la Mata* (106-114). L'aplec de notícies tretes de l'arxiu parroquial és cronològicament distribuït en les etapes dels respectius rectors (115-126); consta que en la visita pastoral del 1719, fou manat de comprar l'*Alivi de pastors i past d'ovelles* de Josep Formiguera (122).— J. P. E. [8263

Manuel FONT I PONS, *Els avantpassats dels Oleza de Mallorca?*, dins «Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia», 2 (1991), 33-35.

L'autor assenyala a Barcelona i als voltants de Montserrat dos Olesa dels segles XII i XIV, a base de documentació de Barcelona, AHPB, i del monestir de Montserrat; les dades ja conegudes i les noves duen l'autor a reconstruir l'arbre genealògic del primer Olesa que anà a Mallorca amb motiu de la conquesta.— J. P. E. [8264

Josep F. LÓPEZ BONET, *La pràctica fiscal a la Mallorca de la baixa edat mitjana (segles XIII-XVI)*, dins «Randa», 29 (1991), 13-36.

La primera part de l'article és un recompte de les notícies sobre imposicions a Mallorca a partir de la primera del 1237 (13-16). L'ARM, *Còdexs* diversos, *Pergamins* i *Arxiu Històric*, ultra els estudis ja publicats, són la base de les pàgines següents. En elles, és exposada l'evolució de les posicions relatives a la fiscalitat dels forans fins a ésser equiparats als ciutadans (17-22); dels posseïdors de béns de reialenc, obligats a les recaptacions comunes, a les destinades a la defensa de l'illa, a la construcció o reparació de murades i murs i a la conducció d'aigües (23-24); dels cavallers, militars, generosos i privilegiats, en un regne que, com el de València, evità les senyories feudals, i en el qual les classes privilegiades «baldament tinguessin l'exempció de talles, no sempre se'ls dispensarà de pagar-les» (24-33; la frase és de la pàgina 30; [sobre aquest tema vegeu a la pàg. 527 el resum de l'estudi de Carme Pons Llabrés]); dels eclesiàstics, en lluita constant per mantenir l'exempció, però sotmesos de fet a col·laborar en la defensa (33-34); i dels ciutadans (34-36). Hi ha dues sentències importants en el tema: la de l'abat de Ribagorça del 1289 (26) i la de l'abat d'Arles [del Tec] del 1332 (35).— J. P. E. [8265

Jaume SASTRE MOLL, *La tarida «Santa Anna» i l'uixer «Sant Cristòfol» (1309-1328). L'activitat comercial de la corona mallorquina durant el regnat de Sanç I*, dins «Randa», 29 (1991), 37-49.

La sèrie de l'ARM, *Reial Patrimoni* conté «evidents mostres per poder afirmar que la monarquia, durant el regnat de Sanç I, va mantenir una activitat comercial encoberta mitjançant els seus procuradors reials, els quals, fent ús de la seva condició, armaren i equiparen determinades embarcacions amb finalitats purament comercials i lucratives, ajudats per la corona» (38), mostres que són transcrites en les pàgines 44-49. Assenyalen el paràgraf en el qual l'autor precisa els conceptes de «galera», «tarida», «llenç» i «barca» (38). Els principals productes exportats eren la llana a Pisa i la sal a Gènova; era importada sobretot fusta de Gènova i vi, blat i esclaus grecs de Sicília (42-43).— J. P. E. [8266]

Gabriel ENSENYAT I PUJOL, *El regne de Mallorca i la república de Gènova: les difícils relacions durant els anys centrals del segle XIV*, dins «Randa», 29 (1991), 63-74.

Estudi de les relacions entre les dues ciutats, durant els anys que van entre la reincorporació de Mallorca a la Corona catalano-aragonesa i l'esclat de la guerra oberta amb Gènova (1343-1351), a base de la documentació de Ciutat de Mallorca, ARM, *Arxiu Històric*, completada amb la d'ACA, *Canc., reg.*, d'on són transcrites dues lletres reials (65, nota 7 i 69, nota 36). Malgrat la solució del «lou» (sobre el qual, cf. l'estudi del mateix autor, resumit dins ATCA, XI (1992), 563, núm. 7306), la tensió manifestada en operacions de corsarisme i de les successives represàlies augmentà des del 1343 (67-71), col·laborant els genovesos amb Jaume III de Mallorca contra Pere el Cerimoniós en la lluita entorn de l'ocupació i en els intents de recuperació de l'illa per part de Jaume III, per mitjà d'una invasió de Mallorca o de Menorca (71-74), ja que «podien influir amb molta més facilitat» damunt la monarquia mallorquina i «en canvi, un control directe de l'arxipèlag per part de la corona d'Aragó era un obstacle massa gran amb vista a les seves apetències comercials [de Gènova]» (71).— J. P. E. [8267]

[Jocelyn] N[igel] HILLGARTH, Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *The Liber communis Curiae of the diocese of Majorca (1364-1374). Text with English and Spanish Introduction and Notes* (Publicacions de l'Institut d'Études Médiévales, XXIV), Montréal i París, Institut d'Études Médiévales i Librairie Philosophique J. Vrin 1989, [VIII] i 212 pp.

Continuació d'una iniciativa que començà amb la publicació d'un volum de la sèrie *Communium* de l'ADB [cf. ATCA, IV (1985), 474-475]. Llibre dividit en quatre parts: introducció en anglès i en castellà (3-30); regest en anglès i en castellà de les dues-centes catorze entrades (31-77); transcripció sencera dels dits documents, completada per qualque anotació crítica (81-196); i bibliografia i taules (197-209). El registre ací publicat és l'únic del segle XIV conservat a l'Arxiu Diocesà de Mallorca (1). La introducció comença resumint la situació de l'illa durant el pontificat d'Antoni de Galiana: prostrada pels efectes de la Pesta Negra i per d'altres de posteriors, per la crisi econòmica i afectada per les guerres tant amb Castella com amb Gènova (3-8). Resumides les notícies sobre Antoni de Galiana (9-10), els autors comparen aquest volum amb el ja publicat de Barcelona; els documents del volum mallorquí fan referència a afers econòmics (14-16), jurisdiccionals (16-18) i pastorals (21) i, pel fet d'ésser font única, són particularment importants per al coneixement de determinacions d'anteriors bisbes de Mallorca i sobretot per les notícies relatives a

Menorca, els arxius de la qual illa desaparegueren en un atac sarraí del segle XVI (21). Hi ha tres mostres de la lletra dels copistes (28-29). També hi ha dues taules finals: l'única per a noms personals i de topònims (199-205) i l'altra dels temes tractats (206-209). [No manquen, dissortadament, les faltes, fins i tot dues en una sola línia, com és ara la darrera del regist castellà del document 63 a la pàgina 46: ,fundado' < ,fundada' i ,documente' < ,documento'; quant a la pàgina 42, núm. 44, el ,succentor' no és el ,mestrescola', ans el ,xantre'; a 131/88/6: ,anima' < ,animo'; 167/156/1: ,antiguo' sembla que hauria d'ésser ,antiquo'. Suposem que són les úniques].- J. P. E. [8268

Isabel GARAU LLOPART, *Les ordenances del gremi de picapedrers del 1405 i altres disposicions posteriors*, dins «Randa», 29 (1991), 75-84.

Estudi realitzat sobre successives ordinacions del gremi de picapedrers i d'altres d'oficis coincidents fins al 1727, ja publicades. Ací són recordades les notícies de normatives anteriors (75-76), són resumides les del 1405, sobretot en allò que toca els òrgans de govern, els dos sobreposats i llurs funcions (77), les condicions d'aprenentatge de quatre anys, que des de començaments del segle XV havia de desembocar en un examen (78 i 81-82), després del qual encara calia que passessin tres anys abans que el nou mestre pogués tenir aprenents (84), i al finançament (79-80). Les darreres pàgines informen de la normativa introduïda per ordinacions posteriors, sempre en sentit de reforçar els prerrogatives del gremi (81-84).- J. P. E.

[8269

Onofre VAQUER, *El comerç marítim de Mallorca a la segona meitat del segle XV*, dins «Randa», 29 (1991), 105-119.

En un article anterior [cf. ATCA, XI (1992), 564, núm. 7312], l'autor havia presentat la base documental per a l'estudi del tema, els contractes d'assegurances de l'ARM, *Protocols notarians, Diputació i Reial Patrimoni* (105). Ara recorda les característiques de la documentació mallorquina, pràcticament silenciosa quant a les importacions, que ha d'ésser completada per la de Barcelona (ACA, AHCB, AHPB) i de Marsella (Archives des Bouches-du-Rhône); també la posició cèntrica de Mallorca en les rutes mediterrànies, cosa que explicaria l'escola de cartes de navegar (107). A base dels contractes d'assegurances dels anys 1465-1468, la principal exportació foren els draps, que representà el 49'88%, seguida de l'oli, amb només el 6'51%; els formatges no passaven del 1'73% (108). Els mateixos anys, els ports de destinació foren, per ordre de major a menor: Nàpols, València, Palerm, Càller, Orà, Rodes i Gènova (109) [recordem que eren anys de plena Guerra de Catalunya contra Joan II]. Si els contractes d'assegurança són completats amb d'altres fonts (contractes de noliejament, comandes, guiatges, eixides de sarraïns, etc.), els tres primers destins serien Barbaria, País Valencià i Catalunya (110-112). Les darreres pàgines exposen els resultats de l'escorcoll dels contractes d'assegurança en allò que fa a les importacions (113-116: blat, vi, cuiram, draps, llana, arròs, cera, alcofol, fruita, formatges, moltons, seda de Granada, mel de Mequinença, vels, lli, guaram, roudor, guants d'estam, figues, llegums, estany, or i espart) i del dels capítols d'una societat mercantil del 1459 (116-117: completades amb els tres darrers quadres: 117-119).- J. P. E. [8270

Plàcid PÉREZ I PASTOR, *Actituds i reaccions davant les epidèmies a la baixxa edat mitjana de Mallorca; les pestes dels anys 1467 i 1475*, dins «Randa», 29 (1991), 141-161.

Aquest article comença recordant allò que els autors havien dit de les pestes de Mallorca durant els anys esmentats en el títol, ultra d'una d'inexistent del 1465, confosa amb la del 1475 (142-143). Per la seva banda, l'autor, basat en nombrosa documentació de l'ARM i de Sóller, Arxiu Municipal (143-144, nota 2), i en la bibliografia (161), ni de bon tros tan nombrosa per a la pesta del 1475, analitza «cronològicament l'origen de la introducció de l'epidèmia, la seva propagació, les mesures adoptades per tal d'evitar el contagi i les conseqüències demogràfiques, econòmiques, polítiques i socials que ocasionà» i, en segon terme, «la pesta dels anys 1475-76, servint-nos de la poca documentació que hem pogut arregar» (143-144). Si la del 1467 s'abraonà particularment damunt Sóller amb entorn tres-cents difunts que pugen a tres-cents cinquanta amb els de la Vall de Miramar (154-155), i provocà pèrdues avaluades en 15.000 o bé 20.000 lliures (156), la del 1475 s'aturà davant el cordó sanitari muntat per Sóller (157-160). La del 1467 hauria estat la primera pesta a començar per una parròquia de Part Forana; també la primera a la qual fou dedicat un memorial descriptiu (160).— J. P. E. [8271

Carme PONS LLABRÉS, *Privilegis dels cavallers de Mallorca*, dins «Randa», 29 (1991), 7-11.

El *Codi de Sant Jordi*, ara a l'ARM, cod. 21, en el qual entorn dels anys 1405-1406 foren copiats en seqüència cronològica els documents relatius a l'estament militar de Mallorca, la majoria dels quals és de tema fiscal i segueix inèdita, és estudiat per l'autora entorn de dos temes: el primer és el de l'organització dels cavallers mallorquins en confraria; ella creu que aquesta el 1249 ja existia, car en l'ordinació de la ciutat, copiada de la de València, se suposa que un cavaller n'és jurat en cap; que, per tant, la confraria seria del segle XIII; que el 1329 certament ja existia; i que el 1460 rebé de Joan II permís de canviar de local social (8). El segon toca el patrimoni i la contribució fiscal dels cavallers, on recorda el permís d'adquirir una certa quantitat de béns de reialenc i que llurs exempcions fiscals eren limitades, car eren obligats a contribuir a les obres de fortificació, a les despeses de defensa del regne i a les de conducció d'aigües (10).— J. P. E. [8272

Maria BARCELÓ CRESPI, *Més sobre l'impost del tall (1450-1521)*, dins «Randa», 29 (1991), 185-217.

En la introducció, l'autora recorda el concepte de tall: «impost directe, però no permanent» destinat a subvenir una despesa extraordinària i per això només imposat en el moment en què tal necessitat es presentava; també recorda el procediment (és transcrita una crida, amb la qual el tall era fet públic, 199/1469), tant d'aplicació a cada ciutadà d'acord amb els seus béns, com de percepció delegada en qui en subhasta donava més per la tal percepció (186-187). El cos de l'article, partint de l'ARM, *Actes del Gran e General Consell, Extraordinaris Universitat i Protocols notarians*, ressegueix any per any entre el 1451 i el 1521 i resumeix allò que en ell consta haver estat decidit o realitzat en punt de talls: la intervenció d'un representant del gremi a l'hora de distribuir el tall entre els seus membres, o la necessitat persistent de llevar talls destinats a pagar els donatius a la casa reial, a la compra de gra en anys de fretura, a la reparació de murs, valls i síquies o al pagament dels censals.

(188-216). No cal dir que tothom que podia se n'escapava (196-197, nota 49); assenyalem la llista de deutes de Ciutat de Mallorca el 1511 (211-212).— J. P. E.
[8273]

Imma SOCIAS BATET, *Les marques de fàbrica de Manresa. Xilografies dels segles XVIII i XIX* (Monogràfics, 7), Manresa, Centre d'Estudis del Bages 1991, 252 pp.

Amb constant transcripció de fragments textuals, el primer capítol recorda el fet de l'existència de marques autenticant els teixits i l'esforç de l'autoritat pública a fi de controlar l'ús de marques durant el segle XVIII (12-36). A continuació, sense distingir entre allò que correspon al segle XVIII i allò que ja recau en el segle XIX, l'autora exposa les relacions entre *El gravat xilogràfic i les Marques de Fàbrica* (38-42), recorda les notícies sobre els gravadors i atribueix a nou d'ells les respectives xilografies (44-51); també s'ocupa de la *Temàtica de les Marques de Fàbrica xilogràfiques*, possiblement inspirades en les que empraven impressors i llibreters (52-63); resumits els aspectes generals (64-65) i establerta la llista alfabètica de fabricants seders manresans segons les Marques de Fàbrica (66-68), clou l'estudi pròpiament dit amb la bibliografia (70-73). Tota la segona part del llibre és destinada a *Catàleg crític de les Marques de Fàbrica* (74-76), trobades a Barcelona, AHCB i BC, i Manresa, Arxiu Històric de la Ciutat; hi són reproduïdes i analitzades, amb transcripció de les respectives llegendes, vuitanta-sis marques de fàbrica manresanes, només tres de les quals són datades del segle XIX (les nùms. 50, 82 i 83), divuit ho són del pas del segle XVIII al XIX (les nùms. 1, 18, 27, 33, 47, 48, 49, 52, 55, 63, 68, 71, 75, 76, 77, 78, 80 i 81) i totes les altres pertanyen al segle XVIII.— J. P. E.
[8274]

Fèlix OLIVÉ I GUILERA, *Els fulls de goigs del santuari de la Mare de Déu del Coll i Font-Rúbia*, dins «Finestrelles», 3 (1991), 68-104.

Troblem en aquestes pàgines referència a diversos capbreus del priorat de la Mare de Déu de la Font-Rúbia entre el 1386 i el 1437, i al *Spèculo de les rendes del Priorat de N. S. del Coll*, el primer d'aquells a Montserrat, Arxiu del Monestir, el segon i aquest a Barcelona, ACA, *Monacals. Hisenda*; a la descripció de Narcís Camós, *Jardín de María...* (69-70), i a la notícia documental de l'existència dels goigs en la primera meitat del segle XVIII en el *Llibre de visites del Coll*, també d'ACA (74); també hi trobem notícia dels impressors del segle XVIII que publicaren els *Goigs, alabanses, indulgències, gràcies y perdons de Nostra Senyora del Coll y de Font-Rúbia*: Altés, Giralt, Pla, Serra, i Tasso a Barcelona; i Roca a Olot (90-94); i llista de les edicions datables del segle XVIII (95) o del pas del segle XVIII al XIX (97-98); n'hi ha una edició del segle XVIII en llengua castellana (102); també hi ha uns *Goigs a la Mare de Déu de l'Alegria* impresos el 1804, el text dels quals podria ésser del segle XVIII (103).— J. P. E.
[8275]

Coral CUADRADA, *Documentació medieval*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 41 (octubre 1991), 35-40.

Presentació, transcripció i anotació de dos documents, ambdós de l'ACB, 1-1-812 i 2486, dels anys 1295 i 1296; el primer és confirmació senyorial de la venda de la meitat de la propietat de masos, honors i possessions, homes i dones, de Mataró i Llavaneres, cosa que permet de refer l'arbre dels successius propietaris del castell de Mataró; el segon és l'acte de venda del mas Olivera de Mataró [Civitatís Fracte', no 'Tracte' com diu la línia tercera del text, 39, col. 1].— J. P. E.
[8276]

Joaquim LLOVET, *Els Cisterna de Girona i la façana de la Casa de la Vila de Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 41 (octubre 1991), 25-28.

L'autor documenta en aquestes pàgines que la casa de la vila de Mataró fou construïda en dues etapes, la primera del 1598 al 1601, realitzada per Llàtzer Cisterna, i la segona els anys 1635 i següents per Jaume Vendrell, del qual es conserva el projecte de façana, ací reproduït (26). La documentació és d'ACA, *Arxiu Notarial de Mataró*, i de l'Arxiu Municipal de Mataró, *Llibre de la credensaria de la universitat de Mataró... 1597*.— J. P. E. [8277

Joan GIMÉNEZ I BLASCO, *Les Corts catalanes dels segles XVII i XVIII des d'una perspectiva local*, dins *Corts*, 256-260.

La perspectiva local és la de Mataró, l'arxiu municipal de la qual ciutat, *Lligall 1*, conté documentació de la participació en corts, després que el 1585 obtingué de poder-hi enviar síndic (257). L'actuació mataronina a corts anà guiada per un doble interès, el d'assegurar a la població decisions favorables de política econòmica i de gestió del govern local. Ja en la cort del 1599, ultra la confirmació de privilegis anteriors, obtenia poder augmentar el nombre de persones insaculades, dues fires anyals i la institució de burgesos honorats (punt que resultà conflictiu, car la política de la ciutat era contrària a l'existència d'un estrat privilegiat, com eren els dits ciutadans i els familiars del Sant Ofici, 259). Per a les corts del segle XVII i començaments del XVIII la política de la universitat mataronina és coneguda per les instruccions als síndics (257), de les quals es dedueixen línies constants de política: enfortir els representants ciutadans a expenses del batlle reial, cosa que no fou obtinguda, obtenir el títol de ciutat; obtenir exempcions fiscals en general i per a les activitats industrials, i una política proteccionista que facilités l'exportació i penalitzés la importació de vi. En afers generals, Mataró fou contrari el 1626 a la concessió del donatiu reial que demanaven Felip IV i Olivares, i redactà per a la cort del 1632 un *Memorial de algunes advertències per lo bé públic del present Principat*: immunitat dels diputats, protecció dels autòctons enfront dels gavatxos, familiars del Sant Ofici, allotjaments de tropes (259-260).— J. P. E. [8278

Marià RIBAS I BERTRAN, *Tres històrics personatges i el cristianisme a Iluro*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 41 (octubre 1991), 8-13.

En publicar Joan Gaspar Roig i Gelpí el 1673 els *Fets d'armes de Catalunya*, hom prengué per fet històric l'associació de les santes Juliana i Semproniana amb sant Cugat en l'apostolat cristià i el martiri i declarà les santes, patrones de Mataró. Demostrada la manca d'autenticitat del llibre de Roig i Gelpí, i desconegudes les seves fonts, l'autor recorda les dades arqueològiques proporcionades per excavacions realitzades en el monestir de Sant Cugat del Vallès (10-11), i aquelles altres, tant literàries com artístiques, medievals que associen els tres noms (9).— J. P. E. [8279

M. S. i P., *Documentació*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 39 (gener 1991), 34-38.

M. S. i P., *Documentació*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 41 (octubre 1991), 29-34.

Ultra la presentació i les notes, tenim en cada un d'aquests escrits, transcripció de documents diversos dels *Manuale dels Vicaris*, tots del segle XVIII, certificació

de fets diversos, sovint de la mort de veïns de Mataró en viatges marítims, o d'altres extrems curiosos, com és ara la grafia autèntica d'un cognom napolità, o la presència de membres d'una família del Conflent partida entre Codolet i Mataró, o l'estat de salut d'algú que fa constar que la seva complexió no li permet d'emprendre llargs viatges o problemes de precedència i protocol en la processó de Corpus. Els documents del primer lliurament són cinc, els del segon, sis.— J. P. E. [8280-8281

Gabriel LLOMPART [MORAGUES], *Ferrer de Montpalau, lo cavaller de Martinell' entre Jaume III de Mallorca y Pere IV de Aragón*, dins «Trabajos del Museo de Menorca», 6 (1987), 72 pp.

Ferrer de Montpalau era de Menorca. Aquest estudi a ell relatiu només m'és conegut per referència.— J. P. E. [8282

Vicente GARCIA EDO, *Notas a la carta de població de Moncófar (c. 1254)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 417-429.

Recordats els primers esments de Moncófar en el *Llibre dels fets* de Jaume I en els moments de la conquesta, la població passaria a formar part del senyoriu dels Montcada, els quals atorgaren carta de població a costum de Barcelona a repobladors catalans el 1254 (o 1255) (424-425), carta qualificada entre les d'establiment de veïns (419-420). Coneguda només per una deficient transcripció publicada el 1902 (423), l'autor en precisa alguns extrems relatius a notari atorgant, a original i còpia, corregeix el text tornat a publicar també darrerament per Enric Guinot Rodríguez [cf. ATCA, XI (1991), 457-458] i el reedita altra vegada amb les seves millores textuais (428-429).— J. P. E. [8283

Baltasar PALÍCIO MAESTRE, *Fabricants i comerciants d'aiguardent a Monòver durant la segona meitat del segle XVIII*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», V (1990), 385-399.

Les primeres pàgines recorden les recents aportacions al tema de la fabricació i de la comercialització de l'aiguardent a Catalunya i al País Valencià durant la segona meitat del segle XVIII (385-386). Per la seva banda, l'objectiu de l'autor és el de, «basant-nos fonamentalment en el buidatge dels protocols notariais de Monòver,... mostrar, d'una banda, les trajectòries del principals fabricants d'aiguardent de Monòver durant la segona meitat del segle XVIII; d'altra, donar una idea del volum dels seus negocis» (386-387). Les pàgines següents apleguen les notícies proporcionades per l'Arxiu Notarial de Monòver en relació a les persones i a les operacions comercials de Josep Ochoa i Pérez (387-389), de Llorenç Pérez (390-391) i de Josep Corbí de Juan (392-395), i a d'altres (396-397). La conclusió subratlla l'impuls econòmic procedent de la fabricació d'aiguardent, tant en l'aspecte de proporcionar sortida a la collita de les vinyes, com en el d'ocupació de mà d'obra industrial (398-399).— J. P. E. [8284

Josep M. T. GRAU I PUJOL, *El terme de Montblanc*, dins «Recull Mallol», 123-138.

La primera part de l'article aplega dades sobre la integració dins el terme de Montblanc dels pobles de Rojals (125-127), Lilla (127-128), Prenafeta (128-129) i la Guàrdia dels Prats (129-130). La segona resumeix les tensions existents entre Montblanc i Vilaverd per raó de la delimitació dels respectius termes cap a darreries

del selge XVIII (230-133), amb còpia de les dues actes notarials de successives fitacions dels anys 1788 (135-137) i 1793 (137-138), la primera treta de Tarragona, Arxiu Històric, *Notaris de Sarraí*, i la segona de Valls, Arxiu Històric Comarcal, *Notari Manuel Arbó*, aquesta redactada en llengua catalana. Un mapa il·lustra els diversos termes (134).— J. P. E. [8285]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *L'última obra de l'escultor berguedà Antoni Costa: El retaule major de Santa Maria de Montblanc*, dins «Quaderns de l'àmbit de recerques del Berguedà», 2 (1991), 25-35.

Uns fulls d'un antic llibre d'actes de la Comunitat de Preveres de la vila, sembla dels anys 1773-1775, ara a l'Arxiu Parroquial de Montblanc, parlen de la necessitat de construir nou retaule, que hauria d'ésser sufragat pel poble donant les brises romanents, extret el most (27-28). Són ací reportades les notícies relatives a les successives etapes de construcció (28), una de les quals informa de la mort d'Antoni Costa el juny del 1775 a mig fer del retaule (29); continuà l'obra Francesc de Vog[ul]é, de Tarragona, on s'ha conservat l'inventari ,post mortem' dels seus béns a Montblanc (30), del 1779, ací transcrit de l'Arxiu Històric, *Notaris de Montblanc, Maties Català* (33-35).— J. P. E. [8286]

Roser PUIG I TÀRRECH, *Els gitanos a Montblanc en els segles XVIII-XIX*, dins «Recull Mallol», 139-144.

Aquestes pàgines ens recorden primer el nombre de gitanos censats en compliment de la Reial Ordre de darrerries del 1784: 849 a tot Catalunya, 380 al corregiment de Tarragona. Els de Montblanc posteriors a mitjan segle XVIII són coneguts sobretot pels llibres de baptismes de l'Arxiu Parroquial de Montblanc, pertanyents a nou cognoms, la majoria procedents de fora la vila; en general eren marxants i tractants. Hi ha arbre genealògic de la família montblanquina dels Ximénez (144).— J. P. E. [8287]

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Monjes profesos de Montserrat (1493-1833)*, dins «Studia Monastica», 33 (1991), 329-377.

Les fonts d'aquesta recopilació són, primer, els quatre catàlegs de monjos, de l'Arxiu de Montserrat, sobretot el terç; la *Memoria de los monjes que ha tenido... Monserrate desde la reforma. Año 1492*, ara a Cienpuzuelos (Madrid), Archivo de las Oblatas del SSmo. Redentor; el llibre de Tomàs Rajadell, *Historia de Montserrat*, ara a Sant Jaume de Galícia, Biblioteca Xeral, ms. 597; *Estado del Monasterio de N. Sra. de Monserrate...*, de Madrid, Monasterio de San Martín; i documentació diversa de la Congregació Benedictina de Valladolid (329-330). La llista, cronològicament ordenada, ocupa les pàgines 333-377.— J. P. E. [8288]

Anselm M. ALBAREDA, *Sant Ignasi a Montserrat*. Edició a cura de Josep M. SOLER I CANALS (Biblioteca Abat Oliba, 90), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990, 264 pp.

La fins ara única edició d'aquest llibre, del 1935, ha estat ací reproduïda per procediment facsimilar i completada amb una introducció, en la qual el curador resumeix les observacions que foren fetes pels crítics en relació a la data en què Íñigo de Loyola isqué de Montserrat, observacions que conduïren l'autor a acceptar

la data tradicional del 25 de març del 1522 (V-XIV) i que ell mateix concretà en algunes addicions afegides a la present edició (239-251, en concret 239-243). Es conserva en aquest volum l'apèndix de cinquanta-cinc documents (183-237). Ha resultat canviada, en comparació amb l'edició inicial, la taula de matèries, que aleshores ocupava les pàgines 239-248 i ara les 253-262.— J. P. E. [8289

Carles A. RABASSA I VAQUER, *Colección de Cartas Pueblas. CXVIII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 403-404.

Carles A. RABASSA I VAQUER, *La carta pobla de l'Andador, terme de Morella*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 405-415.

Transcrita d'ACA, *Canc., reg.*, en el primer article la carta de poblament, intitulada *Populatio termini de Morella*, datada el 4 de març del 1291 [absent de la compilació d'Enric Guinot Rodríguez, ATCA, XI (1992), 457-458], és estudiada en el segon quant a la localització, car el topònim, present en altres documents medievals (406), no designa ara cap nucli habitat del terme de Morella; l'autor l'identifica amb «la contrada on es troba enclavada l'actual Poble d'Alcolea» (408); i també, amb l'ajut de dos altres documents contemporanis d'ACA, *Canc., reg.*, relatius al mateix afer, ací transcrits (414-415), i a la tensió entre el comanador de Mont-roig, que perdia aquells pobladors, i el rei, que els guanyava i confirmava la carta de població el 27 de maig de 1291 (412-413).— J. P. E. [8290-8291

Capbreu del priorat de les Verges d'Olivella. Transcripció i classificació: Vicenç CARBONELL I VIRELLA, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», núm. XLVI (set. 1991), 21-28.

D'aquest capbreu del 1681 [la localització arxivística del qual no és indicada] són ací transcrits i classificats per ordre alfabètic els topònims, completats amb indicació de les mateixes denominacions en d'altres documents, l'any dels quals és assenyalat.— J. P. E. [8292

Enric GUINOT, *La resistència camperola en el marc de la senyoria valenciana: el cas d'Onda al segle XV*, dins «Saitabi», XLI (1991), 217-230.

La teoria de la contraposició entre senyors i súbdits en el sistema feudal ha d'ésser concretada en cada cas. L'autor, després de recordar la implantació de relacions feudals en el Regne de València després de la conquesta i la situació particular d'Onda pel fet d'haver passat de senyoriu reial al de l'Orde de Montesa [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 465, núm. 4275] (221-222), situació que propicià tensions entre el dit orde i els oficials reials, descobreix l'existència de tensions entre l'orde i els habitants de la població, també en tant que representats per les institucions del comú (222-223); en seria prova la *Concòrdia entre l'Orde de Montesa i la vila d'Onda* del 15 de maig del 1412, ara a València, ARV, *Clerencia. Montesa*, lligall 895, on són documentades, també amb transcripció de paràgrafs, les queixes de la senyoria per l'incompliment d'obligacions diverses per part de la població i els esforços d'aquesta a fi d'assegurar la no ingerència del poder senyorial en afers del comú (224-229). La concòrdia hauria arribat perquè el comú ja no podia suportar més les despeses que comportava la contesa jurídica amb la senyoria i perquè aquesta necessitava diners amb urgència (230).— J. P. E. [8293

José Luis MELENDERAS GIMENO, *El retablo de San Joaquín, Santa Ana y la Virgen Niña, de la Iglesia de Santiago de Oribuela, obra del escultor Ignacio Esteban*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXI (1990), 83-88.

L'Archivo Municipal d'Oriola, *Libro de cuentas de la fábrica de Santiago 1776*, permet de conèixer el procés de planificació i fabricació del retaule indicat en el títol. Quatre d'aquells documents són ací transcrits en apèndix (87-88).— J. P. E. [8294

Pere TRIJUEQUE, *Emplaçament del Palau Reial de Palamós*, dins «Estudis del Baix Empordà», 10 (1991), 77-93.

El 1554, Ferran Folc de Cardona donava a Joan de Canyellas l'edifici de Palamós anomenat «lo palau del senyor compte» (77). A fi de precisar la seva localització, l'autor recorda documents i dades ja coneguts per haver estat trobats tant en l'ACA com a Palamós, Arxiu Històric (79), però insuficients; en canvi, la documentació dels *Protocolos notariales* de Girona, Arxiu Històric, *Notaris de Palamós*, dels segles XV i XVI, permet de reconstruir la successiva distribució d'edificacions entre el Palau i l'església parroquial, que l'autor concreta en cinc plànols, el darrer dels quals sobreposa la situació d'aleshores i l'actual (92), en què «ocupa... la part compresa entre el museu «El Cau», la plaça del Forn, el carrer de les Notaries, el carrer del Canó i l'avinguda Onze de Setembre» (93).— J. P. E. [8295

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *El lloc de les Pallargues, segons un capbreu de l'any 1636*, dins «Monografies», 1 [1991?], 2-12.

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *La declaració de les autoritats de les Pallargues en el capbreu de l'any 1636*, dins «Recerques. Terres de Ponent», X (1990), 15-22.

El primer article ofereix una presentació global del *Capbreu de les Pallargues* del 1636, conservat a Cervera, Arxiu Comarcal, *Fons notarial. Cervera*, 84, i transcripció de vint-i-cinc dels reconeixements de propietat sots domini eminent de Joan d'Anglesola, amb les dades dels quals és reconstruïda l'estructura de la població (3 i 11) i els reconeixements reduïts a quadre (10). També hi ha llista alfabètica dels propietaris (12).

El segon article analitza les dades comunitàries fornides pel reconeixement dels jurats, reconeixement que també és transcrit en l'article primer (4).— J. P. E.

[8296-8297

Enric GUINOT RODRÍGUEZ, *El llibre de Privilegis de Peníscola, Vinaròs i Benicarló, Vinaròs, Ajuntament 1991, 264 pp.*

Aquest llibre comença donant una bona notícia: la de la troballa a la biblioteca de Madrid, Reial Acadèmia de la Historia, de vint-i-sis volums que, havent pertangut a l'arxiu de Montesa, a través de Luis de Salazar, arribaren a la dita Acadèmia. Un d'aquests, l'actual 9/1.109, conté un aplec de normes jurídiques per a la comanaduria de Peníscola, a la qual pertanyien Benicarló i Vinaròs (8, 20-21). A fi d'assenyalar d'altres còpies dels documents aplegats en el dit volum, d'identificar-les i de cercar més informació, l'autor indica d'altres fons arxivístics (11-12), i la corresponent bibliografia (13-15). Descrit materialment el manuscrit (19), l'autor ens infoma dels documents que hi són copiats: vint-i-vuit de datats entre el 1192 i el 1378, copiats en una primera etapa, i setze de datats entre el 1441 i el 1491, copiats poc després d'aquest any; com que dos n'inclouen un altre, la suma total és de quaranta-sis documents (21). La iniciativa de la còpia hauria partit del mestre de Montesa, Romeu

de Corbera, que ocupà el càrrec entre el 1410 i el 1445; l'escrivà inicial hauria estat Antoni López, que actuava el 1416 (22). Segueix l'estudi diplomàtic sobre la naturalesa de cada document, l'atorgant, les datacions, els notaris que els signen i les dues mans que treballaren en la còpia amb molts anys de distància entre la primera i la segona (33-47). Seria un aplec de documents que avalen els drets de l'orde de Montesa (51) en els tres pobles de la comanda, en els quals aquesta podia basar la defensa dels seus drets (53), però que, alhora, precisen els drets personals dels pobladors i els col·lectius de les poblacions (56-62). Els quaranta-sis documents són presentats paleogràficament (65-82), resumits en regest (85-94), transcrits complets (95-236) i completats amb taula de topònims (237-244) i d'antropònims (245-261). Les pàgines 10, 32, 64, 111 i 115-116 contenen reproduccions d'altres tantes pàgines; les 25-28 apleguen les diverses grafies de cada una de les lletres de l'alfabet; la 29 reproduïx mostra d'un reclam i de tres mans d'atenció; les 45-46 ofereixen les signatures dels diversos notaris. [És dubtós que el compilador hagi estat Romeu de Corbera entre el 1410 i el 1441, car entre aquestes dues dates la comanda no pertangué a Montesa, ans al papa de Peníscola fins al 1429 (53), o a Alfons dit el Magnànim, des de l'agost del 1429; els vint-i-vuit primers documents podien haver estat copiats abans del 1410; també ho podien haver estat poc després d'aquesta data, si el nou senyor hagués tingut interès a conèixer la situació jurídica de la comanda; però en aquest cas, la iniciativa hauria partit de Benet XIII o d'un seu delegat].- J. P. E. [8298

Ferran VALLS I TABERNER, *Els Costums de Perpinyà*, Barcelona 1991, 53 pp.

La Càtedra d'Història del Dret i de les Institucions de Màlaga, juntament amb d'altres entitats, ha reproduït textualment i sense la menor variació l'article que el seu autor publicà dins «Revista Jurídica de Catalunya», XXXII (1926), 417-432, sense indicació de tal procedència. És certament útil aquesta reedició d'un treball avui exhaurit i de laboriosa localització. Recordem només que *Els Costums de Perpinyà*, de 69 capítols, recollits a mitjan segle XIII en temps de Jaume I, foren ja objecte de publicació per Massot-Reynier el 1848, amb uns *Usatges* de deu capítols més, de data incerta, tal com observava Valls en les notes introductòries a l'edició referida. Aquesta breu introducció de Valls es manté íntegra en l'actual reedició, tot i la possibilitat d'haver-hi afegit algunes precisions fruit de l'erudició posterior.- J. M. F. R. [8299

Arturo MORGADO, *El Bajo Clero Secular de la diócesis de Perpiñán (Elna) en el siglo XVIII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 137-153.

Visió de conjunt de la situació humana de la gent d'església del bisbat d'Elna, basada en la sèrie G de l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals de Perpinyà i en la Sèrie G9 de París, Archives Nationales, i en la BN, [ms.] français 13.858 (151-153). Successivament ens és presentada la situació de monestirs i convents (quadre sinòptic: 139), la dinastia dels bisbes (138), el recrutament de la clerecia i la seva dependència dels benefets, la presentació per als quals es trobava normalment en mans de laics (139-143, amb quadres a les pàgines 141 i 142; quadre de comunitats de beneficiats: 147), la situació moral i l'econòmica (145-148, amb quadres a les pàgines 146-147), o les propostes per al bon govern immediatament abans de la Revolució Francesa (150). Assenyalam les notícies sobre el seminari de Perpinyà a mans dels jesuïtes i mitjà de «francització» (143-144) i les relatives a

l'ensenyament de la doctrina cristiana en català i a l'enquesta del 1716 sobre l'existència d'escoles parroquials (149).— J. P. E. [8300]

Rosa GÓMEZ CASAN, Francisco J. GUERRERO, *Fuentes documentales de Pina de Montalgrao*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 523-532.

Les primeres pàgines són destinades a aplegar notícies relatives a la dita població, tant de literatura publicada com de fons inèdits, entre els quals es troba l'Archivo Municipal de Sogorb (529, notes 50-52). Els documents del de Pina de Montalgrao anteriors al segle XIX només són quatre, resumits en regest en la pàgina 531.— J. P. E. [8301]

Josep ALANYÀ I ROIG, *La carta de poblament de Pinyeres (Batea, Terra Alta) (1280)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 21 (1991), 97-145.

Ultra la notícia del descobriment de la dita carta de població en còpia notarial del 1758 a l'ACA, *Reial Audiència. Plets Civils*, 13170 (97), i d'una seva transcripció (135-137), l'autor ofereix en aquestes pàgines informació basada en fragments documentals, fins i tot llargs, d'arxius diversos (Barcelona, ACA, *Pergamins i Reial Audiència*; Tarragona, Arxiu Històric, *Notaris*; i Madrid, AHN, *Ordres militars. S. Joan de Jerusalem*), primer sobre les donacions inicials del terme, que revertí definitivament a l'orde del Temple (99-105), després sobre la població, l'església parroquial, el castell, les forques i les sèquies (107-116), sobre el pas de la jurisdicció del convent de Miravet a la del de Casp (117-122), i sobre drets i deures atorgats per la carta de poblament ací publicada, on trobem normativa antiga aplicable a la forma de comptar delmes, primícies i d'altres tributs (122-133). Gran part de la documentació ací recordada s'ha conservat en el plet esmentat al principi. L'autor havia dedicat un altre estudi a la mateixa carta: *La Carta de Donació a Bernat Granell. Doble fur i catalanitat de Batea*, dins «La Vila Closa», núms. 8 i 9 (1988), 91-97 i 103-110.— J. P. E. [8302]

Montserrat BOVÉ I MONTCUSÍ, *Algunes consideracions sobre la toponímia del Pla de Santa Maria*, dins «Recull Mallol», 145-157.

L'autora esbrina quins són els topònims significatius de la població i del seu terme en documentació dels segles XII-XIX, que comença amb la donació del lloc feta per Alfons I el Cast a Berenguer de Vilafranca el 1173, alguna de la qual documentació fou integrada dins el *Resumen del proceso de la causa vertiente entre los regidores de la Villa del Pla y los de Cabra en el tribunal de Intendencia*, del 1748. Qualificat com a lloc o vila, ha estat anomenat «Santa Maria», «Santa Maria del (des) Pla», «lo Pla», «lloc del Pla», «vila del Pla», «vila de Santa Maria del Pla». L'autora arriba a la conclusió que «el conjunt dels elements situats en un ordre com «Santa Maria del Pla», per mitjà d'una transposició passa a la forma actual precedida de l'article «el», «El Pla de Santa Maria». (157).— J. P. E. [8303]

Josep M. PLANES, *Notícies esparses sobre els pobles dels Plans de Sió entre els segles XI i XVII*, dins «Recerques. Terres de Ponent», X (1990), 27.

Josep M. PLANES, *Més notícies esparses sobre els pobles dels Plans de Sió (1400-1840)*, dins «Monografies», 1 [1991?], 13-20.

El primer dels dos articles només m'és conegut per referència. Però el segon diu que tots dos es troben en la mateixa línia, la d'aplegar dades fragmentàries, tant de fonts ja publicades com d'arxivístiques inèdites, sobretot de Tàrraga, Arxiu Històric Comarcal, o Arxiu Parroquial, i de Verdú, Arxiu Parroquial. Les notícies són aplegades per segles i per ordre cronològic dins cada un d'aquests. En algun cas, la notícia és reproduïda per transcripció textual.— J. P. E. [8304-8305]

Alexandre MASOLIVER, *El despotisme il·lustrat a Poblet. Carles III obliga el monestir a acceptar un foraster; el cistercenc gallec Agustín Vázquez de Varela, com a abat (1786-1793)*, dins «Anuari 1989 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya», Tarragona 1991, 9-23.

Una opció desencertada de l'abat Miquel Cuiàs, que volia evitar un plet a Roma amb els carmelitans entorn del priorat barceloní de Natzaret, proporcionà el govern de Carles III l'avinentesa de declarar Poblet de Patronat Reial (11-12), cosa que dividí la comunitat; el rei intentà de posar-hi remei demanant a Pius VI de poder nomenar directament abat, petició atorgada el 1785. Fou nomenat Agustín Vázquez de Varela, la gestió del qual fou molt encertada des del biaix econòmic (15-16: en la nota 22 és transcrita la inscripció del fris de l'entaulament de la cúpula de la Sagristia Nova) però totalment maldestra des del pastoral (16-17). Reedità les *Diffinitiones* o Constitucions de la Congregació de la Corona d'Aragó (19). El 1792 era nomenat bisbe de Solsona (15). És publicada la traducció castellana contemporània de la butlla de Pius VI (20-21) i el consegüent nomenament reial a abat de Poblet (22-23), tots dos documents ara a l'Arxiu de Poblet.— J. P. E. [8306]

Christine RENDU, *Un aperçu de l'économie cerdane à la fin du XIIIème siècle. Draps, bétail et céréales sur le marché de Puigcerdà en 1280-1281*, dins «Ceritania. Quaderns d'Estudis Cerdans», 1 (1991), 85-106.

En un moment en què la demografia de la població de Puigcerdà és desconeguda, però en què la construcció de cases té un bon ritme i les institucions municipals s'afermen, l'autora ha estudiat els dos llibres notariais corresponents, de l'Arxiu Històric de Puigcerdà, que, amb els seus 2.090 actes, cobreixen completament els anys 1280-1281 (86-87); la major part de les anotacions d'actes es refereixen a tres classes de mercaderies: gra, en relació al qual hom troba dos tipus de transaccions: el de préstec, a tornar en la collita primera vinent, i el de venda abans de la collita (el gra era principalment el sègol (88), el preu del qual oscil·la entre 12 sous, 4 diners barcelonins el 28 de febrer i 9 s. 4 d. el 29 de maig, cada modi [89]); bestiar de peu forcat (bous i anyells) o de peu rodó (ases, mules, cavalls) (90-94); i la roba o drap, en un moment en què creix la indústria tèxtil catalana, en relació a la qual hom assisteix a intercanvis de tota mena (importació, producció, distribució), i a una producció concentrada clarament a vila, en la qual no manca exigència de qualitat ni, per tant, de mà d'obra especialitzada, sovint forastera (95-104).— J. P. E. [8307]

Jill WEBSTER, *El convent de Santa Clara, Puigcerdà: algunes consideracions preliminars*, dins «Ceritania. Quaderns d'Estudis Cerdans», 1 (1991), 107-116.

A base de la documentació notarial de l'Arxiu Històric de Puigcerdà, l'autora dóna dades de la fundació el 1351 del convent de Santa Clara de la mateixa població, de l'almoïna regular que rebé de la Casa Reial (108), i de l'interès de l'infant Joan

a dotar el nou monestir amb les rendes de les dues parròquies de Sant Jaume d'Angolella i de Santa Eugènia de Pallerols [no pas, com diu l'autora, els feligresos de les dites parròquies «van haver de combinar els seus esforços per tal que es pogués construir una nova església per al convent de Santa Clara», (110)], i estableix la llista de les monges entre el 1412 i el 1462, els cognoms de les quals pertanyen a les famílies més importants de la població (115-116). Són transcrits en apèndix dos documents del dit infant dels anys 1380 i 1381, procedents d'ACA, *Canc., reg.*, i una crida, de Puigcerdà, AHC, *Notaris*, del 1431 (114).— J. P. E. [8308]

Joan COROMINES, *Etimologia de Reus*, dins «Revista de Catalunya», núm. 58 (desembre 1991), 55-64.

Pàgines de l'*Onomasticon Cataloniae*, publicades en forma d'article abans d'ésser-ho en el volum corresponent. L'estudi etimològic inclou reproducció de la grafia del nom de la ciutat (Reddis) en la documentació dels segles XII i XIII (56-57), com també algunes referències a la bibliografia que se n'ha ocupat (57); s'estén a assenyalar paral·lels com el del «pagus Redensis» (Razès) a Occitània, vora el Rosselló (58-60), d'etimologia cèltica ben coneguda (60).— J. P. E. [8309]

Coia ESCODA, Carles MARISTANY Mercè TOLDRA, coordinats per Josep M. SABATÉ I BOSCH, *El pleito de la villa de Reus en tiempos de A. Agustín*, dins «Antoni Agustín II», 287-299.

Atesa la necessitat de trobar remeis al bandolerisme, un d'ells fou evitar que els bandolers tinguessin aixopluc fàcil per la diversitat de jurisdiccions, raó per la qual, a instigació de Felip II, el 20 de març del 1581, el Capítol de la Seu de Tarragona vengué a l'arquebisbe, senyor de gran part del Camp, només el senyoriu i la jurisdicció civil i criminal, el mer i mixt imperi damunt Reus i quatre altres llocs, contra compensació anyal de mil dues-centes lliures. Ací és oferta una transcripció del document de venda (288-299) [sense localització arxivística de l'original].— J. P. E. [8310]

Valentí GUAL I VILÀ, *Demografia de la Riba a l'Edat Moderna*, dins «Miscel·lània Ribetana», 3 (1991), 61-86.

[Prosseguint els seus estudis demogràfics centrats en la Conca de Barberà i terres veïnes, multiplicats els darrers anys: cf. ATCA, IX (1990), 464-465, núm. 5416; X (1991), 419-420; 474-475, núm. 6272; 507-508, núm. 6394; 533-534, núms. 6494-6495; i XI (1992), 547, núm. 7247], l'autor recorda els noms de contribuents de la Riba presents en els fogatges dels segles XV i XVI (64-65), però assenyala que «la pedra de toc fonamental per tal de conèixer l'evolució del poblament d'una localitat al llarg de l'Edat Moderna [és] el registre parroquial» (66). En aquest cas, entre el 1600 i el 1766, els llibres parroquials són únics per a Vilaverd i la Riba i llur nombre de baptismes salta de 128 en la dècada 1601-1610 (67) a 493 en els anys 1751-1760 (68); ja distingits els llibres parroquials, la Riba saltà de 77 naixements els anys 1767-1770 a 406 en el darrer decenni del segle XVIII (68). Les xifres de defuncions i de matrimonis només són comptabilitzades per al conjunt de Vilaverd-la Riba i passen de 99 en la dècada 1661-1670 a 502 en el darrer decenni del segle XVIII (70-71). Els matrimonis saltaren de 23 en la primera dècada del segle XVII a 132 en la darrera del següent (72-73); el resultat fou que si durant els primers deu anys del segle XVII el creixement vegetatiu fou de 59 persones, en el darrer del següent fou

de 284 (74-75). Després són indicats el moviment estacional per mesos dels tres fets bàsics documentats (77-81) i les dades relatives a les estructures familiars (81-84), on trobem que la mitjana de fills per família fou a Vilaverd-la Riba de 6'54 durant el segle XVII i de 7'07 en el segle XVIII (82); i a la Conca de Barberà de 6'43 i de 7'01, respectivament. Hi ha una pàgina de bibliografia (85).— J. P. E. [8311

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Notes sobre la indústria del paper a la Riba (s. XIX)*, dins «Miscel·lània Ribetana», 3 (1991), 201-212.

Aquest article comença resumint l'activitat d'Antoni Bertran en la indústria paperera de la Riba durant el darrer terç del segle XVIII (204-205) i s'acaba oferint un fragment del seu arbre genealògic (212). La base documental és constituïda per Tarragona, Arxiu Històric, Notaria de Montblanc.— J. P. E. [8312

Enric MOLINÉ I COLL, *Les esglésies i capelles de la vall de Ribes a la segona meitat del segle XVIII, i els Sants que hi rebien culte*, dins «XXVII Assemblea», 209-214.

A base de documentació inèdita de l'Arxiu Episcopal de la Seu d'Urgell, d'entre la qual destaca *l'Estat general de totes les esglésies parroquials de les Valls de Ribes i Toses, 1759* i *Processus visitationis ecclesiarum Vallis de Ribas...*, del 1760, l'autor estableix per a cada poble el titular tant de la parròquia com de cada un dels altars existents en aquell moment (210-212), dades que redueix a quadre (212-213). El tret més remarcable hauria estat la devoció a la Mare de Déu del Roser (214).— J. P. E. [8313

Antoni GUERRERO I URIARTE, *Armes de foc catalanes*, dins «XVII Assemblea», 199-202.

En donar notícia d'exemplars de pistoles recentment descobertes, l'autor transcriu els respectius segells amb els noms dels fabricants de Ripoll, dos dels quals són del segle XVIII i un del segle XVI (201).— J. P. E. [8314

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La indústria tèxtil al Ripollès i la Garrotxa a l'entorn del 1765*, dins «XXVII Assemblea», 13-24.

«Aportació molt modesta i puntual —gairebé descriptiva— sobre l'estat de la indústria tèxtil al Ripollès i a la Garrotxa a l'entorn del 1765» (13) a base de les dades proporcionades per les respostes globals per a la comarca i particulars per a cada població dels anys 1764 i 1765, conservades entre la documentació de la Junta de Comerç de Barcelona, a l'AHCB o a la BC, d'on es dedueix que aquells eren anys de crisi, conseqüència de males anyades agrícoles (15-16). La situació de divuit pobles de les dites comarques és reduïda a quadre sinòptic (17-18); també són aplegades les notícies sobre el procés productiu i el nombre de treballadors ocupats en la indústria (19-22). A les envistes dels anys 1790, la situació hauria canviat radicalment per la introducció de fàbriques diverses (a Olot hi havia quaranta-vuit telers de gorres el 1774, i cinc-cents dos el 1786) (22).— J. P. E. [8315

Joan-Josep CARRION I CUBELLS, *Riudoms: Aproximació a la situació del culte a l'Església Parroquial el 1578*, dins «Antoni Agustín II», 143-150.

La documentació de Riudoms, Arxiu Històric Municipal, *Llibres d'actes*, 842, mitjançant transcripció de fragments permet a l'autor d'assenyalar els principals problemes amb què s'hagué d'encarar el comú durant aquell any (143-144); figura

en el mateix arxiu, *Secció Església*, núm. 918, l'acta de visita pastoral del 1578, ací d'alguna manera transcrita (147-150); comú denominador dels quinze preceptes és l'augment dels sufragis per als difunts, l'assistència als quals causava l'absència de la clerecia en altres actes, com és ara les processons; el punt dotzè recorda l'obligació de dir missa d'acord amb el nou *Missal Romà*, imposat per Pius V [amb la consegüent prohibició d'usar el *Missale Tarraconense* vigent fins aleshores]; potser per això calia comprar un missal (143).— J. P. E. [8316]

Carles MARISTANY I TIÓ, *El comerç del blat al Camp de Tarragona al tombant dels segles XVI-XVIII: la botiga de Riudoms (1591-1628)*, dins «Antoni Agustín II», 345-367.

L'autor recorda els estudis fets sobre les botigues de blat, destinades a proporcionar l'absolutament indispensable en anys de mala collita, sovintejats sobretot per culpa de les secades: Granollers, baronia d'Escornalbou, Vallfogona (347-348). En aquestes pàgines exposa les dades resultants de l'anàlisi del *Llibre del compte del blat de la vila de 1591*, de Riudoms, Arxiu Històric Municipal, *Administració, finances i patrimoni*: responsables o responsable per torn de la botiga (349), total de faneques entrades fins al 1628: 31.425, amb una mitjana anyal de 827, i màxima el 1606 amb 4.738 faneques(350), any en el qual el preu també arribà al màxim de seixanta sous la quartera (octubre 1606-febrer 1607: 367); de vegades calgué proveir-se a Lleida, a l'Urgell o a Barcelona (358, 363 i 364), raó per la qual també són coneguts els noms i els preus dels traginers (357); consta, però, que, per a Riudoms, el mercat es concentrava a Cambrils, Tarragona i Valls (359). L'exposició és completada amb catorze quadres o gràfiques.— J. P. E. [8317]

Manuel IGLESIAS COSTA, *El Cartulario de Roda según Abad y Lasierra*, dins «Argensola», núm. 105 (1991), 121-161.

L'edició del *Cartulari de Roda* el 1932 donà a conèixer el recull d'aquella documentació tal com es troba en l'original, ara a Lleida, Arxiu Catedral, ms. 6, sense els primers documents, coneguts i transcrits, tant per Jaume Pasqual com per Manuel Abad i Lasierra. L'autor publica íntegres els quaranta-cinc documents de l'aplec complet (124-161), seguint els dos autors esmentats, sobretot el segon, per al cos del *Cartulari*.— J. P. E. [8318]

M. Concepción GIMÉNEZ BARATECH, *Donaciones de Ramiro el Monje a San Vicente de Roda*, dins «Argensola», núm. 105 (1991), 175-183.

Les donacions consten per dos documents dels anys 1134 i 1135, l'original dels quals és a l'Arxiu de la Catedral de Roda [a Lleida, Arxiu de la Catedral?], i còpia realitzada durant el mateix segle XII a Barcelona, BC, *Pergamins*. Ací són transcrits (181-183). En virtut del primer eren donats tres homes del rei, de Roda mateix; en virtut del segon, unes propietats situades a Jaca.— J. P. E. [8319]

Federico BALAGUER, *La iglesia de San Vicente de Huesca, perteneciente a Roda, y al mezquita de Ibn Atabir*, dins «Argensola», núm. 105 (1991), 165-174.

En la conquesta d'Osca, la col·laboració de Roda fou retribuïda amb cinc propietats, entre les quals hi havia una mesquita (165-166). L'autor la identifica amb

la que després seria església de San Vicente el Alto. El trasllat de la seu episcopal, de Roda a Lleida, propicià una permuta de possessions (168).— J. P. E. [8320

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *La fraternidad medieval de Roda de Isábena (Huesca)*, dins «Argensola», núm. 105 (1991), 11-120.

Dues parts ben distintes constitueixen aquest article. L'apèndix documental conté transcripció de quaranta-cinc documents datats entre el 1110 i el 1445, tots ara a Lleida, Arxiu de la Catedral, armari B, fons de Roda, la majoria dels quals són donacions realitzades a fi que donador i família fossin rebuts en la germandat de la catedral de Roda (56-120). Però no manquen documents no directament relacionats amb el tema, entre els quals destaca el darrer, acta de visita pastoral molt detallada, on trobem descripció dels volums que en aquell moment constituïen la biblioteca canonical (105-108). També hi ha donació de quatre volums en un document del 1333, ultra notícia d'un arquivanc, on era conservada la documentació (91). Altra peça fora del normal és la lletra amb la qual el capítol de Roda demana al metropolità de Tarragona confirmació del nou bisbe elegit pel dit capítol (73, potser de l'any 1192). La primera part de l'article sintetitza els elements inclosos en la documentació, d'alguna forma relatiu a les diverses persones que per llurs càrrecs incidien en la germandat (11-55). Els «pueri oblati» disposaven d'escola (44-47).— J. P. E. [8321

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *La cofradía de san Ramón, Obispo de Roda de Isábena*, dins «Aragonia Sacra», V (1990 [1991]), 63-80.

La introducció resumeix la biografia del dit bisbe dels anys 1104 al 1126 i aplega dades sobre el seu sepulcre (65-67) i sobre la confraria col·locada sota el seu patrocini (67-72), basades en el *Libro de la cofradía* del segle XVII, ara a Lleida, Arxiu de la Catedral, Armari B / Roda, ms. 39, d'on resumeix documents fundacionals, nombre i ròdol geogràfic dels confreres, i estatuts; també són transcrits o resumits acords capitulars dels anys 1603-1633 (72-73), i d'altres dades sobre el benifet i censals de Sant Ramon (73-74). Hi ha en apèndix cinc documents, entre els quals els estatuts de la confraria, del 1603 (76-78) i actes de la translació de les despulles del sant de mitjan segle XVII (79-80). També hi ha notícia d'una *Vita sancti Raimundi* d'Elias (65).— J. P. E. [8322

M. JOSÉ PALLARÉS FERRER, *El pintor Miguel de Ribera y la Catedral de Roda*, dins «Argensola», núm. 105 (1991), 185-188.

Entorn del 1648, el pintor saragossà Miguel de Ribera signà conveni, en virtut del qual es comprometia a pintar per a la catedral de Roda «diez hechuras de obispos de pincel al olio de cuerpos enteros...» (187).— J. P. E. [8323

Hug PALOU I MIQUEL, *El temple de Santa Maria de Roses. Noves aportacions als primers documents*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 31-53.

El segon dels documents coneguts que fan referència a Santa Maria de Roses, del 976, conté el topònim «Magrigul», corresponent a una vall, la meitat de la qual no entra en el domini de la dita església; per altra documentació d'entorn del 890 (36-37) sabem d'un «Magregesum» a Rodes i l'autor es pregunta si «podem fer correspondre «Magregesum» amb «Magrigul»? Amb tota probabilitat» (37); analitza la

làpida de mitjan segle X, trobada en el mateix temple, relativa al comte Sunyer i hi distingeix dues «mans», la primera en les vuit línies inicials i la segona en les dues darreres i arriba a preguntar-se si, en abraçar la vida religiosa, el tal comte no «va ser acollit pel monestir de Sant Pere de Rodes» (44); assenyalava qualque dubte entorn de la fundació de Santa Maria de Roses com a monestir el 960 (44); i quant a la consagració d'aquest temple monàstic, també creu que l'acta de dotació conservada, que la situa el 1053, no és autèntica [cf. ATCA, VI (1987), 340] (45), i es fia més d'una notícia de l'existència d'una «Acte de la dotalia de la abadia y convent de Santa Maria de Rosas» entre el 20 de juliol del 1060 i del 1061, coneguda pel *Memorial dels actes, donacions, privilegis... al abat i convent del monestir de Nostra Senyora de Rosas...*, de Sevilla, Archivo Medinaceli, Ampurias, 30-4245 (49).— J. P. E. [8324

Marie-Jeanne TROGNO-BONHOMME, *Les prénoms en Roussillon*, dins «Revue d'Histoire de l'Église en France», LXXVII (1991), 251-254.

Seguint les orientacions de Louis Pérouas, l'autora, després de la seva tesi del 1982 sobre els sants protectors al Rosselló, es proposa d'emprendre el nou estudi a base dels fons manuscrits dels Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, sèrie B, d'on es fixa sobretot en les dades relatives a nobles; dels fons notariais del 1260 ençà; i dels llibres de baptisme des de mitjan segle XVI i de forma completa del 1680. En general, els sants patrons d'un lloc pràcticament no influeixen a l'hora de determinar el nom d'una criatura (253-254).— J. P. E. [8325

Pep VILA, *Representacions de teatre al Rosselló*, dins «Misc. Fuster III», 297-310.

Servint-se de bibliografia que és citada amb detall, l'autor proposa un inventari de notícies cronològiques sobre representacions de teatre al Rosselló, des del segle XIV fins a principis del XX. De la sèrie d'aquestes notícies, l'autor en dedueix la presència del drama litúrgic en llatí i en català, al costat de representacions en castellà per part de companyies ambulants en el segle XVI i, a partir del XVII, del teatre francès dels jesuïtes. Abunden les representacions del cicle de Passió i, des de la segona meitat del XIX s'imposa el teatre en francès. Al final hi ha una taula que agrupa les representacions teatrals per temes.— J. de P. [8326

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Les esglésies parroquials de Rupià i de Serra de Daró (s. XVII)*, dins «Estudis sobre el Baix Empordà», 10 (1991), 121-127.

Les notícies sobre la primera consisteixen en les deixes testamentàries de Vicenç Massanet per a una nova portalada del dit temple, amb el consegüent contracte d'obres, dels anys 1685 i 1688 (121-123); les relatives a la segona, en la *Capitulació de l'obra nova de l'església de Serra de Daró*, del 1651, àmpliament extractada, en virtut de la qual hom emprengué la construcció d'una església més gran (123-127, en particular 125-127). La documentació és de Girona, Arxiu Històric, *Notaria de Girona 2* i *Notaria de la Bisbal*, respectivament.— J. P. E. [8327

Maria Jesús ESPUNY I TOMÀS, *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila real: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)*, dins *Corts*, 198-207.

A base de documentació de Sabadell, AHS, *Pergamins, Llibre de Privilegis* i *Libri communes* (Sèrie A), i d'ACA, l'autora, tenint en compte les variacions en el senyoriu

damunt la vila, aplega primer les dades (199-203), i després els fragments documentals que fan referència a la dita presència a corts (204-207: amb transcripció d'una acta de sessió del braç reial del 2 d'octubre 1701, d'ACA, *Generalitat. Processos de cort*, 206-207).— J. P. E. [8328

Maria Jesús ESPUNY TOMÀS, *Església i economia municipal: una institució jurídica a la Universitat de Sabadell (1592-1597)*, dins «Antoni Agustín II», 309-323.

Resumida la teoria del censal, l'autora analitza els protagonistes de llurs vendes per la vila de Sabadell a darreries del segle XVI (311-313) i es fixa en la venda del febrer del 1592 d'un de quaranta lliures per vuit-centes de capital procedents de la Comunitat de Preveres de Santa Maria del Pi de Barcelona, esmerçadores en compra de blat, en relació a la qual aplega les anotacions tant de l'Arxiu Històric de Sabadell, *Llibre de privilegis*, *Llibres de determinacions del consell*, i *Protocols notarians*, com de Barcelona, Arxiu de la parròquia del Pi, *Censos, censals...* La llució del dit censal carregà en l'arrendament de la percepció d'imposicions, fleca i taverna de la vila (317). El document de formalització del censal fou inclòs en el *Llibre de privilegis* aplegat el 1605 (319). La pàgina corresponent del *Llibre...* és reproduïda cara a cara amb el pergamí original de compra-venda (322-323). La pàgina 321 ofereix gràfica de la incidència dels censals a Sabadell dels segles XIII al XVI (321).— J. P. E. [8329

GRUP ERDOC, *El document de dotalia de l'església de Sant Andreu de Palomar (s. XII)*, dins «Finestrelles», 3 (1991), 9-15.

Pel document copiat en els *Libri Antiquitatum*, II, f. 47, doc. 123, de Barcelona, ACB, consta que el temple parroquial de Sant Andreu de Palomar fou consagrat i dotat l'any 1105, profanat els anys 1114-1115 per ràzzies musulmanes, i reconciliat el 1132; el document és ací transcrit (11-12) i traduït (12-15). Hi ha un croquis dels accidents geogràfics que entren en la delimitació (13).— J. P. E. [8330

Joan J. BUSQUETA I RIU, *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu de Palomar als segles XIII-XIV*. Presentació de Carme BATLLE I GALLART (Fundació Salvador Vives i Casajuana, 107), Barcelona, Rafael Dalmau editor 1991, CXXII i 220 pp.

Llibre només conegut pel comentari bibliogràfic signat per Nativitat Castejón i Domènech, dins «Finestrelles», 3 (1991), 184-194.— J. P. E. [8331

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Necrologi benedictí guixolenc (segles XVI-XIX)*, dins «Estudis del Baix Empordà», X (1991), 95-119.

Arran de l'exclaustració del 1835 es perdé el necrologi de l'antic monestir. El present és confegit a base de les anotacions dels *Llibres d'òbits* de Sant Feliu de Guíxols, Arxiu Parroquial, completades amb les notícies del *Llibre del consell del monestir* i del *Llibre de sagristia* de Narcís Llistosella, conservats a Montserrat, arxiu del monestir (96). D'entre les notícies, destaquem la dedicada a Plàcid Mattes, del qual consta que deixà llibres de comptes escrits de la seva mà; la de Jeroni Lloret, [autor de la *Sylva allegoriarum totius Sacrae Scripturae*] (98), les de Lluís Rosselló i de Bernat Poassa, capbrevadors (99 i 107) i la de Rodrigo Gutiérrez, del qual consta que «féu lo arxiu y posà gran part de les escriptures ab orde», que l'escorcollà «y donà notícia de tots los monges de esta casa... escrigué... dos llibres de memòries

molt bonas de cosas de plets y otras memòrias molt profitosas per a la casa» (99).—
J. P. E. [8332]

Josep IGLÉSIES, *Aplec de dades demogràfiques de Sant Joan de les Abadesses a partir de l'any 1358*, dins «XXVII Assemblea», 109-121.

Recull de les dades proporcionades pels successius fogatges sobre la població de Sant Joan de les Abadesses i, algunes vegades, sobre la de les parròquies de Sant Joan i Sant Pau i de Santa Llúcia de Puigmal, on constaven cent focs el 1378; és transcrita tota la llista de caps de casa del de 1498, on, sense Santa Llúcia, trobem cent seixanta-cinc focs (110-112), com també ho és la del 1515 (112-114), en la qual s'haurien perdut cinquanta-dos focs de seglars i vuit d'eclesiàstics; el 1553 hauria arribat al punt més baix amb vuitanta-tres focs en total (114); el cens parroquial del 1626 donaria dues-centes quaranta-set cases i nou-cents vuitanta-un habitants (114-115). Els recomptes del segle XVIII presenten tals diferències «que els dubtes sobre la veracitat de tots plegats no poden ésser defugits» (115), fins que arriba el *Cens de Floridablanca*, en el qual figuren 961 persones a Sant Joan i quaranta-dues a Santa Llúcia (117-118).— J. P. E. [8333]

Rosa RIBAS I GARRIGA, *Evolució de la vila de Sant Joan de les Abadesses a l'edat Moderna*, dins «XXVII Assemblea», 143-154.

Estudi demogràfic basat en els llibres de baptismes, d'òbits i de matrimonis de l'Arxiu Parroquial de Sant Joan de les Abadesses, que comencen durant la segona meitat del segle XVI, completats amb els llibres de comptes dels arxiprests de la col·legiata i amb els llibres notariais. Com a dada general, assenyaem l'empenta demogràfica dels anys 1680-1700; les altres dades parlen d'una certa línia de creixement estable entre el 1576 i el 1640 (145), d'irregularitat entre el 1640 i 1680, «moment baix dins la tendència secular» (145), i de forta baixada del creixement entre el 1700 i el 1717 (146-147). Les anotacions de matrimoni permeten de conèixer el moviment de migracions, predominantment català, però amb quaranta-sis gavatxos coneguts entre el 1576 i el 1717 (147-148); el quadre d'oficis permet de conèixer l'existència de tres o quatre notaris, d'un a quatre cirurgians, d'un o dos apotecaris i d'un organista, [però no consta cap mestre de minyons] (148-149).— J. P. E. [8334]

Ignasi M. COLOMER, *Cartografia de les Abadesses*, dins «XXVII Assemblea», 45-46.

Aplec alfabètic de les denominacions de Sant Joan de les Abadesses o de variants en la seva grafia en mapes dels segles XVI i XVII.— J. P. E. [8335]

Regina SÁINZ DE LA MAZA I LASOLI, *L'orde català de Sant Jordi d'Alfama (1201-1400)* (Els ordes militars, 2), Lleida, Pagès editors 1991, 176 pp.

[Els lectors d'ATCA coneixen el llibre de l'autora dedicat al mateix tema pel resum publicat en el volum XI (1992), 585-586, núm. 7392]. El que ara presentem en seria, segons la mateixa autora, «una obra de divulgació, reduïda i en versió catalana...», en la qual hem maldat de donar la màxima agilitat al text, tot prescindint de l'aparell (!) crític i dels documents que l'interessat podrà consultar en l'esmentada edició i completar així la visió que ara li n'oferim» (11). [Per això, remetem el lector al resum esmentat].— J. P. E. [8336]

Alberto LÓPEZ MULLOR, Àlvar CAIXAL, *La evolución arquitectónica de la iglesia de Sant Vicenç de Rus (Castellar d'En Hug, Barcelona) durante el período medieval: resultados de las excavaciones*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia», Sèrie IV, 3 (1990), 31-53.

Els resultats de l'excavació coincidirien amb les dades fornides per la documentació escrita, en particular allò que es refereix a la transformació de l'absis amb motiu de la segona consagració del 1106 (40); foren descobertes pintures murals de començ del segle XIV, amb inscripció (43 i 50); també una moneda de Jaume II (45). Són indicades d'altres dades documentals del segle XIV (43). Les pàgines 52-53 contenen bibliografia.— J. P. E. [8337]

Jaume CUBARSÍ, *Aproximació a un estudi sobre la propietat de la terra en el terme de Santa Coloma de Farners*, dins «Quaderns de la Selva», 4 (1991), 35-52.

La base d'aquest estudi són tres capbreus conservats en el fons notarial de l'Arxiu Comarcal de Santa Coloma de Farners: els del priorat de Sant Pere Cercada i de Can Farners de la segona meitat del segle XVI; i els de Sant Pere Cercada i dels Vilademany de la primera meitat del segle XVIII. Per a cada un dels senyors, les dades són agrupades de manera que primer consten els propietaris útils que reconeixien tenir pels dits senyors terres i masos, els qui només reconeixien tenir terres i els qui reconeixien només tenir cases dins la població. Amb l'abat d'Amer, els tres senyors esmentats posseïen el domini eminent de gairebé tot el terme, en el qual s'anaven construint nuclis entorn tant de l'església parroquial com d'altres capelles.— J. P. E. [8338]

Xavier SORNI I ESTEVA, *Santa Coloma de Farners en temps de Ferran VI. Aportació documental*, dins «Quaderns de la Selva», 4 (1991), 190-196.

L'aportació documental consisteix en oferir regest de vint-i-vuit documents datats entre el 1747 i el 1759, existents a l'ACA, *Reial Audiència. Cartes acordades i Cartes de la Real Audiencia*. Entre els diversos afers, destaquem la petició del comú de poder aplicar part de les entrades municipals a la paga d'un mestre, d'un predicador de la quaresma, i a la compra i manteniment d'un rellotge (196).— J. P. E. [8339]

Francesc OLIVÉ I OLLÉ, Josep M. PORTA I BALANYÀ, *El senyoriu monacal de Santes Creus a la Conca de Barberà a finals del segle XVI: Sant Gallard i la Sala*, dins «Antoni Agustín II», 409-414.

Resum de notícies dels dos pobles i presentació de les dades que proporcionen els capbreus de senyories i de rendes formulats els anys 1576 i 1577, ara a Valls, AHC, *Protocolos de Jaume Minguella 315* (solemnitat de l'acte de capbreu, drets reconeguts a la senyoria, 412-413). L'economia s'hauria basat en els esplets i en la vinya; s'hi hauria afegit el safrà; i no hauria participat de la relativa bonança econòmica del país en aquella segona meitat del XVI (414).— J. P. E. [8340]

Antoni BACH I RIU, *Un plet entre el rector i els pobles de Sedó i Riber (1605-1608)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 7 (1991), 79-97.

El plet és del 1606 i la sentència del 1608. Es troba a Solsona, Arxiu Diocesà, *Processos*, 780 (87). Hi fou integrat un document del 1392 sobre partició del delme i la primícia dels diversos productes, ací transcrit (83-85). També són transcrits

l'acord de Felip II a fi que el tema fos decedit en tribunal eclesiàstic (88-89), els articles (90-93) entorn dels quals hagueren de declarar els testimonis (94-96), i la sentència (96-97).— J. P. E. [8341]

Albert TURULL, *Els topònims de la Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic* (Estudis i investigacions, 1), Cervera, Centre Municipal de Cultura 1991, 548 pp.

L'objectiu de l'obra és el de «catalogar, en una mesura raonable dins la seva intrínseca dificultat, els llocs habitats —actuals o pretèrits— de la comarca històrica de la Segarra, i explicar l'origen i el significat, és a dir, l'etimologia, dels seus noms» (11), incloent en la llista «fins a un màxim raonable» (12) els noms de nuclis medievals actualment desapareguts, els d'aquells nuclis que se situen a mig camí entre un «poble» i una simple «masia», i els de capelles fora poble si són denominades amb algun nom més que amb el del sant (11-12). El diccionari de topònims de nuclis segarrencs habitats ocupa el cos del llibre (37-526) i és completat amb deu pàgines de bibliografia (527-537) i amb la llista alfabètica dels nuclis documentats (539-543). Allò que més vincula aquest llibre amb el camp del nostre anuari és el fet que després de cada nom són assenyalades, per ordre cronològic que solen anar del segle XI al XVI, les grafies que el topònim té en la documentació que l'enclou, de la qual documentació són quan s'escau transcrits fragments en les notes; la dita documentació prové de fonts diverses, en general ja publicades (19). Els nuclis de població ací contemplats són tots els de la comarca de la Segarra i alguns de les comarques del Solsonès, l'Anoia, la Conca de Barberà, les Garrigues i l'Urgell (29).— J. P. E. [8342]

Enric MOLINÉ, *La provisió de beneficis eclesiàstics al bisbat d'Urgell al segle XVI*, dins «Antoni Agustín II», 369-385.

Les primeres pàgines recorden les formes diverses d'exercir la responsabilitat de la cura d'ànimes a mitjan segle XVI (370-371); després, l'autor resumeix les dades del *Llibre dels títols eclesiàstics de tot lo bisbat de Urgell* del 1562, després d'haver precisat quines són les que normalment consigna i les que omet (372-374), i així recorda els diversos elements d'una col·lació: autoritat que l'atorga, elecció del candidat, permutes, àdhuc fictícies (376, nota 14), presentació, classes diverses de beneficis, patrons (374-382), amb la constatació que la legislació de Trento relativa al concurs públic per a atorgar una rectoria «es va posar a la pràctica molt aviat» (385), mentre els altres caps seguien igual. L'exposició és completada amb vuit quadres.— J. P. E. [8343]

Juan BASSEGODA NONELL, *Proyectos barrocos para la Seu d'Urgell*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia», Serie IV, 3 (1990), 151-180.

Durant el segle XVIII fou barrocamment enguixada i emblanquinada la catedral de la Seu d'Urgell, recobrint que desaparegué de la restauració del 1918-1919 (153). L'arxiu de la catedral conserva plànols diversos de projectes del segle XVIII, ací reproduïts en les làmines 1-13, dels anys 1736-1790.— J. P. E. [8344]

Lluís COSTA, *Introducció a la història de Sils. El patrimoni documental. Inventari de l'Arxiu Municipal* (Col·lecció Botet i Sisó, 5), Girona, Diputació 1988, 68 pp.

Els successius capítols dedicats al passat del poble recorden les dades demogràfiques en fogatges i recomptes dels segles XV-XVIII, fins que pel *Cens de Floridablanca* sabem que té 585 habitants (30), d'economia agrícola descrita per Arthur Young el 1787 (40). Tant com abasta la documentació històrica, aquesta informa de l'existència de l'estany i dels intants d'eixugar-lo, cosa que començà d'efectuar-se durant el segle XVIII, tal com ho consigna Francisco de Zamora (62-63). Entre les llegendes populars destaca la d'En Pere Porter (o Portes), [que sembla del segle XVII] (70-73, amb portada de l'edició a cura de Gaietà Vidal de Valenciano, Barcelona 1906; 72). Ni l'arxiu parroquial ni el municipal posseeixen documentació anterior al segle XIX, però ací són indicats els fons relatius a Sils dels arxius diocesà i catedralici de Girona i el «Fidel Fita» d'Arenys de Mar (83-89). A la pàgina 83 trobem fotografia i traducció de la làpida conservada al costat dret de l'entrada de l'església parroquial de Sils, del 1334.- J. P. E.

[8345]

Eduardo RIPOLL PERELLÓ, *Una cita de Benjamín de Tudela como pretexto: la muralla romana de Tarragona*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Serie I. Prehistoria y Arqueología», 4 (1991), 329-338.

L'autor del *Sefer ha-Mass'ot* (*Llibre de viatges*), entre els anys 1160-1173 consignà en la seva narració les dues jornades que li costà el desplaçament de Tortosa a Tarragona i la impressió que li causaren les muralles «ciclòpies» i sense parió en la Península (330); després reproduïx els versos de Ruf Fest Aviè dedicats a Cal·lípolis (332) i el fragment de Jerónimo Zurita altra vegada sobre les muralles, tret d'una font del 1462; també recorda la descripció de les dites muralles feta per Lluís Ponç d'Icard (332-334). Per als segles posteriors, aquestes pàgines ofereixen abundosa bibliografia.- J. P. E.

[8346]

José SÁNCHEZ REAL, *El método de la arqueología tarraconense. III. El Circo*, dins «Butlletí Arqueològic», Època V, núm. 13 (1991), 111-143.

En aquestes pàgines prossegueix l'autor el seu treball de crítica de certs procediments pretesament científics [cf. ATCA, X (1991), 517, núm. 6430; XI (1992), 591, núm. 7412]. I com que una de les exigències metodològiques és l'aplec de tota la documentació possible conservada en els arxius sobre una zona concreta, ací el Circ i la corresponent part de muralla, trobem en aquestes pàgines tant les dades proporcionades pels *Llibres d'actes* des del segle XIV (121-122, 135, 138, 141), com allò que en diuen Lluís Ponç d'Icard (113) o Josep Blanch (130-131) i el plànol del 1643 (136).- J. P. E.

[8347]

Cristina BENET, Xavier FÀBREGAS, Josep Maria MACIAS, Josep Anton REMOLÀ, *Intervenció arqueològica a l'interior de la Torre de les Monges (segle XIV)*, Tarragona, dins «Butlletí Arqueològic», Època V, núm. 13 (1991), 145-186.

Igual com en d'altres poblacions de Catalunya (147), també a Tarragona calgué reforçar les defenses amb motiu de les guerres de la segona meitat del segle XIV, cosa documentada pels *Llibres d'actes*, i d'altres de l'Arxiu Municipal de Tarragona, als quals és feta referència en les pàgines 147-149. L'article exposa els resultats d'una campanya actual en una de les dites defenses, amb gràfics i reproduccions des de

la pàgina 159; entre aquestes hi ha les dels dibuixos d'Anton Van Den Wyngaerde (161) i de J. Silvy (162), dels segles XVI i XVIII, respectivament.- J. P. E. [8348

Josep M. RECASENS I COMES, *Tarragona vista pels viatgers estrangers dels segles XVI i XVII*, dins «Recull Mallol», 93-121.

Els viatgers són Henri Cock, Barthélemy Joly, A. Jouvin, Gaspar Barreiros, Pèire de Marca i Marie Cathérine Le Jumel de Barneville, baronessa d'Aulnoy, ací presentats (97-100), com també ho són les edicions de llurs narracions de viatge (96). L'autor resumeix i comenta llurs descripcions del camí pel qual arribaren a Tarragona (100-101), de l'aspecte general de la ciutat (102-104), llur major o menor receptivitat a les versions heroiques de l'origen de la mateixa (105-107), llur admiració davant els vestigis de la passada grandesa (107-110), i davant els orígens del cristianisme (110-113), les notícies sobre els convents (113), el fet que la baronessa inclogui la de Tarragona en la llista de les millors universitats de la Península (114) i el testimoniatge sobre aspectes de bandolerisme i de pirateria (115). Les pàgines 118-121 transcriuen les narracions de Cock i de Joly, aquesta en francès.- J. P. E. [8349

Josefina CUBELLS I LLORENS, *Relacions entre l'arquebisbe Antoni Agustí i el Consell de la Ciutat de Tarragona*, dins «Antoni Agustín II», 199-219.

La introducció conté considerables fragments relatius a les relacions entre l'arquebisbe Agustí i en Consell de la Ciutat de Tarragona (199-205); en l'apèndix trobem transcripció íntegra de cinc documents relatius al primer homenatge de la Ciutat (26 febrer 1577), al procurador per a la presa de possessió (207-209), a la contraposició dels qui, entre ells l'arquebisbe, es consideraven exempts a contribuir a l'enfortiment de les defenses de Tarragona (210-211), a la cessió a la Ciutat de la percepció de la lleuda de Tamarit compesada per un cens anyal (211-214), a un nomenament de veguer episcopal (217) i a una investigació dels encarregats de la Taula de Dipòsits de la Ciutat (218-219). Tots cinc documents pertanyen a l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona.- J. P. E. [8350

Marià CARBONELL, *Antoni Agustín i l'«Escola del Camp» de Tarragona*, dins «Antoni Agustín II», 127-142.

Contra la suposició, segons la qual Antoni Agustí hauria protegit els artistes de l'anomenada «Escola del Camp», l'autor resumeix així l'aportació d'aquestes pàgines: «revisar una suposició gratuïta, el mecenatge artístic d'Antoni Agustín, substituint-la per una hipòtesi més convincent, basada en l'existència de lligams més o menys perdurables —però provats— entre Jaume Amigó i Pere Blai, d'una banda, i un grup d'eclésiàstics il·lustrats del capítol de la seu de Tarragona, de l'altra» (141). A aquest fi aplega notícies, també inèdites de Barcelona, AHPB, i de Tarragona, AHA i Arxiu de la Catedral, relatives a l'activitat dels dos artistes esmentats, sobretot la realitzada en connexió amb membres del capítol de Tarragona (133-138); i també notícies d'inventaris «post mortem» de canonges de Tarragona, en els quals consta llur interès per les Belles Arts en general, o la presència d'obres d'arquitectura en les respectives biblioteques (139-141).- J. P. E. [8351

Antoni BORRÀS I FELIU, *Antoni Agustí, arquebisbe de Tarragona (1577-1586) i la casa noviciat de la Companyia de Jesús de la mateixa ciutat*, dins «Antoni Agustín II», 107-126.

Poc abans que Antoni Agostí anés a Tarragona, havia estat fundada pel seu antecessor la Casa de la Companyia de Jesús [cf. ATCA, IX (1990), 609, núm. 5885]. Ací l'autor, basat en la documentació dels arxius de la Companyia a Roma (ARSI), *Fondo Gesuítico* i a Sant Cugat del Vallès (AHCC), i del de la Casa de Cultura de Tarragona, reconstrueix les vicissituds d'aquella casa durant els anys del dit pontificat, al mig de les quals hi havia el problema de la financiació de les obres amb recursos insuficients i el derivat de si calia reduir les traces o plànols inicials. Un punt particularment interessant és que, tractant-se de casa de professió per a candidats de l'ordre, no havia de tenir col·legi annexe, però es podia encarregar de càtedres en la recent Universitat tarragonina (118-119). En apèndix és transcrita l'acta del Consell de la Ciutat de Tarragona acceptant que es refés l'acta notarial de donació del pati per a la construcció de la casa de la Companyia, del 1580 (125-126), del primer dels arxius esmentats.- J. P. E. [8352]

José SÁNCHEZ REAL, *El Museo Arqueológico de Antonio Agustín*, dins «Antoni Agustín II», 495-506.

La primera part de l'article esbrina la localització de les làpides aplegades per Antoni Agostí i, desestimada l'Horta de l'Arquebisbe a l'entrada de Tarragona pel NE (actual Imperial Tarraco), arriba a la conclusió que «el primer museo de Tarragona lo constituyó el Arzobispo Antonio Agustín y estaba en el huerto del Palacio Arzobispal» (502), aplec d'antiguitats allí ubicat amb l'objectiu de transformar el casal-fortalesa en vil·la romana (495). Eren trenta-una, de les quals és donada la numeració en el *Corpus* de Hübner (502); tretze són ara al Museu de Tarragona, i nou segueixen al Palau Arquebisbal. Les altres són disperses o perdudes. També són aplegades les notícies que n'han donat autors diversos (502-503).- J. P. E. [8353]

Bartolomé BENNÀSSAR, *La gente de la diócesis de Tarragona y el Tribunal del Santo Oficio de Barcelona en el tiempo de Antoni Agustí*, dins «Antoni Agustín I», 197-204.

Exposició comparativa de l'anàlisi de la setantena de processos inquisitorials a càrrec de tarragonins [però el procés de Santa Coloma de Queralt (198) no pertanyia al bisbat de Tarragona, sinó al de Vic], trenta-un dels quals figuraren en l'auto de fe del 1572. És el bisbat català menys representat, excepte Lleida. La localitat més afectada fou Valls, amb nou processos, seguida de Tarragona, amb sis. El conjunt presenta característiques ben diferenciades, si es compara amb els dels tribunals castellans: absència de cripto jueus, i en canvi elevat nombre de gavatxos, com també de causes per qüestions específicament doctrinals. Aquestes pàgines ofereixen resum d'alguns dels dits processos.- J. P. E. [8354]

Josep ADSERÀ MARTORELL, *El arzobispo Antonio Agustín y el Hospital de San Pablo y Santa Tecla de Tarragona. El Concilio de Trento y los Hospitales*, dins «Antoni Agustín II», 1-33.

En aquest article les consideracions o notícies d'abast europeu són completades amb d'altres de la respectiva aplicació a Tarragona. I així, després de les pàgines dedicades a la tendència a unificar hospitals a darreries de l'Edat Mitjana [sense,

però, esment del cas pioner de Barcelona l'any 1400], trobem que a Tarragona els dos hospitals de la ciutat i del bisbat s'unificaren l'any 1464 (5); també les reformes del Concili de Trento (9-12) foren aplicades a Tarragona per Antoni Agostí, en particular les relatives a bandolers, ja que el Sínode Tarragoní del 1581 declarà que aquests no tindrien dret d'asil en els hospitals (14), i d'altra banda, empenqué, encara que morís abans de veure'l acabat, el nou Hospital de Santa Tecla (18-19). En l'apèndix documental, ultra fragments textuais relatius al Concili de Trento, trobem fotocòpia de l'edició catalana de la *Constitució Apostòlica de Gregori XIII contra los bandolers*, del 1577 (29-33). Dins l'article hi ha reproducció de les portades de Gregori Maians, *Vida de D. Antonio Agustín*, Madrid 1734 (11), de les *Constitutionum Synodaliū Tarraconensium partes quinque*, Tarragona 1581 (15) i de les *Constitutionum Provincialium Tarraconensium libri quinque*, de Tarragona 1593 (17).— J. P. E. [8355

Josep M. RECASENS I COMES, *Les reparacions del pont del Francolí entre 1587 i 1602*, dins «Butlletí Arqueològic», Època V, núm. 13 (1991), 225-240.

Les vicissituds de darreries del segle XVI de l'únic pont que Tarragona ha tingut durant segles eren poc conegudes per manca dels *Llibres del Consolat* d'algun d'aquells anys; en canvi, el mateix Arxiu Municipal de Tarragona proporciona dades sobre el tema en els *Llibre de la credensa...* i *Llibre major segon dels comuns...*, per les quals dades hom sap que les reparacions efectuades el 1587 pujaren a 490 lliures, 5 sous i 6 diners (227); el pont, però, seguia essent perillós i malgrat nova reparació del 1596-1597 (229), se li ensorrà una arcada i calgué refer-la; aquesta vegada el cost de la reparació pujà a 2.289 lliures, 14 sous i 5 diners (235). Les anotacions de despeses de les tres tongades d'obres són ací transcrites (237-240).— J. P. E. [8356

Antoni JORDÀ I FERNÁNDEZ, *Guerra i religió. Reflexions sobre la Catalunya del segle XVII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 131-135.

Exposició basada en la utilització complementària de la correspondència i de les actes capitulars del capítol de la Seu de Tarragona entre els anys 1626 i el 1640, de l'Arxiu de la Catedral de Tarragona (132), d'on l'autor extreu un quadre general de relacions en les quals predominen les que hi ha amb la cort i el nunci papal de Madrid, amb el virrei i el capítol de Barcelona, i amb Roma (134-135); a Tarragona mateix, el capítol s'encarava amb l'arquebisbe i amb la Confraria de Preveres de la Seu i es defensava dels cònsols (133). L'autor assenyala «l'extraordinària vitalitat que palesen alguns dels seus documents, com és la crítica visió que es té dels assistents a les Corts de Barcelona de 1631...» (133).— J. P. E. [8357

Max TURULLI RUBINAT, Jaume RIBALTA I HARO, «De voluntate universitatis». *La formació i l'expressió de la voluntat del municipi (Tàrrrega, 1214-1520)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 21 (1991), 143-231.

Després d'haver distingit entre la realitat material i humana de la ciutat, la seva personalitat jurídica de municipi o universitat i la seva representació oficial en el consell (146), els autors reconstrueixen l'iter d'aquests tres passos a Tàrrrega. En la carta de població del 1116 tindriem el grup humà sense personalitat jurídica (149); un segle més tard haurien començat d'emergir les característiques d'una personalitat jurídica col·lectiva: existien cònsols, en continuïtat amb els quatre «viri» del 1242 (152) i els «paciarii» del 1257 (155); el 1274 hauria comparegut la «universitas» (158)

o «la persona jurídica del municipi de Tàrraga» (159 i nota 31), el 1294 el sistema d'elecció de càrrecs de gestors de la universitat (160), el 1302 el testimoniatge d'una ordenació emanada dels paers amb consentiment de la majoria d'habitants (161) i el 1312 ja hauria estat establert el «consilium generale» (164) i al cap d'un mes reestructurada la mateixa paeria, exigint el consentiment del batlle per a l'elecció de paers (165); des ençà, hauria crescut el poder del batlle (167-168), i els privilegis dels anys 1342 i 1343 haurien tendit a potenciar l'oligarquia, intermediària entre poble i consell (171-175). El 1396 el Consell General seria restringit a 37 persones posseïnt, però, totes les prerrogatives de la universitat (181), cosa que consolidaria l'oligarquia ciutadana (185); el 1469, paers i consellers acumulaven un quant temps tots els drets d'elecció sense necessitat de recurs a la universitat ni tan sols dividida en quarts (187), recurs acostumat de la universitat al qual hom tornaria el 1473 (188). Quant a la determinació de la majoria, fins al 1369 el criteri havia estat quantitatiu: la «major pars», a la qual des del 1369 s'afegeix l'element qualitatiu de la «senior pars», que, cal suposar, era constituïda pel vot de qualitat dels paers (190-193). L'apèndix documental ofereix una transcripció de vint-i-quatre documents, datats entre el 1245 i el 1473, vint-i-dos dels quals són de l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga, normalment del *Llibre de privilegis*, i dos de l'ACA, *Canc.*, reg., (197-230).— J. P. E. [8358]

Flocel SABATÉ, *Fiscalitat i feudalisme (Tàrraga, 1329: recompte i reestructuració)* (Episodis de la Història 283), Barcelona, Rafael Dalmau editor 1991, 96 pp.

En començar el seu regnat, Alfons el Benigne ordenà una revisió d'allò que la hisenda reial percebia de les castlanies; s'ha conservat a l'ACA, *Cancelleria. Processos en foli* lligall 9/2, el volum de documents relatius a la dita operació a Tàrraga, completat amb peces del fons de *Pergamins* o de la secció de *Batllia General*, els funcionaris de la qual començaren cercant en l'arxiu reial la documentació pertinent (encara conservada, 12) i continuaren la mateixa recerca a Santes Creus (10-15). Arribats a Tàrraga, els comissaris reials esbrinaren allò que havia succeït amb l'encàrrec de la castlania, que, feudalment, era sotsinfeudada cada vegada a més parçoners (16-28: amb informació sobre cada un dels darrers) i sobretot amb els drets i percepcions reials de delmes (37-46, amb particular atenció als que havien fet cap a les mans de Poblet i de Santes Creus), establiments a cens (46-52), drets d'administració de justícia (53-54) i amb d'altres rendes reials (54-57). Aquells béns que la investigació demostrà poder ésser reials foren emparats (59-61) i quan els detentors no pogueren presentar proves legals de llur possessió o ús, venuts o altra vegada arrendats (62-67). El resultat de tot el procés revertí a favor de la reina Elionor de Castella (67-69). En temps posteriors, Pere Miquel Carbonell revisà el procés a favor d'Isabel la Catòlica, a la qual foren atorgats els rèdits reials de Tàrraga (70). Tant Poblet com Santes Creus recuperaren tost els respectius béns i drets de Tàrraga (70-71). Algunes de les dades d'aquest estudi són extretes de Tarragona, Arxiu Històric, i de Tàrraga, Arxiu Històric Comarcal.— J. P. E. [8359]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Els Marquesos de la Floresta i les seves propietats de Tàrraga*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 3 (1991), 117-127.

Un *Llibre de comptes de Gaietà Bernada*, de Montblanc, Arxiu Parroquial, permet de reconstruir tant la situació familiar (117) com l'estat de les propietats rústiques i urbanes de Tàrraga i llurs rèdits i despeses, amb observacions sobre la manca de fiabilitat dels cadastres dels anys 1716 i 1722, i sobre la manca de precisió de les

estimes del 1704 i del cadastre del 1728 (120; quadres sinòptics, 126-127); també pot ésser reconstruït l'aspecte econòmic de la fuga del marquès botifler, Anton de Potau, a Madrid amb motiu de l'entronització de l'arxiduc Carles d'Àustria el 1705 (121-124).— J. P. E. [8360]

José M. MARTÍ BONET, *Orígenes del obispado de Egara*, dins «Anthologica Annu», 38 (1991), 12-41.

Dues inscripcions de Terrassa demostren (17-19) que «Egara fue un municipio Flavio... consolidado en tiempo del emperador Vespasiano» (19); aquesta categoria municipal antiga de més de tres-cents anys hauria aconsellat la creació de la seu episcopal entorn del 450 (27) i el nomenament d'Ireneu, que després hauria hagut de succeir Nundinarius al bisbat de Barcelona el 465, cosa documentada per la lletra d'Ascani de Tarragona al papa Hilari (28-29) i per la resposta negativa d'aquest, manant que Ireneu tornés a Terrassa (30-31 i 33-34). El bisbat d'Egara figurava encara en la llista dels de la Tarraconense presentada per pretendent a metropolità, l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat (36) i en la discutida divisió de Wamba s'hauria estès del Penedès al Montseny (37).— J. P. E. [8361]

Rafael COMAS, *La primera moneda terrassenca (1472)*, dins «Terme», núm. 6 (novembre 1991), 33-35.

Recordades les vicissituds del reconeixement de l'existència d'una moneda terrassenca del segle XV, l'autor reproduïx la crida anunciant oficialment l'existència a Terrassa de moneda de plom o d'estany el maig del 1472 (33), document completat amb el reconeixement fàctic de la dita moneda des del 1951 (34), ací reproduïda i descrita, de la qual hom féu dues emissions, i de la qual només és coneguda l'existència de set exemplars (35).— J. P. E. [8362]

Pere ROCA I FABREGAT, *Agricultura i creixement urbà a la zona de Terrassa. 1750-1850*, dins «Terme», núm. 6 (novembre 1991), 36-51.

L'autor es proposa d'estudiar «les característiques i l'evolució de l'agricultura i la societat rural terrassenca durant el segle XVIII i la primera meitat del segle XIX» i la seva tesi és «que Terrassa es va constituir al llarg dels segles XVIII i XIX en un mercat potencial per als recursos dels termes rurals veïns», extrem perfectament detectable en el fet que entre el 1718 i el 1787 la població de Terrassa es multiplicà per tres (36), creixement demogràfic profundament lligat al desenvolupament manufacturer (37). Basat en les dades del cadastre i en documentació diversa de l'Arxiu Històric de Terrassa, l'autor ressegueix l'evolució de l'agricultura terrassenca en la segona meitat del segle XVIII (37-40), la de la societat rural terrassenca del mateix segle (40-43), i detecta el moment de la crisi entre l'agricultura tradicional i l'empenta industrial (43-48). Assenyalem la bibliografia específica (51).— J. P. E. [8363]

Pere CAMPS I ARNAN, Pere ROVIRA I ALEMANY, *Notes històriques dels antics llocs de Terrassola, Lavit, el Pla i Sant Martí Sadevesa* (Estudis i Documents, VI), Torrelavit, Institut d'Estudis Penedesencs 1991, 218 pp.

Les vuitanta-sis primeres pàgines resumeixen dades relatives a la parròquia de Lavit (11-40) i a la de Terrassola (55-86), començant per la presència de persones o cases dels dos termes en els cartularis (*Liber Feudorum Maior*, Cartulari de Sant

Cugat del Vallès, etc.) o en d'altra documentació medieval, normalment ja publicada, i seguint per documentació familiar de naturalesa econòmica per als temps medievals, aquesta sovint reproduïda en fotografies (39-40, 60 i 63 [text idèntic], 64-65, 67-70, 72-73, 73, 77-78, 82-85); també hi ha quadre sinòptic de les percepcions per delmes i primícies els anys 1789 i 1790 (86). Un altre apartat aplega notícies sobre cultius i formes d'establiment de la terra (rabassa morta), o d'aigües (111), amb reproducció fragmentària textual (104-105) i fotogràfica de contractes (102-103) i sobre establiment de molins paperers ja en ple segle XVIII (112-124; reproducció de dues filigranes, 117). L'altra part del llibre s'ocupa dels segles XIX i XX (aquest, fins a la Guerra Civil del 1936-1939).- J. P. E. [8364

Ramon PELINSKI, *De la historia escrita a la historia oral: la danza guerrera de la Todolella*, dins «Anuario Musical», 46 (1991), 321-343.

La primera part d'aquest estudi aplega tant els testimoniatges escrits, que comencen a mitjan segle XVII, entorn de la dita dança (324-327), com els orals que transmeten la versió popular dels orígens de la mateixa (327-333). La segona part és dedicada a l'anàlisi musical (333-336: la música de les diverses parts de les *Danses guerreres* ocupa les pàgines 340-343). Assenyalem les dues pàgines de bibliografia (337-339).- J. P. E. [8365

Pergamins de la Cúria del Castell de Torelló (de l'any 1528 al 1667), (lliurament núm. 6). Torelló, Associació d'Estudis Torellonencs 1991, 753-837.

La presentació dels pergamins que van del núm. 602 al 650 continua tenint les mateixes característiques ja conegudes dels lectors d'ATCA pels resums de lliuraments anteriors [IX (1990), 504-505, núms. 5554-5556]. Ací trobem amplis resums, i qualche vegada transcripció i traducció catalana si es tracta d'algun document publicat en llatí, de compres, vendes, establiments, testaments i altra documentació personal i familiar, en la qual sovintegen les actes relatives a les famílies Vinyes i Codolosa. Són dignes d'especial atenció el document que fa constar l'assalt d'una nau mallorquina per sarraïns entre Salou i Mallorca el 1533 (756, núm. 604); els certificats que el conegut bisbe Joan Jubí havia conferit la tonsura o d'altres ordres, menors i majors, a membres de la raguèlia Codolosa en llocs diversos de la Plana de Vic entre el 1549 i el 1564 (docs. 611, 612 i 621); i un nomenament de notari apostòlic a favor d'Antoni Ferrer el 1667, transcrit en el seu original llatí (833-836, núm. 650).- J. P. E. [8366

Ramiro ORDÓÑEZ Y JONAMA, *Jonama*, dins «Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia», 2 (1991), 37-42.

La raguèlia Jonama, actualment a Guatemala, és documentada des de mitjan segle XVII a Torroella de Montgrí, d'on és copiada la inscripció sepulcral de Teresa Jonama i Tou, del 1738 (38).- J. P. E. [8367

Mario ZUCCHITELLO, *Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703)* (Quaderns d'Estudis Tossencs, 4), Tossa de Mar, Centre d'Estudis Tossencs 1991, 292 pp.

Els *Llibres de peatges del mar* és sèrie de l'ARV que ha proporcionat les dades relatives a l'arribada de vaixells tossencs al Grau de València en els anys indicats

en el títol, encara que en els darrers les anotacions es generalitzen en emprar la fórmula: «ve de Catalunya» (12-13); però com que el llibre no es limita a donar dades sobre tossencs o sobre llurs mercaderies a València, ans explica tot el procés productiu de les dites mercaderies, per això l'altra font del llibre present són els registres sacramentals de l'Arxiu Parroquial de Tossa (34-35), i els protocols notarials tant de Tossa com de Blanes i de Lloret, ara a l'Arxiu Històric de Girona (15). De fet aquest llibre comença resumint la situació general tant de València (17-25) com de Catalunya (27-32) i en particular de Tossa (33-44) en l'època estudiada, on és perceptible un augment demogràfic lent, però constant, entre el 1378 i el 1708 (33: de seixanta-sis a cent setanta-dos focs censats), amb una immigració de gavatxos que entorn del 1630 arribava a Tossa al 11'6% (39), i on l'estructura laboral era sobretot de pescadors i de mariners (42). Un segon capítol ens presenta els dos descarregadors del Grau de València (45-49) i de Tossa (51-56) i les classes de vaixells de vela que els unien: llaüts (59-61), sageties (61-64) i barques (64-70), amb quadre dels preus de barques de tràfec entre el 1601 i el 1699 (72-79), amb tres operacions complementàries: les dels nòlits (81-83), dels préstecs (85-86) i de les assegurances (87-93). Presentats els protagonistes, que són els patrons i els negociants (95-108: amb quadre tant dels patrons tossencs presents a València com dels forasters que carregaren a Tossa amb destinació a València), entrem en la dinàmica de la navegació i en la de les seves dificultats, on trobem quatre descripcions de tràngols (111), i sobretot dels perills de pirates sarraïns amb els drames humans que els acompanyaven (113-119), assistim a l'arribada al Grau, on trobem dades que parlen de llargs períodes evolutius en les relacions entre els dos termes (121-136), i a la pressa per a aprofitar fins al màxim els dies d'estada a port (137-138). El capítol següent és dedicat a les mercaderies, en el qual trobem informació sobre allò que representava per a la vida de Tossa la indústria entorn del carbó (139-147), la de la fusta obrada o per a obrar (148-150) i sobretot la del suro (151-158); també de la de les penques de cansalada, l'exportació de la qual a València augmentà després de l'expulsió dels moriscs (164-172); també hi ha informació sobre l'altra font de riquesa, que és la mar, sobre les diverses classes de peix que hi era pescat (175-177), sobre la indústria de la salaó (185-197), i sobre les formes diverses de comerciar-lo (198-202). Tota l'exposició és completada amb nombre de quadres i de gràfiques i amb reproduccions diverses. Són transcrits en apèndix onze documents, tant de l'ARV, com de l'AHPB, de l'Arxiu Històric de Girona i del Municipal de Tossa (209-220); i oferts vint-i-un annexos dedicats a quantificar les dades proporcionades per les fonts bàsiques; el dinovè conté la llista nominal, per anys, dels exportadors d'arengades des de Tossa de Mar al Grau de València, amb les respectives quantitats (254-267); el vintè, la llista de les mercaderies exportades, ací sense indicacions quantitatives (268-272). Clouen el volum la taula onomàstica (275-284) i la toponímica (287-291). [El topònim ,Caulès' (149, 169, 288), ¿no serà l'arcaisme de ,Caldes (de Malavella)?].- J. P. E. [8368

Jordi VIDAL I PLA, *La Guerra dels Segadors a la Vall d'Aran (1640-1643). Revolta popular i conflicte polític*, dins *Revolució 1640*, 192-210.

Resumida la situació estructural de la Val d'Aran tant en el pla polític com en l'eclesiàstic (193-194), l'autor recorda les novetats introduïdes el 1616 per Juan F. Gracia de Tolba en les seves *Ordinaciones, pragmáticas y Edictos reales...*, tendents a enfortir l'autoritat del governador reial a fi de prevenir el desordre públic (194-195). La crisi del 1640 tingué a la Val fesomia pròpia, car hi mancaren els factors dels allotjaments militars i del conflicte antisenyorial (195) i la revolta dels mesos de

desembre 1640-març del 1641 desembocà en la constitució d'un nou òrgan de poder, la 'Germandat', que cremà públicament les ordinacions de Gràcia de Tolba (196-202). Seguien vigents el poder del Consell General i el del governador en pugna amb la Germandat i així «se situaven al cim de l'administració reial, les persones que l'abril de 1643 intentaren posar la Vall sota la sobirania de Felip IV» (203), però foren derrotats per Josep Margarit (206-207). El 1643, la Germandat havia triomfat totalment i era reconeguda per la Generalitat de Catalunya (207-208). Ultra les publicacions anteriors, entre les quals figuren les contemporànies (206, nota 46), l'autor aporta documentació inèdita d'ACA, *Mestre racional Generalitat* i de l'Arxiu de Vielha, *Llibre d'actes del Consell General de la Val.*— J. P. E. [8369]

Carlos LALIENA CORBERA, Pedro CANUT LEDO, *Linajes feudales y estructuras señoriales en Aragón: el señorío de Valderrobles durante los siglos XII-XIII*, dins «Revista de Historia Jerónimo Zurita», núms. 59-60 (1991), 59-88.

Basant-se en publicacions diverses i en documentació inèdita sobretot d'ACA, *Canc.*, *Pergamins* i de Saragossa, Archivo de la Seo, i Archivo Diocesano, els autors refan les vicissituds del senyoriu de Vallderoures a base de les derivacions feudals de responsabilitats de poblament a fur de Barcelona i d'acord amb els *Usatges*, i per això intenten de reconstruir la trama genealògica de les raguèlies encarregades i beneficiàries dels drets senyoriais sota la propietat eminent de la mitra de Saragossa, resumides en arbres genealògics (88).— J. P. E. [8370]

Juan José SEGÚ MARCO, *Las familias de Valentia durante el Alto Imperio Romano*, dins «Saitabi», XLI (1991), 167-187.

A base de trenta-sis unitats epigràfiques, l'autor ha aplegat i estudiat els esments a set famílies romanes presents a Valentia: les dels Antonii (168-170), Fabii (170-173), Herennii (173-176), Iulii (176-177), Marcii (177-178), Sertorii (178-181) i Valerii (181-182). El grup més antic seria el format pels Herennii, Fabii, Sertorii i Valerii, molt probablement del període republicà; les dels Antonii, Iulii i Marcii serien del començament de l'època imperial (182). La pàgina 184 presenta un quadre general de freqüències de 'nomina' tant a València com a Ibèria en general i les 185-187 la bibliografia.— J. P. E. [8371]

M. Luz MANDINGORRA LLAVATA, *El libro y la lectura en Valencia (1300-1410). Notas para su estudio*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 21 (1991), 549-569.

Presentació d'un projecte d'investigació sobre la funcionalitat social diferenciada tant de l'escriptura com del llibre (aquest vist en tant que producte escrit resultat del funcionament d'una societat i mitjà de comunicació dins ella) a la ciutat de València durant el segle XIV a base sobretot de les notícies que sobre llibres i biblioteques proporcionen els protocols notariais de la mateixa ciutat (551). Els resultats, semblants als de les altres terres de la corona catalano-aragonesa (553), són resumits en dos quadres al final de l'article, un dedicat als percentatges amb què cada grup social participa en la possessió de llibres i l'altre a allò que les diferents magnituds del conjunt de llibres posseïts representaven dins cada grup social (568).— J. P. E. [8372]

M. Milagros CÀRCEL ORTÍ, *Un registro de colaciones de la Curia Episcopal Valentina (1349-1350)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 181-262.

Les primeres pàgines informen de les publicacions europees similars i en particular de les que han pres per base registres episcopals dels Països Catalans (182-183); després, l'autora resumeix l'estructura de la cúria episcopal valenciana deduïble del registre ací estudiat, amb transcripció de la part central del nomenament de vicari general, Guillem Arnau de Patau, [després bisbe de la Seu d'Urgell], i de notaris de la cúria (184-187); també la composició de la casa del bisbe, Hug de Fenollet (188-189); encara que no en siguin conegudes les minutes, els documents segueixen una tipologia (190-191) corresponent a temes diversos, bàsicament jurisdiccionals (197-198). L'autora reconstrueix l'iter d'un document episcopal (192-193), i estudia la composició del registre de València, Arxiu Diocesà, *Col·lacions de beneficis 1349-1350*, l'interès del quals augmenta perquè moltes d'aquestes col·lacions concedeixen beneficis vacants per mort durant la Pesta Negra (199-204). El cos de l'estudi és constituït pels regests dels dos-cents setanta-vuit documents (206-248), la llengua dels quals és la llatina, car només tres foren redactats en català (197), i és completat per les dues taules, onomàstica (249-256) i toponímica (256-262).— J. P. E.

[8373]

Ferran GARCIA-OLIVER, *Terra de feudals. El País Valencià a la tardor de l'Edat Mitjana* (Col·lecció Politècnica, 45), València, Edicions Alfons el Magnànim – Institució Valenciana d'Estudis i Investigació 1991, 142 pp.

Treball només conegut per la recensió, signada per Vicent Olaso i Cendra i publicada dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11-12 (1991), 383-385.— J. P. E.

[8374]

Pau VICIANO I NAVARRO, *L'estratègia rendista del patriciat valencià: el censal i la terra en les inversions d'un mercader del segle XV*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 127-136.

Presentació de les inversions en censals de Joan Amalric, conegudes per l'inventari «post mortem» dels seus béns, conservat a València, Arxiu del Patriarca, *Protocols notariais*. És reconstruïda tant la descendència familiar com la biografia d'Amalric, inicialment mercader i després inversor, en l'escriptori del qual hi havia «lo libre dels censals e violaris e altres possessions e béns sehents» (130). Les seves propietats i inversions són sistematitzades en cinc quadres i es reduïen a sis trossos de terra vora ciutat que valien cinc mil sous, a inversions en cases que pujaven a deu mil sous (131), i a censals en els quals havia invertit vuitanta-dos mil sous i n'hi rendien sis mil d'anyals. La major part eren col·locats en el deute de la Generalitat i de la Ciutat de València (132).— J. P. E.

[8375]

M. Rosa MUÑOZ POMER, M. José CARBONELL BOIRA, *Las Cortes valencianas medievales: aproximación a la historiografía y fuentes para su estudio*, dins *Corts*, 270-280.

Aquestes pàgines tenen dues parts. La primera ressegueix les aportacions relatives a les corts valencianes, començant per la de Llorenç Matheu i Sanç, publicada quan ja no se celebraria cap més cort (270-271), i seguint pels historiadors dels segles XIX (J. Villarroja, Bartomeu Ribelles, Josep Martínez Aloy i l'edició de la *Colección de Cortes...* de la Reial Acadèmia de la Historia, de Madrid) i XX, durant

el qual segueixen tant la publicació de fonts (Germà Colon, Arcadi Garcia, Josep Rius i Serra, Manuel Dualde Serrano, Sylvia Romeu Alfaro i la primera de les autores), com els estudis sobre la institució (Manuel Dánvila y Collado, Manuel Gual Camarena, Sylvia Romeu Alfaro, Joan Beneyto Pérez). La segona part assenyala els registres de documentació de les corts medievals valencianes existents a Madrid, Real Academia de la Historia, *Colección Salazar* (277-278), Barcelona, ACA, *Processos de corts i Generalitat* (278), València, ARV, *Reial*, AMV, *Processos de corts*, Arxiu de la Catedral de València, *Registres* 46 i 479 (279), Biblioteca de la Universitat, *Manuscrits* (279-280), Alzira, Arxiu Municipal, *Còdexs especials*, *Pergamins*, i *Cartes i cèdules reials*, Cullera, Arxiu Històric de la Ciutat, *Llibres*, Sogorb, Arxiu de la Catedral, Tortosa, Arxiu de la Catedral, i Vila-real, Arxiu Municipal.— J. P. E. [8376]

Lluís GUIA MARÍN, *Les Corts valencianes a l'edat moderna: les Corts del 1645*, dins «Corts, 282-289.

Quan el Decret de Nova Planta suprimí amb els *Furs del Regne de València* la institució de les corts representatives del regne, de fet aquelles ja feia més de mig segle que no es celebraven, perquè havien estat fetes inútils, justament en les darreres del 1645, en les quals, pel fet d'haver donat precedència al servei o donatiu econòmic atorgat al rei sense reparació de contrafurs ni sanció dels furs i actes de cort, el rei Felip IV es desentengué d'aquestes dues contrapartides (288). En el futur, les Juntes d'electes amb seu a València tractaran els problemes que s'havien de proposar al rei (les seves deliberacions omplen quaranta volums a València, ARV, *Reial. Corts per estaments*, vols. 523-561), i el rei donaria lleis que serien urgides pels seus representants a València (Virrei i Audiència) (283). Ací l'autor repassa el camí pel qual les corts dels segles XVI i XVII desembocaren en aquell resultat d'atonía (284-285).— J. P. E. [8377]

Vicent JIMÉNEZ CHORNET, *Control de l'Administració Local: les visites als Municipis en l'Època Foral Valenciana*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 73-84.

La visita era «el procés de fiscalització de l'administració local i dels seus oficials» (84). El seu origen es troba en l'espai de temps, durant el qual els responsables de la justícia reial havien de rebre les queixes dels ciutadans contra els administradors locals en acabar aquests llur mandat, institució ja documentada a València el 1301, en virtut de la qual des del 1342 el governador general o el seu lloctinent havien de destinar un mes cada any a rebre les possibles queixes (75-77). En l'Edat Moderna, cada visita comportava un procés escrit, del qual s'han conservat nombre d'exemplars corresponents al segle XVII, tant a València, ARV, *Governació* (79, nota 27), com a Madrid, AHN, *Osuna* (78-79, notes 24-26). D'acord amb el decret de visita, el visitador havia de controlar totes les funcions de l'administració local, cosa que, entre d'altres, comportava un inventari minuciós de llibres i documents existents en l'arxiu de cada universitat, comú o ciutat (80 [vegeu més avall, en la secció d'arxius, biblioteques i museus, el resum de les pàgines de M. J. Carbonell Boira i E. Simó Querol dedicades a l'arxiu municipal de la Jana]), i assenyalar en decret de visita les correccions que calia introduir.— J. P. E. [8378]

Fernando BENITO DOMÈNECH, Vicente VALLÈS BORRÀS, *Nuevas noticias de Vicente Maçip y Joan de Joanes*, dins «Archivo Español de Arte», LXIV (1991), 353-361.

Les novetats consisteixen en la transcripció dels contractes dels anys 1534 i 1537 per a la pintura de sengles retaules, el primer, estipulat entre Vicent i Joan Maçip i el gremi d'argenters de València entorn un retaule de sant Eloi per a l'església de Santa Caterina de València, de l'Arxiu del Patriarca, *Notaris* 16045 (358-360; esquema del retaule, 356); l'altre amb el qual els mateixos pintors es comprometien a fer certs complements en el retaule de l'altar major de la parròquia de Sant Bartomeu de València (360-361), del mateix fons, 2696.- J. P. E. [8379]

Stephen HALICZER, *Inquisition and Society in the Kingdom of Valencia 1478-1834*, Berkeley - Los Angeles - Oxford, University of California Press 1990, X i 444 pp i tres il·lustracions.
Llibre només conegut per la recensió d'Edward Peters, dins «Renaissance Quarterly», XLIV (1991), 837-841.- J. P. E. [8380]

James CASEY, *Parentela i comunitat en la València foral (segles XVI i XVII)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 57-73.

«Comprendre bé la integració del Regne de València dintre de l'estat espanyol ens ha de portar a explorar més el sentiment coetani sobre la comunitat i, en primer lloc dels lligams de la família» (58), en aquestes pàgines els de les famílies de la noblesa (73). La informació de base és proporcionada per l'ACA, *Consell d'Aragó*; per València, ARV, *Clerecia*; i per Madrid, AHN, *Osuna*. L'autor compara constantment les dades valencianes proporcionades pels dits arxius amb la situació contemporània de la Corona de Castella. Comença recordant la llibertat absoluta de disposar dels propis béns a l'hora de fer testament formulada pels *Furs de València* (59-60), però en la realitat hom seguia «la pràctica dels castellans, que era dividir el patrimoni entre tots els fills» (60). També hi hauria hagut mimetisme castellà («mayorazgo») a l'hora de vincular l'herència a un dels fills (62-63); el destí dels altres es trobava en el servei militar del rei o en l'Església (64-65), a la qual també eren destinades moltes noies (65-66). I quant a l'escreix posat pel nuvi damunt el dot de la núvia, i als beneficis del matrimoni «els Borja ja adoptaven la llei de Castella en els seus contractes» (66) mentre els altres seguien fidels al dret valencià. Els enllaços matrimonials contribuïren, entre d'altres efectes, a evitar «entrebancs en el procés de centralització» (70). Algun grup significat en la defensa dels furs era, en realitat, un aplec de descontents per manca de favor reial (70-71: descontentament que també podia procedir de la lectura de certs llibres, 71); «el concepte de llinatge encara era molt fort» (72). I «les pàgines dels dietaris... reflecteixen aquell petit món de la «comunitat valenciana» de la primera meitat del segle XVII ja, aleshores, en via de transformació cultural i política a causa de la influència de la Cort» (73) Almansa es preparava ja feia més d'un segle sobretot amb la transformació cultural de la noblesa.- J. P. E. [8381]

Vicente DUALDE PÉREZ, *Exámenes de Albéytas realizados por el gremio de la ciudad de Valencia durante el siglo XVII. (Datos para la historia de la Albeytería valenciana)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 67-72.

La normativa per a l'examen previ al títol de menescal, era, com la de tots els gremis, prerrogativa de la ciutat de València i es troba en l'AMV, *Manual de Consells* A-203 (67). L'autor ha establert la llista de les trenta-tres actes d'examen cor-

responents als anys 1672-1676 i als anys 1678-1701 en els manuals d'Antoni Ferrer i de Lluís Ribes, respectivament, ara a València, Arxiu del Col·legi del Patriarca (70-71).- J. P. E. [8382]

Lluís GUIA MARÍN, Valencia bajo Carlos II, *de Sebastià Garcia Martínez. Obra clau de la historiografia valenciana*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 11/12 (1991), 363-375.

La primera característica de l'obra ací comentada de Garcia Martínez és la base documental (364), tret que també es trobaria en els estudis dels seus deixebles (368) i que ací, en concret, es manifestaria en l'apèndix documental de dues-centes trenta-vuit peces (375). En el tema del bandolerisme, que a València perdura fins al regnat de Carles II, s'hauria distanciat de l'explicació de Joan Reglà i de Ferdinand Braudel, segons els quals hauria estat producte lògic de l'agreuament de la misèria, assenyalant, igual com Xavier Torres per a Catalunya, la continuïtat amb les bandositats (369). Altre gran tema, relacionat amb l'anterior, és el de la inseguretat de la llarga costa valenciana, atacada per pirates sarraïns «amb la col·laboració de la minoria morisca, que actuava com una cinquena columna» (371). Altre tema és el de la Segona Germania, que qualifica de «revolta típicament antisenyorial» (373). El darrer tema és l'aportació a les necessitats de la monarquia, entorn al qual sorgiria el 1645 la junta especial dels estaments, cosa que significaria la pràctica desaparició de les corts valencianes, car ja no era indispensable pactar amb els estaments per a obtenir diners (374).- J. P. E. [8383]

Gerardo LAMARCA LANGA, *Libros y dinero. Valencia en el siglo XVIII*, dins «Estudios», núm. 16 (1990), 161-170.

Gerardo LAMARCA LANGA, *Los libros más frecuentes en las bibliotecas valencianas del siglo XVIII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1991), 661-670.

Estadística de les noranta-una obres que compareixen més de deu vegades en els dos-cents cinquanta-sis inventaris de biblioteques conservats en protocols notariais. Els títols més freqüents són llibres d'oracions presents en dues-centes nou biblioteques, seguits de breviaris en cent quaranta-una i d'una forma abreujada del breviarí que és el diürnal, amb cinquanta-sis presències, de la *Bíblia*, amb quaranta-quatre, i del missal, amb trenta-sis. L'autor personal més conegut seria Benito Jerónimo Feijóo amb trenta (663-664), i vint autors es troben empatats en deu presències, des de Llorenç Matheu i Sanç fins a Alejo de Villegas amb el seu *Flos sanctorum*, passant pels *Anales* de Jerónimo Zurita (668-669). Els llibres dels Països Catalans més representats són les vides de sant Vicent Ferrer amb vint-i-cinc exemplars i de sant Tomàs de Villanueva amb vint (664), i Josep Llop, *De la institució, govern jurídic i polític...*, València 1676, amb dinou exemplars (665).- J. P. E. [8384-8385]

Inocencio V. PÉREZ GUILLÉN, *La pintura cerámica valenciana del s. XVIII. Barroco, Rococó y Academicismo clasicista* (Arxius i Documents, 7), València, Edicions Alfons el Magnànim 1991, 616 pp.

Aquest volum defensa una tesi, la que durant el segle XVIII la ciutat de València posseïa fàbriques de rajoles o taulellets que no poden ésser atribuïdes, ni elles ni llur feina, a Manises; i té dues parts ben clares, l'estudi introductori (9-193) i el cos

de l'estudi (195-557), aquest darrer constituït per sis-cents setanta fitxes explicatives d'altres tantes obres d'art que recauen dins el marc posat pel títol de l'obra, moltes de les quals són fotogràficament reproduïdes. L'estudi introductorí comença aplegant els testimoniatges d'autors del mateix segle XVIII que afirmen l'existència de les dites fàbriques i de llur obra (11-20), i segueix amb allò que del tema diuen els autors fins als nostres dies. El segon capítol individua i localitza les dites fàbriques, indicant les obres atribuïbles a cada una (33-70: a 63 i 65 són reproduïdes signatures de fabricants), i informa sobre els pintors de taulellets (71-80: a 77 i 79 les corresponents signatures). El capítol terç és dedicat a l'anàlisi dels quadres ceràmics i a llurs diversos elements, amb particular atenció als marcs ornamentals (81-145), a les inscripcions (145-156), a les fonts, apartat en el qual trobem relació alfabètica de gravadors amb resumides biografies (160-162), referència a les obres en les quals s'inspiraven (una d'aquestes fou la de Jeroni Nadal, *Adnotationes et meditationes in Evangelia*, 164), notícies sobre la col·lecció de dibuixos i traces conservades en la Reial Acadèmia de Sant Carles de València (168-169), i planteig de la relació entre representacions en taulellets i religiositat popular valenciana, amb referències a alguna de les obres publicades a València durant el segle XVIII (170), i sobretot als *Goigs*, estrofes dels quals són reproduïdes (175-177); el darrer apartat d'aquest capítol és dedicat a la idees estètiques predominants a València durant el segle XVIII, idees que es distanciaven del barroc i tornaven al classicisme i a la rigidesa per obra dels arquebisbes Andreu Mayoral i Fabià Fueyo i d'un mestre com Gregori Maians i Siscar (179-186). El cos del volum és distribuït en trenta-vuit seccions, en totes les quals és possible de trobar qualque text, però en les dues darreres no hi manca: són els panells sepulcral (543-553) i els que proclamen indulgències (554-557). L'obra s'acaba amb una secció de bibliografia (559-561), amb un índex de temes iconogràfics (565-597) i amb taules d'antropònims (599-605) i de topònims (607-611). L'obra es basa en estudis d'autors anteriors i en documentació inèdita de València, ARV, Arxiu Històric Municipal i Arxiu de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, i dels arxius parroquials de l'Alcora, Caudet, Cinctores, Manuel, Massamagrell i Vinarós; i de Madrid, AHN.- J. P. E. [8386]

Fernando PINGARRÓN, *Portadas de la Iglesia Parroquial de S. Martín de Valencia*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXI (1990), 67-82.

Anàlisi arquitectònica de les dites portalades, dins la qual són integrades notícies de protocols notarialers diversos: al final són transcrits el contracte per a la reconstrucció de les dites portalades el 1750 i l'avaluació que en feren Josep Herrero i Josep Pons el 1751, tots dos documents ara a l'ARV, *Protocolos de Joan B. Escutia* (79-81).- J. P. E. [8387]

Vicente GRAULLERA SANZ, *Gremios valencianos y centralismo borbónico*, dins «Saitabi», XLI (1991), 201-216.

Exposició sintètica dels diversos aspectes del tema. La Nova Planta suprimí la representació orgànica dels gremis en el govern de les ciutats (201), cosa que tingué la conseqüència que els problemes dels gremis desembocaven en l'Audiència (212). El primer problema es presentà amb la prohibició reial, del 1730, d'altres impositions que no fossin les del rei (203), decisió que sovint tancà la font d'ingressos dels gremis. Calgué, doncs, obtenir confirmació reial de les ordinacions gremials, cosa que comportà llur traducció castellana o llur nova elaboració i la reorganització dels gremis (agrupació de diversos o escisió d'agrupats) (204-205). En les noves

ordinacions, les sessions dels gremis eren condicionades a la presència del representant del rei, i, en llur uniformitat, presenten sobretot el problema de l'abast territorial al qual s'estén el gremi (206-208). Les necessitats fora de les normals es cobrien amb imposicions de censals (209-211, amb quadre d'allò que aquests representaven per a diversos gremis), en gran part procedents d'institucions o de persones d'Església (211-212). Són coneguts dos-cents noranta-sis plets davant l'Audiència (212-213). Els gremis de la ciutat de València pujaven a seixanta, i a noranta-cinc els de les altres poblacions del Regne de València (213-214). La pressió dels nous empresaris industrials, la creació de fàbriques reials o de la noblesa (cas de l'Alcora) i la política de la Societat Econòmica d'Amics del País provocaren la crisi definitiva dels gremis (215-216). La font principal d'aquestes pàgines és l'ARV, *Reial Acord.*— J. P. E. [8388]

Miguel-Angel CATALÁ GORGUES, *La Ciudad de Valencia, patrona y mecenas de la Real Academia de San Carlos*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXI (1990), 33-38.

L'Academia de Santa Bàrbara tingué vida del 1753 al 1761, però hagué de tancar per manca de suport (4). Per això, el mateix any 1761, hom reprenia les gestions a fi d'assegurar-li l'ajut reial i el patronatge de la Ciutat, detall aquest que consta en l'article primer dels estatuts, publicats a València el 1768 (3, nota 1). Ací és transcrita la documentació d'aquest segon intent, sobretot en les pàgines 5-10. Per la seva banda, l'Acadèmia intervingué en nombre d'obres de la Ciutat (11).— J. P. E. [8389]

Ferran VALLS I TABERNER, *Privilegis i Ordinacions de la Vall de Ribes*, Saragossa 1991, pp. 549-612.

Aquestes pàgines haurien constituït el volum IV d'aquella recordada col·lecció de *Privilegis i Ordinacions de les Valls pirinenques*, publicada per Valls i Taberner entre el 1915 i el 1920 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 501, n. 4402; IX (1990), 370-371 i 510, n. 5577]. Ara, per altra iniciativa de la mateixa càtedra d'Història del Dret de Màlaga, surten a llum unes galerades que el seu autor deixaria enllestides i que ignorem per què restaren aparacades. La disposició editorial i tipogràfica són les mateixes que les dels volums anteriors (Aran, Àneu, Andorra), àdhuc la numeració de pàgines, continuació de la d'aquestes [possiblement, Valls hauria encapçalat el nou fascicle amb alguna introducció com la que porten les anteriors]. La present col·lectànea, força reduïda, conté una sèrie de catorze privilegis reials (de Jaume I, 1252, a Joan II, 1458), inclosos els d'alguns sobirans de la branca de Mallorca. Les seves fonts corresponen, en bona part, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a diferents arxius locals (Queraltbs, Vegueria de la Vall), avui probablement perduts. La sèrie és completada amb un apèndix de quatre capítols dels segles XIV i XV, amb diferents ordinacions del veguer de Ribes, amb una enquesta popular i amb una concòrdia amb el rei Lluís XI de França (1463), que ocupà la Vall en la Guerra amb Joan II, també de procedència local.— J. M. F. R. [8390]

Manuel RIU I RIU, *Algunes notícies històriques de Sant Bartomeu de la Vall dan i Sant Pere de Madrona*, dins «Quaderns de l'àmbit de recerques del Berguedà», 1 (1991), 11-24.

Les notícies provénen de llibres diversos de l'Arxiu Parroquial de la Vall dan (11). Algunes d'elles són demogràfiques, com és ara l'existència de quinze famílies el s. XVII, que havien pujat a vint-i-vuit, cent anys després (16), recordades per llurs

noms (16-18); d'altres són centrades en la parròquia i els successius rectors (14-16; amb llista d'aquests del 1599 al 1936: 23-24). Subratllem el fet que l'any 1800 fou construït un armari, que fés d'arxiu de la parròquia (19). La majoria de notícies, però, pertanyen als segles XIX i XX.— J. P. E. [8391

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Para el estudio de la historia de Valdecríst. El manuscrito de la «Fundación...» de Joaquín Vivas*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1991), 85-126.

El manuscrit objecte d'aquest article es conserva a València, Arxiu de la Diputació Provincial, signatura XXII/27/5; fou escrit entre el 1773 i el 1775 per Joaquim Vivas, donat de la dita cartoixa de Vall de Crist, a base de la documentació conservada en el seu arxiu (87). Ací n'és oferta transcripció, primer de la taula (88-90), i després de la *Noticia de la fundación de esta Cartuxa de Valdecríst con algunas circunstancias concernientes ha ella...* (91-126).— J. P. E. [8392

Josep M. COMELLES I ESTEBAN, Angelina DAURA I MATEU, Marina ARNAU I OLIVÉ, Eduardo MARTÍN GONZÁLEZ, *L'Hospital de Valls. Assaig sobre l'estructura i les transformacions de les institucions d'assistència* (Biblioteca d'Estudis Vallençs, XXXII), Valls, Institut d'Estudis Vallençs 1991, 394 pp.

Tal com diu el sots-títol, aquest llibre és un assaig que pretén d'explicar «la funcionalitat social i política de tals institucions» (81) [d'assistència] i per això les dades proporcionades per les fonts són instrumentalitzades en funció de l'objectiu doctrinal del llibre. D'ací que, per exemple, sota l'epígraf: *Bací dels pobres vergonyants*, dins el qual són inclosos els «hidalgo» (80 [¿hi hagué mai algun «hidalgo» a Valls?]), dels fragments amb els quals hom pensa documentar l'existència d'un bací dels pobres vergonyants, només dos, potser del 1326 i del 1349 (83, nota 126, i nota 127, darrera referència), en parlen, car els altres fan referència només a un bací dels pobres [de tots, no només dels vergonyants], un no hi té res a veure, almenys directament, el del patriarca Joan d'Aragó, que respon a la jurisdicció o a l'autoritat de l'arquebisbe de Tarragona en tant que tal i no en tant que senyor de Valls, damunt totes les deixes testamentàries amb finalitat piadosa o caritativa (83); i un altre resulta tan confús que no s'hi plega res, car d'una banda parla d'«el patronat d'aquest benefici sota l'advocació de sant Llorenç» (82), expressió que fa pensar en un benefici eclesiàstic en sentit estricte, l'obtentor del qual havia d'ésser nomenat per qui en posseïa el dret de patronat; i, en conseqüència resulta fosca, almenys a base de les dades fornides en la pàgina esmentada, la relació que hi podia haver entre el benefici eclesiàstic d'una banda i el bací de pobres [no de pobres vergonyants] de l'altra. Remarquem, encara, que, per definició, els «pobres vergonyants» normalment no tenien cap relació amb un Hospital de Pobres, també implicat en les mateixes pàgines, car el fet d'ésser vergonyants devia representar un fre que els retreia de passar com a beneficiaris d'una institució pública de caritat. El llibre s'ocupa en idèntica perspectiva de l'Hospital de mesells (85-87), del de Sant Antoni (88-89), i del d'En Donadéu (90-102). Segueix un apartat dedicat a les fusions hospitalàries iniciades a Barcelona l'any 1400 (111-120); a Valls trobem l'Hospital Nou a la Pobla de Santa Anna (120-125), i el de Sant Roc (125-126), amb notícies del Nou tretes d'inventaris de mitjan segle XVI (128-129), i del de Santa Anna per al darrer quart del mateix segle (129-133, amb quadres d'administradors); segueixen notícies sobre la situació en el segle XVII (138-145). A darreries del segle XVIII arribaven a Valls els planteigs dels il·lustrats (153-174) i es concretaven en el

reglament del 1800 (174). Assenyalem les pàgines dedicades a les fonts documentals tant de Valls (Arxiu Històric Comarcal) com de Tarragona (AHA) (335-344), i a la bibliografia (350-365 [en la qual no hem sabut trobar cap referència a l'estudi fonamental sobre la unificació i el posterior funcionament de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, el d'Uta Lindgren, *Bedürftigkeit, Armut, Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas* (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Zweite Reihe, 18), Münster, Aschendorff 1980, VIII i 264 més XLI taules). Són transcrits en annex quatre fragments documentals anteriors al segle XIX (369-374) i les *Ordenanzas para la dirección del Hospital y enseñanza de niñas de la villa de Valls* (374-379).— J. P. E. [8393

Gener GONZALVO I BOU, *Documents de Verdú a l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 3 (1991), 107-115.

Donada la notícia que l'Arxiu Comarcal de Tàrraga posseeix un volum factici procedent de l'Arxiu Parroquial de Verdú, aplec de papers diversos realitzat en el pas del segle XIX al XX pel rector de Verdú, Ramon Berenguer Cortadelles, l'autor ofereix inventari de les vuitanta peces aplegades. Sis pertanyen a segles diversos (7, 14, 25, 36, 38, 70), dues al segle XV (45, 57), nou al XVI (39, 41, 43, 44, 47, 48, 50, 52, 53), tretze al XVII (34, 37, 40, 42, 49, 51, 54, 55, 59, 60, 63, 65, 67) i altres tretze al XVIII (20, 21, 28, 29, 31, 33, 35, 46, 55, 58, 62, 64, 66). Hi ha fotocòpia (110) i transcripció (114) de la lletra del bisbe de Vic Jordi d'Ornos fent a la comunitat de preveres de Verdú una concessió relacionada amb l'altar de la Puríssima.— J. P. E. [8394

Josep M. MARQUÈS II PLANAGUMÀ, *Algunes referències documentals sobre la canònica i la col·legiata de Vilabertran*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 111-125.

Ultra l'aplec de notícies sobre aspectes diversos d'aquella institució, tenim en aquestes pàgines la notícia que l'arxiu de Vilabertran és dispers, més que no pas destruït: els pergamins es trobarien a la BC de Barcelona, on també hi ha, en el ms. 729/III, les còpies i els extrems de documents fets per José Castán de Otamendi la segona meitat del segle XVIII; i a l'ADG, les actes capitulars i altres documents (113 i 122, nota 3), ultra la documentació ja publicada. Ací, tenim noves dades sobre abats i arxiprestos (113-116), sobre edifici, decoració i mobiliari (116-119, amb dades sobre els orgues, 117, i l'arxiu, 118; sobre la llibreria, 124, nota 98) i sobre la vida i activitats dels canonges (19-121); assenyalem, de més a més, les notícies relatives a dos llibres donats per Ramon d'Escales: el *Catholicon* i el *Rationale divinatorum officiorum* (113), al cardenal Joan de Casanova, primer abat comendatari (144), a Pere Domènec [cf. ATCA, I (1982), 217-259 i en aquest volum les pàgines que li dedica Jaume de Puig], i a Cosme Damià Hortolà (115).— J. P. E. [8395

Joan D. BAUTISTA I GARCIA, *Obres i adquisicions del convent del Corpus Christi de Vila-real*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 263-312.

El convent fou fundat el 1638 sota l'influx del col·legi homònim de València. A Madrid, AHN, *Clero*, s'han conservat els dos únics volums de comptes coneguts, el primer per als anys 1694-1743, el segon per a 1788-1808, les dades dels quals han estat sintetitzades per l'autor, primer entorn de les obres de l'església (266-269), del

convent (270-271), i en altres finques de propietat conventual (272-274); després entorn de l'adquisició de béns mobles, com són peces d'orfebreria per al culte (275-281), d'obres d'escultura i fusteria (281-286), de pintura i daurat (286-290), de ceràmica (291-292), de teixits (293-298), i d'altres despeses (299-300, on trobem les relatives a llibres de cor i a partitures musicals; també consta que el 1731 foren pagades a un impressor cent dinou lliures per les meditacions de fra Lluís de Granada). Són transcrites en nota les anotacions originals corresponents, en les quals consten els preus dels objectes i els dels jornals.— J. P. E. [8396]

Manuel M. FUENTES I GASÓ, *Vila-seca de Solcina: evolució d'un senyoriu (s. XII-XVI)*, dins «Recull Mallol», 67-92.

Documentació de l'ACA, *Canc., reg.*, de Tarragona, AHA, *Index Vell i Armari de la Mitra*, i de Reus, Arxiu Històric Comarcal, *Manuale notariales i Pergamins*, permet a l'autor de resseguir, amb freqüent transcripció de fragments textuals, els canvis de titularitat senyorial del castell i terme de Vila-seca de Solcina, família que vinculà el seu nom al del lloc per la infeudació de Vila-seca a Ramon d'Olcina el 1208, confirmada el 1213, en documents d'ACA ací transcrits (90-92). El fet que el senyoriu fos compartit per hereus diversos de la dita família amb la consegüent multiplicitat de veguers desembocà en la venda del lloc a Bernat Çaportella entorn del 1437 (84); aquesta família el venia a l'arquebisbe de Tarragona el 1525 (87).— J. P. E. [8397]

Pere BENITO I MONCLÚS, *Els homes de Sant Pol del veïnat del Sant Crist. Gènesi, evolució de l'hàbitat i estructures dominicals d'un antic veïnat de Vilassar*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 41 (octubre 1991), 14-24.

L'autor es proposa en aquestes pàgines «descobrir la dimensió socio-econòmica d'aquest fet diferencial [de la clara diferenciació del veïnat del Sant Crist], dimensió que cal remuntar al moment d'estructuració de la propietat de la terra, dels masos i dels homes als segles X-XI,... i fou la dependència personal i al·lodial del monestir benedictí de Sant Pol del Maresme» (14). Resumeix allò que hom sap de la distribució de la ferra des d'època romana, recorda les primeres compareixences documentals del monestir de Sant Pol i de les seves propietats rústiques (17-18) i a base del *Llevador de censos*, ara a ACA, *Monacals d'bisenda*, i del *Capbreu de diferents senyors de pécias de terra...* de l'Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar de Dalt, reconstrueix la distribució i esbrina la riquesa agrícola del terme en els segles XIII-XIV (19-22).— J. P. E. [8398]

Jaume AGUADÉ I SORDÉ, *Vilabella. Història i vida d'un poble* (Estudis comarcals, 6), Valls, Institut d'Estudis Vallencs 1990, 356 pp.

Després de les informacions relatives a la localització i a les característiques geogràfiques, les pàgines basades en documentació escrita comencen en la 47, on són aplegades les dades demogràfiques proporcionades pels fogatges (47-49: 45 focs taxats el 1359) o pels llibres parroquials (49-53: immigració occitana) i així el 1576 el terme tenia 65 focs; el *Cens de Floridablanca* donaria 1506 habitants (55); també de darreries del segle XVIII és la informació sobre la producció agrícola (61-68 del terme per a vinya; 10'04 per a garrofers; 7'48 per a ametllers; cap dels altres productes no arribava al 3%) (59). El primer document històric escrit és una moneda amb inscripció de l'emperador Alexandre, del 205 p. C. (147, nota 5), seguida per

la presència de la vila en el *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, en altra documentació senyorial (79-82) i en la història general de Catalunya (83-86). En el segle XVI comencen dues fonts locals, fortament utilitzades en les pàgines següents: els *Llibres de consells* de l'Arxiu Municipal, i els llibres parroquials de l'Arxiu Parroquial, on destaca la *Consueta de las prácticas les quals lo rector deu servir en la Yglesia, comensant al dia de Nadal*, de Miquel Martí (87-105). En el capítol dedicat a la formació del poble, trobem notícies anteriors al segle XVIII relatives a qualque edifici i tot un apartat a l'exemple del segle XVIII (168-172). Als voltants del poble, destacava el llogarret d'el Pedrós (199-205), l'ermita (209-212) i Bràfim, que arribà a poble independent (215-218). I en el capítol dedicat a l'ensenyament, hi ha un parell de notícies dels segles XVI i XVIII (297). El capítol de vilabellencs insignes recorda Ramon Ferrer, capellà de Jaume II (311-312), Lluç i Damià Mestre, germans rectors durant el segle XVII (315-316), Antoni Pons, rector i vicari general dels exèrcits de l'arxiduc Carles (316-317); un altre maulet, Francesc de Castellví i d'Obando, escriví exiliat a Viena, *Narraciones históricas desde el año 1700 al 1725* (319); i ja en aquest segle, Josep Vives i Gatell (332-334). El volum es clou amb la bibliografia (347-353).— J. P. E. [8399]

José Hilarión VERDÚ CANDELA, *Orfebrería y ornamentos sacros en la Iglesia Arciprestal de Jijona* (ss. XV-XVI), dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXI (1990), 60-66.

La documentació notarial de Xixona, Arxiu de Protocols, ha proporcionat dades que confirmen l'origen del calze de Joan Vic i Manrique de Lara (61-62), de la creu d'argent (63) i de la petxina per a batejar (63-64) i de l'argent, robes i ornaments del canonge Francesc Pertusa (64-65).— J. P. E. [8400]

III. ESTUDIS DE REFERÈNCIA CRONOLÒGICA

Pierre ROUILLARD, *Les grecs et la Péninsule Ibérique du VIIIe au IVe siècle avant Jésus Christ* (Publications du Centre Pierre Paris, 21), París, Diffusion De Boccard 1991, 470 pp. més 68 de dibuixos i fotografies.

Les pàgines 244-281 són dedicades a Empúries, sobre la qual les fonts escrites donen tres dades: que era al fons d'una badia, que es desplaçà a la Neapolis i que era pròxima als indígenes; en canvi, no estan d'acord en quin tipus de colònia era, en l'origen dels colons i en quin fou el primer nom d'aquella població (244-245). La carta escrita en grec trobada fa poc la vincula a Jònia i hom discuteix si el nom primitiu fou Cypsela (245-246). Veïns dels ibers, que habitaven aquells turons des de l'Edat de Bronze (248-249), vers el 590-580 a. C com a Adge (250), un petit grup de focuus s'instal·là ací; i després a la Neapolis tal com és descrita per Estrabó (252) i per Titus Livi (253) el tercer decenni del segle VI a. C. (255); arribaren a ésser no més de cinc-centes persones (257) amb lleis bàrbares i gregues (259), culte a Artemis d'Efès (259), més comerciants que menestrals (360-362), amb forta dependència de Marsella (263) i pràcticament tancats en la ciutat (267), prop la qual hi havia la dels indicetes (269), d'unes 105 hectàries (268), en forma de triangle amb un angle al sud de Neapolis i i un altre al N. O. del Turó d'Empúries (271; croquis, 278-279), hipòtesi justificada pels resultats de les recents excavacions; els incidetes, a poc a poc, s'haurien atansat a l'Empòrion grega fins a constituir, vençuda la malfiança, una única entitat política governada per un barreig de lleis bàrbares i gregues (274);

els grecs haurien trobat en els indicetes els mitjancers per a llur activitat (276); els lligams amb Marsella essent innegables (ambdues són focces i tres antropònims ho confirmarien, 277-280), Empúries presenta indicis esclatants d'autonomia (280-281). L'autor defensa que Akra Leukè, al S. o al N. d'Alacant, no hauria estat colònia grega, car no hauria estat conquerida, ans fundada per Hamílcar Barca (287); per això, les colònies només serien Rhode-Roses, de la qual informen tant Estrabó com el Pseudo-Scymnos (188-189: les altres preguntes sobre origen i procedència de colons resten per ara sense resposta, 290-292); Hemeroskopèion és esmentat per Estrabó, Aviè, Ciceró i Esteve de Bizanci, però la seva localització a Dénia no és clara (300-303); Alonis, documentada en Esteve de Bizanci i en les llistes de Pompònius Mela, Ptolomeu i la de Ravenna, potser s'hauria de localitzar a Santa Pola (303-306). Entre Alacant i Múrcia, de més a més, s'han trobat mostres de textos ibèrics escrits amb caràcters grecs (334-336). La bibliografia ocupa les pàgines 367-405.- J. P. E. [8401

E[duard] RIPOLL PERELLÓ, *Els orígens de la ciutat romana d'Empúries*, Barcelona, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi 1990, 72 pp. i cinc figures.

E[duard] RIPOLL PERELLÓ, *Orígenes de la ciudad romana de Ampurias*, dins «Gerión», 8 (1990), 163-210.

Objecte de l'estudi és precisar la primera presència romana a la Península Ibèrica a darreries del segle III a. C. La primera part de l'estudi es basa en fonts d'historiadors antics i en la bibliografia moderna (163-177). L'autor hi recorda la partició de zones d'influència entre Cartago i Roma pels tractats del 348 i del 226, cosa que demostra que a Roma hom tenia un cert coneixement de la Península, segurament conseqüència d'un tractat entre Roma i Marsella del 386 (165-166). No respectant els tractes, Annibal assetjà Sagunt (167-168) i d'allí s'adreçà a Itàlia pel Pirineu (Cerdanya, la Vall del Tet), evitant Empúries (169), que fou cap de pont de la contraofensiva romana (170), i des del 218 a. C. Tarraco la base principal de la conquesta romana d'Hispania (171); després de la derrota romana de Cazorla el 212, Roma es tornà a limitar en la zona marina de Catalunya (172). En aquests moments començaren les exportacions de gra peninsular a Roma (173). Reprimit per Marc Porci Cató l'alçament de les ciutats 'stipendiatæ', final tant de Rodes com d'Ullastret (175), i vençudes les tribus interiors, Cató es desplaçà a Tarragona (176-177). La ceràmica i l'arqueologia aporten les seves dades i l'autor recorda les publicacions dels resultats de les successives excavacions efectuades durant aquest segle, sobretot després del 1940 (177-186). Les dades de les fonts escrites unides a les de l'arqueologia permeten de presentar l'estat actual del problema topogràfic d'Empúries en el moment de l'arribada dels romans, punt en el qual l'autor s'inclina per la descripció de la 'dipolis' emporitana feta per Titus Livi (191; cf. 187); entre 218 i 195, Emporiae hauria passat de campament a nucli urbà romà (192); més ençà del 195, Empúries esdevindria etapa del viatge de Tarragona a Itàlia, s'estructuraria en municipi i a mitjan segle I a.C. tindria per patró Cneu Domici Calví, al qual es refereixen almenys cinc inscripcions (198-199); tota aquesta evolució resultaria confirmada per les monedes i llurs inscripcions (204-205). Hi ha cinc reproduccions de fragments arquitectònics, en tres dels quals hi ha inscripció (207-210).- J. P. E.

[8402-8403

Pierre CAMPMAJÓ, Jürgen UNTERMANN, *Corpus des gravures ibériques de Cerdagne*, dins «Ceretania. Quaderns d'Estudis Cerdans», 1 (1991), 39-59.

Presentació d'aquest conjunt, en general marcat damunt pedra, definit com a «bouillon culturel et culturel où se mêlent graffiti ibériques, symboles, légendes» (44, amb tres fotografies d'inscripcions en roca, 43 i 45), anàlisi i transcripció de les paraules identificades en cada una de les dinou inscripcions (46-52) i reproducció d'aquelles (54-59).— J. P. E. [8404]

J. M. FUENTES, M. GASCA, *Un grafito púnico de Ampurias sobre cerámica ática de barniz negro*, dins «Anuari de Filologia. Estudis Hebreus i Arameus», XIV (1991), 55-59.

Les lletres existents en el fragment Col. 120, est. C. caixa n. 2496, del Museu Arqueològic de Barcelona (tros del coll d'un 'kantharos', fotografiat i reconstruït, 59) foren considerades ibèriques; ara són interpretades com a púniques i haurien format part d'una inscripció de propietat. N'hi hauria d'altres al mateix poblat ibèric d'Empúries i a Blanes (Blandae) (58).— J. P. E. [8405]

Leandre VILLARONGA, *Les rapports numismatiques entre Massala et Emporion*, dins «Quaderni Ticinesi di Numismatica e Antichità Classiche», XX (1991), 85-92.

Han estat trobades a Catalunya sis monedes massaliotes del tipus d'Auriol (85). Monedes del «type au revers» n'hi hauria més de 75, en tres de les quals hi ha inscripció (86); també s'hi han trobat més de vint òbols massaliotes de roda amb M i A (88). En canvi, no s'haurien trobat monedes d'Empòrion a Marsella (89). Les pàgines 92-93 contenen reproducció fotogràfica de vint-i-quatre peces.— J. P. E. [8406]

Enrique A. LLOBREGAT, *Dos inscripciones griegas, altoimperiales, del Tossal de Manises, Alicante*, dins «Gerión. Anejos» 1 (1988 = Homenaje a García Bellido V), 351-358.

La primera de les dues inscripcions, incompleta tot i ésser formada de tres fragments, ja és coneguda. És fotografiada (352), reconstruïda (353) i transcrita (354); potser era commemorativa d'una obra pública (355). La segona és inèdita, ací fotografiada i transcrita (356); formava part de la base d'una estàtua; la inscripció és fragment de la dedicatòria. Ambdues no són posteriors a la primera meitat del segle III p. C. (357).— J. P. E. [8407]

Carmen CASTILLO, *El progreso de la epigrafía romana en Hispania (1983-1987)*, dins «Emerita», LIX (1991), 225-273.

En el curs d'aquesta exposició són recordats tant els informes de Marc Mayer i d'Isabel Rodà sobre l'estat actual de l'epigrafia a Catalunya i a València (227-228), com la publicació de les *Inscriptions Romaines de Catalogne* (230-231) o els estudis sobre l'organització ciutadana de Tarraco, Barcino, Emporiae (240-241); i tot un apartat és dedicat a les aportacions recents relatives al territori de la Tarraconense (266-270).— J. P. E. [8408]

Jordi MIRÓ, *Les fonts escrites i el vi del «Conventus Tarraconensis»*, dins «Pyrenae. Crònica Arqueològica», 21 (1985 [1988]), 105-112.

Aplec de referències d'autors clàssics grecs i llatins a vins de la Tarraconense (105). Localitzat un Laurum «als voltants de l'Església de Llerona» (106), l'autor aplega les notícies d'àmfores Dressel 2-4 amb estampat 'Laur' (107), i d'altres que

normalment transportarien vi, però també productes associats, com és ara vinagre (110). Hi ha transcripció d'estampats (108) i bibliografia (112).— J. P. E. [8409]

Félix J. MONTÓN BROTO, *Más epigrafía del anfiteatro de Tarraco*, dins «Butlletí Arqueològic», Època V, núm. 13 (1991), 357-359.

Descripció, transcripció, reproducció fotogràfica, lectura completa i explicació de la inscripció funerària, peça núm. 34. 328 del Museu Arqueològic de Tarragona. És datable del segle I-II p. C.— J. P. E. [8410]

Josep M. SOLIAS I ARÍS, *Introducció a l'estudi de les activitats econòmiques d'una vil·la laietana*, dins «Pyrenae. Crònica Arqueològica», 21 (1985 [1988]), 105-112.

Després de la informació general de l'excavació de la dita vil·la prop l'ermita de la Mare de Déu de Sales, a Viladecans (113-116), jaciment datable entre els segles II a. C. i III p. C., l'autor es fixa en les inscripcions, totes fragmentàries, ací reproduïdes (117), que són relacionades amb d'altres de Roma i de Catalunya (119-120). Hi ha bibliografia (122).— J. P. E. [8411]

Jordi PONS I SALA, *Propietats agràries d'Itàlics a Catalunya: consideracions entorn de les mansions de la Via Augusta que duen el sufix -ana-*, dins «Pyrenae. Crònica Arqueològica», 21 (1985 [1988]), 129-139.

En els diversos *Itineraria* figuren més d'una dotzena de mansions entre Tarraco i els Pirineus, cinc de les quals tenen el sufix *-ana*. Una seria exactament localitzada, «Cinniana» al nord de Raset, al límit entre el Gironès i l'Empordà, on la riera Cinyana encara porta el mateix nom (131). L'autor assenyala les famílies, a les quals podien pertànyer els dits masos.— J. P. E. [8412]

Margarida GENERA I MONELLS, *El culte funerari a la Tarraconense: la darrera descoberta al riberal de l'Ebre*, dins «Faventia», 12-13 (1990-1991), 447.

Primera notícia de la troballa d'una làpida funerària al Pas de l'Ase, prop Vinebre, amb inscripció de vint-i-tres línies en recordança d'un noi de divuit anys pertanyent a la Legio VI. Seria del temps d'August.— J. P. E. [8413]

[Josep] CORELL, *Dos epitafios poéticos de Saguntum*, dins «Faventia», 12-13 (1990-1991), 165-174.

L'autor es fixa en dos dels quatre epitafis poètics de Sagunt coneguts fins ara: el trobat l'any 1874 al veí poble de Puçol, perdut i només conegut per transcripcions contemporànies. L'autor considera «muy probable» la reconstrucció de Fidel Fita de l'encapçalament de la inscripció (167), però proposa lectures alternatives per a la part versificada (168-169; fotografia de la primera lectura (166) i reconstrucció de l'autor, 167). La segona consta de quatre fragments trobats els anys 1986 i 1988 en el Camí de les Valls, partida de Montíber, de Sagunt, del conjunt dels quals és donada fotografia (170), i reconstrucció tant epigràfica (171) com en grafia actual de tota la inscripció (172). L'autor analitza certes frases d'ambdues.— J. P. E. [8414]

Guadalupe LÓPEZ MONTEAGUDO, *Escenas de uenatio en mosaicos hispanorromanos*, dins «Gerión», 9 (1991), 245-262.

Els mosaics ací estudiats són els tres catalans del Muesu Arqueològic de Barcelona: el procedent de la mateixa capital (246-247), el de Bell-lloc (Girona) (248-255), en el qual són visibles inscripcions diverses, i el del Reguer d'Agramunt (Lleida) (255-260). Els dos primers representen escenes de 'damnati ad bestias', el darrer d'un 'venator' lluitant amb feres, totes explicades mitjançant referències textuais d'autors antics.— J. P. E. [8415]

Joan LLINÀS, Jordi MERINO, *La romanització a la Selva: noves dades*, dins «Quaderns de la Selva», 4 (1991), 17-33.

Som informats que «gràcies a les troballes epigràfiques fetes de forma casual» (17), sabem que Caldes de Malavella era municipi de dret llatí des de l'època flàvia (69-96 p. Ch.); també som informats del material proporcionat per cada un dels quinze jaciments de la comarca (18-24), sintetitzats en quadre, on no manca terra sigillata tant sudgàl·lica com aretina o també clara (27-28); però no consta cap segell, tampoc en les pàgines de reproduccions (29-33).— J. P. E. [8416]

Josep MONTESINOS I MARTÍNEZ, *Terra sigillata en Illici: productos hispánicos*, dins «Saitabi», XLI (1991), 133-156.

D'entre els setanta-tres fragments ací presentats, només quatre tenen marques, ni que sigui incompletes, de rajoler (reproduccions, 144; explicació, 145). Serien datables d'entre mitjan segle I i mitjan segle II de l'era actual (146). Les pàgines 148-149 contenen bibliografia.— J. P. E. [8417]

Antoni DAURA I JORBA, Dolors PARDO I CIRCUNS, *Restes romanes Baix Imperials a la conca mitjana-alta del riu Llobregat. (Noves dades per a un panorama poc conegut)*, dins «Estrat. Revista d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga», 4 (1991), 37-60.

Presentació dels materials, en gran part constituïts per fragments de 'terra sigillata', trobats en jaciments de les comarques del Bages, Berguedà i Solsonès; en un d'ells, el de Matacans, Artés, hi ha tres monedes dels segles IV i V de l'era actual, les inscripcions de les quals són transcrits (43) i les monedes mateixes fotogràficament reproduïdes (57).— J. P. E. [8418]

Ramon JÀRREGA I DOMÍNGUEZ, *La comarca de l'Anoia a l'època tardo-romana. Un estat de la qüestió*, dins «Estrat. Revista d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga», 4 (1991), 61-81.

Aquest estat de la qüestió té una part analítica de presentació dels materials trobats en els diversos jaciments de la comarca, en general terra sigillata; només en dos casos, en un lloc indeterminat d'Igualada (63), i a Vilanova del Camí, Vilar del Met, són documentades monedes, però només són conegudes les inscripcions de les tres trobades a Vilanova del Camí (70). Hi ha una segona part de bibliografia (72-73), i una darrera de dibuixos dels fragments (74-81).— J. P. E. [8419]

Actes de màrtirs. Introducció de Josep TORNÉ I CUBELLS. Traducció i notes de Jaume SIDERA, Miquel ESTRADÉ i Sebastià JANERAS (Clàssics del Cristianisme, 25), Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1991, 214 pp.

Trobem en aquest volum les traduccions en llengua catalana del *Martiri dels sants Fructuós, Auguri i Eulogi* (121-124), pressupòsit del *Peristephanon* de Prudenci i del sermó 273 de sant Agustí d'Hipona; la seva senzillesa «la fa participar de l'autenticitat de les actes més genuïnes» (42); i del *Martiri de sant Vicenç, diaca* (133-144), «un dels exemples més acceptables d'aquest nodrit grup de passions èpiques, tan llargues com insípides» (43 [cf. ATCA, X (1991), 541-542, núm. 6535, que manca a la bibliografia; i resums següents]).— J. P. E. [8420

Victor SAXER, *Zur Kurzfassung der «Passio Sancti Vincentii»* (BHL 8632), dins «Jahrbuch für Antike und Christentum. Ergänzungsband», 18 (1991 = Festschrift für Josef Engemann), 395-405.

Victor SAXER, *La versión breve BHL 8638 de la Pasión de San Vicente*, dins «Hispania Sacra», XLIII (1991), 679-713.

[Continuació del treball de l'autor entorn les actes del martiri de sant Vicent màrtir, ja conegut dels lectors d'ATCA, X (1991), 541-542, núm. 6535; cf. també XI (1992), 613-614, núm. 7504]. La *Bibliotheca Hagiographica Latina* dels Bol·landistes assenyalava una dotzena de versions de les dites actes (BHL 8627-8628), i l'autor es proposa d'esbrinar llurs relacions; així, estableix que l'assenyalada amb el núm. 8632 és una versió abreujada del text publicat per Àngel Fàbrega i Grau (399); n'encaixa les petjades en catàlegs de manuscrits (396-397) i la troba conservada en els volums d'Orléans, Bibliothèque Municipale, ms. 331 (el més pròxim al text primitiu); de París, BN, lat. 1764; i de Tours, Bibliothèque Municipale, ms. 1013 (398); a continuació, publica críticament aquest text abreujat, completant-lo amb aparat crític i amb un altre de fonts i d'anotacions filològiques (401-405).

El segon estudi esbrina la posició de la *Passio beati levitae et martyris Vincentii* BHL 8638 dins el conjunt abans esmentat. Conservada en tres manuscrits milanesos, dos de l'Ambrosiana i un de la Universitat del Sacro Cuore, ací recordats (680-681), destaca el text del B 168 Sup de la Biblioteca Ambrosiana, copiat al Nord d'Itàlia la segona meitat del segle VIII (681 i 684). A fi de precisar la seva posició, en compara el text amb les dades del *Peristephanon* V de Prudenci, i arriba a la conclusió que aquest no conegué aquell text (686-689); prossegueix comparant-lo amb la versió més llarga de la BHL 8631, amb el resultat que la breu ha servit de base a la més extensa i li ha estat prèvia (689-692); l'estudi de tres particularitats de la versió breu condueixen l'autor a fixar-se en el fet que en Prudenci només és coneguda una sepultura prop la mar, en la narració breu només l'anterior i una de nova en església o basílica i la versió llarga una altra sepultura «ad ecclesiam matrem», dada que l'autor posa en relació amb els resultats de les campanyes arqueològiques tant a Sant Vicent de la Roqueta com vora la Seu de València (695-700). Tindríem, doncs, que BHL 8638 seria posterior a Prudenci i per tant al 400, però anterior a la translació de les relíquies del màrtir a la catedral visigòtica a darreries del segle V o començaments del segle VI; per la seva banda, la versió publicada per Fàbrega seria anterior a mitjan segle VIII (700-702). Són aplegades en apèndix divuit variants del sintagma «ad ecclesiam matrem», i, sense considerar-la definitiva, l'autor proposa la seva lectura: «Inde ad ecclesiam matrem sanctus Vincentius consecratur altario; mancipatum Deo deuotione locum et mysteriis uenerabilem, dum honoratur, honorauit» (706); també reproduïx les dues inscripcions que fins ara hom considerava dedicades al bisbe de València, Justinià, la primera de les quals proclama la seva devoció envers sant Vicent màrtir, raó per la qual podria haver presa la iniciativa del trasllat a la catedral (706-710); [però la segona inscripció acaba d'ésser llegida diversament per Josep Corell, sense referiment a Justinià de València, ans al bisbe

Anèsius: ATCA, XI (1992), 613, núm. 7503]. L'edició crítica de la *Passio...* ocupa les pàgines 710-713 [però la composició ha estat tan deficient, que el text només té cinquanta-set línies i en canvi l'aparat crític fa referència a seixanta-set, 712-713].— J. P. E. [8421-8422

Àngel ANGLADA, *Unas notas de crítica textual sobre nombres hebreos en Paciano de Barcelona*, dins «Emerita», LIX (1991), 155-182.

Aplec i anàlisi de les grafies amb què són escrits en les obres de Pacia de Barcelona del [Vat.], Reg. [lat.] 331, deu paraules hebreues, de vegades en forma declinable, de vegades indeclinable. Pacia es trobaria en la línia de Cebrià de Cartago o, quan se n'aparta, de Tertul·lià, i allunyat d'Orígenes (179-180). Totes les formes són agrupades en la sinopsi final (180-182).— J. P. E. [8423

Àngel ANGLADA, *Género literario de la Carta Segunda de Paciano de Barcelona. Clasificación*, dins «Actas del VII Congreso Español de Estudios Clásicos. Madrid, 20-24 abril 1987», Madrid 1989, 457-461.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[8424

Raymond VAN DAM, «*Sheep in Wolves Clothing': the Letters of Consentius to Augustine*», dins «The Journal of Ecclesiastical History», 37 (1986), 515-535.

Aquestes pàgines són una presentació de les informacions contingudes en les dues noves lletres de Consentius a sant Agustí d'Hipona [cf. ATCA, II (1983), 397-398] sobretot des d'un punt de vista social. Recordada la cronologia (517-518), la primera part resumeix els episodis de la lluita antipriscil·liana de Frontó a Tarragona i les presenta com una mostra de la mobilitat i confusió social les primeres dècades de catolicisme d'Estat, quan els acusats pels bisbes es podien transformar en acusadors d'aquests, mitjançant una jugada destinada a assegurar-se el suport de l'opinió pública (522), que hauria resultat negativa per a Frontó, el qual hagué de marxar de Tarragona (523). Consentius, en canvi, a les Balears, quietes, hauria estat un benestant que hauria volgut veure reconegudes les seves vel·leïtats teològiques per una autoritat com la de sant Agustí (525-530), el qual saltà denunciant la doctrina que propugnava l'ús de qualsevol mitjà, mentida inclosa, a fi de fer triomfar l'ortodòxia (530-532). Segons Van Dam, hi hauria dos Consentius, l'autor dels dos nous *Commonitoria*, al qual Agustí hauria adreçat el *Contra mendacium*; i l'autor de l'*Ep.* 119 a Agustí i destinatari de la resposta d'aquest, *Ep.* 120; Agustí s'hauria desinteressat del primer, però hauria atribuït importància a les preguntes del segon (532-534); el destinatari de l'*Ep.* 205 seria el segon (534-535).— J. P. E. [8425

Carol QUILLEN, *Consentius as a Reader of Augustine's Confessions*, dins «Revue des Études Augustiniennes», 37 (1991), 87-109.

L'autor declara que no segueix l'autor del resum precedent i que, per tant, considera Consentius una única persona (87, nota 2). Exposa els contactes personals de Consentius amb sant Agustí d'Hipona a base de les lletres 119, en la qual Agustí li recordava que calia saber de què es tracta abans de posar dificultats sobre un tema, i *Commonitorium* 12, en la qual el nostre informava el bisbe que havia intentat dues vegades de llegir les *Confessions*, amb uns quants anys entremig i que la segona lectura havia feta néixer la nova carta amb problemes no tant teològics com

personals (188-190), resultat del fet que Consentius no tenia amb qui discutir les idees i en compte de llegir, es dedicava a escriure. Aquest detall mena l'autor a fixar-se, a través de les obres de sant Agustí, en la importància de l'element oral en la cultura antiga (91-100). L'opció de Consentius contra la lectura (també contra la de la *Bíblia*) és reduïda per ell mateix (i per Agustí en la lletra 120) a la relació fe-intel·ligència, la qual és vista pel primer només com a substitutiva de la fe (100-102 i 104).— J. P. E. [8426]

Helmut FELD, *Der Ikonoklasmus des Westens* (Studies in the History of Christian Thought, XLI), Leiden, E. J. Brill 1990, X i 344 pp.

Les pàgines 25-27 són dedicades a Claudi de Torí, el qual en el seu *Apologeticum atque rescriptum*... hauria ofert l'única mostra d'iconoclasme teològicament fonamentat a l'Occident: hi hauria vist un cas d'atribució a la creatura d'allò que ha d'ésser exclusiu del creador; fins i tot la representació del Sant Crist amagaria la glòria de la Resurrecció, i seria una manera de conèixer Crist només segons la carn. Entre els qui intervingueren en la controvèrsia (l'irlandès Dungal, Jonàs d'Orleans) Agobard de Lió, en el seu *Liber contra eorum superstitionem*..., defensava les imatges com a recordatoris de fets, però criticava que hom els donés culte, car seria una forma d'acostar-se a la idolatria (29-30).— J. P. E. [8427]

Frederic UDINA I MARTORELL, *Llegat, sediment i consciència visigòtica a la Catalunya dels segles VIII-XI* dins *Catalunya i França*, 368-373.

L'autor defensa que la vida en els comtats catalans dels dits segles seguí essent visigòtica: una de les proves seria l'ús abundant del *Liber Iudicum* (369-371); d'altres, els intents continuats de separar de Narbona les esglésies catalanes, la persistència de la lletra visigòtica, i els elements formals dels documents, els mateixos *Usatges* només eren un complement de les lleis visigòtiques, els exemplars manuscrits de les quals haurien estat abundants en les biblioteques contemporànies (371-373). L'element visigòtic hauria estat determinant en l'empenta de la reconquesta (373).— J. P. E. [8428]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *La cultura llatina medieval a Catalunya. Estat de la qüestió*, dins *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya (Segles VIII-XI)*, I, Barcelona, 1991, 21-48.

L'autor repassa cronològicament la producció escrita d'autors catalans des de darreries del segle VIII [ací, en relació a Feliu d'Urgell, cal aplicar les observacions fetes en la primera de les recensions d'aquest volum] fins a l'acabament del segle XI, panorama en el qual destaquen les aportacions dels monjos de Ripoll a temes aritmètics i geomètrics durant el segle X (25-26), a la poesia (29), i la d'ells mateixos i d'altres a temes jurídics i històrics (32). També és exponent de cultura la còpia de manuscrits, d'entre els quals destaquen els litúrgics i llurs edicions crítiques (35-37); les còpies d'obres llatines clàssiques i gramaticals (37-38), tema que porta a interessar-se pels fogars culturals (escriptoris i biblioteques) (42-44). En els escrits es pot estudiar tant la llengua llatina a Catalunya com l'eclosió escrita de la llengua catalana (44-45). Sobre el pas de l'escriptura visigòtica a la carolina, vegeu els dos resums següents. L'autor acaba amb l'afirmació que «no sols és urgent, sinó imprescindible saber què guarden els tresors dels nostres rics arxius i biblioteques» (47).— J. P. E. [8429]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Escritura visigòtica y escritura carolina en el contexto cultural de la Cataluña del siglo IX*, dins «Memoria Ecclesiae», II (1991), 33-44.

Després d'una anàlisi de les successives característiques de l'escriptura en els documents del segle novè, primer limitats als Pirineus, de la Seu d'Urgell a Girona, i després presents al Berguedà, la Cerdanya i Osona fins a comparèixer a Barcelona el darrer decenni d'aquell segle, l'autor resumeix els resultats de la seva exposició dient que «el siglo comienza con la escritura visigòtica, ligeramente influenciada ya por la carolina, y acaba con la minúscula carolina pura, pasando por la forma intermedia de la mixta visigòtico-carolina» (38); creu, com Cebrià Baraut, que l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell és posterior al 860, més encara creu que s'ha de datar en els darrers anys de la dècada dels 70 (41). Les darreres pàgines ofereixen llista dels volums o dels fragments copiats durant el mateix segle a Catalunya i conservats en diverses biblioteques europees (41-44).- J. P. E. [8430

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Manuscrits i documents llatins d'origen català del segle IX*, dins *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya (Segles VIII-XI)*, Barcelona 1991, 273-280.

La primera part d'aquesta exposició recorda les dades de l'article resumit en la fitxa anterior. La identificació i datació de la lletra permet també d'afirmar o almenys de posar la hipòtesi sobre l'origen català d'una sèrie de còdexs ací indicats (276-278); també n'és assenyalada la bibliografia que els ha estat dedicada. Globalment, era una cultura totalment eclesiàstica, no tant jurídica, i amb qualque interès vers la gramàtica i alguna disciplina del 'quadrivium' (280): pont entre la darrera cultura visigòtica i Oliba.- J. P. E. [8431

Henri GUITER, *La structure linguistique des Pyrénées orientales en l'an Mil et sa genèse*, dins *Catalunya i França*, 362-367.

L'autor assenyalava les petjades deixades en l'onomàstica per la llengua basca, per la gèl·lica portada per les invasions del segle V, i per la llengua llatina, on remarca que el final, '-anu' designaria una explotació agrícola, final inexistent en la toponímia del Vallespir, del Capcir, d'Andorra i molt escàs a la Cerdanya i al Baridà (364). Entorn de l'any Mil, hom seguia parlant basc en les zones més altes, havia desaparegut el gèl·lic i el llatí ja s'havia bifurcat en català i occità; l'autor dóna exemples d'aquestes dues solucions, amb indicació de l'any en què compareixen per primera vegada en documents (367).- J. P. E. [8432

Josep Maria SALRACH, *Conquesta de l'espai agrari i conflictes per la terra a la Catalunya carolíngia i comtal*, dins *Catalunya i França*, 203-211.

Pàgines destinades a fer un balanç crític dels coneixements entorn del tema, apuntar qualque hipòtesi i formular una interpretació global del fenomen colonitzador en el temps i espai indicats en el títol. Comencen avaluant les quatre classes de fonts escrites: els preceptes carolíngis, segurament instrumentalitzats tant per l'autoritat emissora com pel receptor; les actes de consagració i dotació d'esglésies, a les quals no es pot demanar més d'allò que són, i no són certificats de la inexistència de presència o d'activitat humana anterior; la documentació judicial, que es limitaria a ésser testimoniatge de la transició del sistema antic al feudalisme, i de la contraposició amb què el dit canvi topava; i la documentació privada que s'ha conservat, la qual, globalment considerada, mostraria «quelcom dels dos temps

de la feudalització: primer, l'establiment hegemònic del sistema de la petita producció, i després la creació del règim de la tinença (203-205); cal afegir-hi les aportacions de l'arqueologia medieval (205-206). A partir de les fonts anteriors, l'autor reconstrueix tant la geografia com la cronologia de la dinàmica d'arrancades de terres, fenomen general a Septimània i a Catalunya a darreries del segle VIII, qui sap si com a privatització de béns comunals; les dites arrancades de terres foren més freqüents en els comtats del Nord de Catalunya durant la primera meitat del segle IX (206-207); al Berguedà i al Ripollès en el pas del segle IX al X, moviment que s'hauria allargat fins al Vallès (207); després del 950, les cartes de poblament haurien substituït les aprisions i la colonització hauria recolzat de forma predominant damunt les institucions i les autoritats públiques (208). Tant l'intent d'explicació d'aquest fenomen com les hipòtesis sobre les causes de l'evolució vers el feudalisme ocupen les darreres pàgines (208-211).— J. P. E. [8433

Manuel RIU I RIU, *Castells i fortificacions menors: llurs orígens, paper, distribució i formes de possessió*, dins *Catalunya i França*, 248-260.

L'autor aplega i rellegeix la documentació del *Liber feudorum maior* i de les cartes de poblament, i ens fa assistir a la compareixença en la dita documentació de castells i de construccions semblants (turrís / sala / palatium / domus) en relació a quatre temes: «orígens de les fortificacions, llur paper, la distribució i les formes de possessió» (248). En les seves pàgines subratlla fets com és ara que a darreries del segle X «la paraula 'castrum' designa generalment un districte, una circumscripció territorial. Mentre que el castell pròpiament dit passarà a anomenar-se 'castellum'» (249), substituint anteriors distribucions del territori i sistemes de defensa construïts amb fusta. La construcció d'un castell depenia totalment del permís de comte (251-252); de fet, també d'altres n'emprenien la construcció, i per això els comtes cercaren 'fideles', als quals encarregar-los (254-255), enfortint-se així la xarxa de dependències feudals consignades en conveniències, querimònies i juraments mutus (257-259). Assenyalem, encara, les dades sobre els preus i les obres dels castells (256-257) i sobre la possibilitat que el de Tàrrrega fos «el primer castell català ben documentat de planta quadrada o rectangular amb torres i bestorres als quatre angles» (257).— J. P. E. [8434

Paul FREEDMANN, *Le pouvoir épiscopal en Catalogne au Xe siècle*, dins *Catalunya i França*, 174-180.

L'Imperi Carolingi atorgava als bisbes de Septimània i de la Marca Hispànica una tercera part de les rendes reials procedents d'imposicions sobre transport, mercats, duanes, i algunes multes (174), concessió que fou concretada diversament a Elna i a Girona (175). Manquen els diplomes corresponents als altres bisbats, però Barcelona (i Vic?) també rebien part dels drets d'encunyació de moneda (175). Els comtes ho completaven amb donacions personals. Però hi hagué una diferència bàsica en relació als carolingis: els comtes no posseïen atribucions de sacralitat de dret diví i, doncs, la seva relació de simbiosi amb l'Església es realitzava en un pla d'interacció mútua o apropiant-se de formes diverses de les estructures de l'Església, com per exemple, mitjançant l'erecció de bisbats coincidents amb els comtats (casos de Besalú i del Pallars); en aquest sentit, la restauració de Tàrragona a Vic hauria estat un pas que hauria reforçat la superioritat del comte de Barcelona en relació als altres.— J. P. E. [8435

Gaspar FELIU I MONTFORT, *Sant Joan de les Abadesses: algunes precisions sobre l'acta judicial del 913 i el poblament de la Vall*, dins «XXVII Assemblea», 91-103.

Estudi ja conegut dels lectors d'ATCA pel resum publicat en el volum X (1991), 547, núm. 6555; cf. també V (1986), 432, núm. 2714.— J. P. E. [8436]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Corpus Glossariorum Latinorum Cataloniae. Els glossaris de Ripoll (I)*, dins «Faventia», 12-13 (1990-1991), 141-164.

En les pàgines inicials, l'autor manifesta el seu propòsit de publicar successivament els glossaris que es troben en els còdexs de l'antic monestir de Ripoll, ara a l'ACA. Comença amb la 'glossa quarta' del ms. 79, d'ACA, *Ripoll*, del qual transcriu, amb indicació de fonts i de variants, les entrades de les lletres A (143-159) i B (159-164).— J. P. E. [8437]

José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, *Las glosas de contenido científico en los glosarios del siglo X del Monasterio de Ripoll*, dins «Mittellateinisches Jahrbuch», 24-25 (1989-1990 [1991]), 311-317.

El volum actualment a l'ACA, Ms. de Ripoll, núm 74, escrit entre el terç i el quart quart del segle X, és ací resumidament descrit (312). L'autor defineix aquestes pàgines com a «primeras impresiones a modo de muestra parcial de los datos de ciencias o técnicas que incluyen tres de los glosarios que aparecen en el manuscrito» (312), amb particular atenció a les ciències físiques (313). Presentats els tres glossaris estudiats (313-314), l'autor hi troba unes cinc-centes gloses, cent-cinquanta d'origen clarament relacionat amb les *Aetymologiae* de sant Isidor de Sevilla. D'entre les que se n'aparten, hi ha l'explicació de 'glossa', ací transcrita. Les de contingut científic serien vuitanta-cinc, només nou de les quals dependrien d'Isidor (314), tot i que en algun cas l'autor ripollès amplia (p. e., 'ephemeris', ací transcrita). Els camps científics més presents són medicina i astronomia – astrologia, els temes dels quals són ací indicats (315-316). En resum, hi ha un esforç per a superar Isidor (316). És transcrit *Incipit graeca uerba in Latinum exposita* dels ff. 57-58 (316-317).— J. P. E. [8438]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Sobre el mot medieval blandimentum i la seva evolució semàntica*, dins «Faventia», 12-13 (1990-1991), 449-452.

L'autor recorda els tres significats atribuïts a 'blandimentum' pel *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* i per Eulàlia Rodon. Un text de Bonsom de Barcelona, *Liber iudicum popularis*, li'n fa descobrir un altre, el de 'favoritisme, parcialitat' (451), i així proposa quatre passos d'evolució semàntica a partir del sentit clàssic de 'blandimentum': 1) afalac; 2) obsequi, servei, prestació; 3) favoritisme, parcialitat, engany, frau, perjudici, menyscapte; 4) impediment, «el més freqüentment testimoniat en la documentació catalana» (452).— J. P. E. [8439]

Antonio BACH I RIU, *El santoral en la antroponimia de Catalunya en los siglos IX y X*, dins «Memoria Ecclesiae», II (1991), 165-175.

Els documents ja publicats dels arxius episcopals de la Seu d'Urgell i de Vic i els inèdits del de Solsona, anteriors a l'any Mil, li permeten d'establir la llista de titulars celestials d'esglésies, on ocupa el primer lloc santa Maria, seguida de sant Pere, sant Martí i sant Cerni (169-168; aquestes dues pàgines són invertides); en

canvi, els titulars de les esglésies novament consagrades són primer santa Maria seguida de sant Pere i sant Martí, empatats a quatre (171); el primer dels antropònims és Oliba [Olibà?], seguit de Joan i Salomó, empatats a vint-i-quatre (173-174).— J. P. E. [8440]

Pierre RICHÉ, *Gerbert d'Aurillac en Catalogne*, dins *Catalunya i França*, 374-377.

Aplec de notícies sobre la situació cultural de Catalunya en la segona meitat del segle X, de la qual donarien prova alguns dels manuscrits de Ripoll, ara a l'ACA. Gerbert hauria estudiat ací sobretot les assignatures del 'quadrivium' (375-376), i després de l'estada n'hauria seguit rebent les novetats (375-376). Són recordades la quarantena de butlles que, ja papa, expedí a institucions o persones de Catalunya. La relació de Gerbert amb Catalunya passà a la llegenda (377).— J. P. E. [8441]

Michel ZIMMERMANN, *Hugues Capet et Borrell. À propos de l'indépendance' de la Catalogne*, dins *Catalunya i França*, 59-64.

L'autor es proposa d'estudiar el dossier documental relatiu a la ruptura jurídica fàctica entre Catalunya i França els anys 986-988. Les fonts són franques o àrabs, no pas catalanes; les àrabs es limiten a dir que al-Mansur atacà Barcelona el 985 perquè estava segur que el rei franc no la defensaria (59-60). Les fonts franques són: un paràgraf de la *Història dels francs* de Riquer i dos fragments de lletres de Gerbert d'Aurillac, ací traduïts en francès (60). Amb la petició de Borrell del 986 i la de l'abat de Sant Cugat del Vallès del mateix any, demanant de refer els preceptes favorables al monestir destruïts per al-Mansur, s'acaben les relacions amb França per part de Catalunya; per part de França hi ha la lletra del 988, en nom de la nova dinastia i d'Hug Capet, promentent ajut a canvi de vassallatge, davant la qual hi ha dues hipòtesis: es tractava d'una jugada per a legitimar la nova dinastia (d'ací l'exigència de vassallatge) o potser fou un esberrany preparat per Gerbert d'Aurillac, mai no expedit.— J. P. E. [8442]

Michel ZIMMERMANN, *Naissance d'une principauté: Barcelone et les autres comtés catalans aux alentours de l'an Mil*, dins *Catalunya i França*, 111-135.

Basant-se en l'abundant i homogènia documentació existent dels anys 948-1018, l'autor pretén copsar aquella realitat política que configurava el territori de la futura Catalunya entorn de l'an Mil, que Pierre Vilar definia «unitat política sostinguda per un precoç nacionalisme lingüístic» (112). Si abans del 987, els reis francs es comportaven de forma passiva envers parts del reialme, les institucions de Catalunya seguien comptant amb els reis i adreçant-s'hi; l'adveniment d'Hug Capet, en canvi, assenyala la ruptura definitiva de les relacions entre comtes catalans i sobirà franc (112-116). I així compareix una figura nova: la del comte sobirà o príncep, sense, però, contraposar-se al rei (116). L'estudi, en efecte, dels títols consignats en els documents assenyala el camí vers la sobirania: comte i marquès, i sobretot 'dux' 'gratia Dei', però principalment 'princeps', títol que «fut rapidement réservé à la famille barcelonaise», i que «distingue le comte de Barcelone par rapport à ses voisins» (121; cf. 129); afegim-hi la consciència de constituir una dinastia (121-122). La preeminència del comte de Barcelona també s'explicaria per altres tres bases: la constitució i gestió d'un ric patrimoni (123-125), el control de la potència militar, mitjançant la formació d'una xarxa de fidelitats vinculada a l'encàrrec de castells (126), i la manipulació de l'Església (127-129). Entorn de l'an Mil, encara que no

existeixi, Catalunya es va formant per damunt els comtats entorn d'alguns nuclis: el monestir de Ripoll seria el més important (130), com també les ocasions de trobar-se autoritats de comtats diversos amb motiu de consagració d'esglésies; afegim-hi l'intent de restauració de la categoria metropolitana de Tarragona, i el pes de la ciutat de Barcelona amb la política de la casa comtal, que en algun moment ha reivindicat el títol de ‚dux Gothiae‘ (129-135).— J. P. E. [8443]

Dominique DEROEUX, *Les arts libéraux (Trivium et Quadrivium) et le monachisme sous la règle de saint Benoît en Catalogne au Xe et XIe siècles*, dins «Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 21 (juillet 1990), 147-158.
Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E. [8444]

Anscari M. MUNDÓ, *Producció i conservació del material escrit a Catalunya: escriptors i biblioteques pels volts de l'any Mil*, dins *Catalunya i França*, 378-381.
Aplec de notícies generals sobre el nombre de còdexs produïts a Catalunya durant aquells anys, el nombre conegut dels quals hauria augmentat darrerament per la recerca i l'estudi de fragments esparsos, molts dels quals es demostrarien haver estat escrits en el ‚scriptorium‘ de Vic durant el pontificat d'Oliba; sobre els nuclis de producció escriptòria, entre els quals destacarien: Elna amb Cuixà i Sant Martí del Canigó; la Seu d'Urgell amb Tavèrnoles i fins a la catedral de Roda; i Girona – Vic – Barcelona, amb Ripoll i Sant Cugat del Vallès; la Seu d'Urgell hauria estat el més conservador de les formes visigòtiques, Elna – Barcelona el més receptiu dels nous corrents culturals franco-italians; sobre la procedència dels exemplars que eren copiats, amb radis que arribaven a Castella i al centre de les Gàl·lies; sobre la importància quantitativa de les biblioteques catalanes conegudes i llur col·locació; i sobre el preu dels llibres.— J. P. E. [8445]

Gener GONZALVO I BOU, *Les assemblees de Pau i Treva i l'origen de la Cort General de Catalunya*, dins *Corts*, 71-78.

Objectiu de l'autor: «analitzar la particular contribució de la Pau i Treva en la formulació de la Cort General de Catalunya» (71). L'atomització del poder, conseqüència de la davallada dels reis francs, fou contrarestada pel moviment de Pau i Treva, impulsat pel bisbe Oliba en els concilis de Toluges i de Vic entre el 1027 i el 1033. S'obria a continuació un període d'interès i d'intervenció dels poders civils, fins que el 1173, en l'assemblea de Fondarella, fou confirmada la Treva de Déu per als dies consagrats a Déu, i proclamada la Pau del Rei per a tota la terra, de Salses a Lleida i Tortosa (72), assumida el 1187 pel comtat d'Urgell (73); trobant-se en mans del rei, la seva pau l'enfortia, cosa que causà tensions amb els nobles; malgrat tot, el 1202, ja era Pau i Treva del Rei. El país es començà a refer de la tragèdia de Muret amb l'assemblea de Lleida 1214, a la qual assistiren els tres braços, i on, ultra el reconeixement de Jaume I, foren proclamats nous estatuts de Pau i Treva, que havien d'ésser jurats per tots els majors de 14 anys, i foren successivament confirmats; aquesta fou, ‚de facto‘, la primera cort general de Catalunya (74). Es produïa així una fusió entre la Cúria reial plena i les assemblees de Pau i Treva; aquesta darrera era una institució catalana pròpia, no compartida pels aragonesos (74). La Cort de Barcelona del 1228 és coneguda i qualificada de ‚cort general‘ per la *Crònica de Jaume I*, i ja presenta l'estructura definitiva de les corts catalanes (76); després, la

institució de Pau i Treva s'aniria fossilitzant (77). 'De iure', la Cort General de Catalunya seria institucionalitzada en la Cort General del 1283 (78).—J. P. E. [8446

Antoni PLADEVALL I FONT, *Maduresa de l'Església dels comtats catalans: la restauració de la metròpoli de Tarragona*, dins «Recull Mallol», 31-65.

Antoni PLADEVALL, *La metròpoli de Tarragona. Nou-cents anys de la seva restauració medieval*, Barcelona, Facultat de Teologia i Facultat Eclesiàstica de Filosofia de Catalunya 1991, 44 pp.

El primer treball, datat l'octubre del 1990, és una narració lineal on són exposades les successives etapes que des de les cèlebres tres butlles en paper de l'Arxiu Episcopal de Vic, que atorgaven la dignitat metropolitana de la Tarraconense al bisbe Ató d'Osona l'any 971, desembocaren en la repoblació i en la reconstrucció material de la ciutat de Tarragona ja a mitjan segle XII. Les etapes exposades són les gestions de Berenguer Seniofred de Lluçà a Roma a fi de fer efectives les butlles indicades, cosa obtinguda mitjançant nova butlla d'Urbà II, *Inter primas Hispaniarum*, datada el primer de juliol del 1091, que establia la base jurídica per al reconeixement de la categoria eclesiàstica de Tarragona, malgrat l'oposició tant de Narbona com de Toledo (42-49). Durant anys, la dignitat metropolitana seguí essent només un títol del bisbe de Vic (50) o del de Barcelona, a partir de sant Oleguer, mentre no fos reconquerida Tortosa i repoblada Tarragona (51-60); la repoblació era encomanada a Robert d'Aguiló. Conquerida Tortosa el 1148, la constitució legal de Tarragona entre el rei, l'arquebisbe i el d'Aguiló, ja amb la presència normal del metropolità, Bernat Tort, en la ciutat fou reestructurada el 1149 (62).

El segon estudi, amb referències més explícites a documentació arxivística inèdita, sobretot de l'Arxiu Capitular de Vic, calaix 9, de l'Arxiu Secret Vaticà, *Reg. Vat.*, de l'ACA, *Butlles*, i de Girona, Arxiu de la Catedral, *Liber statutorum et consuetudinum Ecclesie Gerundensis*, refa amb més detall la narració, només, però, fins a la mort de Berenguer Seniofred de Lluçà. Tots dos estudis ofereixen bibliografia.—J. P. E. [8447-8448

Esteve CANYAMERES I RAMONEDA, *Els orígens familiars del senescal de Barcelona, Guillem Ramon (I)*, dins «Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia», 2 (1991), 7-18.

Aquestes pàgines apleguen les notícies sobre la família dels Sentmenat durant el segle XI procedents de la documentació conservada del monestir de Sant Llorenç del Munt, a l'ACA, *Cancellaria. Pergamins extrainv. de Ramon Borrell, Monacals d'Hisenda. Sant Llorenç del Munt, Diversos. Arxiu dels marquesos de Sentmenat*, i de la de masos de la dita població, com el Mas Fruitós o el Mas Clapers Jussà. Per l'estudi de la combinació de patrimonis i de patronímics, les noves dades permeten de refer, amb qualque hipòtesi, l'arbre familiar des de Miró d'Hostoles, a començament de segle, a Guillem Ramon (II), casat amb Beatriu de Montcada, 'Gran Senescal'. Els orígens de la família, gironina, no haurien estat nobles, ans vicarials; una branca, de fadrí o de bastard, cap a mitjan segle XI, hauria obtingut la senyoria del castell de Sentmenat amb Guillem Ramon (I).—J. P. E. [8449

Mireille MENTRÉ, *L'iconographie des Bibles romanes catalanes*, dins «Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 21 (juillet 1990), 101-108.

Les dues *Bíblies* són les que actualment es troben a París, BN lat. 6, i a la Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostòlica Vaticana, Vat. lat. 5729.— J. P. E. [8450]

Curt WITTLIN, *La geometria secreta del tapís de Girona*, dins «Revista de Girona», núm. 147 (juliol-agost 1991), 44-49.

Traducció catalana de pàgines ja resumides per als lectors d'ATCA, dins el vol. VII-VIII (1988-1989), 527, núm. 4508.— J. P. E. [8451]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Noves reflexions sobre el tapís de la Creació*, dins «Revista de Girona», núm. 149 (novembre-desembre 1991), 40-44.

Recordats els estudis anteriors sobre el dit tapís, l'autor assenyala documents de l'Arxiu de la Catedral de Girona pels quals sabem que en les festes més assenyalades la nuesa de les parets de la seu de Girona era revestida amb adobs, entre els quals hi podia haver el Tapís de la Creació, el qual, abans s'anomenava «del Gegant» i qui sap si «de Constantí» (41-42). El tema del Rei valent és il·lustrat amb passos bíblics (42) i el del trobament de la creu amb la narració de la *Llegenda àuria* de Giacomo da Varazze (43); tot el conjunt ho és amb els versos litúrgics de Venanci Fortunat, els del *Vexilla regis prodeunt*....— J. P. E. [8452]

Ritva Maria JACOBSON, *Les plus anciens tropes des saints. Caractère et fonction*, dins «Mittellateinisches Jahrbuch», 24-25 (1989-1990 [1991]), 203-213.

Són ací aplegats trenta-vuit elements variables de tropus d'introducció relatius a l'introit *Nunc scio vere*, alguns dels quals es troben a Girona (núms. 16, 26 i 37) i a Vic (núms. 16 i 37).— J. P. E. [8453]

Antoni MAS I MIRALLES, *Guillem de Cabestany i la llegenda del cor menjat*, dins «Misc. Fuster» III, 5-17.

L'autor estudia la difusió medieval de la llegenda del cor menjat (del cor de l'amant que el marit gelós fa menjar com a vianda a la muller adúltera), de la qual quatre biografies fan heroi i víctima el trobador català Guillem de Cabestany. Estudiant la procedència de la llegenda, l'autor la posa en relació amb la història grega clàssica del casal dels Atrides i l'episodi del banquet, en el qual Atreu serveix al seu germà Tiest la carn dels seus tres fills, prèviament assassinats per Atreu. Esmenta la transformació que aquest mite sofreix en les *Metamorfosis* d'Ovidi (història de Progne i Filomela) i pondera positivament la influència ovidiana durant els segles mitjans. Es refereix també a la *Tragicomedia llamada Philomena* publicada per Joan de Timoneda el 1564, i a la peça del mateix títol de Francisco Rojas Zorrilla. Mas i Miralles creu que l'atribució de la llegenda al trobador Guillem de Cabestany fou causada per la difusió de l'obra d'Ovidi, hipòtesi que li serveix per a enfatitzar la gran «formació cultural dels homes del feudalisme, i en especial d'aquells que es dedicaven a la poesia trobadoresca» (17).— J. de P. [8454]

Liber Maiolicbinus de gestis Pisanorum illustribus. Traducció de Mireia MULET MAS.

Presentació de Guillem ROSSELLÓ BORDOY (Monografies, 3), Palma de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana 1991, X i 94 pp.

Guillem Rosselló subratlla la necessitat de tenir ben a l'abast de tothom el text del *Liber Maiolicbinus* i la immediatesa i frescor de les narracions de l'anònim poeta

pisà, que no sols reconta les actuacions de l'exèrcit cristià, ans també retalls de vida dels sarraïns de Mallorca (VI-IX). El cos del llibre és la traducció catalana en prosa d'una obra que en el seu original és un poema llatí de vuit cants farcit de reminiscències a les epopeies clàssiques més que a les gestes de la història sagrada, substituïdes aquestes per les referències a les festes cristianes del calendari (Nadal, la Candelera, Pasqua, la Mare de Déu d'Agost, sant Bartomeu, la Càtedra de sant Pere, etc.). Sota la dita presentació assistim a una empresa que és presentada com a alliberadora dels captius pisans detinguts en les presons del rei sarraí de Mallorca, empresa que, ja en les primeres pàgines s'entrebanca en les maliances entre Pisa i Gènova; concretada en un estol de naus i en un exèrcit d'infanteria i de cavalleria, la trajectòria marítima comença essent víctima de maltempsades i es troba vagant i perdent llargues temporades per les costes de Catalunya entre Blanes i Salou; reforçada per la col·laboració de les ciutats i comtats que van d'Arle de Provença a Barcelona, escometa la campanya per Eivissa (en el cant tercer hi ha una notable descripció de Dalt Vila en la primera meitat del segle XII), la conquesta de la qual és objecte del cant IV. Els altres ens fan assistir al difícil i desanimador setge i atac a Ciutat de Mallorca, fins a la seva conquesta, després de la qual els vencedors, alliberats els presoners i assegurat el botí, es limiten a posar un nou rei musulmà, fill del vençut. La traducció del *Liber Maiolichinus* és acompanyada de tres apèndixs, el primer dels quals és dedicat a l'explicació dels arabismes (73-76), el segon a la de les embarcacions (77-78) i el terç a la de les armes (79-80). El llibre es clou amb taules d'antropònims cristians (85-87), d'antropònims musulmans (87-88), de noms bíblics (88-89), de noms clàssics (89-90) i de topònims (90-91). Entre les pàgines 70 i 71 hi ha quatre fulls de làmines, el segon dels quals ofereix fotografies de monedes mallorquines contemporànies amb les corresponents inscripcions àrabs. [Hauria estat un bon servei al lector l'intent d'identificar noms de pertanyents a l'exèrcit cristià; una mostra: a la pàgina 35 compareix un Gerard Leman, darrera el qual sembla amagar-se un Guerau Alemany de Cervelló. També cal tenir en compte que en aquells moments tant Lleida com València encara es trobaven en territori sarraí i, en conseqüència, hi ha lleidetans (37) i valencians (39) en l'exèrcit defensor de Mallorca contra els pisans i catalans].— J. P. E. [8455

Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII. Establiment del text llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, a cura de Joan BASTARDAS amb la col·laboració de Teresa GRÀCIA, Lluïsa de NADAL i Pere PUIG i USTRELL,² (Textos i documents, 6), Barcelona, Fundació Noguera 1991, 184 pp.

Aquesta segona edició reproduïx la primera, la recensió de la qual hom pot veure en les pàgines d'ATCA, V (1986), 328-330.— J. P. E. [8456

André GOURON, *Un assaut en deux vagues: la diffusion du droit romain dans l'Europe du XIIe siècle*, dins *El Dret comú i Catalunya*. Actes del Ier Simposi Internacional. Barcelona, 25-26 de maig de 1990. Edició d'Aquilino IGLESIA FERREIROS (Estudis, 2), Barcelona, Fundació Noguera 1991, 47-63.

Les dues onades serien les produïdes respectivament abans i després del *Decret de Gracià*. La primera procedia de Bolonya i tant Provença com Catalunya semblen continuació d'Itàlia en aquesta renovació (48). I així, ja el 1128, Petrus Guillelmi, de Besalú, se servia d'un opuscle romanisant dont l'histoire est liée à celle du Livre de Tubingue; col·leccions d'extrets haurien influït en els *Usatges* de Barcelona

(49); i Pere de Cardona hauria traduït dues constitucions gregues en el *Codi de Justinià* (50: però ni l' *Ordo In principio*, ni l' *Ordo Ad summariam notitiam* no serien d'ell; d'altra banda, Pere de Cardona és un personatge sol o són dos? 50-51). Testimoni de la segona onada seria l'actual manuscrit d'ACA, Sant Cugat 55, amb ensenyaments d'Ugolino de Sesso a Palència entorn del 1184 (59).— J. P. E. [8457

Aquilino IGLESIA, *La difusió del derecho común en Catalunya*, dins *El Dret comú i Catalunya*. Actes del Ier Simposi Internacional. Barcelona, 25-26 de maig de 1990. Edició d'Aquilino IGLESIA FERREIRÓS (Estudis, 2), Barcelona, Fundació Noguera 1991, 95-279.

Monografia dedicada a la introducció del dret justinianeu a Catalunya, centrada en el període inicial, que l'autor tanca entorn de l'any 1210. Això fa que el gruix de l'estudi versí sobre la cultura jurídica altomedieval desenrotllada en els nostres territoris i dominada pel propi coneixement i aplicació del *Liber Iudiciorum*, a càrrec d'un esplet ben notable de jutges i d'escrivans, com els ja famosos Bonshom, Ervigi Marc i Ponç Bofill Marc, a més d'altres noms exhumats per l'autor. El treball reposa damunt un buidatge exhaustiu de la documentació publicada d'aquella època, puntualment analitzada i críticament per ell valorada, completant anteriors aportacions de Rafael Gibert, José Bono i Josep M. Font i Rius. De més a més, ofereix en els quatre apèndixs uns repertoris sistemàtics de totes les referències documentals corresponents als juristes i a d'altres personatges presents en la instrumentació jurídica de l'època, utilitzades per l'autor en la part expositiva.— J. M. F. R. [8458

Ramon ORDEIG I MATA, *Inventari de les actes de consagració i dotació de les esglésies catalanes. VII. Anys 1151-1200*, dins «Revista Catalana de Teologia», XVI (1991), 349-382.

Ramon ORDEIG I MATA, *Inventari de les actes de consagració i dotació de les esglésies catalanes. VIII. Addenda i index*, dins «Revista Catalana de Teologia», XVI (1991), 385-396.

Lliurament final de la sèrie [cf. ATCA, I (1982), 327, núm. 26 i 27; V (1986), 463, núms. 2826 i 2827; IX (1990), 527-528, núm. 5639; i XI (1992), 619, núm. 7521], en el qual trobem, en primer lloc quaranta-vuit fitxes, numerades de la 364 a la 412, d'altres tantes actes de consagració i dotació d'esglésies, celebrades durant la segona meitat del segle XII, ja en tot el territori de Catalunya des d'Elna a Lleida i a Tortosa, nou de les quals són transcrites íntegres (les corresponents als números 366, 386, 391, 393, 398, 400, 403, 404 i 406).

Immediatament després, l'autor ofereix onze noves fitxes, numerades de la 413 a la 423, les dates extremes de les quals són els anys 949-1125, quatre de les quals són transcrites en llur totalitat (les corresponents als números 415, 417, 420 i 421). Així, la sèrie completa arriba a les 1125 actes de consagració i dotació, i pertanyen als llocs que figuren per ordre alfabètic en la taula de les pàgines 391-396.— J. P. E. [8459-8460

Isabel de RIQUER, *L'edició catalana de l'obra poètica de Vidal de Besalú, a cura de Hugh Field*, dins «Revista de Catalunya», núm. 54 (juliol-agost 1991), 144-149.

Comentari a l'edició crítica de Ramon Vidal de Besalú, *Obra poètica*, I-II, Barcelona, Editorial Curial 1989-1991. L'autora recorda les recents edicions de composicions poètiques d'autors catalans en provençal (144), i subratlla les apor-

tacions de Hugh Field tant en el camp de nova documentació com en el de la crítica en atribuir a Ramon Vidal de Besalú només la segona de les parts en què ell divideix *So fo el temps* i d'altres composicions, entre elles, possiblement, la *Doctrina de compondre dictatz* (147). La pràctica poètica fou elevada a teoria en les *Razós de trobar* (148).— J. P. E. [8461

Isabel de RIQUER, *Giraut de Bornelh en las obras de Ramon Vidal de Besalú y Jofre de Foixà*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 161-184.

Ramon Vidal de Besalú tingué forta preocupació didàctica, manifestada en les *Razós de trobar* (164), potser fins i tot practicant el mestratge en relació a Huguet de Mataplana (166). Res d'estrany que proposi composicions d'altres trobadors (llista segons quantitat de citacions: 177) com a mostres a imitar o a evitar. Segons els manuscrits, el segon (169) o el tercer (177) trobador més citat per Ramon Vidal és Giraut de Bornelh; les diverses citacions són exposades en les pàgines 170-176. Jofre de Foixà no el cita mai explícitament en les seves *Regles de trobar*, però en ocupar-se de les rimes en «-ers» addueix nou d'aquestes paraules emprades per Bornelh en *Er auziretz* (180-183). Tot plegat demostraria la solidesa de la presència d'aquest autor entre els poetes catalans dels segles XIII i XIV (183-184).— J. P. E. [8462

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *La confraria. Observacions per a una anàlisi tipològica*, dins «Palestra Universitària», 5 (1991), 163-177.

Les pàgines inicials d'aquest article presenten tres usos de «confratria» en documents del pas del segle XII al XIII. El 1182, en privilegi d'Alfons I als habitants de Cervera (semblant a d'altres d'atorgats a Girona i a Vilagrassa), significa «cos d'habitants juramentats» (164-165); durant el segle XIII ja es troba «confratria de...», amb sentit veí al de «gremi» (165-166); i ja en la segona meitat del segle XIII, el 1269, aquest segon sentit es revestiria de connotació religiosa (166-168). Les pàgines següents són dedicades a anàlisis sociològiques.— J. P. E. [8463

Pergamí terrassenc del 1188: el mas Bonet, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior», XLVI (setembre 1991), 79.

Sense nom d'autor ni referència arxivística, hom dóna notícia d'aquesta acta de venda de la meitat del mas indicat en el títol per trenta-cinc sous barceonins, en transcriu la primera part, i tradueix la data i els noms dels subscriptors. Per a l'actual Terrassa dóna la grafia «Egera».— J. P. E. [8464

Clara BIONDI, *Costanza d'Aragona reggente del Regno di Sicilia dal 1212 al 1216*, dins «Incontri Meridionali», X (1990), 85-112.

Constança era germana de Pere el Catòlic; el seu casament amb Frederic II Barbarossa fou impulsat per la política d'Innocenci III, raó per la qual ací són indicades les lletres papals del 1208 al dit rei (87 i 106). També hi ha notícia del seguici que l'acompanyà a Sicília el 1209, on haurien mort de pesta molts catalans, entre els quals el seu germà, l'infant Alfons (88). També és resumida una lletra de Constança al bisbe d'Urgell, demanant-li d'assegurar sepultura cristiana a les despulles del rei Pere el Catòlic (106).— J. P. E. [8465

Paul FREEDMANN, *Two Letters of Pope Honorius III on the Collection of ecclesiastical Revenues in Spain*, dins «Römische Historische Mitteilungen», 32-33 (1990-1991), 37-40.

Les dues lletres, desconegudes fins ara, ací transcrites [però l'«excommunicationem» de la pàgina 40, línia quarta començant pel final, ha d'ésser «et communionem»] són adreçades una al metropolità i prelats eclesiàstics de la Província Eclesiàstica de Tarragona, i l'altra al col·lector de la taxa per a la croada, sobre afers de la seva missió. Es troben a Vic, Arxiu Capítular, calaix 10, plec de butlles.— J. P. E. [8466

Anscari M. MUNDÓ, *Al marge de l'inventari de llibres de Sant Joan de les Abadesses del 1218*, dins «XXVII Assemblea», 131-135.

Perdut o desaparegut l'original l'any 1936, l'inventari és conegut per una còpia del segle XVI i per la repetida publicació del text original a cura d'autors diversos del 1923 ençà; l'inventari «descriu, sovint en forma bastant detallada, el contingut d'un centenar de còdexs». L'autor es fixa en els bíblics i en llurs denominacions (132), sobretot, però, en l'anomenat *Charolus*, sota la qual denominació només és conegut allò que contenia per la descripció del nostre inventari: «in quo habentur legende tam feriales quam sanctorales», que Mundó identifica amb «les lectures o homilies... homiliari de Pau Diaca... que va compondre-lo... entre 786 i 789» (133) [però les «legendae» eren homilies? O només lectures de segon nocturn? Les homilies són de tercer]; i precisa que la qualificació de «godesc» i «gòtica» fa referència a «tot el que era de tradició visigòtica» (135).— J. P. E. [8467

Ferran VALLS I TABERNER, *Diplomatari de Sant Ramon de Penyafort. Adiecto etiam accurato scriptorum indice instructa*, Saragossa i Màlaga, Càtedra d'Història del Dret i de les Institucions de la Universidad de Màlaga 1991, 78 pp.

La part bàsica d'aquest opuscle és reedició de l'estudi del mateix autor publicat l'any 1929 dins «Analecta Sacra Tarraconensia» (7-70). Les pàgines finals contenen una taula unitària de tots els antropònims i dels principals topònims (71-78).— J. P. E. [8468

Ramon MARTÍ, *Els almogàvers no van caure d'una figuera*, dins «L'Avenç. Revista d'Història», núm. 150 (juliol-agost 1991), 22-25.

Aplec de notícies relatives als almogàvers, a llur forma de vida i a llurs gestes en accions de guerra, esparses en les quatre grans cròniques catalanes medievals, començant pel *Llibre dels fets*, que en proporciona la primera informació. L'autor s'inclina a considerar-los «membres d'aquestes milícies pròpies dels consells forals» (25) o milícies vinculades a les ciutats, en contraposició a les feudals; llur origen seria sarraí i el significat seria el de membre d'un escamot de saqueig organitzat per una comunitat urbana de la frontera superior d'al-Andalus (23).— J. P. E. [8469

Leopoldo PEÑARROJA TORREJÓN, *Los escribas del Repartiment de Valencia y la diptongación mozárabe de /e/ /o/*, dins «Archivo de Filología Aragonesa», XLIV-XLV (1990), 209-229.

L'autor comença recordant els llibres del repartiment conservats tant en la Corona catalano-aragonesa com en la de Castella i els tres registres d'ACA on es troba el *Llibre del repartiment de València*. Ell, basant-se en la transcripció de

Desamparados Cabanes i Ramon Ferrer, vol provar l'actuació de copistes aragonesos en la redacció del dit llibre, la qual es manifestaria «en rasgos como el tratamiento de la -n final y la diptongación o no diptongación espontánea de /e/ /o/» (breus i accentuades) (211); d'ací la llista d'antropònims acabats amb «-n'» en el registre 7 (212-215), en contraposició a la situació del registre 5 (215), però confirmada per la mateixa conservació en noms aragonesos (216-217); en el registre 6 es barrejarien les dues solucions (220-221); també assenyala diferències gràfiques entre els registres 5 i 7 més unitaris, d'una banda, i el 6, mixt, de l'altra (220-221). En conseqüència Guillem i Guillemó haurien intervingut en el registre 5 i 6, en el qual també hauria treballat Pedro Andrés; el registre 7 hauria estat escrit potser per Pedro Sánchez (223).— J. P. E. [8470

Robert I. BURNS, *The Kings Pardon: A Genre in Documentary Typology (Montpellier-Perpignan-Barcelona 1274)*, dins «Medievalia», I (1987), 57-71.

Robert I. BURNS, *Social and Legal History in the Pardon Charters of Jaume the Conqueror (1270-1274)*, dins «Scritti Giunta», 213-241.

Després d'haver-se limitat a un espai de deu mesos i a documents extractats d'un sol registre de Cancelleria, d'on ja resulta que tals documents representen el 10% dels elaborats durant aquell viatge, en el segon article l'autor ha aplegat en ACA, *Canc., reg.* vint-i-quatre documents, ací transcrits (226-241), en els quals Jaume I exerceix, informa d'haver exercit, o encomana a d'altres d'exercir (cas de l'arquebisbe de Tarragona, mentre el rei es troba en croada en el regne de Múrcia), les seves prerrogatives sobiranes de gràcia i condona les penes que, per llurs malifetes, legalment mereixerien certes persones. Pel fet que aquestes concessions tenen per beneficiaris des de nobles fins a masovers constitueixen una finestra damunt la història social dels regnes i terres de la corona catalano-aragonesa, car cada un dels casos és resumit en les pàgines inicials.— J. P. E. [8471-8472

Robert I. BURNS, *Crime in Medieval Valencia. The pardon charters of King James the Conquerant*, dins «Misc. Fuster III», 53-66.

Partint d'altres estudis de l'autor sobre el mateix tema [cf. els dos resums anteriors], ell es pregunta ací pels fonaments jurídics de la pràctica política del perdó reial i pels seus efectes administratius, per la incidència que tingué en la criminalitat constatada, pel tipus moral de gent sobre la qual solia recaure, per l'equivalència entre condonació de pena i certificació d'innocència, per les condicions annexes a l'acta del perdó, i per l'aplicació d'aquesta mesura de gràcia a les aljames. També fa referència a la varietat de delictes als quals s'aplica el perdó, des de l'heretgia fins a la desobediència, i al fet que molt pocs crims formals són objecte de perdó.— J. de P. [8473

Jordi BRUGUERA, *El vocabulari religiós de la Crònica de Jaume I*, dins «Misc. Bastardas», 4, 25-35.

En començar el seu estudi, l'autor precisa que no parla del «llenguatge» religiós, car aleshores hauria hagut de citar pràcticament tot el llibre. Ell estableix, per a cada un dels epígrafs, grups de vocabulari dels quals dona frases del *Llibre dels fets*: referències en gran part cronològiques a festes de l'any (26-27), a noms bíblics, particularment als evangèlics (27-28), a paraules de contingut doctrinal (28-29), o moral (29), piadosos o litúrgic (29-32) i a persones eclesiaístiques (32-33). Tot i el gruix

d'aquesta presència, Bruguera nega que l'autor del *Llibre dels fets* fos un eclesiàstic, alineant-se així amb Martí de Riquer i Robert I. Burns enfront de Jaume Riera i Sans (33-34).— J. P. E. [8474]

GUILLEM DE CERVERA, *Verses proverbials*. Edició crítica i comentada a cura de Joan COROMINES (Autors Catalans Antics, 9), Barcelona, Curial Edicions Catalanes 1991, 328 pp.

En la introducció (5-8), Joan Coromines torna a defensar la duplicitat personal entre Guillem de Cervera i Cerverí de Girona, aportant una llista de característiques diverses de l'obra atribuïda a un i altre (5-6); el primer hauria publicada la seva obra «trenta o quaranta anys abans» que el segon (8). El cos del volum ofereix les mil-cent seixanta-nou quartetes (11-326), completades amb aparat crític i notes explicatives. L'aparat crític conté les variants dels dos manuscrits i de les edicions; les notes explicatives assenyalen equivalències, expliquen el sentit i indiquen paral·lelismes en autors contemporanis, entre els quals no manca Cerverí de Girona (p. e., 35, nota a l'estrofa 98ab), i en fonts bíbliques o d'autors llatins, entre els quals en certs moments destaca Cató (287-307).— J. P. E. [8475]

Martí de RIQUER, *Els Verses proverbials de Cerverí de Girona*, dins «Revista de Catalunya», núm. 54 (juliol-agost 1991), 115-133.

Reafirmació de la tesi de l'autor, que identifica la persona de Cerverí de Girona amb la de Guillem de Cervera, el qual seria autor dels *Verses proverbials* [cf. ATCA, X (1991), 560, núm. 6599 i els resums anterior i següent]. L'autor recorda els casos en què poetes i qualque inventari medievals atribuïen els dits *Verses...* a Cerverí (117), els paral·lelismes entre nombre de versos d'aquest llibre i d'altres d'atribuïts a Cerverí (118-123), la impossibilitat que els *Verses...* siguin del 1217, ja que fan referència a temes depenents de composicions d'altri escrites en temps posterior (124-125), el fet de les referències als fills en escola dins versos atribuïts a cada un dels dos personatges (126), la coincidència d'ambdós a ronsejar a l'hora de pagar el bovatge (127-128) i el fet que ambdós reben del rei la mateixa quantitat tret de les rendes reials de Caldes de Malavella i de Llagostera (129), la identificació explícita en el document d'ACA, *Canc.*, reg., 71, f. 160^v, ací transcrit i reproduït fotogràficament (130-131), i el fet que el mateix Cerverí afirma que en els *Verses...* va canviar de nom talment que hom no el reconeixeria (132). Els *Verses proverbials* són, doncs, obra dels darrers temps d'En Cerverí de Girona o Guillem de Cervera.— J. P. E. [8476]

Josep PUJOL, *Més sobre Cerverí de Girona i Guillem de Cervera*, dins «Llengua & Literatura», 4 (1991), 433-438.

L'autor recorda el fragment d'un *Testament d'amor* d'autor desconegut de la segona meitat del segle XV, que fou publicat per Eusebi Pascual l'any 1889 [no el 1989, com llegim a p. 434, línia 2] dins el «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana», on és atribuïda a «En Guillem de Servera» una estrofa lírica de Cerverí de Girona (436). L'autor subratlla el detall que fins ara s'havien trobat atribucions a Cerverí dels *Proverbis* d'intenció didàctica i que aquesta és atribució de versos lírics a l'autor al qual hom atribuïa l'obra didàctica: «la intercanviabilitat dels noms té una doble direcció, ben significativa d'altra banda» (437), que confirmaria la unicitat de la persona de l'autor de totes les dites obres sota els dos noms.— J. P. E. [8477]

Salvatore TRAMONTANA, *Gli anni del Vespro. L'immaginario, la cronaca, la storia* (Storia e civiltà, 25), Bari, Edizioni Dedalo 1989, 424 pp.

Les 'Vespres Sicilianes' i llurs conseqüències, sobretot les polítiques, han estat interpretades en quatre direccions: la siciliana, la franco-napolitana, la catalana i la bizantina (40). Per la seva banda, l'autor creu que cal estudiar aquells esdeveniments en perspectiva europea, com un dels moments en els quals el planteig de distribució del poder entre 'Sacerdotium' i 'Imperium' és substituït per les necessitats dels naixents estats i per llurs línies d'expansió (228); i així, en virtut de les conseqüències de les Vespres, l'illa de Sicília hauria entrat en l'àrea d'expansió de la corona catalano-aragonesa. D'ací ve tot el capítol sisè, *Soluzione catalana del Vespro*, en el qual, a base de les quatre grans cròniques catalanes, és exposada l'actuació de la corona des del moment en què, a proposta de Giovanni da Procida, la muller del futur rei Pere el Gran és oficialment qualificada de 'regina' en la documentació de la cancelleria de Barcelona, fins a Pere el Cerimoniós (183-228); i el capítol setè, *La 'Compagnia Catalana' in Oriente*, tot ell dedicat a subratllar la qualitat objectiva de les informacions fornides per Ramon Muntaner, i la seva versió de l'expedició, sempre en funció dels interessos de la nissaga reial de Barcelona; en aquest capítol són adduïdes, amb transcripció de fragments, les cròniques gregues i d'altres d'aquells anys (229-267). Després del Compromís de Casp, la nova dinastia degradaria el 'Regno' a 'Viceregno'.— J. P. E. [8478

Salvatore TRAMONTANA, *Le interpretazioni storiografiche del Vespro da Amari ai nostri giorni*, dins «Archivio Storico Siciliano», serie IV, XVI (1990 [1991] = *Michele Amari storico e politico*. Atti del Seminario di Studi. Palermo 27-30 novembre 1989), 183-198.

En un moment de l'exposició l'autor diu que aquest seu treball no pretén d'ésser «una rassegna bibliografica» (189). Malgrat tot, comença recordant que ja entre els cronistes antics es manifesten dues tendències: la dels qui presenten les Vespres Sicilianes com a fet espontani i popular, i la dels qui en fan un esdeveniment dins una cadena ben sòlida de feina pacient de Giovanni da Procida. El primer punt a revisar seria el de la mala senyoria dels Anjou, la qual es basaria en arguments febles (186). Per la seva banda, l'autor creu que consistí en l'explosió d'uns grups de poder contra d'altres (188). De més a més, creu que qualsevol intent d'estudi seriós ha de tenir en compte les aportacions de les generacions passades (190). I així, *La Guerra del Vespro* de Michele Amari segueix essent llibre fonamental (191); ell defensava que fou una explosió espontània (194). Léon Cadier, per contra, acumulava les culpes en els nobles desposseïts pels Anjou i en Joan de Pròixida (194). Otto Cartellieri, en la línia d'Amari, parlava d'una connexió circumstancial entre revolta espontània i intervenció dels nobles i de Pere el Gran (194-195). Steven Runcinam subratlla que les Vespres no haurien estat utilitzables en la lluita contra els Borbons durant el Risorgimento, si no haguessin estat (presentades com a) moviment popular (195). Contra la historiografia francesa insistint en la conjura (195-196), Stephen Runcinam assenyala la connexió entre Palerm i Constantinoble, la consciència de Miquel VIII Paleòleg d'haver avortat una nova croada i el desencert del papa Martí IV de jugar-s'ho tot a favor dels Anjou (197). Caldria tenir en compte un altre factor: la voluntat siciliana d'autoafirmació (198).— J. P. E. [8479

Felipe MATEU Y LLOPIS, *Del «Comes Siciliae» al «Aragonum et Siciliae» Rex*, dins «Scritti Giunta», 813-842.

Repàs dels títols oficials reials, en els quals es troba el de Sicília, i que desembocaren en els de Ferran el Catòlic (no hi són, doncs, tractats directament els títols dels Anjou), tal com es troben en diplomes o en monedes. El dit títol és portat per reis de la Casa de Barcelona des de les Vespres Sicilianes (820-834). Les pàgines 835-840 transcriuen algunes anotacions dels *Libri Definitionum* de València, ARV, relatives a certes liquidacions de comptes dels anys 1475-1478 i 1483, en les quals figuraven diverses monedes sicilianes (835-840). Hi ha un *Index regum* (841-842) i un *Index nummorum* (842).— J. P. E. [8480]

M. Teresa FERRER I MALLOL, *Nobles catalans arrelats a Sicília: Guillem Ramon I de Montcada*, dins «Scritti Giunta», 417-431.

Col·laborador dels reis de la casa de Barcelona en llur lluita per la possessió del Reialme de Sicília i en particular per la de l'illa de Sicília, encara jove es trobà en la batalla del Cap d'Orlando defensant Frederic III de Trinària contra el rei al qual devia fidelitat, Jaume II de Catalunya-Aragó. Havent-li estat negat el perdó reial, Montcada, després de la pau de Caltabellotta, que feia innecessaris els seus serveis a l'illa de Sicília, hagué d'oferir els seus serveis militars a senyors diversos, també als reis sarraïns del Nord d'Àfrica. El perdó reial només arribaria el 1324, quan el rei s'havia casat amb la seva germana, Elisenda de Montcada. Guillem Ramon rebé el càrrec de procurador del primogènit en el Regne de València del·là Xixona, amb la responsabilitat de defensar la frontera de possibles atacs sarraïns (426-427). Les dades d'aquestes pàgines procedeixen en gran part de l'ACA, *Canc., reg.*, d'on són transcrits tres documents, entre els quals hi ha el del perdó reial (429-431).— J. P. E. [8481]

Michele GRANA, *Corona, ufficiali regi e fondazioni monastiche nella Sicilia Aragonese: il caso di Santa Maria di Altofonte*, dins «Scritti Giunta», 561-583.

Santa Maria di Altofonte fou fundat el 1305 per Frederic de Trinària, que el vinculà al monestir de Santes Creus (567; 583) i que sotmeté a l'arquebisbe de Monreale, aleshores Arnau de Reixac (577). Fou, doncs, una mostra de la política eclesiàstica del rei Frederic.— J. P. E. [8482]

Laura SCIASCIA, *I Camelli e le rose. Gli Abbate di Trapani da Federico II a Martino il Vecchio*, dins «Scritti Giunta», 1171-1230.

La família Abbate, de Trapani, per fidelitat als antics reis sueus de Sicília col·laborà amb la dinastia catalana de l'illa, no sols allí, ans també a la Península Ibèrica amb motiu de la croada contra Catalunya del 1285, on consta per Ramon Muntaner que Palmerio Abbate es trobava entre els defensors de Besalú contra els francesos (1187-1188).— J. P. E. [8483]

Philip D. RASICO, *El «Capbreu de la Vall de Ribes»: Edició crítico-filològica i estudi lingüístic*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 341-378.

Conegut des que el 1873 el publicà Julià Bernat Alart, del qual és recordada la gran obra recopiladora (342, nota 2), el dit capbreu, redactat entorn dels anys 1283-1284 i conservat a Perpinyà, Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, 1B. 92, és ací paleogràficament transcrit (343-366), i analitzat lingüísticament sota els

aspectes de la grafia (366), del vocalisme (367-368), del consonantisme (368-372), de la morfosintaxi quant a les diverses parts de l'oració (372-374) i quant al lèxic, amb llistes de les mesures (375) i dels topònims (376). La filiació dialectal és rossellonesa i el document hauria sorgit dins el marc de la croada contra Catalunya després de les Vespres Sicilianes (378).— J. P. E. [8484

Àngels MASIÀ I DE ROS, *Jaume II: Aragó, Granada i Marroc. Aportació documental la l'estudi de les relacions de la Corona d'Aragó amb Granada i Marroc en el regnat de Jaume III*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1989, 596 pp.

Aplec de documentació d'ACA, tant de *Canc., reg.*, com de les *Cartes reials diplomàtiques* [fora del cas que la referència arxivística manqui, com en el primer document de la pàgina 220], relativa a les relacions entre Jaume II i les corts sarraïnes de Granada i del Marroc, i a totes les ambaixades i informacions que la situació política requeria des del 1292 fins al 1326. Els documents són oferts 'in extenso' en una certa transcripció sobretot dels escrits en llatí i agrupats en seccions cronològicament successives. I així tenim un grup de capítols relatius a les dites relacions abans del 1305 (17-146), un grup d'altres entre aquesta data i la guerra amb Granada (147-287), els relatius a la dita guerra (289-438) i els posteriors a ella (439-573). El volum es clou amb dues taules: la de la documentació utilitzada, que distingeix entre les cartes reials diplomàtiques (577-580) i els registres de cancelleria (580-582); i l'onomàstica (583-591).— J. P. E. [8485

Giuseppe TAVANI, *Rapporti tra cultura arabo-islamica e cultura catalana*, dins «Quaderni Ibero-Americani», IX (1991), 249-267.

Visió de conjunt que abasta des del començament del segle VIII fins a darreries del segle XIV. La tesi de l'autor és que, a diferència de la situació castellana, que per necessitat geopolítica havia d'empènyer els àrabs cada vegada més vers el sud, Catalunya, asseguda en les dues vessants del Pirineu i vinculada a la gran cultura del Llenguadoc i la Provença, deixà la frontera amb l'Islam durant tres-cents cinquanta anys entre Barcelona i Tarragona, situació que afavorí els contactes econòmics i culturals i la transmissió de coneixements a Europa, fet personificat en Ripoll, Vic i Gerbert d'Aurillac (Silvestre II). Només quan neixen les croades rep una empenta decisiva la reconquesta amb la presa de Lleida, Tortosa, Mallorca i València, conquesta que de cap manera representava una supressió de les comunitats sarraïnes. En aquest darrer moment es presenta el projecte de confrontació cultural personificat en Ramon Llull i al cap d'un segle la figura d'Anselm Turmeda.— J. P. E. [8486

Philippe SÉNAC, *Notes sur le peuplement musulman dans la région de Barbitania (VIII-XI siècles)*, dins «Studia Islamica», LXXIII (1991), 45-66.

La dita comarca es trobaria entre Lleida i Osca, entorn de Barbastro. L'autor aplega les dades geogràfiques proporcionades tant per escriptors sarraïns (46-56) com per documentació cristiana contemporània de la conquesta (56-61), i per les restes arqueològiques (61-62). Algunes dades fan referència a poblacions catalanes o de la Franja de Ponent.— J. P. E. [8487

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La expedición de Al-Mansur contra Barcelona en el 985 según las fuentes árabes*, dins *Catalunya i França*, 293-301.

L'autor resumeix així el seu objectiu en aquestes pàgines: «...realizar una especie de depuración de ese relato de la expedición amirí por lo que respecta a las fuentes árabes. En primer lugar propongo la traducción de los cuatro fragmentos conocidos y utilizados hasta la década de 1960 (los de Ibn Abí-l-Fayyâd, Ibn al-Abbâr y los dos de Ibn al-Jatîb), a los que añado los tres textos editados después de esta fecha... el de al-Udrî, Ibn al-Kardabûs y el del anónimo autor del *Dikr bilâd alAndalus*. Acompaño a todos ellos de una brevísima referencia al autor y, sobre todo, al contexto de su obra en que aparece la noticia... he buscado la interdependencia de todas las noticias, llegando a la conclusión de que la fuente original de casi todas ellas es el gran historiador cordobés Ibn Hayyân (293). En realitat, trobem un enquadrament general d'allò que els historiadors han conegut de les expedicions d'al-Mansur (294-295), una presentació dels autors i de les obres esmentades (296-298) i una síntesi de llurs informacions, la principal de les quals seria que l'expedició del 985 hauria estat precedida per tres d'altres, els anys 978, 982 i 984 (298); també confirmarien el fet del llançament des del campament sarraí de caps de cristians per damunt les muralles dins la ciutat de Barcelona assetjada (300). És oferta en apèndix traducció dels set textos (300-301).- J. P. E. [8488

Carmen BARCELÓ, *L'epitafi àrab del museu de Borriana*, dins «Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura», 2 (1991), 83-86.

Única inscripció àrab (fragmentària) de les comarques castellonenques conservada en un museu, és ací descrita, reproduïda en fotografia, transcrita i traduïda en català; el difunt en ella recordat morí l'any 1014; la làpida i la seva escriptura és de procedència rural.- J. P. E. [8489

Christine MAZZOLI-GUINTARD, *Du concept de Madina à la ville d'Al-Andalus: Réflexions autour de la Description de l'Espagne d'Al-Idrisi*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez. Antiquité-Moyen Age», XXVII (1991), 127-138.

Estudi lexicogràfic, realitzat amb el mètode d'attribut statistique essentiel du mot (131), basat en les paraules complementàries de 'madina'; són presos en consideració els fragments dedicats per Al-Idrisi a Alacant, Elx, Lleida, Oriola, Tarragona i Tortosa (133).- J. P. E. [8490

Pierre GUICHARD, *Les musulmans de Valence et la Reconquête*, dins «Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Comptes rendus des Séances», (1991), 186-196.

Resum de la tesi de l'autor sobre el tema del títol, ben coneguda dels lectors d'ATCA [cf. X (1991), 561, núm. 6602, i XI (1992), 629, núm. 7559.- J. P. E. [8491

Artur COT, *Dos clergues riberencs coetanis de l'arquebisbe Agustí. Mn. J. Amigó, rector de Tivissa, i Mn. J. Esteve, prior de Móra*, dins «Antoni Agustín II», 189-197.

Ultra les notícies relatives a Jaume Amigó [sobre el qual hom pot veure el resum de l'article de Marià Carbonell entre els de la segona meitat del segle XVI en la tercera secció d'aquestes notícies bibliogràfiques], l'aportació més documentada en les pàgines que ens ocupen és la relacionada amb els clergues de famílies de moriscs conversos, d'un dels quals és transcrita part del certificat d'haver cursat estudis

teològics en el col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi de Tortosa (195-197).— J. P. E. [8492]

Salvador VERCHER LLETÍ, *Antroponímia morisca de Corbera (València): 1563-1609*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», núm. XLVI (set. 1991), 49-55.

A base del *Desarmament dels moriscos del 1563*, de la *Nòmina i manifest de tots els veïns i habitants del lloc de Corbera*, [del 1609], i del *Llibre cappel·lari de la Vila i Honor de Corbera*, del 1594, de l'ARV, *Reial*, ll. 562, *Mestre racional*, exp. 2.806, i de l'Arxiu de la Vila i Honor de Corbera, respectivament, l'autor estableix llista i la corresponent freqüència tant dels prenom masculins [tots ells cristians] (50-51), com de les denominacions femenines (51) i dels cognoms moriscos, tant d'abast general com de Corbera (52-54), i dels renoms (54).— J. P. E. [8493]

Carmel BIARNÉS I BIARNÉS, *Influència eclesiàstica en l'expulsió dels moriscos*, dins «Antoni Agustín II», 93-105.

Presentació, resum i transcripció de paràgrafs d'una súplica del 1580 a una autoritat innominada, tractada d'excel·lència, trobada a Barcelona, AHCB. Porta aquest títol: *Los Síndicos de la Universidad de las Villas de Azcón, Miravet y Benicamet y sus vecinos por razón del justo miedo que tienen de ser expellidos de sus tierras*. Les cases de moriscs o cristians nous haurien estat dues-centes, amb unes nou-centes persones (95), les de cristians vells una trentena i «todos hablan la lengua catalana como los demás pueblos de cristianos viejos en Cataluña» i no sabien àrab (96). El comú denominador dels quaranta-un punts que al·lega la súplica a defensa dels recurrents és el que els dits moriscs es porten com a bons cristians, sense diferència amb els altres pobles. El punt vint-i-vuitè informa que des de temps immemorial cada un dels tres pobles paga un mestre de minyons «para enseñar a los muchachos la doctrina cristiana y de leer y escribir», ocasió que l'autor aprofita per transcriure dos altres acords del comú [d'Ascó?] dels anys 1629 i 1631, relatius a l'ensenyament «de llegir y escriure y de contar y cantar» (101).— J. P. E. [8494]

Natividad PLANAS, *Les majorquins dans le monde musulman à l'époque moderne*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez. Époque moderne», XXVII (1991), 115-128.

Una quarantena de processos inquisitorials units a d'altres nou en contumàcia, de Madrid, AHN, *Inquisición* llibres 860-866, i *Lligalls* diversos, forneixen les notícies que aquí són aplegades entorn de la vida tant de captius com de renegats sobretot entre els anys 1633-1654 (116), a Alger (116-120), a Tunis (121), i a l'Imperi Otomà (121-123), i sobre la situació dels darrers que tornaven (123-126). Els renegats joves haurien estat enviats a una escola corànica, on aprenien de llegir i d'escriure en àrab (119).— J. P. E. [8495]

David ROMANO, *Les juifs de Catalogne aux alentours de l'an Mil*, dins *Catalunya i França*, 317-331.

Per al període dels anys 963-1018, hom disposa de pocs documents llatins, quatre o cinc a Girona i disset a Barcelona (318; són resumits en l'apèndix, que reproduceix les frases relatives a jueus i les escrites en hebreu, 328-331). L'autor aplega i analitza críticament les dades i llurs informacions sobre propietats, lloc de residència i en

un sol cas conegut dedicació (prestamista) d'aquells hebreus; i així, 'Cubellas' del 973 no és la població barcelonina tocant a l'actual província de Tarragona, ans un lloc de les Corts (ara dins la ciutat de Barcelona) anomenat així en un document del 1071 (321); hi ha llista de topònims (323) i d'antropònims (327), uns i altres catalans o catalanitzats. En canvi, no hi ha dades ni sobre la vida espiritual ni sobre la cultura d'aquells jueus catalans (328). L'article és redactat en francès, però en l'apèndix és feta referència constant al 'Archivo de la Catedral' [cal preguntar si aquesta és la denominació oficial] de Barcelona, Girona i Vic.- J. P. E. [8496]

Shlomo SIMONSOHN, *The Apostolic See and the Jews. Addenda, Corrigenda, Bibliography and Indexes* (Studies and Texts, 110), Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies 1991, 176 pp.

[Complement dels volums resumits dins ATCA, IX (1990), 538-539, n. 5679, i XI (1992), 642, n. 7609]. Cap dels disset nous documents no és relacionat amb el nostre tema (1-16). La bibliografia ocupa les pàgines 20-60, la taula de persones les pàgines 61-126, la de topònims les 127-153 i la de matèries les 154-176; tant en la bibliografia com en les taules hi ha entrades que recauen directament en la nostra temàtica.- J. P. E. [8497]

Shlomo SIMONSOHN, *The Apostolic See and the Jews* (Studies and Texts, 109), Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies 1991, X-470 pp.

[Després dels volums de documents assenyalats en el resum anterior], el present volum de síntesi també té en compte les obres de controvèrsia escrites per cristians. I així trobem esmentat Agobard de Lió, el qual hauria elaborada una base teològica per a la imposició de restriccions als jueus en la vida civil (294-295). Pau Cristià hauria propugnat no pas una destrucció del *Talmud*, ans només d'aquells fragments que són contraris al cristianisme (308); a diferència de les anteriors, la *Disputa de Barcelona* del 1263 no se centrà en el *Talmud* ans en l'acompliment de les profecies de l'Antic Testament en Jesús (309-310); la política consecutiva fou una lluita entorn de l'examen dels llibres jueus (311) i Pau Cristià hauria prosseguit les seves actuacions tant a Occitània com a França (312). El grup dominicà de Barcelona s'hauria esforçat més a donar una interpretació cristiana del *Talmud* que a expurgar-lo (313): fou el *Pugio fidei*: «The sheer quantity of the material amassed by Martini is stupendous» (314): la seva tesi es pot formular dient que el judaisme contemporani és desviació del primitiu i autèntic i que és realitzada de mala fe (314); la decisió lul·liana del Concili de Viena del 1312 es troba en la mateixa línia de tornar el judaisme a la seva puresa (315-316). Salomó ben Adret responia a Ramon Martí i proporcionava als jueus un aplec de textos amb interpretació haggàdica (317). La *Disputa de Barcelona* i el seu planteig cristològic fou continuat per la *Disputa de Tortosa*, on Benet XIII jugà (massa?) fort i el resultat fou una desfeta espiritual del judaisme, legalitzada amb la butlla *Etsi doctoris gentium* (321-322); moltes d'aquestes mesures serien assumides per Martí V (324). En les pàgines 357 i 358 és recordat l'esforç dialèctic de Nicolau Eimeric a fi de col·locar els jueus sota jurisdicció inquisitorial [però el seu text, justament el dedicat a aquest problema, publicat dins ATCA, I (1982), 79-126, no sembla ésser conegut de l'autor] i l'actuació contra Ramon de Tàrraga.- J. P. E. [8498]

Maria Cinta MANÉ, *The Jews in Barcelona 1213-1291. Regesta of Documents from the Archivo Capitular*. Preface: Yom Tob ASSIS (Sources for the History of the Jews, 1), Jerusalem, Central Archives for the History of the Jewish People 1988, 219 pp.

Regest, només conegut per referència, de cinc-cents documents, en la redacció dels quals intervingué algun jueu.— J. P. E. [8499]

Miquel PUJOL I CANELLES, *Sinagogues medievals de Castelló d'Empúries*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 55-110.

Recordada la minsa bibliografia ara existent sobre el tema, l'autor, a base de la documentació notarial ara a Girona, Arxiu Històric, *Notaris. Castelló d'Empúries*, afirma, primer, que les sinagogues foren successivament dues, la vella, venuda a darreries del segle XIII, situada a l'actual Carrer dels jueus (58), que tornaria a ésser comprada i restablerta el 1442 (85, amb croquis a la pàgina 86); i la que hi havia cap al centre de la vila, al Puig del Mercadal, ja documentada el 1284 (59: plànol), de la qual són exposats ací les gestions i els treballs per a la seva restauració i ampliació, sobretot després del 1320, en què l'aljama cresqué fortament, com a conseqüència de la immigració de jueus expulsats pel rei de França (60-66); les pàgines següents informen sobre compra-venda i disposició dels seients de la sinagoga (67-72), de l'espai destinat a les dones (75-76) i de les funcions, ultra la religiosa i didàctica, a què la sinagoga era destinada (publicació de sentències, localització de confraries, 76-79). Assistim a la repercussió de les iniciatives de Benet XIII en relació als jueus: control de la sinagoga i conversions d'un centenar de jueus (79-82); el 1420 era venuda la sinagoga del Puig del Mercadal (84) i les poques famílies jueves restants tornaven a comprar la vella. A les pàgines 89-102 són transcrits onze documents, datats entre el 1284 i el 1442, dos dels quals procedeixen de l'ADG, un d'ells és la descripció de la visita realitzada en compliment de les disposicions de Benet XIII els dies 28 i 30 de setembre del 1415.— J. P. E. [8500]

Miquel PUJOL I CANELLES, *La designació de secretaris a l'Aljama de Castelló d'Empúries. Dades documentals*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 24 (1991), 127-172.

[La base documental d'aquest estudi és la mateixa ja assenyalada en la fitxa anterior]. El primer document que esmenta els secretaris de l'aljama de Castelló és del 1284 i la primera elecció documentada, del 1323; en aquest punt, hom passà d'una elecció, sembla compartida per comunitat i autoritat comtal, a una de realitzada exclusivament per representants de la comunitat el 1345 (132; cf. 137), en la qual, però, hom tenia en compte el pes de certes famílies, com els Revalla (134: hi ha esment d'un *Liber Jaffie Ravalia et filii eius Vitalis* a Girona, Arxiu Històric, *Notaris de Castelló d'Empúries* 169, nota 15), cosa que provocà protestes (134-135); la representació de vegades copiava la distinció en tres mans dels comuns catalans. Entorn del 1370 comparegué la figura del síndic; i a començament del segle XV es manifestà des de la casa reial una certa desconfiança envers la «multiplicació de poble i variació de consells» (137). Els secretaris foren elegits per un consell de vint (137) o de dotze membres (138), però al final foren escollits per l'autoritat, per decret (139). Les pàgines 141-146 donen la llista dels secretaris coneguts entre el 1284 i el 1411, a la qual segueixen diverses variants: freqüència de presència d'un mateix nom en les llistes durant tot el període o en les tres etapes en què l'autor el divideix (148-150), o d'equips de secretaris que repeteixen plegats (150). L'apèndix

conté transcripció completa de nou documents, vuit dels quals són de Girona, Arxiu Històric, *Notaris de Castelló d'Empúries*, i un d'ACA, *Canc., reg.*; en destaca el del 1345, que conté unes *Ordinacions per a les eleccions de secretaris i oïdors de comptes de l'aljama*, en llengua catalana (162-164), en les quals és citada una cèdula hebraica contenint les penes per al cas d'incompliment.— J. P. E. [8501]

Josep PERARNAU, *L'autodifesa nella parola di tre ebrei davanti all'inquisitore*, dins *La parola all'accusato*, a cura di Jean-Claude Marie VIGUEUR e Agostino PARAVICINI-BAGLIANI (Prisma, 139), Palermo, Sallerio editore 1991, 74-84.

Del procés inquisitorial ja conegut dels nostres lectors [cf. ATCA, I (1982), 371-372, núm. 178] n'han estat ací extretes i subratllades les manifestacions dels encausats, començant per la traducció a l'italià de la narració del neòfit Pere sobre la seva conversió i bateig a Sant Pere de Riudebitlles, i seguint pel capteniment negatiu i capcions dels altres davant les preguntes que els feia l'inquisidor, fins al punt que hom es pot demanar si la norma d'actuació dels encausats no era, la d'enganyar els 'goyim / gentils'.— J. P. E. [8502]

Gabriella OLLA REPETTO, *La presenza ebraica in Sardegna attraverso una ricerca archivistica relativa ai secoli XIV-XV*, dins *Italia Judaica: Gli Ebrei in Italia dalla segregazione alla prima emancipazione*. Atti del III Convegno Internazionale. Tel Aviv, 15-20 giugno 1986 (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Saggi 11), Roma, Ministero per i beni culturali e ambientali 1989, 191-195.

Després d'una informació sobre els treballs relatius als jueus a Sardenya, en gran part basats en l'ACA, publicats entre els anys 1875 i 1984, és ací exposat un programa de recerca de documents, centrat en els fons de l'Archivio di Stato de Càller, on, en el moment de presentar el tema ja n'havien estat aplegats uns sis-cents cinquanta, a base dels quals seria possible de dibuixar uns primers resultats: els jueus de Càller procedien de Mallorca, però també d'Occitània i de Catalunya; amb el de l'Alguer, el call de Càller era el més important, aquell més d'allò que hom podia suposar; destacarien, entre d'altres, les relacions amb Girona i amb Barcelona; es dona el cas d'alguna família amb una rama conversada i l'altra no, sense que, però, trenquessin les relacions.— J. P. E. [8503]

M. E. BARJAU, T[eresa] CALDERS, *Les azharot de rabí Isbaq al-Bargeloni*, dins «Anuari de Filologia. Estudis Hebreus i Arameus», XIV (1991), 61-72.

Les primeres pàgines resumeixen tant la significació cultural de la comunitat hebrea a Catalunya immediatament després de l'any 1000 (62), com les dades biogràfiques d'aquell rau (1043-1113), autor de cent quaranta-cinc 'azharot', «composicions didàctico-litúrgiques per [a] la festa de Shavuot» (64), les setze primeres de les quals són ací traduïdes al català (65-69), i transcrites en hebreu (70-72).— J. P. E. [8504]

Aviezer RAVITZKY, *Crescas' Sermon on the Passover and Studies in His Philosophy*, Jerusalem, Publications of the Israel Academy of Sciences and Humanities 1988, X i 204 pp.

Llibre només conegut per la recensió signada per Moisès Orfali dins «Sefarad», LI (1991), 211-212.— J. P. E. [8505]

Eduard FELIU, *La gramàtica com a pretext: el Ma'ase 'Efod de Profiat Duran*, dins «Anuari de Filologia. Estudis hebreus i arameus», XVI (1991), 103-115.

L'autor recorda en la breu presentació (103-104) la figura de Duran, la seva gramàtica hebrea i les edicions impreses que hom n'ha fetes. La part principal de l'article és un resum en català de la introducció a la dita gramàtica, en la qual, ultra la descripció dels tres corrents doctrinals del judaisme contemporani de Duran (tradicionalistes, racionalistes i eclèctics) (106-108), són subratllades les idees de la necessitat de saber hebreu, perquè altrament seria impossible de copsar la gràcia divina vinculada a aquell original (109-111); i formulades les quinze regles per a l'estudi profitós de la *Bíblia* (112-115).— J. P. E. [8506]

Asunción BLASCO MARTÍNEZ, David ROMANO, *Vidal (Ben) Saül Satorre, copista hebreo (1383-1411)*, dins «Sefarad», LI (1991), 3-11.

El desembre del 1989, Sotheby's subhastà la *Bíblia de Selomó ben Adret*, copiada per al rau acabat d'esmentar a Cervera l'agost del 1383 per Vidal ben Saül Satorre, del qual són aplegades les notícies cerverines i sobretot les saragossanes, car després del 'pogrom' del 1391 hauria cercat més pau a Saragossa, on és documentat com a llibreter (7-9). També fou copiat per ell l'actual manuscrit de París, Bibliothèque Nationale, hebr. 31 l'any 1404 (4).— J. P. E. [8507]

José Ramón MAGDALENA NOM DE DÉU, *Sinagogas, madrazas y oratorios de la Aljama de Calatayud*, dins «Anuari de Filologia. Estudis hebreus i arameus», XIV (1991), 117-123.

Els llocs jueus de culte d'aquella població aragonesa són coneguts per un *Responsum* del rau valencià, nat a Barcelona, Yishaq bar Séset Perfet, resposta adreçada a Selomoh Reu'ben, parcialment traduïda al castellà (120-121) i transcrita en hebreu (123).— J. P. E. [8508]

Man[ujel] FORCANO, *Nova aportació a la poesia polèmica de Meshul-lam ben Shelomó de Piera*, dins «Anuari de Filologia. Estudis Hebreus i Arameus», XIV (1991), 73-86.

Recordada la posició tradicionalista de Meshul-lam (+ ca. 1260), contrària a les tesis racionalistes de la *Guia de perplexos* de Maimònides, és ací resumida la doctrina del poema 48 del seu 'diwan' (75-77), el qual és traduït al català (78-82) i reproduït en hebreu (84-86), com també el díctic *Contra el llibre More ha-Nebukim de rabí Mosbè ben Maimon* (77, 83 i 86). Hi propugna la doctrina tradicional de la retribució definitiva després de la mort, entesa en sentit literal i no interpretada de forma racionalista.— J. P. E. [8509]

Ana María BEJARANO ESCANILLA, *Selomoh ben Reuben Bonafed poeta y polemista*, dins «Anuari de Filologia. Estudis Hebreus i Arameus», XIV (1991), 87-101.

Possiblement nascut a Barcelona (88), el darrer dels poetes hebreus professionals de la Corona Catalano-Aragonesa (ca. 1370-1448) escriví algunes de les seves poesies a Serós i a Tàrraga (92-94) i fou testimoni de la *Disputa de Tortosa* i de la consecutiva conversió de savis jueus, amics seus, al cristianisme, amb els quals, però, seguí mantenint relacions literàries, com per exemple amb Astruc Rimoc (= Francesc de Sant Jordi), al qual adreçà una carta (97-98, 100). Ell mateix havia

estudiat la doctrina lògica dels mestres cristians (Albert el Gran, Tomàs d'Aquino, Pere Hispà, Duns Escot i Occam, 98).- J. P. E. [8510]

Ora LIMOR, *Missionary Merchants: Three medieval anti-Jewish Works from Genoa*, dins «Journal of Medieval History», 17 (1991), 35-51.

La segona d'aquestes obres és la disputa entre Inghetto Contardo i els jueus de Ciutat de Mallorca, en la qual el fet particular és que la part cristiana és personificada per un mercader, i no pas un clergue ni un religiós. El dit mercader és ben present en la documentació de l'Archivio di Stato de Gènova dels anys 1280 i següents (40). La discussió es limita a la interpretació dels textos bíblics. La tercera obra, en canvi, la *Victoria Porcbetti*, gràcies al *Pugio fidei* de Ramon Martí, també s'estén a la literatura hebrea extra-bíblica (41). En la de Contardo hi ha referència a la *Disputa de Barcelona* del 1263 (74 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 272-275]).- J. P. E. [8511]

Elies ROGENT, Estanislau DURAN, *Bibliografia de les impressions lul·lianes*. Pròleg, addicions i índex, Ramon d'ALÓS-MONER. (Edició facsímil). Volum I, 1480-1600. Volum II, 1601-1700. Volum III, 1701-1868 (Bibliografies lul·lianes, 1-3), Ciutat de Mallorca, Miquel Font editor 1989 i 1991, XVI i 406 pp. repartides en els tres volums.

Reproducció de l'edició original, de Barcelona 1927, sense cap complement. L'única variant és la divisió en tres fascicles, d'acord amb la distribució per segles, reflectida en la part afegida del títol.- J. P. E. [8512-8513]

Rudolf BRUMMER, *Bibliografia lul·liana 1870-1973*. Traducció: Jordi GAYÀ ESTELRICH (Bibliografies lul·lianes, 4), Ciutat de Mallorca, Miquel Font editor 1991, VIII i 104 pp.

Reproducció de l'opuscle publicat a Hildesheim el 1976, amb l'única variant que el pròleg (1-4) i els indicadors de seccions dins la bibliografia són traduïts en llengua catalana.- J. P. E. [8514]

Bibliografia lul·lística, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 75-102.

Notícia de quaranta publicacions, dues de les quals corresponen a edicions de textos, trenta-set a estudis, i una a un tema medieval; algunes són comentades.- J. P. E. [8515]

Bibliografia lul·lística, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 179-210.

En aquest lliurament, la llista de publicacions lul·lianes arriba a cinquanta-nou; les dotze primeres corresponen a publicacions de textos, totals o parcials; les altres a estudis temàticament diversos de l'obra lul·liana, algunes de les dites publicacions són comentades.- J. P. E. [8516]

[Jocelyn N]igel] HILLGARTH, *Ramon Lull's early Life: New Documents*, dins «Medieval Studies», 53 (1991), 337-347.

Presentació d'un conjunt documental constituït per dues peces de l'ARM, ací novament transcrits, ja conegudes des d'Anton Ramon Pasqual, en virtut d'una de les quals, al cap de poc de casat, Ramon Llull era constituït procurador dels béns de la seva muller Blanca Picany (344-345), i en virtut de l'altra, del 1276, a petició de la dita muller, els béns familiars eren col·locats sota tutoria d'un parent perquè «eius maritus est in tantum factus contemplativus quod circa administrationem bonorum suorum temporalium non intendit» (346-347; una làmina conté la fotografia de les dues); pels tres documents recentment descoberts per Ricard Soto i Company [cf. ATCA, IX (1990), 533, núm. 5659]; i per dues anotacions en el *Compte d'En A. Burguès*, ara a ACA, *Canc., Vària*, on consta el pagament de disset lliures i deu sous a dos framenors (de Miramar o de Ciutat de Mallorca?) i de trenta lliures a Ramon Llull, per ordre de Jaume II de Mallorca el 1284, som informats de fets corresponents als anys menys coneguts de la vida de Ramon Llull, i ací rau la particular importància dels dits documents.— J. P. E. [8517]

Gerd-Klaus KALTENBRUNNER, *Ramon Llull. Enzyklopedist, Dichter und Pionier christlich-islamischer Begegnung*, dins «*Stimmen der Zeit*», 206 (Januar 1988), 61-69.

Presentació global de la persona de Ramon Llull a base dels tres objectius de la *Vita coaetanea* (63-64), amb particular atenció al segon o aprenentatge de l'àrab, on l'autor assenyala frases de l'*Alcorà* favorables als cristians, que haurien frapat el nostre autor en llegir-les (64-65). La base de la seva obra enciclopèdica hauria estat «una intuïció mística» (68). Però la perspectiva de futur no seria la conversió, ans la convivència en el respecte (69).— J. P. E. [8518]

Miquel COLOM, *Segon petit suplement al Glossari General Lul·lià*, dins «*Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos*», XXXI (1991), 125-147.

Aquest segon petit suplement al *Glossari...* [cf. ATCA, V (1986), 336-338; XI (1992), 650, núm. 7639] ofereix un cert nombre de mots-rel, una bona collita de derivats i alguna de les moltes variants gràfiques que compareixen en el recentment editat *Llibre de virtuts i de pecats*, accentuats, però, els mots d'acord amb la normativa vigent de la llengua catalana (126-143). En post-scriptum, l'autor exposa la seva versió de l'origen etimològic del mot «sotayrà» (143-144), corregeix l'editor del dit llibre en el sentit que «alguns mots no documentats» que hi trobava «són merament variants gràfiques» i que «atròpies», d'«atrobar», és encara ben viu almenys fins fa poc (144-145); i analitza «morayc / morayga / moraygues» en relació a la qual paraula no aventura una afirmació definitiva, però constata que «no es pot prescindir del nucli -raig- (llatí *radic-are...*)» (147).— J. P. E. [8519]

Josep PERARNAU, *Entorn d'una afirmació d'A. Bonner relativa al ms. de Milà, Ambrosiana, O 87 Sup*, dins «*Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos*», XXXI (1991), 67-72.

Corregint una afirmació segons la qual seria de lectura difícil la lletra amb què és escrit el *Llibre de definicions lul·lianes*, l'autor publica la descripció del dit volum manuscrit, demostrant que, d'acord amb la seva condició de factici, no és escrit per una sola mà i que les dificultats de les primeres pàgines de la primera unitat no es troben en la còpia del llibre esmentat, que pertany a la unitat tercera del volum.— J. P. E. [8520]

Joan TUSQUETS [I TARRATS], *Els sons significatius orals en l'apologètica i la mística de Ramon Llull*, dins «Estudios Franciscanos», 92 (1991), 247-265.

L'autor distingeix entre la filosofia del llenguatge, que és un capítol de la semàntica, i la filosofia dels sons significatius, que és un capítol de la semiologia (248), i reconeix que la doctrina ací exposada no és tant de Llull com d'ell mateix «valent-me dels textos lul·lians que aniré citant en el curs de l'article» i en els quals es trobarien set sons significatius: l'audibilitat comuna, el ressò oral, la veu, la paraula, l'harmonia sideral, la irradiació angèlica i el logos diví, cada un dels quals és explicat en el cos de l'article (249-262); tant l'escala dels sons com la dels éssers, la discrepància de les quals és més aparent que real, «retraten la mateixa estructura de l'univers» (263). La *Filosofia dels sons significatius* afegiria un argument a la demostració de l'existència de Déu, però no dialèctic, sinó contemplatiu (264).— J. P. E. [8521]

Walter W. ARTUS, *Ramon Llull on the pre-eminence of Man in a God-centered Universe*, dins «Antonianum», LXVI (1991), 140-154.

Recordades les obres que Llull dedica a exposar la doctrina sobre l'home, començant pel *Llibre de contemplació en Déu*, i seguint pel *Llibre d'ànima racional*, i pel *Llibre d'home*, fins a l'*Ars generalis ultima*, l'autor recorda que Llull refusa d'explicar l'home tant pel materialisme com per l'espiritualisme i àdhuc pel dualisme (142-143), perquè ni l'ànima sola ni el cos sol no expliquen l'home (144), essent com és una unitat constituïda per la unió de cos i d'esperit (143-144), tal com diu la seva definició: «homo est substantia constituta ex anima rationali et corpore elementato, vegetato, sensato et imaginato» (143, nota 14). La doctrina precedent col·loca l'home dins el conjunt dels éssers i li relaciona (145), car pel cos participa dels graus d'elementat, vegetatiu, sensitiu i imaginatiu (146; cf. 148-149), i per l'esperit amb els plans superiors, de manera que, cos i esperit, l'home participa amb tots els graus de l'ésser, és microcosmos (147). D'ací que, entitativament i qualitativa, l'home sigui el centre de l'univers i camí pel qual els éssers materials s'encaminen a Déu (150-152) i, per tant, si l'ànima i l'home arriben a Déu, tot el món material hi arriba (153).— J. P. E. [8522]

Balázs DÉRI, *Ongres d'Ongria la menor*, dins «Hom. Rubió / Martorell», 229-233.

Dues vegades almenys, en els *Començaments de doctrina pueril*, i en el *Blanquerna*, Ramon Llull empra l'expressió del títol, que l'autor, recordades la memòria històrica dels hongaresos després de llur conversió al cristianisme l'any 1000 i les informacions de missioners dominicans de la primera meitat del segle XIII, segons les quals hi havia una Hongria Major, també anomenada Bakíria, vora el Volga (231-232), d'on haurien procedit els hongaresos europeus cristians, arriba a la conclusió que Llull emprà aquella denominació dins llistes de pobles pagans a fi que el lector no confongués els dits «ongres» amb el regne cristià d'Hongria; i que, per tant, «Hongria la Menor (és a dir Major, Antiga)» (233), faria referència a aquella ètnia, aleshores ja obligada a desplaçar-se pels mongols o tàrtars (232).— J. P. E. [8523]

Pauline MOFFIT WATTS, *Talking to Spiritual Others: Ramon Llull, Nicholas of Cusa, Diego Valdés*, dins *Nicholas of Cusa in Search of God and Wisdom. Essays in Honor of Morimich Wanatabe* by the American Cusanus Society (Studies in the History of Christian Thought), Leiden, E. J. Brill 1991, 203-218.

D'acord amb els tres objectius de la seva vida precisats al començament de la *Vita...*, el pensament de Llull hauria estat una filosofia de frontera i també una filosofia de combat, car no era portada per esperit de tolerància, ans pel de conquesta i de croada, tal com ho demostraria l'episodi de l'esclau moro recordat en la *Vita coaetanea*. Per això, l'acabament, tan respectuós, del *Llibre del Gentil...*, no amaga que per a Llull només hi ha una font ontològica i epistemològica de la realitat: el Déu cristià (208). Les pàgines següents s'ocupen dels altres dos autors.— J. P. E. [8524]

Armand LLINARÈS, *Les arts du Quadrivium dans la Doctrina pueril et l'Arbre de ciència, de Ramon Llull*, dins «Revista de l'Alguer. Periòdic de cultura dels Països Catalans», II (1991), 33-39.

Aquestes pàgines són continuació de les dedicades al 'trivium' [resumides dins ATCA, XI (1992), 652, núm. 7647]. Ací també són transcrits els fragments dedicats a cada una de les quatre ciències (aritmètica, geometria, música, astronomia) en cada una de les dues obres indicades en el títol. Hi ha entre elles un desplaçament de planteig, car mentre allò que Llull diu en la *Doctrina pueril* és destinat a la pedagogia i, doncs, fortament determinat per la seva valoració personal de cada ciència en un moment determinat (i així tenim en la *Doctrina pueril* una clara desvaloració de la geometria i, no cal dir, de l'astronomia confosa amb l'astrologia), els paràgrafs i les qüestions de l'*Arbre de ciència* són molt més expositius i objectius, sempre, però, mirant de reüll l'astronomia-astrologia (39).— J. P. E. [8525]

Albert SOLER I LLOPART, *Encara sobre la data del Blaquerne*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», 31 (1991), 113-123.

Quatre volums manuscrits llatins de la BN de París havien pertangut a Pèire de Llemotges; cap de les obres lul·lianes en ells copiades no és posterior al 1289 (114-115). També havia estat d'ell el volum francès 16112 de la mateixa biblioteca, raó per la qual l'autor es pregunta si «no podem suposar que també el *Blaquerne* va ser copiat al mateix temps?» (116; cf. 117-118). Un volum manuscrit de Venècia, Marciana, lat. 200, class. VI, transmès per Llull al dux Piero Gradenigo, on hi ha el text llatí del *Liber amici et amati*, no enclou cap obra posterior al 1289, raó per la qual «és probable que el manuscrit fos enviat a Venècia amb motiu d'aquest esdeveniment [l'elecció del dit Piero a dux el novembre del 1289]» (119). Assenyalats els indicis que estableixen el terme 'ad quem' (121-122), l'autor conclou: «Per tant, el *Llibre d'Evast e Blaquerne* seria una obra començada (materialment o en el planteig) pels volts de 1276 i acabada cap a 1283» (122).— J. P. E. [8526]

Roberto-J. GONZÁLEZ-CASANOVAS, *Hermenèutica de la recepció piadosa en el Blaquerne de Ramon Llull*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 5-18.

Objectiu d'aquestes pàgines: «...examinar el proceso de comunicar e interpretar la fe cristiana en *Blanquerne*» (5). La realització del tal procés comportaria tres passos: a) parlar de coses sagrades de forma convincent; b) comunicació mística; c) capacitat de causar impacte que porti al convenciment (5-6). El primer pas seria la declaració oberta de les raons del propi captament, punt en el qual «cabe destacar la centralidad del discurso sobre la Pasión de Cristo» (7), que cerca «la correspondencia humana a la llamada de Cristo» (8). El segon seria «profunda

autorreflexión y total autoentrega, en las relaciones humanas entre el creyente y el Cristo del «kerygma evangélico» (9), i conté quatre elements: afecta el cor «como un paso hacia la auténtica comunión entre dos personas» (11); hi ha consciència de la presència de l'Amat en tant que objecte i subjecte; l'amic s'adreça de forma coexistencial al Tu estimat; i expressa de manera emotiva i simbòlica la seva pròpia psicologia compassiva (11-12). El tercer segueix el camí d'impactar mitjançant expressions o comportaments que causen estranyesa o meravella i, quan obtenen l'efecte desitjat, són compartits, també col·lectivament (13-17).— J. P. E. [8528]

Raimondo LULLO, *Il libro dell'amico e dell'amato. Dialoghi mistici*. Traduzione dal catalano a cura di Adelaide BARACCO. Introduzione di Josep PERARNAU (Spiritualità nei secoli, 41), Roma, Città Nuova Editrice 1991, 110 pp.

La traducció italiana ha estat realitzada damunt l'edició crítica preparada per Salvador Galmés i Sancho i publicada dins Els Nostres Clàssics. La introducció, després d'un resum de les grans línies biogràfiques de Ramon Llull: «il messaggio d'autenticità «ad intra» della Chiesa» (10); i «ad extra», «il zelo per la conversione degli infedeli» (11), i del *Llibre d'Evast i d'Aloma i de Blanquerna* (12-17), presenta el *Llibre d'Amic i Amat*, on no manquen reminiscències de lírica provençal, on, però, l'influx de la mística sufi esbotza els esquemes lul·lians (Déu, agent suprem, «-ans»; l'home, producte creat, «-atum»), convertint l'home en agent / amic, i Déu en pacient / amat, i també es manifesta en les imatges sintètiques, en el sentit de relació interpersonal i immediata amb Déu (20-21), en la doctrina del sofriment com a penyora d'amor, tot integrat dins la visió cristiana, justament superior per la seva capacitat d'integrar tot element vàlid d'onsevolga (22-24). Els versos del llibre només eren com resums d'un tema, que havia d'ésser ulteriorment explicat, cosa que el mateix Llull féu almenys en dues ocasions (24-25).— J. P. E. [8528]

Josep Enric RUBIO ALBARRACÍN, *Anàlisi d'una estructura sil·logística al «Llibre d'amic e amat»*, dins «Misc. Fuster III», 20-30.

L'autor fa notar que els versicles 265-270 del *Llibre d'amic i amat* s'han de llegir tenint en compte les doctrines lul·lianes dels principis relatius, els conceptes de pluralitat i d'unitat, concordança i contrarietat, en grau major i menor. Llegits, en efecte, lul·lianament els versicles de l'opuscle lul·lià, perden en aparença mística o misteriosa i guanyen en rigor intel·lectual i especulatiu. L'autor s'afegeix a una observació en aquest sentit formulada per Jordi Rubió i Balaguer el 1957 i fa la hipòtesi que el vigor especulatiu de Ramon Llull detectat en el *Llibre d'amic i amat* es trobaria arreu de l'obra lul·liana.— J. P. E. [8529]

[Pedro] RAMIS I SERRA, *Llibre de les bèsties: El príncipe y la sociedad*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 149-165.

Part de tesi de llicenciatura. Distingint entre ideologia i utopia, l'objectiu del treball és el de «resaltar el papel del Príncipe y su Consejo en una sociedad en crisis y, a la vez, su responsabilidad en la realización de unos ideales fraguados desde la utopía» (149), utopia que seria el tema central del dit *Llibre de meravelles*, i en especial de la seva setena part, el *Llibre de les bèsties* (150), del qual és exposat allò que el capteniment de les bèsties permet de saber del desig lul·lià d'un rei i d'un consell reial com cal (151-154). La segona part de l'exposició comença confrontant en columnes paral·leles les denominacions medievals dels estaments d'Església, dels

de l'estat, dels dels oficis socials, dels de la pagesia, i dels dels estrats inferiors segons P. Michaud-Quentin, segons el *Llibre de meravelles* en general, i segons el *Llibre de les bèsties* en particular (156-159), estrats que són més explicats en les pàgines següents, en les quals destaquen tres figures: la de l'hermità en l'Església (159), i les del ric pagès i del mercader en la societat civil (164-165).— J. P. E. [8530]

Thomas E. BURMAN, *The influence of the Apology of Al-Kindi and Contrarietas alfolica on Ramon Lull's late religious Polemics, 1305-1313*, dins «*Mediaeval Studies*», 53 (1991), 197-228

Aquest estudi parteix de l'observació que el *Liber de fine* remet a tres llibres: *Alquindi*, *Telifi De gentili*, respectivament identificats amb l'*Apologia al-Kindi*, amb la *Contrarietas alfolica* i amb el *Llibre del gentil i dels tres savis* (198-200). Més encara, aquestes dues obres foren per a Lull la font per a l'afirmació que els sarraïns intel·ligents no tenen Mahoma per profeta, car reconeixen que fou pecador (200-201), i per a una descripció de la creència musulmana entorn de Jesús, Maria i els apòstols, descripció que després Lull repetirà fins als darrers anys (201-202). L'autor esbrina les fonts sarraïnes (*Alcorà* i comentaris al mateix) que justifiquen les afirmacions de Lull (203-205), encara que l'expressió «spiritus Dei et verbum Dei» del *De participatione christianorum et saracenorum* només pot ésser entesa en les fonts musulmanes en sentit de procedència, no pas d'ésser (204). L'autor, però, creu que de fet les seves fonts foren les dues obres de cristians àrabs abans citades (205-206) i dedica les pàgines següents a presentar allò que elles diuen entorn de la doctrina dels musulmans sobre Jesús (206-213). Per primera vegada hauria estat identificada una font de la informació lul·liana relativa a l'islamisme (213-214). En el mateix *De fine*, i en el contemporani *Liber praedicationis contra iudaeos*, Lull hauria admès per primera vegada l'ús combinat d'autoritats i de raons necessàries en l'argumentació doctrinal destinada a jueus i a musulmans (214-217). També aquesta novetat procediria de l'*Apologia d'al-Kindi* (220-226). Conseqüència de tot l'anterior: les fonts on Lull hauria aplegat els seus coneixements sobre l'islamisme eren cristianes; ell, però, a diferència d'altres autors, no es limità a copiar, ans integrà les dites dades en el seu sistema apològic personal (227-228).— J. P. E. [8531]

Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS, *La cronología de las obras pisanas de Ramon Lull. Observaciones a la propuesta de A. Bonner*, dins «*Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos*», XXXI (1991), 53-66.

Discussió de les propostes fetes per Anthony Bonner en relació a la cronologia de les obres lul·lianes datades entre el 1305 i el 1308 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 572, núm. 4665; IX (1990), 546-547, núm. 5700], a les quals l'autor fa sis observacions, de caràcter més o menys general [quant a la tercera, i a la datació de l'*Art breu*, 'mense Ianuarii anno Domini 1307 incarnationis Domini nostri Iesu Christi' (59, nota 12), em pregunto si l',incarnationis' no s'ha d'entendre com a precisió de l'anterior, 'anno Domini 1307', equivalent, per tant, a la fórmula tan coneguda d',anno Dominicae Incarnationis...']; la referència als templers el 1308, com que oficialment ni havien estat condemnats ni molt menys suprimits, no tindria res d'estrany [darrerament hom pot veure el llibre de Josep M. Sans i Travé, *El procés dels templers catalans...* cf. ATCA, XI (1992), 676, núm. 7726] (59-63); i tornem a torbar la precisió «ab incarnatione», justament en relació a Pisa en l'èxplícit de l'*Ars generalis ultima* (65). En poques paraules: «...la aparentemente fácil solución de unos problemas nos puede conducir a otros engorros de no menor improbabilidad» (66).— J. P. E. [8532]

Raymond LULLE, *L'art bref*. Traduction, introduction et notes par Armand LLINARÈS (Sagesses chrétiennes), Paris, Les Éditions du Cerf 1991, 195 pp.

Més de la meitat d'aquest llibre és d'introducció i subratlla el fet que aquell millor llibre del món en realitat no vingué tot de cop, ans tingué assaigs previs abans d'arribar a l'obra desitjada (9), car el mètode d'investigació de la veritat que és l'art lul·liana es troba en obres que s'esgraonen durant anys, del 1270 fins a l'*Art breu* del 1308. L'autor, per això, examina la gènesi a palpentes de l'art, les primeres formulacions, la simplificació, ja des del *Llibre de contemplació*, en pàgines (12-50), ja conegudes dels nostres lectors [cf. ATCA, XI (1992), 651, núm. 7643]. Són presentades després les etapes que l'autor defineix com a itinerari *D'una complicació extrema a una simplificació radical*. El primer pas és el de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*, on trobem cinc figures, dues de les quals, les A i T s'aniran reafirmant i simplificant, i es trobaran en totes les versions de l'art (52-58); en canvi, les figures S, V, i X aniran desapareixent (59); també hi exposa la doctrina dels modes universals i particulars (60-62). Amb l'*Art demonstrativa* és unificada la significació de les lletres: a) per a les figures; b) per a l'alfabet (62-64). L'*Ars inventiva veritatis* arriba als nou principis definitius, tant absoluts com de relació, i repensa les quatre figures, començant per les A i T d'acord amb el nombre nou (67-75); totes les possibilitats combinatòries de les terça i quarta figures són explicitades en la *Taula general* (77); les 'cent formes' compareixen en l'*Arbre de ciència* (78-79); la *Lògica nova* serà un intent d'elaborar una doctrina de l'ús de la intel·ligència en funció de la primera intenció (81-83). I així arribem a l'*Ars generalis ultima*, de la qual l'*Art breu* és resum, i en la qual es troben explicitats de forma definitiva els elements anteriors, sobretot la combinatòria vinculada a les figures terça i quarta (89-98), i a les seves aplicacions, sobretot a les teològiques (99-103). La segona part del llibre conté la traducció francesa anotada de l'*Art breu*. És completada amb un annex, en el qual trobem les llistes de les cent formes de l'*Arbre de ciència*, de la *Lògica nova*, i de l'*Ars generalis ultima* i de l'*Art breu* (183-186), amb una bibliografia (187-189) i amb dues pàgines de referències biogràfiques (191-192).— J. P. E. [8533

Jordi GAYÀ, 'Concepto de 'ars', y su uso, en Juan Escoto Eriúgena, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 19-39.

Estudi dedicat exclusivament al tema indicat en el títol. Només en la introducció, l'autor fa l'advertiment general que cal anar molt en compte a considerar Escot Eriúgena font de Llull, «pues entre ambos autores media no sólo la radical evolución de la cultura medieval, sinó también la disparidad de propósitos que guían sus respectivas obras» (19); i en la pàgina 29, nota 63, assenyala que la doctrina de la confluència de causes diverses (ultra el cas dels quatre elements) en una sola operació podria ésser un cas d'influx directe de l'Eriúgena en Llull, car tal doctrina no és transmesa per Honorí d'Autun, encara que la podria haver rebuda d'algun mestre de Montpeller.— J. P. E. [8534

Urszula SZULAKOWSKA, *Thirteenth Century Material Pantheism in the Pseudo-Lullian 'S'-Circle of the Powers of the Soul*, dins «Ambix. The Journal of the Society for the History of Alchemy and Chemistry», XXXV (1988), 127-154.

Objecte d'estudi en aquestes pàgines són les figures 'lul·lianes', reelaborades en direcció alquímica, transmeses pel manuscrit II, III, 27, de la Biblioteca Nazionale Centrale de Florència, ací reproduïdes (137-143: quinze figures), i més en concret la 'Figura Animae-S', i les variacions que hom pot resseguir en la seva elaboració

entre un esquema quaternari d'elements materials, i un de ternari aparellat a les Persones divines (128-129; cf. 144-149). Atès que, malgrat la negativa de Llull a l'alquímia, hom pressuposava que els llibres alquímics eren del mateix Llull, és natural que hom cerqués en l'obra autèntica bases per a les pròpies elucubracions (131). Seguint Robert D. F. Pring-Mill, l'autora constata que la dita figura S, present en l'*Ars inventiva* del 1273-1275, hauria desaparegut de l'obra posterior, paral·lelament al salt de l'esquema quaternari dels elements al ternari de les Persones Divines (135). Tal evolució gràfica seria explicable pel fet que en la seva visita a París dels anys 1287-1289, Llull, alhora, s'hauria adonat que la figura S dels quatre elements i humors «had connotations of the materialist pantheism of David of Dinant» (132) i hauria realitzat un acostament polític a la Casa de França [recordem que eren els anys de plena crisi immediatament posterior a la Croada contra Catalunya] (133). L'autor alquimista de la segona meitat del segle XV hauria fet derivar les seves figures de les dues etapes de l'obra lul·liana, restituint la bel·ligerància a una versió primitiva materialista-panteista que Llull hauria donat per superada (149-150).— J. P. E. [8535

Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, *La Causa Pia Lul·liana. Resum històric* (Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, 13), Ciutat de Mallorca 1991, 56 pp.

En el pròleg, Pere-Joan Llabrés i Martorell, fa saber la represa de la Causa Pia Lul·liana (4-5). Per la seva banda, l'autor fa avinent que aquest text de la conferència pronunciada el 20 de novembre del 1990 no pot ésser completat amb les corresponents referències a fonts «per mor d'una malaltia recent» (53 [malaltia que, dissortadament, no superaria. Vagi ací el cordial record a l'amic enyorat]). L'exposició del tema comença amb la tesi que «la història del culte de Ramon Llull no es pot deslligar de l'ortodòxia de la seva doctrina» (7), ja que aquesta és condició d'aquell; i que «l'objectiu desitjat pels mallorquins és la canonització i, doncs, el culte» (8), el qual abans del concili de Trento s'hauria desplegat amb normalitat, en part per la fama de martiri (8-12; cf. 39). A partir del dit concili, a conseqüència en part dels atacs anteriors de Nicolau Eimeric, calgué emprendre l'apologia de l'ortodòxia de Ramon Llull, i així el 1610 nasqué de les institucions forals de Mallorca la futura Causa Pia Lul·liana (14), l'activitat de la qual s'adreçà al reconeixement de les despulles i al procés de beatificació; paral·lelament el 1617 es creava el Col·legi de la Sapiència; però es presentà altra vegada el problema de l'ortodòxia, i així calgué assegurar des del 1688 un representant a Roma, que atengués a ambdós objectius de culte i d'ortodòxia (18). Després del Decret de Nova Planta, l'impuls vingué del Col·legi de la Sapiència, i es traduí en ajut a l'edició de Magúncia de les *Opera Omnia* [cf. ATCA, X (1991), 583, núm. 6679] (22) i a la de les *Vindiciae Lullianae* d'Anton Ramon Pasqual (27; cf. 33 i 44), en diverses edicions de *Goigs* (27), en noves gestions a Roma a favor de la confirmació del culte (24-27) i en la polèmica contra els marrells (27-28 [cf. ATCA, X (1991), 583-584, núm. 6680; XI (1992), 669, núm. 7700]). El 1778, una decisió de Carles III posava fi als tràmits de la Beatificació en cort Romana (31), i la Causa sofria sota el pontificat de Juan Díaz de la Guerra [cf. ATCA, IX (1990), 560-561, núms. 5740-5741]. Durant anys, la Causa Pia féu la viu-viu limitada a la promoció del culte a l'Illa fins que el 1845 la Causa resuscità amb el nom de Junta de la Causa Pia del Beato Raimundo Lulio: promogué el culte a l'illa, reprengué les gestions a Roma, obtenint l'aprovació de l'ofici diví per als franciscans i per al bisbat de Mallorca (38-41), però l'extensió del dit ofici a Barcelona es frustrà per l'oposició del Capítol de la Seu de Barcelona els anys 1902-1903 (46-49). La Causa Pia Lul·liana fou reestablerta canònicament el 1934, però les dues successives guerres dificultaren radicalment la seva activitat.— J. P. E. [8536

Eugeniusz GÓRSKI, *Apunte sobre el conocimiento de Ramón Llull en Polonia*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 41-51.

Aquestes pàgines repassen la presència del lul·lisme a Polònia, sovint derivació de la presència en altres terres, sobretot a Itàlia i a Alemanya, des de començament del segle XV per obra d'Augustinus Dirsaw [cf. ATCA, II (1983), 148-149]; segueix notícia de manuscrits mèdics a Cracòvia i a Lwów, de qualque exemplar d'edició incunable i sobretot de l'influx a través de Giordano Bruno (42-43); compareix l'alquímia en els segles XVI i XVII (43-44), i arriben les figures de Joan Amos Komensky (Comenius) (44-45) i sobretot la de Jan Bialobocki, que amb traduccions i amb *La Gran Art de Ramon Llull* és l'iniciador de l'extensió de la doctrina lul·liana a la Rússia del segle XVIII (45-48). Els dos darrers segles ha ressonat a Polònia alguna llegenda lul·liana, s'han traduït alguns fragments literaris, hi fou editat el *Liber reprobationis aliquorum errorum Averrois* el 1973 per Bozena Wojciechowska [edició desconeguda de Rudolf Brummer] i una tesi doctoral sobre l'*Ars generalis ultima* (49-51).— J. P. E. [8537]

Àlvar MADUELL, *Polèmica sobre l'optimisme leibnizià de Llull a principis de segle*, dins «Estudios Franciscanos», 92 (1991), 493-533.

Exposició del moviment dialèctic desencadenat a Barcelona pel fet que Ambròs de Saldes, en traduir al llatí el llibre de Jean-Baptiste du Petit-Bornard (*Prohodium de Primatu Domini Nostri Jesu Christi*), d'una banda no esmentà Llull entre els partidaris de l'optimisme, però de l'altra digué que no ho feia, «quia Optimismo nimis favet» (496), cosa que provocà una rèplica de Salvador Bové, segons el qual l'optimisme lul·lià no seria de cap manera disconforme amb el dogma catòlic (500); Ambròs de Saldes contestà tant a Salvador Bové (502-505), com al bisbe Joan Maura (509-513), el qual entremig havia publicat *El optimismo de Raymundo Lulio* (505-508); la pugna s'enverinà amb motiu de la publicació de *El sistema científico luliano* del mateix Bové, car d'una banda es prevalia d'una lletra pròleg de Francesc de Barbens i de l'altra, en saber que *El sistema...* seguia atacant d'altres caputxins, Barbens es decidí a fer pública la seva protesta per no haver estat informat de tot el contingut del dit llibre, però Bové féu publicar les pàgines de Barbens a «El Diario de Barcelona», arribant a falsificar-li la signatura (520). Aquests episodis haurien reforçat el tomisme de Miquel d'Esplugues (520-526), i la seva acceptació de la posició poc prolul·liana de Josep Torras i Bages (526-529). En la seva edició castellana del *Liber de conceptu virginali* del 1907, Rupert M. de Manresa s'associava al bisbe Maura en el tema de l'optimisme lul·lià (529-532).— J. P. E. [8538]

Robert D. F. PRING-MILL, *Estudis sobre Ramon Llull (1956-1978)*. A cura de Lola BADIA i Albert SOLER (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 22), Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 360 pp.

Aplec de dotze estudis de l'autor publicats en els anys indicats en el títol i resumits en la introducció de Lola Badia sota el títol de *El Ramon Llull de Robert Pring-Mill* (7-21), a la qual segueix una *Nota editorial* i tres pàgines de bibliografia (27-30). Els dotze treballs, corregits i revisats per l'autor, i alguns d'ells traduïts d'altres llengües, són agrupats en tres seccions. La primera és dedicada a una sola obra, *El microcosmos lul·lià*, del 1961 (31-112). Constitueixen la segona: *El nombre primitiu de les dignitats en l'Art general*, del 1957-1958 (115-160); *La visió trinitària del món en Ramon Llull*, del 1955-1956 (161-189); *Ramon Llull i el De divisione natura [sic]. Una nota sobre la segona monografia lul·liana de Frances Yates*, del

1963 (191-202); *L'estructura del Liber de natura del beat Ramon Llull*, del 1964-1966 (203-210); *Ramon Llull i les tres potències de l'ànima*, del 1960-1968 (211-240); *L'estructura analògica de l'Art lul·liana*, del 1972 (241-252); i *Les relacions entre l'«Ars inveniendi veritatem» i els quatre Libri principiorum*, del 1973 (253-275). La tercera secció conté *Entorn de la unitat del Llibre d'amic i amat*, del 1962-1967 (279-306); *Els recontaments de l'Arbre exemplifical de Ramon Llull: la transmutació de la ciència en literatura*, del 1976 (307-317); *La Doctrina pueril: conreu i transmissió d'una cultura*, del 1978 (319-331); i *Pregó de Setmana Santa*, del 1970 (333-345). Clouen el volum una *Bibliografia selecta de R. D. F. Pring-Mill* (347-349) i dues taules: la d'obres lul·lianes citades (351-353) i la d'antropònims (354-356).— J. P. E. [8539]

Albert SOLER I LLOPART, *Ramon Llull al segle XXI*, dins «Revista de Catalunya», núm. 57 (novembre 1991), 139-143.

Antoni BONNER, *Projecte d'edició de Ramon Llull*, dins «Serra d'Or», núm. 384 (desembre de 1991), 79-81.

Repàs dels esforços editors d'obres catalanes de Ramon Llull personificats fins al 1951 primer per Mateu Obrador i després per Salvador Galmés i Sanxo, i recentment represos en nou intent [sobre el qual, cf. ATCA, XI (1992), 465-467], que ha coincidit amb la publicació del volum XVIII de les obres llatines [llibre avaluat més amunt, en la secció de Recensions d'aquestes pàgines]. El nou intent asseguraria continuïtat i periodicitat de les edicions (142).

El segon article incideix en la presentació del nou projecte d'edició d'obres catalanes, bo i recordant les publicacions recents d'obres de Ramon Llull, entre les quals n'esmenta algunes de les publicades en aquestes pàgines [a les quals s'han d'afegir el *Liber qui continet confessionem* i el *Liber de virtute veniali atque vitali, de veniali peccato et mortali*, publicats en el volum IV, ultra nombre de textos d'escola lul·liana en els volums III i IV].— J. P. E. [8540-8541]

Josep PERARNAU, *Francescanesimo ed eremitismo nell'area catalana*, dins *Eremitismo nel Francescanesimo medievale*. Assisi, 12-13-14 ottobre 1989, Assisi, Centro di Studi Francescani 1991, 165-185.

Dos temes es parteixen aquestes pàgines. El primer consisteix a presentar i transcriure els documents del segle XIV amb els quals els bisbes de Barcelona (ADB, *Notularum communitum*) i de Girona (ADG, *Sèrie T*), atorgaven certes concessions a terciaris franciscans, dels quals feien constar que eren ermitans; destaca entre aquests documents el relatiu a la llicència de recaptar almoines per a la construcció del far del Cap de Salou tant als bisbats de Tarragona com de Girona, del 1381 (173-174). El segon tema és la reflexió dedicada per Ramon Llull a l'eremitisme, en obres que van del *Llibre de contemplació* fins al *Llibre de consolació d'ermità* (178-182), en les quals es troben tres formes de presentació de la dita figura: la real, la que en el *Llibre de contemplació* és personificació de Déu, i la que s'inscriu en la utopia d'una Església més autèntica, en el *Llibre d'Evast i d'Aloma i de Blanquerna*: només un ermità és capaç d'exposar els dogmes més profunds del cristianisme (182-184).— J. P. E. [8542]

Josep PERARNAU, *Profetismo gioachimita catalano da Arnau de Vilanova a Vicent Ferrer*, dins *Il profetismo gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento*. Atti del

III Congresso Internazionale di Studi Gioachimiti. S. Giovanni in Fiore, 17-21 settembre 1989, a cura di Gian Luca POTESTÀ (Centro Internazionale di Studi Gioachimiti. Opere di Gioacchino da Fiore. Strumenti 3), Genova, Marietti 1991, 401-414.

La primera part d'aquestes pàgines és informativa de les publicacions fetes els darrers anys sobre temes d'espiritualisme català entre aquells dos autors; és dividida en quatre apartats: Arnau de Vilanova; període entre el 1316 i la Pesta Negra amb alguns processos inquisitorials; període presidit per la persecució sistemàtica de Nicolau Eimeric; i anys del Cisma d'Occident amb la figura final de sant Vicent Ferrer. La segona part planteja el tema del joaquimisme dels dits autors i respon que si joaquimisme és visió trinitària de la història universal, tal joaquimisme és relativament reduït, i encara podria haver-n'hi un de derivat no pas directament ans a través de Pèire Joan (Oliu); Arnau de Vilanova i Vicent Ferrer haurien pogut rebre qualche influx joaquimita, però llurs expectatives escatològiques tenien altres bases.— J. P. E. [8543]

Francesco SANTI, *La ripresa degli studi su Arnaldo da Villanova. Prospettive storiografiche e pubblicazioni recenti*, dins «Anuari de la Societat Catalana de Filosofia», III (1989 [1991]), 7-18.

L'autor assenyala que l'«Arxiu de Textos Catalans Antics» seria una mostra de la «rinnovata e complessiva vivacità della cultura storiografica catalana» (8) i afegeix que l'actual empena dels estudis arnaldians s'ha beneficiat de dues altres conjuntures: la de l'atenció posada a pensadors diversos dels grans representants de l'Escolàstica, i la dels estudis sobre temes d'història de l'espiritualitat vistos en el marc de les altres manifestacions històriques (8-9). Per això, l'interès entorn d'Arnau se centra en la seva filosofia natural i en la seva teologia de la història, en les seves relacions amb el món àrab i en les exigències científiques de la cúria romana (10). D'ací, la importància de l'edició dels tractats mèdics arnaldians i la constatació de la seva presència en estudiar d'altres autors contemporanis o temes com la relació entre ciència i espiritualitat en el pas del segle XIII al XIV o les concepcions apocalíptiques d'aquell moment (10-13). La segona part de l'article assenyala alguns punts, en els quals l'autor, que encara considera autèntica l'*Expositio super Apocalypsi* (14-16), creu que caldria insistir: estudi de les relacions entre Arnau i Aristòtil, entre Arnau i l'Orde franciscà, espirituals inclosos (i en particular amb Pèire Joan [Oliu]), entre Arnau i certs mil·lenarismes, posició d'Arnau en relació a la croada i als ordes militars, relacions d'Arnau amb personatges del seu temps, l'herència doctrinal arnaldiana i manuscrits amb obra arnaldiana (14-18).— J. P. E. [8544]

Michael R. McVAUGH, *The Nature and Limits of Medical Certitude at Early Fourteenth-Century Montpellier*, dins «Osiris», VI (1990), 62-84.

Les primeres pàgines resumeixen allò que hom sap de la recepció del Nou Galè per part de la Facultat de Medicina de Montpellier a darreries del segle XIII [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 559-560, núm. 4619], de la qual recepció Arnau de Vilanova hauria estat l'agent principal (66). El tema de la naturalesa i dels límits de la certesa mèdica (o de si la medicina és o no empirisme pur, o una ,ars' o una ,scientia' en sentit aristotèlic) és el més general en els tractats escolars d'Arnau de Vilanova i en concret del primitiu *De intentione medicorum* i *De consideratione operis medicinae* (68). La primera part del *De intentione...* defensa l'harmonia de veritat mèdica i veritat filosòfica i es contraposa a la tesi d'Averrois, pledejant a favor de la ciència,

en el comentari als *Cantica* d'Avicenna, obra que Ermengol Blasi acabava de traduir (69-71). En el *De intentione...*, Arnau no contraposa directament ciència i art, però comença suposant que la medicina és art, car, essent 'scientia' en la seva base teòrica, no ho és en l'aplicació pràctica ('ars'), que s'ocupa de la situació concreta d'individus (per a Averrois, seria 'scientia' tant en la base teòrica com en l'aplicació pràctica) (72). D'altra banda, Arnau no sembla fer justícia a Galè quan l'acusa de refusar que la medicina sigui coneixement científic (73-74). La segona part s'ocupa d'un dels temes que il·lustren la doctrina anterior, el de quin és el membre principal de l'home, que Aristòtil, a la recerca de principis darrers, havia indicat ésser el cor, i que Galè, interessat a trobar el principi de cada una de les capacitats operatives de l'home ('virtutes') havia dit ésser quatre: cervell, cor, fetge i testicles. D'ací la importància de l'anatomia. I així, Arnau, metge interessat en l'aplicació de doctrines generals a situacions concretes, s'està de dir que la medicina és una ciència (75-80). Aquesta sembla haver estat la posició doctrinal generalitzada a Montpeller, diferent de la de les universitats italianes, averroistes en aquest punt (80-82). La d'Arnau i de Montpeller hauria estat «an instrumentalist interpretation of medical theory» (82), per a Arnau, en particular, una doctrina bàsica, car hi hauria fet constant referència en les obres mèdiques posteriors.— J. P. E. [8545]

Pere SANTONJA, *Arnau de Vilanova i la seua relació amb els beguins i espirituals: els orígens d'aquestes congregacions i llurs ideals religiosos*, dins «Estudios Franciscanos», 92 (1991), 25-53.

D'acord amb la darrera part del títol, aquestes pàgines s'ocupen del fenomen del beguinatge en general i dins la dita exposició hi ha referències a allò que hom sabia fa uns quants anys sobre els beguins en terres catalanes (34-39). La relació d'Arnau de Vilanova amb els seguidors de la dita tendència es concretaria en la comuna tirada a atendre els pobres (44), i en la formulació de conjunts doctrinals per a llur orientació en particular l'anomenada *Lliçó de Narbona*, de la qual són reproduïts fragments (46-47); al final, l'autor recorda la forta implantació de les tendències 'espirituals' en la corona catalano-aragonesa, en la qual «la ideologia de Ramon Llull es va convertir en la ideologia oficial de la monarquia» (51).— J. P. E. [8546]

Clifford R. BACKMAN, *The Papacy, the Sicilian Church and King Frederick III (1302-1321)*, dins «Viator. Medieval and Renaissance Studies», 22 (1991), 229-249.

Exposició de la política seguida tant per la Santa Seu com per Frederic III de Trinària durant els anys indicats en el títol, després que els problemes s'havien amuntegat i entuixegat del 1282 ençà. Com que Frederic devia la corona al suport tant dels sicilians com dels catalans (236), és natural que hom trobi connacionals nostres àdhuc en els càrrecs eclesiàstics més elevats (bisbes catalans a Mazzara, Monreale i sobretot Siracusa, 249). Però entre els conflictes nous d'aquells anys compareix el pas de la Companyia Catalana a l'Imperi Bizantí i la creació dels ducats d'Atenes i de Neopàtria sota sobirania de Frederic, contra la política de la Santa Seu, de França i dels Anjou a l'Orient, [encaminada a crear-hi un Imperi llatí amb la corresponent Església] (242-244), com també, a través de la influència d'Arnau de Vilanova (244-245), la protecció als 'espirituals' perseguits, molts dels quals, malgrat tot, haurien restat a Sicília (245-246). Moltes de les dades d'aquestes pàgines procedeixen d'ACA, *Canc.*, *reg.* i *Cartes Reials Diplomàtiques* de Jaume II.— J. P. E. [8547]

Francesc FORTUNY I BONET, *La filosofia d'Arnau de Vilanova*, dins «Anuari de la Societat Catalana de Filosofia», III (1989 [1991]), 19-54.

Aquest estudi ha estat resumit dins ATCA, XI (1991), 40-43.— J. P. E. [8548

Pere SANTONJA, *Arnau de Vilanova i el pensament islàmic*, dins «Misc. Fuster III», 31-51.

Pedro SANTONJA, *Arnau de Vilanova (Arnaud de Villeneuve) et la pensée islamique*, dins «Annales du Midi», 103 (1991), 421-439.

Pàgines ja conegudes dels lectors d'ATCA, XI (1992), 671-672, núm. 7710.— J. P. E. [8549-8550

Robert E. LERNER, *The Prophetic Manuscripts of the «Renaissance Magus» Pierleone of Spoleto*, dins *Il Profetismo Gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento*. Atti del III Congresso Internazionale di Studi Gioachimiti. S. Giovanni in Fiore, 19-21 settembre 1989, a cura di Gian Luca POTESTÀ. (Opere di Gioacchino da Fiore. Strumenti, 3), Genova, Marietti 1991, 97-116.

L'article comença recordant els estudis recents dedicats als llibres de Pierleone da Spoleto, dels quals formava part el manuscrit del Col·legi Carmelità de Sant Albert de Roma, en el qual hi ha copiades obres d'Arnau de Vilanova [cf. ATCA, X (1991), 676, núm. 7008]. L'autor es pregunta on trobà Pierleone els textos que féu copiar en el dit volum a Roma entorn del 1480 (100). La primera resposta és que no necessàriament els trobà a Roma, ans els pogué trobar fora. I en concret, les obres d'Arnau [o sobre Arnau] serien totes dels anys 1300-c. 1305, més en concret, el *Tractatus in quo respondetur obiectionibus que fiebant tractatui Arnaldi de adventu Antichristi* hauria estat escrit «soon after 1303» (100) i *L'expositio in XXIV caput Matthaei* entre juliol del 1304 i el juny del 1305 (un altre dels fragments del volum, d'Ubertino da Casali també hauria estat escrit entre el març i el setembre del 1305). Arnau i Ubertino coincidiren a Perusa el 1304 (101), d'on l'autor en dedueix aquesta conclusió: «An exemplar [de Joaquim de Fiore] used for the Carmelite manuscript was copied in March of 1305. At the time Perugia was the capital of Christendom, and two of the authors of texts in the manuscript, Arnold of Vilanova and Ubertino da Casale, had recently been in the city. In addition, Spiritual Franciscan partisans were present in Perugia who would have wished to copy the works of Arnold, Ubertino, and related ones. Finally, the vicinity of Spoleto was likely terrain for preserving such material, and Pierleone of Spoleto was often in that vicinity. Therefore it seems likely that the Carmelite manuscript owes its origins to parties in Perugia who assembled eschatological texts during the conclave of 1304-1305» (103-104). Al final, l'autor es pregunta per l'interès de Pierleone de Spoleto entorn de la temàtica escatològica, i proporciona una llista dels textos teològico-profètics que el dit metge posseïa (113-116). [Però, el fet que el punt de referència dels espirituals a Perusa el 1304-1305 fos la casa del cardenal Napoleone Orsini (102 i 110, nota 34) potser permetria de fer una altra hipòtesi, més pròxima i fàcil per a explicar un volum copiat a Roma: els originals copiats eren a Roma mateix, al palau dels Orsini, tan pròxim al Campo dei Fiori de Roma, on Pierleone s'estava, 100].— J. P. E. [8551

Elizabeth A. R. BROWN, Robert E. LERNER, *On the Origins and Import of the Columbinus Prophecy*, dins «Traditio», XLV (1989-1990), 219-256.

La dita profecia és citada explícitament i correctament («...item Colominus similiter») en la *Responsio obiectionibus que fiebant contra tractatum Arnaldi de adventu Antichristi* [que els autors segueixen atribuint al mateix Arnau de Vilanova]; més encara, creuen que la referència a la «revelació de sent Eusebi», de la *Confessió de Barcelona*, s'ha d'entendre de la profecia de Colombí (222-223; cf. 231, nota 37). [Però és ben estrany que, havent citat correctament un text «soon after 1303» tal com diu l'estudi acabat de resumir, el juliol del 1305 el mateix autor l'esmenti de forma equivocada. ¿O, segurament, no era una única persona l'autor dels dos tractats?].— J. P. E. [8552]

José Luis MARTÍN, *La actividad de las Cortes Catalanas en el siglo XIV*, dins *Corts*, 146-151.

L'autor afirma limitar-se «a estudiar los aspectos que considero más importantes tomando como hilo conductor el 'pactismo'» (146); ho fa a base de la col·lecció d'actes publicades per la Reial Acadèmia de la Història. En les corts del 1283, el pacte no es limità als aspectes legislatius, ans s'estengué a d'altres camps de la vida catalana, confirmant, per exemple, les prerrogatives feudals dels senyors (147). Encara que el rei podia legislar en contra d'allò que havien establert les corts, hi hagué pressió dels braços a favor de la celebració d'aquestes cada any o almenys cada tres després del 1301, termini que els reis tampoc no compliren, però les decisions del 1283 seguien essent reafirmades en cada cort (147). L'elecció de la junta per al control dels oficials reials arribà a passar totalment a mans de les ciutats (148). Fins a mitjan segle XIV, el pacte fou consentit per ambdues parts, després hauria estat forçat per les corts com a condició per a la concessió de subsidis fets necessaris per les successives guerres amb Gènova i amb Castella (148-150), fins al punt que el rei hagué de presentar fiança de les quantitats que rebia. I així l'autor conclou: «No cabe una forma más clara de expresar la sumisión del rey a las Cortes» (151).— J. P. E. [8553]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya*, dins *Corts*, 152-159.

Resum de notícies, sense referència a fonts, relatives als precedents de la Generalitat de Catalunya, al seu naixement, al nombre, elecció i funcions dels diputats, als consellers i als oïdors de comptes, al regent de comptes o de la Generalitat, a la crisi contemporània a la cort de 1377-1378, a les finances de la Diputació del General i al poder polític de la Generalitat naixent. Les darreres pàgines ofereixen la llista dels diputats del segle XIV (157-159), extreta de la publicada el 1984 [cf. ATCA, V (1986), 484-485, núm. 2891].— J. P. E. [8554]

Vicent Josep ESCARTÍ, *Un fragment de Bíblia catalana a l'Arxiu del Regne de València*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 261-273.

Un full de pergamí (266), procedent de les cobertes d'un quadern de comptes del Gremi de Fusters de València per als anys 1556-1557, ara dipositat a l'ARV de la mateixa ciutat, havia format part d'una *Bíblia* en llengua catalana, de la qual conté el text corresponent al *Llibre IV dels Reis*, cap. 23, vers 27, a cap. 24, vers 25, ací transcrit (267-273), traducció del text de la *Vulgata* (263), diversa de la que presenta l'exemplar de Londres, British Library, Egerton 1526, també transcrita en columna paral·lela al text de València.— J. P. E. [8555]

Vicent MARTÍNEZ, *La dona que prega. Dona i religiositat en la narrativa catalana del segle XIV*, dins «Misc. Fuster III», 85-105.

L'autor comença remarcant que el segle XIV sembla indicar un tombant en la forma d'expressió i en el contingut dels textos. Una estètica nova es manifesta en l'ús de metres nous i en la caracterització dels personatges. La liquidació del món trobadoresc i de l'amor cortès fa néixer una altra tipologia femenina, que passa a convertir la dona en objecte de religió, mitjancera entre el diví i l'humà. Al llindar del segle XIV, la dona sembla empitjorar: desapareix la dama sagrada i compareix la dona matrimoniera convencional, farcida de debilitats, que pot ésser objecte d'invectives, especialment punyents per a les monges i beates. A partir de la segona meitat del mateix segle XIV compareix la dona que prega, la dona amb una religiositat real, ni massa meravellosa ni vil en excés. [A la pàgina 98 i a la nota 46, la transcripció d'uns textos en llatí no sembla satisfactòria].—J. P. E. [8556]

La reyna de Mallorques, traducció de Kathleen McNERNEY, dins «Catalan Review», V/2 (December 1991), 163-167.

Presentació, transcripció i traducció anglesa de la poesia atribuïda a Constança d'Aragó, reina de Mallorca (1313-1346), conservada en el *Cançoner Vega Aguiló* de la Biblioteca de Catalunya, el primer vers de la qual és *Ez yeu am tal qu'es bo e belb.*—J. P. E. [8557]

Stefano Maria CINGOLANI, «Nos en leyr tales libros trobemos plazer e recreation». *L'estudi sobre la difusió de la literatura d'entreteniment a Catalunya dels segles XIV i XV*, dins «Llengua & Literatura», 4 (1990-1991), 39-127.

Limitades a la literatura d'entreteniment en llengua vulgar, aquestes pàgines deixen fora «tota la literatura llatina i la vulgar religiosa, didàctica, tècnica o històrica» (39-40), des de Jaume II al començament del regnat d'Alfons dit el Magnànim, l'existència de la qual és coneguda a través d'inventaris, testaments i cartes (40), ja publicats en la bibliografia aplegada en les pàgines finals (117-127). Així l'autor ha recollides dues-centes seixanta-cinc referències, que agrupa sota el nom dels respectius autors o textos, en cada una de les quals és indicada la persona que posseïa l'obra corresponent; ultra les referències, també ha aplegat notícies sobre exemplars manuscrits de les respectives obres en països de llengua catalana. I així en trobem deu de relatives a Cerverí de Girona, 1-10 (46-48), cinc a Guillaume de Machaut, 11-15 (49-51), set a d'altres cançoners francesos, 16-22 (51-53), deu a cançoners catalans i provençals, 23-31 (53-54), set a cançoners no identificables, 32-38 (55-56), cinc a Jaume Marc, *Diccionari de rims*, 39-43 (56), vint-i-nou a Matfré Ermengaud, *Breviari d'amor* (57-61), tretze a la *Gaya sciència*, 73-84 bis (62-65); [el Jaume Collís, jurista dels núms. 80-82, potser és el conegudíssim Jaume Callís], sis a *Cançons de gesta* 85-90 (66-67), dues a *Llegendes carolíngies*, 91-92 (68-69), dotze a *Godefroi de Bouillon*, 93-104 (69-74), cinc a les *Profecies de Merlí*, 105-109 (75-76), divuit al *Lançalot*, 110-127 (76-80), tretze a la *Queste du Saint Graal*, 128-140 (81-83), tres a la *Mort Artu*, 141-143 (84-85), vint-i-dues al *Roman de Tristany en pràsa*, 144-164 (85-90), vuit a *Guiron le Courtois*, 165-172 (90-92), vuit al *Paris e Viana*, 173-180 (92-93), una al *Libro del cavallero Zifar*, 181 (93), set a Marco Polo, *Milione*, 182-188 (93-95), tres a Jean de Mandeville, *Voyage d'Outremèr*, 189-191 (95-96), nou al *Roman d'Alexandre* (96-98), quaranta a les *Històries troianes*, 200-239 (99-104), cinc a Enric de Villena, *Treballs d'Hèrcules*, 240-244 (105-106), una al Arcipreste de Hita, *Libro del buen amor*, 245 (106), una a *Partenopeu de Blois*, 246

(107), cinc a Guillaume de Lorris i Jean de Meun, *Roman de la rose*, 247-251 (107-109), una al *Roman de Renart*, 252 (110), una a Ramon Vidal de Besalú, 253 (110), una a Guillem de Torroella, *Faula*, 254 (111), tres a Bernat Serradell, *Testament*, 255-257 (111), una a Anselm Turmeda, *Cobles de la presa de Mallorca*, 258 (112), i cinc a d'altres, 259-263 (112-113), més dos en llengua estrangera, 264-265 (113). Cal tenir en compte que no totes les notícies fan necessàriament referència a exemplars diversos de la mateixa obra; així, per exemple, de les cinc referències al *Roman de la rose*, quatre es podrien referir al mateix exemplar, que hauria passat de la reina Violant a Pere de Queralt, d'aquest a Felip de Malla i d'aquest al futur Joan II i al seu fill Carles de Viana (109).— J. P. E. [8558]

Giorgio PINI, *Una lettura scotista della Metafisica di Aristotele. L'Expositio in libros Metaphysicorum di Antonio Andrea*, dins «Documenti e Studi sulla Tradizione Filosofica Medievale», II (1991), 529-586.

Aquestes pàgines són repartides en dues parts ben clares, la primera expositiva (529-561), la segona destinada a dos apèndixs amb les respectives llistes (562-586). L'autor segueix la línia iniciada per Camille Berubé d'esbrinar els punts (com el del coneixement del singular) en què Andreu pensa pel seu compte, i ho fa centrant-se en la seva exposició de la metafísica d'Aristòtil, *Expositio in libros Metaphysicorum* (obra diversa de les *Quaestiones super libros Metaphysicorum*, encara que potser inicialment eren parts d'una obra unitària). Andreu hauria revisat el comentari de Tomàs d'Aquino a la *Metafisica* d'Aristòtil, des del punt de mira de l'obra madura d'Escot, l'*Ordinatio*, i proporcionant aquell 'credo mínim' escotista que el mestre no pogué escriure (533). Atribuïda a Escot durant el segle XVII, la paternitat d'Andreu sobre l'*Expositio in libros Metaphysicorum* és justificada per les referències internes entre l'*Expositio* i les *Quaestiones*, i pel recurs constant al *Commentum in libros Metaphysicorum Aristotelis* de Tomàs d'Aquino, del qual és reelaboració (534-539); aquesta ha consistit tant en intervencions de caràcter purament formal (541-542) com en d'altres d'abast doctrinal més profund (541). Aquestes darreres es concreten en la doctrina de la univocitat, treta de l'*Ordinatio* d'Escot, que substitueix la tomista de l'analogia (544-545); en la doctrina sobre les formes, que serien substàncies primeres, no en tant que existeixen realment, ans en tant que són considerades tals, amb les corresponents conseqüències en el principi d'individuació que seria l'*haecceitas*' i no la matèria '*signata quantitate*' (544-547); i en punts concrets d'actualitat en l'escola escotista contemporània: unitat de l'ésser, multiplicitat de les formes, etc. (548-549). Així, Andreu hauria elaborada una exposició de la metafísica fidel als principis trets d'Escot (550-551), essent la doctrina escotista de la univocitat entorn del llibre IV, cap. I de la *Metafisica* l'exemple més clar del mètode de treball d'Antoni Andreu: Tomàs d'Aquino li forní la base material i Escot en l'*Ordinatio* els principis teològics; Antoni Andreu els aplicaria a un problema filosòfic i així anà construint una metafísica pròpiament dita (551-561). L'apèndix primer elenca totes les referències tant entre l'*Expositio* i les *Quaestiones*, com al comentari de sant Tomàs (562-567); el segon, les llistes de punts, en els quals tractant de temes diversos, Andreu introdueix modificacions en l'exposició aquiniana de la doctrina d'Aristòtil (568-586).— J. P. E. [8559]

Stanislav SOUSEDK, *Der Scotismus in den Böhmischen Ländern*, dins «Collectanea Franciscana», 60 (1990), 477-503.

Una de les manifestacions de la vigència de l'escotisme és la presència de còpies manuscrites medievals de les seves obres o de les dels seus deixebles en les biblioteques; i així en la de la catedral de Praga es conserva un exemplar de les *Formalitates* atribuïdes a Pere Tomàs (482); la mateixa biblioteca posseeix quatre exemplars de les *Quaestiones in I-XII libros Metaphysicae Aristotelis*, tres de les *Quaestiones II super libros Physicorum* i tres més de les *Quaestiones in I-III librum de anima Aristotelis* d'Antoni Andreu; i encara en la mateixa biblioteca li és atribuït un *Extractus ex IV libris Sententiarum Scoti* (488).— J. P. E. [8560]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Una hipòtesi relativa a Bernat de Barriac*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 277-283.

Completant les dades proporcionades per Michael R. McVaugh sobre el dit metge [cf. ATCA, IX (1990), 240-254], és ací analitzat el volum manuscrit de Graz, Universitätsbibliothek 342, que conté còpia de la traducció catalana de la *Cirurgia* de Teodorico di Lucca, còpia realitzada a Ciutat de Mallorca l'any 1311, després que l'original havia estat revisat per «mestre Bernat» (280). L'autor es pregunta si tal mestre era Bernat de Barriac, també metge del rei de Mallorca (281-283).— J. P. E. [8561]

Adolfo ROBLES SIERRA, *Actas de los Capítulos Provinciales de la Provincia Dominicana de Aragón, correspondientes a los años 1310, 1312, 1314 y 1321*, dins «Escritos del Vedat», XXI (1991), 105-154.

[Continuació de les pàgines resumides dins ATCA, XI (1991), 674, núm. 7719]. Ultra el text de les dites actes, que permet de veure l'estructura dels diversos centres d'estudi i la correlativa rotació d'estudiants (on destaca el fet que Santa Caterina de Barcelona és «Studium Generale Ordinis» (110), mentre algun dels altres convents només arriba a «Studium Generale Provinciae» (112); també el capítol del 1312 posà un «Studium arabicum» en el convent de Xàtiva [122]), o la distribució d'estudiants en diverses universitats europees, de Colònia a Nàpols, tenim en aquestes pàgines l'*Epistola Rmi. fr. Berengarii Rutenensis, Magistri Ordinis Predicatorum, ad fratres Provincie Aragonie*, annexa a les actes del 1314 (140-144); i el fet que en l'acta del 1321 compareixen per primera vegada els nous convents de Castelló d'Empúries, de Manresa i de Cervera (148-149). Recordem encara que pràcticament tots els escriptors dominicans catalans d'aquell moment són ací documentants.— J. P. E. [8562]

Peter BILLER, *Aristotle's Political and demographic Thought in the Kingdom of Aragon in the early fourteenth Century*, dins «Hom. Rubió / Martorell», 249-264.

Després d'algunes consideracions generals sobre la fortuna medieval europea dels diversos grups d'obres d'Aristòtil i de les diferents maneres com encara és detectable la dita influència (249-253), amb un esment del *Super libros Politicorum* de Guiu Terrena (254), l'article presenta el *Libellus de ingenio bone nativitatís*, dedicat a l'infant hereu Jaume, fill de Jaume II, actualment a París, BN, lat. 16133, escrit entre el 1317 i el 1319, qui sap si com a defensa de l'aversion d'aquell primogènit a consumir el matrimoni amb Elionor de Castella. Són transcrits els títols dels catorze capítols del llibre (256-257) i n'és subratllada la seva doctrina de les condicions òptimes per a la generació (258-261), com també el fet que confirma l'explosió demogràfica d'aquell moment a Catalunya (263).— J. P. E. [8563]

Agustí ALEMANY, *Alans contra catalans a Bizanci (I): l'origen dels alans de Girgon*, dins «Faventia», 12-13 (1990-1991), 269-278.

L'autor inicia aquestes pàgines transcrivint el paràgraf amb què Ramon Muntaner descriu la traïció i mort de Roger de Flor i dels seus a Constantinoble, el 30 d'abril del 1305 (269), episodi també descrit per Paquimeres; després promet una sèrie d'articles destinats a «esbrinar les circumstàncies que donaren lloc a aquest episodi, com també les seves conseqüències posteriors» (270). Aquest primer article és definit «una aproximació als orígens, altrament difusos, d'una de les parts en conflicte»: els alans (271-277).— J. P. E. [8564

Miquel Àngel GOMIS I ALEPUZ, *El providencialisme en la Crònica de Ramon Muntaner*, dins «Misc. Fuster III», 67-83.

Definit el providencialisme, l'autor el presenta com una creença ferma i influent durant l'Edat Mitjana. La *Crònica* de Muntaner fa surar el tema del providencialisme amb un propòsit patriòtic i nacionalista evident. Els reis de la corona catalano-aragonesa són presentats com a vicaris de Déu, els catalans i els aragonesos són els millors homes del món i llurs enemics (papa inclòs) són dolents i seran castigats per Déu. El patriotisme dinàstic de Muntaner fa que en la seva *Crònica* no hi apareguin ni les batalles entre els diversos reis del casal de Barcelona ni les pugnes entre la monarquia i la noblesa. Així, la *Crònica* es manifestaria com un relat radicalment nacionalista i al servei de la cohesió d'una nació que ja s'havia descoberta una vocació imperial i començava d'exercir-la. La caució providencial a les gestes dels catalans convertia el cronista gairebé en un evangelista.— J. de P. [8565

Francisco M. GIMENO BLAY, *A propósito del manuscrito vulgar del trescientos: el Escorialense K. I. 6 y la minúscula cursiva libraria de la Corona de Aragón*, dins «Scrittura e Civiltà», XV (1991), 205-245.

Còpia de la *Crònica* de Ramon Muntaner que permet a l'autor d'estudiar la introducció de les escriptures cursives en la transmissió d'obres literàries (205 i 222), el volum indicat en el títol arribà a l'Escorial a través del comte-duc d'Olivares i possiblement procedia de Poblet (207-210). Estudiades les filigranes (213-214) i les tres mans que intervingueren en la còpia (215-219), l'autor estableix que aquell volum fou copiat entre el 1330 i el 1340, potser a la mateixa casa reial, potser en un lloc «próximo, tal vez, a la zona norpirenaica» (220) de la Corona; l'ordre cronològic de les tres primeres còpies de la dita *Crònica* seria: l'exemplar de Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 1803, i el de l'Escorial serien contemporanis; el terç seria el de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 4 (219); és una prova que la lletra de tipus cursiu envaïa el camp que fins aleshores era el de la lletra librària (222-223); a continuació, l'autor estudia aquest fenomen en particular en el llibre de literatura en català (228), creu que, com a Itàlia, també als Països Catalans es diferenciaven els llibres del tipus «cortese di lettura» dels del «libro registro» (229-231), i fa aplicació d'aquesta doctrina a diversos exemplars, com és ara a *Els Furs* de l'AMV (234), i a l'original (ara a València, Biblioteca de la Facultat de Dret) i a les primeres còpies de les *Ordinacions de la Casa Reial*, de Pere el Cerimoniós (235), on seria visible el pas d'un llibre registre a un de luxe, amb totes les conseqüències socials que el fet comporta (236). Aquesta evolució hauria anat lligada «a la adquisició del derecho de escritura por parte del catalán» (237), fet paral·lel al de les altres llengües europees i capítol de la història social de la llengua (239-244). Hi ha reproducció

de pàgines de les tres còpies de la *Crònica* i d'altres formes de lletra contemporània.—
J. P. E. [8566]

Maria Mercè COSTA I PARETAS, *Un episodi de la vida de Ramon de Peralta*, dins «Scritti Giunta», 313-327.

El centre d'aquest article consisteix en el resum del procés enantat amb motiu d'una renyina a Bonaire de Sardènia entre els partidaris de l'almirall Francesc Carròs, i els de Ramon de Peralta, procés conservat a l'ACA, *Processos en quart, any 1326* (319-323). Encara que no participaren personalment en l'avalot, tant Carròs com Peralta foren allunyats de Sardènia, anant Ramon de Peralta a Sicília al servei del rei Frederic de Trinàcria. Les pàgines entorn del resum del procés contenen nombre de dades relatives a la presència catalana contemporània a Sardènia, d'ACA, *Canc., reg.*— J. P. E. [8567]

Josep TRENCHS, *Benedicto XII y la Corona de Aragón: Cerdeña a través de las bulas secretas*, dins «Scritti Giunta», 1269-1282.

Bonifaci VIII atorgà a Jaume II de Catalunya-Aragó el títol de 'Rex Sardiniae et Corsicae', amb la contrapartida del jurament de fidelitat i de la paga anyal de dos-mil marcs de plata. L'autor aplega notícies documentals de l'Archivio Segreto Vaticano, tant sobre el jurament, que el 1339 prestà a Avinyó Pere el Cerimoniós en persona (1272-1273), com sobre el cens anyal (1274-1277), al qual es refereixen els deu regests (quatre dels quals completats amb còpia de l'anotació) d'altres tants documents del dit arxiu, *Introitus et exitus* dels anys 1335-1342.— J. P. E. [8568]

Antoni UDINA I ABELLÓ, *Pere el Cerimoniós i les ciutats catalanes a través dels Parlaments*, dins *Corts*, 217-221.

L'autor recorda la distinció entre cort i parlament de Catalunya (reunió d'un o dos braços, per a un afer concret, sense les formalitats de la cort, entre d'altres la presència del rei) i, a base de la col·lecció de corts publicada per la Reial Acadèmia de la Història, intenta d'aprofundir en «les relacions de les ciutats amb el monarca... en els Parlaments en els quals són convocats els representants de les ciutats, viles i llocs reials» (217). Són dotze, i només quatre aquells en els quals no fou convocat el braç reial durant el regnat de Pere el Cerimoniós. Urgència davant perills i les corresponents concessions d'ajudes econòmiques són els aspectes que més han de tractar els 'nuncii' de les poblacions reials (218-219). L'apèndix I ofereix llista dels parlaments del dit regnat en els quals participaren poblacions reials (220); el II és la llista, de major a menor, de les ciutats, viles i llocs reials convocades i assistents als parlaments celebrats durant aquell regnat (221).— J. P. E. [8569]

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Silvia GASSIOT PINTORI, *La Cort General de Barcelona (1340) y la contribución catalana a la guerra del Estrecho*, dins *Corts*, 222-240.

Estudi parcial de la participació catalano-aragonesa en la Guerra de l'Estret dels anys 1337-1344 (222), centrat en el desplegament de la Cort General de Barcelona del 1340, i en allò que sobre la fiscalitat indirecta pot informar la imposició de la dita cort per a finançar l'estol destinat a aquella guerra. L'autor es basa en la documentació d'ACA, *Canc., reg.* 1.377 i 1.378, i completada amb la de l'AHCB, de Vic, Arxiu Municipal; de Lleida, Arxiu Municipal; de Girona, Arxiu Històric Muni-

pal; i de Manresa, Arxiu Històric Municipal (223). I així, recordada la dinàmica de la dita guerra, l'autor escandella les vicissituds de la cort fins a la formulació de la profeta, la contraposició de les ciutats de Lleida, Girona, Barcelona i Manresa per raons diverses (228-233), la seva implicació amb el subsidi per a la reintegració del Regne de Mallorca a la Corona Catalano-aragonesa (234), i els detalls de les mercaderies damunt les quals gravava la imposició, amb els problemes concrets i menuts, que calgué solucionar (235-238). Són transcrites en apèndix dues lletres reials del desembre del 1340 del ja conegut registre 1377, a les quals s'afegeix la distribució del dit subsidi entre les ciutats, viles i llocs reials del Principat de Catalunya (239-240).— J. P. E. [8570]

Gabriel LLOMPART [MORAGUES], Rei de Mallorches, mal regnats... *Una enquesta secreta feta pel governador Arnau d'Erill en 1344*, dins «Randa», 29 (1991), 51-62.

La conquesta de Mallorca per Pere el Cerimoniós tingué a l'illa partidaris i detractors, aquests favorables a Jaume III de Mallorca. Una investigació destinada a conèixer desafectes es troba a l'ACA, *Audiència. Processos criminals*, conté les declaracions de disset testimonis, ací transcrites (54-61). Ultra l'existència d'una cançó contra Jaume III, de la qual només és conegut el vers que encapçala el títol d'aquest article (58/10), consta la consciència dels mallorquins contemporanis que havien estat ells qui havien foragitat, Jaume III: «...axí lo ich hajam gitat, aquell mesquí de senyor...» (55/2); i que aquesta era la diferència entre els mallorquins i els rossellonesos: «...cum iste testis diceret quod melius fecerant homines Maioricarum quam homines Rossilionis, qui resistebant domino regi [Pere el Cerimoniós]...» (57/8). [Recordem que la dita consciència coincideix amb l'afirmació de Joan de Rocatalhada: ATCA, XI (1992), 679-680, núm. 7738].— J. P. E. [8571]

JON ARRIZABALAGA, *La Peste Negra del 1348: los orígenes de la construcción como enfermedad de una calamidad social*, dins «Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinæ Scientiarumque Historiam Illustrandam», 11 (1991), 73-117.

«En las páginas siguientes estudiaré cómo percibieron la llamada Peste negra de 1348 los médicos universitarios del área mediterránea latina... a partir del análisis detenido de seis *Regimina de peste* escritos entre 1348 y 1350» (75). El primer cronològicament fou el *Regiment de preservació de pestilència*, signat el 22 d'abril del 1348, lletra adreçada als paers de Lleida per Jaume d'Agramunt, i destinada no pas a instruir els metges, ans a ajudar autoritats i poble a defensar-se, i per això, a diferència dels altres, escrita en català (76): la causa immediata de la pesta hauria estat la degradació de l'aire (81, 84); recordades les denominacions i qualificacions que hom donà ací a la dita pesta (80), repeteix etimologia i explicació de 'pestilència' donades per Agramunt: «vol dir aytant com temps de tempesta que ve de clardat, ço és de les esteles» (81, nota 20; 82), i, segons ell, podia ésser natural (la vinculada a l'entueixament de l'aire, 84) i moral, «mudament contra natura de coratge e de pensament en les gents per lo qual venen enemitzats e rancors, guerres e robaments, destruccions de lochs e morts...» (82, nota 23); i hauria afectat els tres regnes vegetal, animal i humà (86); quant a les causes, bo i reafirmant el càstig diví (90), Agramunt insistia en les astrals (94), i en d'altres com són els aires, la putrefacció de cossos, les aigües mortes i àdhuc les entranyes de la terra (96-97), i admetia la possibilitat d'enverinaments intencionats, encara que no per a la Pesta del 1348 (98-99); per la respiració, l'aire corromput entraria directament al cos i enverinaria la sang (104, nota 79); s'hauria encomanat per contacte, per aliments provinents de contrada

entueixada, i per efecte de l'aire (105-106); en serien signes un cometa vist a l'alba del 28 de febrer del 1345, i modificacions en el comportament de certs animals (109-110); aquella sang enverinada produeix apostema al cor o a les aixelles, al fetge o als engonals; o es resol en pigota, sarampió o fleuma de diverses maneres (112, nota 107), amb la consegüent dificultat de distingir entre mort aparent i real (113-114).— J. P. E. [8572

El Protocol del Notari Bonanat Rimentol (1351). Capribrevium (!) notarum, 13 de juliol - 24 d'octubre, 1351. Edició a cura de Laureà PAGAROLAS I SABATÉ (Acta Notariorum Cataloniae, 1), Barcelona, Fundació Noguera 1991, 328 pp.

Presentada la nova col·lecció (9-10), l'editor ens informa en la introducció dels precedents europeus de publicació de protocols notariaus sencers (13-16), d'allò que hom sap de Bonanat Rimentol, de la seva notaria, dels 'scriptores' que hi treballaven, i dels volums que se n'han conservat (16-19); també descriu aquest volum, tant en la seva materialitat: cent quaranta-tres folis de paper en mal estat, encobertat amb pergami; com en el seu contingut, dues-centes vint-i-vuit 'notulae' o textos, en general llatins, en l'estat immediatament anterior a llur transcripció definitiva en pergami (21-22). Consten les normes de transcripció (25-28). El cos del volum ofereix còpia sencera dels dits documents, precedits de regest i seguits d'anotacions crítiques; essent el volum un 'commune', els documents —ací tant de cristians com de jueus—, són tan diversos com les ocasions en què la gent necessita que un acte seu sigui públicament certificat. El cos del volum és completat amb una única taula toponomàstica (307-327).— J. P. E. [8573

Antonio MARONGIU, *Postille ad una relazione sulle istituzioni rappresentative della Sardegna medievale e moderna*, dins «Scritti Giunta», 777-793.

Consideracions entorn de si la cort convocada per Pere el Cerimoniós a Càller el 1355 pot ésser considerada el primer parlament de Sardenya, en diàleg amb Mario Tangheroni, segons el qual seria prematur de fer una afirmació sobre el tema, i amb Antonello Mattoni, per al qual sí que ho fou (785-786). De les seves actes se n'han conservat fragments a Barcelona, ACA (792, nota 56). L'autor, en canvi, en línia amb els juristes clàssics, Pere Joan Arquer i Joan Dexart (781, nota 9), confirma els seus dubtes que «quell'antico convegno sia, anche minimamente, da considerare o ascrivere tra i pur non troppo numerosi fasti di libertà del vecchio regno sardo» (792).— J. P. E. [8574

Antonio RUMEU DE ARMAS, *El obispado de Telde. Misioneros mallorquines y catalanes en el Atlántico*. Segunda edición ampliada, Madrid-Telde 1986, 228 pp.

Reproducció de l'edició del 1960, ampliada en alguns punts, sobretot en l'apèndix documental, que, gràcies a la constància del mateix autor i de les aportacions d'altres assenyalades en la bibliografia posterior a aquella data (18-19), ha pujat de vint-i-quatre a quaranta-dues peces, procedents tant de l'Arxiu Secret Vaticà, *Reg. Aven.*, com de l'ACA, *Canc.*, registres i d'arxius de Ciutat de Mallorca (ARM, *Lletres comunes de Lloctinència i Protocols notariaus*; i Arxiu de la Catedral i Arxiu Diocesà); de València, Arxiu Municipal, i de Saragossa, Arxiu Diocesano. Les dates extremes són el 1342 i el 1411.— J. P. E. [8575

Harold LEE, *The School of Joachim of Fiore and the Fourteenth-Century Breviloquium*, dins *Il profetismo gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento*. Atti del III Congresso Internazionale di Studi Gioachimiti. S. Giovanni in Fiore, 17-21 settembre 1989 (Opere di Gioacchino da Fiore. Strumenti 3), Genova, Marietti 1991, 214-224.

Resum del contingut i exposició sintetitzada de qüestions vinculades al *Breviloquium*... [cf. ATCA, X (1991), 402-404], escrit a començament de la dècada del 1350 (215). Els manuscrits existents són o procedeixen de Catalunya en llur major part. Resumida la seva metodologia de concòrdia entre els esdeveniments i les generacions de l'Antic i del Nou Testament, i la seva aplicació a Pere el Cerimoniós, l'autor afirma que la seva temàtica religiosa se centra en la pobresa (214-215); que les seves arrels són més en la tradició beguina que en l'espiritual (216), i que hi predominen temes arnaldians com són els perills de la riquesa, l'ús de la paraula 'consolatio', l'estudi de les Escripures, la necessitat de vigilància, els sofriments dels espirituals, els excessos de la clerecia, l'esperança en la gran renovació al final de la sisena edat (217-218). Quant al joaquimisme del *Breviloquium*..., l'autor afirma tant una dependència directa d'obres de Joaquim (*Liber Concordiae*, *Expositio super Apocalypsim*), com un influx de literatura pseudo-joaquimita (*Super Esaiam*) i d'autors com fra Pèire Joan o Arnau de Vilanova, la d'aquest a través de la seva *Expositio super Apocalypsim* [!] i àdhuc de Joan de Rocatalhada i de profecies menors (219-221). Tota aquesta herència seria proposada en un esquema ternari que subordinaria la dinàmica Trinitària a una de més semblant a sol i xent, migdia, sol ponent, en la qual es reflectiria l'experiència de la persecució soferta pels beguins i s'integraria el concepte arnaldia de la davallada d'imperi i de papat (221-222). [A les indicacions de la recensió assenyalada al començament d'aquest resum, cal afegir que la identificació dels capítols traduïts en català a Carpentràs, ja fou publicada per Pere Bohigas i Balaguer en l'article sobre les *Profecies catalanes dels segles XIV i XV*, del «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», VI (1920-1932), 24-49, en concret 26-27. No calia, doncs, descobrir la Mediterrània (213 i nota 6), anys ha descoberta].—
J. P. E. [8576]

Raphael PATAI, *Raymund de Tàrrega—marrano, heretic, alchemist*, dins «Ambix. The Journal of the Society for the History of Alchemy and Chemistry», XXXV (1988), 14-30.

Les edicions del *De secretis naturae sive [de] quinta essentia* del segle XVI atribueixen l'obra a Ramon Llull i el seu nom no manca mai en els aplecs d'obres alquímiques publicats durant el segle XVI. Dues raons fan l'atribució impossible: la posició de Llull totalment contrària a l'alquímia manifestada en les seves obres autèntiques i la manca d'encaix cronològic, car el dit tractat és datat el 1319 i vuit altres obres atribuïdes a Ramon ho són a Montpeller i a Londres entre el 1330 i el 1357 (15-16). En les pàgines següents són aplegades les notícies que la tradició dels alquímists ha conservat sobre aquest Ramon i les seves relacions amb els esmentats reis d'Anglaterra i amb dos altres reis, un d'anomenat Robert, que l'autor identifica amb Robert I d'Escòcia, i l'altre, dit Charles, que seria Carles IV de França (17-20). Malgrat la impossibilitat de fer encaixar tots els detalls, començant pel nom de la reina d'Anglaterra, en aquell moment no Elionor, ans Felipa d'Hainaud (16-17), l'autor afirma que aquell Ramon seria Ramon de Tàrrega, conegut per les informacions de Nicolau Eimeric, segons el qual el seu *De invocatione demonum* l'hauria fet condemnar per heretgia (20-22). Segueix un resum del *De secretis*... (22-26), del qual és traduït a l'anglès el cànon sisè de la segona part, dedicat a la guarició

d'endimoniats i malalts mentals (26-27), on l'autor subratlla la referència al fet que Salomó, per art de nigromància, obligà els dimonis a fer bones obres, és a dir, a construir el temple de Jerusalem, referència que no es pot basar en la *Biblia*, sinó en Flavi Josep o en el *Testamentum Salomonis*. L'autor, doncs, del *De secretis...* i el *De invocatione demonum* serien la mateixa persona, Ramon de Tàrraga, el qual hauria conegut les fonts talmúdiques abans de fer-se cristià (28).— J. P. E. [8577

Dietrich BRIESEMEISTER, *The Consolatio Philosophiae of Boethius in Medieval Spain*, dins *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, LIII (1990), 61-70.

Les primeres pàgines comencen recordant exemplars de la *Consolació...* en diverses llengües, documentats a Catalunya (61-62); i després assenyalen les traduccions: a l'hebreu, de Bonafós Bonfill Astruc (63); i al català, de Pere Saplana, a la qual es reduiria la ja publicada de l'ACA, Ripoll 113 (63-64); la de Pere Borró, sembla perduda (64-65); i la reelaboració d'Antoni Ginebreda de la de Pere Saplana, la de més èxit (65). En parlar de les traduccions castellanques, l'autor també esmenta obres, en les quals l'influx de la *Consolació...* boeciana és visible, com és en el *Libro de las consolaciones de la vida humana* dedicat a Benet XIII (68); també ho seria, a través d'una obra d'Arrigo di Settimello escrita els anys 1423-1424, i en el *Llibre de fortuna i prudència* de Bernat Metge (69 [el qual és sabut que morí l'any 1413]).— J. P. E. [8578

Josep PUJOL, «*Dos son los altos: la teoria amorosa i els seus problemes a la poesia lírica de Jacme March*», dins «*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*», XLII (1989-1990 [1991]), 185-207.

L'autor recorda que Jaume Marc escriví noves rimades i set poemes lírics, tres dels quals (deixades les *Cobles de Fortuna*) són de tema amorós (186-187; resum temàtic: 188). El poema I destaca per «l'excepcionalitat derivada del seu caràcter de discurs teòric, de la manera com s'hi explica l'amor i del vocabulari utilitzat» (185). Els poemes de Jaume Marc han tingut una transmissió textual que els aproxima als d'Ausiàs, proximitat cultural que han assenyalat ja algun poeta del segle XV i els crítics moderns, proximitat que també es dona en l'ús de la llengua catalana com a vehicle d'expressió poètica (187-189). El poema I és format per cinc octaves decasil·làbiques i tornada (189), i una de les seves característiques seria la de «vestir els textos amb una aparença sàvia i que hauria de servir per descriure amb més precisió els moviments anímics de l'enamorat» (192), «exposició teòrica i despersonalitzada sobre el naixement i la naturalesa de l'amor, reduïts a la concurrència de dues classes de delits» (193). Analtzat dinàmicament el raonament en la successió de versos i d'estrofes (194-196), l'autor arriba al resultat que «a grans trets, l'amor és suscitat per l'aprehensió sensible d'una forma que plau, que es comunica successivament als diversos sentits, del 'sensus communis' fins a la 'vis aestimativa'... o fins a l'ànima racional, on l'intel·lecte possible, que té la funció d'abstreure i conèixer la veritat, governa la voluntat» (197); i que «aquest poema, i els altres dos amorosos de Jacme March, constitueixen una primera mostra aïllada, d'una voluntat d'intel·lectualització de la lírica d'amor als darrers anys del segle XIV» (200). El text de la cançó (203-204) també és redactat en prosa actual (203). Les pàgines 204-207 són de bibliografia.— J. P. E. [8579

Josep PUJOL, *Unes cobles inèdites de Jacme March*, dins «Els Marges», núm. 44 (setembre 1991), 51-60.

Les dites cobles es troben en els dos primers folis de Montserrat, Biblioteca del Monestir, ms. 865. Ací són donades notícies sobre els dits dos folis, i sobre el tema de l'intercanvi de cobles entorn d'una mossegada (real o metafòrica); aquelles constituïrien una altra mostra dels «entreteniments inofensius amb què els ,gays trobadors' dels anys setanta del segle XIV distreuen els seus ocis» (54). El Bernat que formula i presenta la pregunta podria ésser el mateix autor del *Puys per amors fis pretz es mantengutz* del *Cançoner Vega-Aguiló* (54). Són editades críticament tant la part conservada de la *Demanda de Bernat a Jacme March* (56), com la de la *Resposta feta per Jacme March a les dites cobles* (57). Hi ha llista de la bibliografia citada (59-60).— J. P. E. [8580]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Un fragment del Liber sermonum de Francesc Eiximenis*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 284-292.

Evitant de donar una descripció completa del ms. Vat., Ross. 3, promesa per altri, l'autor assenyala que els textos en ell copiats presenten quatre estrats corresponents a altres tantes mans, totes del segle XIV i de les primeres dècades del s. XV. La segona mà copià un fragment d'un sermó de Francesc Eiximenis dedicat a l'Eucaristia, ací transcrit (291-292).— J. P. E. [8581]

Curt WITTLIN, *Extrets d'obres d'Eiximenis copiats i amplificats per Jaquet de Marvilla en un manuscrit de Santes Creus*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», 42 (1989-1990 [1991]), 313-339.

El volum manuscrit és el de l'actual Biblioteca Pública de Tarragona, ms. 42 (Santes Creus, 22). Recordades les notícies sobre el volum proporcionades per estudiosos anteriors (314), l'autor corregeix l'atribució a Jaquetus de Marvilla dels textos copiats en dos dels plecs d'aquell volum, els formats pels folis 425-433 i 447-454 respectivament, en els quals més de les dues terceres parts del text serien d'Eiximenis: «...Jaquet no fou l'autor d'aquests dos plecs, però... potser fou més que un simple copista» (314). L'autor assenyala el paral·lelisme entre el text del primer quadern i nou capítols del *Llibre de les dones* dedicats als novíssims o darreres de l'home, i l'oració final del *Psalterium alias laudatorium*; i entre els textos del primer i del segon quaderns i una dotzena de capítols del *Llibre dels àngels* (314-315), paral·lelisme que és exposat en les pàgines següents, amb transcripció de fragments, algun d'ells ben llarg (315-328), bo i precisant que en el primer cas dins el seguici de capítols que van del 384 al 395 del *Llibre de les dones*, han estat desestimats, com en qualque altra còpia manuscrita, els 391 i 393 (323-324). Ultra els capítols del *Llibre dels àngels*, el final del segon quadern conté les cinc darreres de *Les nou paraules de Sant Albert* (326-327). El recopilador dels dits fragments hi introduí diversos canvis estilístics (328-331). En les pàgines 333-339 hi ha la transcripció anotada del *Mirall del cristià* traduït o copiat per Jaquet de Marvilla (333-337), i una altra versió de l'oració amb què es clou la traducció del *Psalterium alias laudatorium* realitzada per Guillem de Fontana (337-339).— J. P. E. [8582]

Pedro ULLAS BOAS TAVARES, *Das Crônicas da Ordem às Leituras: uma livraria franciscana do sec. XVI. Alguns dados disponíveis no caso de Caminha*, dins «Archivo Ibero-Americano», LI (1991), 357-374.

En temps de Joan II de Portugal [1481-1495], aquella biblioteca posseïa un *Livro dos Anjos* «em linguagem castellana», que deu ésser la traducció castellana del llibre de Francesc Eiximenis (362 [podia ésser un exemplar de l'edició de Burgos 1490]).— J. P. E. [8583]

Leuchtendes Mittelalter. 89 libri manu scripti 89 illuminati vom 10 bis zum 16. Jahrhundert. Beschrieben von Eberhard KÖNIG und Heribert TENSCHERT. Rothalmünster, Antiquariat Heribert Tenschert 1989, 624 pp.

L'exemplar núm. 18 és una còpia escrita damunt pergami de Francesc Eiximenis, *Pastorale*, possiblement realitzada a Barcelona «el darrer quart del segle XIV» [però cf. ATCA, I (1982), 271-274].— J. P. E. [8584]

Francesc MASSIP, *Eiximenis, Borrassà i el teatre*, dins «Revista de Girona», núm. 144 (gener-febrer 1991), 42-45.

L'autor recorda que, ultra del text, el teatre és constituït d'altres elements com són els intèrprets, entre els quals es trobaven els juglars, la funció dels quals és precisada mitjançant un text d'Eiximenis (43); i defensa que els escenificadors no eren pas sempre afeccionats, ans consta que s'hi esmerçaren artistes de primera categoria, com és ara el contemporani d'Eiximenis, Lluís Borrassà (43-44), i d'altres en temps posteriors, com és ara Lluís Dalmau (44-45).— J. P. E. [8585]

Miguel FALOMIR FAUS, *El proceso de «cristianización urbana» de la ciudad de Valencia durante el siglo XV*, dins «Archivo Español de Arte», LXIV (1991), 127-139.

Les crítiques d'Eiximenis a l'aspecte morisc que en el seu temps presentava la ciutat de València foren assumides immediatament pels jurats de la ciutat en llur projecte de dotar-la d'un altre aspecte (128-131), de manera que els viatgers estrangers de començaments del segle XVI ja no veien trets musulmans notables. Sembla, però, que el programa d'Eiximenis, plenament assumit en teoria, tingué només aplicacions limitades, per exemple, en la construcció d'edificis simbòlics de la nova ciutat cristiana: esglésies, monestirs o convents, palaus per a l'autoritat o per al comerç, portals; i en l'alineació de carrers que fessin possible el pas de les processons; d'altra banda, l'autor documenta amb proves d'exàmens de l'AMV, *Gremis 15*, la dedicació de menestrals cristians a 'obra morisca' en detalls com enteixinats o argenteria, cosa que el mateix Eiximenis acceptava, per exemple, en manifestar la seva admiració per l'obra de Manises' (138).— J. P. E. [8586]

Patrizia SARDINA, *Classi sociali e resistenza anticatalana a Catania alla fine del XIV secolo*, dins «Scritti Giunta», 1119-1169.

La segona entronització de la Casa de Barcelona a l'illa de Sicília a darreries del segle XIV per obra de Martí l'Humà en nom dels reis Maria i Martí el Jove, trobà forta resistència a Catània, que capitulà després de llarg setge (1123). L'Archivio di Stato de Palerm, *Regia Cancelleria*, reg. 46, conté la llista de béns confiscats als qui foren considerats reus de fidelitat (1150-1159) i la posterior concessió a lleials (1160-1169). L'autora transcriu en extens la primera i resumeix en regest les concessions.— J. P. E. [8587]

Júlia BUTINYÀ i JIMÉNEZ, *Un nou nom per al vell del 'Llibre de fortuna e prudència'*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 221-226.

El vell del dit llibre, proclamador d'opció personal a favor de la pobresa amb la finalitat d'enganyar els altres (223-224), seria una transposició de l'Amicletes de Lucà, figura que també es troba esmentada en el *Curial e Güelfa* (222); amb el fet d'utilitzar la dita figura, Bernat Metge «ens estaria dient que tot allò de la cobejable i excelsa pobresa era més aviat una canallada» (226). I «amb el reconeixement del vell llatí en el vell català el llibre guanya en desvergonyiment» (226).— J. P. E. [8588

Carla de NIGRIS, *I prologhi alle versioni di Antoni Canals: epistole o predicbe?*, dins «Medioevo Romanzo», XVI (1991), 207-230.

L'autora aplega els casos d'amplificació per repetició de sinònims (208-209), per simple repetició (210), per antítesi o per 'frequentatio' (210-211), trobables en els pròlegs de les sis traduccions realitzades per Antoni Canals (208: els pròlegs serien la part més autèntica de les seves obres). Les dites formes haurien estat apreses en l'*ars dictaminis*, aprenentatge confirmat «dalla rigorosa strutturazione dei prologhi» (212), on serien identificables les cinc parts previstes per la dita 'ars': 'salutatio' (212-214), 'exordium' (214-216), 'petitio' (216-218), 'narratio' (218-220), 'divisio' (220-226) i 'conclusio' (226-227). Les pàgines 229-230 contenen la bibliografia.— J. P. E. [8589

Tomàs MARTÍNEZ, Isabel MICÓ, *Els pobres a la literatura catalana medieval*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 25-66.

L'objectiu d'aquestes pàgines és el de «contribuir al coneixement de la pobresa medieval a partir dels textos literaris» (25), textos que encabeixen «obres tant [sic] tan] diferents com sermons, panegírics, tractats, consells, parlaments, obres de creació i «de pressió», doctrina i tòpic» (26), la llista de les quals constitueix la bibliografia final (65-66 [on manca, però, almenys una de les obres més atinents al tema, l'*Alia informatio beguinorum* d'Arnau de Vilanova, Barcelona, Facultat de Teologia 1978]. I així trobem nombre de fragments relatius primer a la pobresa voluntària a servei de Déu (26-33), i a la pobresa involuntària, amb particular atenció a situacions específiques de dones (36-44), d'orfes, bords i abandonats (44-47), de malalts i de vells (47-49), d'esclaus (49-51), de captius (51-53), de jueus i de moros (53-56): dels pobres vergonyants, que amaguen llur situació de pobresa (56-58), i dels pobres captaires (58-60); també a la dels pobres ociosos, la situació dels quals no seria sense culpa personal (60-62). I no manca atenció a l'assistència tant institucional en hospitals com més personal en l'almoïna (62-64).— J. P. E. [8590

Anna Maria MUSSONS, *Berthe ou le labyrinthe généalogique*, dins «Revue des Langues Romaines», XCIV (1990), 39-59.

Anna Maria MUSSONS, *La història del rei Pipí i la filla de l'emperador d'Alemanya*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 297-312.

El primer article compara les diferents versions de la *Llegenda de Berta* en les literatures romàniques; el segon torna a resumir el tema (299-303), i presenta i ressegueix el *Llibre de les nobleses dels reis*, dins el qual, en connexió amb les notícies relatives al rei Pipí en el capítol LVIII, és integrada la dita narració en llengua catalana

(297-299). Les pàgines 305-312 ofereixen transcripció dels set capítols dedicats a contar la dita llegenda.— J. P. E. [8591-8592]

P. PARAVY, *Remarques sur les passages de Saint Vincent Ferrer dans les vallées vaudoises*, dins «Bulletin de la Societé d'études des Hautes-Alpes», 1985-1986, 143-155.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E. [8593]

Rinaldo COMBA, *Il progetto di una società coercitivamente cristiana: gli statuti di Amedeo VIII di Savoia*, dins «Rivista Storica Italiana», CIII (1991), 33-56.

El 31 de juliol del 1403, Amadeu VIII de Savoia publicava uns *Statuta Sabaudiae*, dels quals l'autor afirma que «traggono indubbiamente ispirazione (!) dalla predicazione coeva di Vincenzo Ferreri in Piemonte e in Savoia» (39). Recordades les proves documentals de la presència de mestre Vicent en aquella zona des del juny del 1402 (40-41), després de reafirmar que el resultat de la predicació ferreriana fou «l'istituzionalizzazione di misure repressive simili a quelle provocate più tardi... dai sermoni... di Bernardino da Siena» (42), l'autor es fixa en tal influx damunt les prescripcions noves relatives als jueus, en concret en una que el 1403 era allí introduïda, la de portar la roda distintiva, i en la insistència a fer delimitar i tancar les jueries (44); també en la relativa a la segregació de la prostitució (46-47). Altres prescripcions (per exemple, sobre modes o blasfèmia) no són posades en relació amb els sermons de mestre Vicent.— J. P. E. [8594]

David J. VIERA, *Vincent Ferrer's Sermon on Mary Magdalen: a Technique for hagiographic Sermons*, dins «Hispanofila», 34 (1991), 61-66.

L'autor exposa la tècnica ferreriana del sermó amb aquests passos: elecció d'una frase bíblica, que servia de tema, ací de l'*Evangelí de Lluc*, VII, 37; i selecció del material per al seu revestiment davant el poble. En el cas concret d'aquest sermó, tot anava encaminat a reafirmar la doctrina segons la qual la salvació només és possible per innocència o per penitència, de la qual darrera la Magdalena és model (61-62). El predicador barrejà tot allò que els evangelis narren de Maria, la germana de Llätzer, i de la pecadora que unguí els peus de Jesús, i ho completà amb fragments de sant Gregori el Gran, de les narracions de Giacomo da Varazze en la seva *Llegenda àuria*, i encara amb les tradicions populars provençals de la penitent de la Balma, a les quals hauria aplicat un himne d'Alà de Lilla (65-66) (el sermó hauria estat predicat en el Massís Central del Llenguadoc, pel Tarn o l'Alvèrnia, 63). [El tema bíblic no era tret directament de la *Bíblia*, ans dels fragments bíblics llegits en l'Evangelí o en l'Epístola del dia, ací de l'Evangelí; els fragments de sant Gregori i l'himne d'Alà de Lilla es podrien trobar en les hores del dia corresponent dins el breuari romà-dominicà; la localització i datació del sermó només seria possible en la mesura que aquest i els seus veïns haguessin mantingut la sèrie original de viatge, «quod est demonstrandum» en aquest cas; de més a més, mestre Vicent no elaborava 'ex nihilo' cada dia el seu sermó de l'endemà, ans revestia esquemes preparats per endavant i no es tancava pas a la improvisació].— J. P. E. [8595]

David J. VIERA, *Miracles of Mary in the Catalan Sermons of Vincent Ferrer*, dins «Hom. Rubió / Martorell», 173-180.

L'autor es proposa d'assenyalar la funció que les narracions de miracles marians, en tant que exemples amb càrrega didàctica popular, tenen dins l'estructura dels sermons de mestre Vicent. N'examina set de col·locats en diferents contextos, els quals, ultra insistir en la força de la intercessió de Maria i per tant en la importància de les devocions marianes, no sempre eren narrats d'acord amb la forma més coneguda que ha arribat a nosaltres, ans farcits pel sant amb elements didàctics que en subratllaven l'exemplaritat. D'altra banda, sembla que cap col·lecció ni de miracles marials ni d'exemples no formava part del grup de llibres que el mestre portava en els seus viatges (179).— J. P. E. [8596]

Miguel LLOP CATALÀ, *La riqueza en el pensamiento de san Vicente Ferrer. La riqueza y los ricos*, dins «Escritos del Vedat», XXI (1991), 177-214.

Objectiu de l'autor és el d'organitzar el pensamiento y las líneas seguidas por el santo acerca de las riquezas y los ricos, así como sobre sus interpretaciones y preferencias en cuanto a la práctica de las obras de misericordia y de beneficencia» (180) i més en concret sobre el concepte de riquesa, divisió, valoració i finalitat, i sobre els rics i llur funció d'administradors, prenent com a base els sis volums de sermons en llengua catalana, la *Quaresma* del 1413 i autors contemporanis com Francesc Eiximenis, i poetes catalans (182). El primer principi seria que les riqueses només han d'ésser volgudes en tant que instruments (184; 189, nota 26) i, per tant, «que lo cors treballe en les coses temporals, mas l'ànima no» (186), car altrament embruten (187). Ara l'autor recorda les qualificacions o distincions que el sant introdueix en les riqueses: de natura o fruit de l'activitat humana (191-192), de bon just o mal just, segons la moralitat de la procedència (192-193), necessàries o supèrflues, segons estament de vida, punt en el qual es manifesta rigorós en adreçar-se a clergues (193-197). Les pàgines següents precisen la divisió entre bon i mal just: l'herència, el treball i l'activitat comercial pertanyen al primer (198-200), la usura quan passa del cinc per cent, al segon (200-203); amb les pàgines dedicades a l'ostentació de la riquesa (203-205) s'enceta el tema de les possibilitats del diner, sobretot de les negatives, concretades en la possibilitat de tòrcer la justícia i en la facilitat de seducció sexual (207-208). El ric és administrador de Déu, concepte precís, ultra el d'administrar, amb altres dos verbs, els de ,comanar' i ,mutuar', car hauran d'ésser tornats a l'Amo amb interessos (211), perquè les dues idees bàsiques són: els béns materials són per a tots; qui els posseeix els ha de tractar de manera que compleixi llur objectiu, també el de col·locar-se damunt, no sota els béns materials (213).— J. P. E. [8597]

Tomàs MARTÍNEZ I ROMERO, *La dona i el matrimoni a través dels «Sermons» de sant Vicent Ferrer*, dins «Misc. Fuster III», 125-148.

La visió personal que de la dona com a individu i com a cònjuge té sant Vicent Ferrer és substancialment igual a la que té en aquella època «el grup dominant». L'autor aplega alguns textos vicentins per posar-ho en relleu, i els compara amb d'altres textos semblants de Francesc Eiximenis o bé els contrasta amb referències literàries a Bernat Metge i a Jaume Roig.— J. de P. [8598]

Walter BRANDMÜLLER, *Die Gesandtschaft Benedikts XIII an das Konzil von Pisa*, dins Walter BRANDMÜLLER, *Papst und Konzil im Grossen Schisma (1378-1431): Studien und Quellen*, Paderborn, Ferdinand Schöning 1990, 42-70.

Reedició d'unes pàgines publicades l'any 1975, dins les quals hi ha transcripció de l'*Expositio gestorum per ambassiatore domini nostri pape Benedicti XIII necnon et sacri concilii Perpiniani congregati, ad congregationem Pisanam destinatos*, l'original de la qual és a Barcelona, Arxiu Capítular de la Catedral, còdex 143 (62-70).— J. P. E. [8599]

Enric MOLINÉ, *Noticia sobre la difusión, en la diócesis de Urgell, de las indulgencias para la conquista y evangelización de Canarias*, dins *Evangelización y Teología en América (siglo XVI)*. X Simposio Internacional de Teología. Pamplona, marzo de 1989. Pamplona Universidad de Navarra [s. a.], 223-235.

Presentació (223-226) i transcripció (227-235) de dos documents trets de l'Arxiu Episcopal d'Urgell, *Registre de Cúria*, n. 10, mitjançant els quals els anys 1412 i 1414, primer el vicari general i després el bisbe donaven normes per a la petició d'almoines i predicació d'indulgències per a la conquesta de les Illes Canàries; la part dispositiva del document del vicari general és en català (228-220); el document del bisbe inclou la butlla de Benet XIII del 1403 (231-233). [En relació a la pàgina 326, precisem que el 1412 la Corona de Castella no havia sostret l'obediència a Benet XIII; seria el darrer país hispànic a fer-ho, el 28 de juny del 1417].— J. P. E. [8600]

Juana Mary ARCELUS ULIBARRENA, *Cristóbal Colón y los primeros evangelizadores del Nuevo Mundo. Lección de profetismo joaquinista*, dins *Il profetismo gioachimita tra Quattrocento e Cinquecento*, Atti del III Congresso Internazionale di Studi Gioachimiti. S. Giovanni in Fiore, 17-21 settembre 1989. A cura di Gian Luca POTESTÀ (Opere di Gioacchino da Fiore. Strumenti, 3), Genova, Marietti 1991, 475-504.

L'autora assenyala la localització de manuscrits de la *Summula seu Breuiloquium super Concordia Veteris et Novi Testamenti* (479) i les obres de Joaquim de Fiore existents en la biblioteca papal d'Avinyó, segons el projecte de nova ordenació del 1407 (450), i suposa que la dita llista «constituye hoy en día uno de los puntos claves (!) para justificar no sólo la existencia de mss. auténticos y apócrifos del abad Joaquín de Fiore en España... suponemos que la parte relacionada con las obras del abad de Fiore tuvo que quedarse en la península ibérica...» (490, nota 17). [És tan falsa la suposició que tots els llibres joaquimites d'Avinyó, esmentats en la *Nova ordinatio* del 1407, vingueren a Catalunya i d'ací a Peníscola, com la que romangueren a la Península Ibèrica; en efecte, el 1989 ja feia dos anys que s'havien publicat els catàlegs de la Biblioteca Papal de Peníscola, dels quals resulta que només hi havia quatre volums amb obres joaquimites, dos dels quals tornaren a França amb el cardenal Pèire de Foix: cf. ATCA, VI (1987), 262/I. No hem sabut veure a Peníscola cap exemplar de la *Summula seu Breuiloquium de Concordia...*].— J. P. E. [8601]

Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, *El encomio mariano «Cunctas haereses sola interemisti. Origen de su sentido inmaculista*, dins «Antonianum», 66 (1991), 497-531.

L'autor es pregunta com va ésser que l'encomi marià «Cunctas haereses sola interemisti» comencés a prendre un sentit relacionat amb la concepció immaculada de Maria. Estudia el text de l'encomi, el seu origen oriental, el seu ús i sentit en la litúrgia i en la teologia occidentals fins al segle XV. Després presenta el text anònim, en el qual l'encomi pren un sentit inmaculista, la «cantilena» llatina núm. 11 del ms. 1022 de la Biblioteca Casanatense de Roma, descoberta i publicada per Josep

Perarnau, de la qual, com de totes les altres, fa autor fra Diego de Moxena, que identifica, potser massa ràpidament i en tot de forma només hipotètica, amb fra Diego de Valencia. Sempre sobre la hipòtesi de l'autoria de Diego de Moxena, diu que les esmentades cantilenes semblen guardar un ordre cronològic i que poden haver estat escrites entre el 18 de març del 1414 i el 6 de juliol del 1415. Després posa en relació el sentit immaculista de l'encomi amb el *Liber de conceptu virginali*, atribuït per un manuscrit avui pedut a Ramon Astruc de Cortielles, a base d'uns paral·lelismes, que en alguns casos són clars i en d'altres no ho semblen tant, en el sentit que se'n podrien trobar d'iguals en la copiosa literatura puríssima d'aquell moment. Seguidament exposa el sentit immaculista de l'encomi des del punt de vista teològic, sentit ampliat: com a Mare de la Veritat, Maria destrueix totes les heretgies, i la seva maternitat divina no es pot entendre sense la puríssima concepció [sentit que és clar en el *Liber de conceptu virginali* i molt més implícit en la cantilena 11]. De tota manera, sembla que Vázquez Janeiro està sobretot preocupat per la motivació històrica del sentit immaculista [si el té] de l'encomi, a l'elucidació de la qual dedica la major part de l'article. Aquest sentit immaculista passaria principalment per suggerir que Diego de Moxena és una eminència gris universal de Ferran d'Antequera i dels Trastámara, als quals no cessa de sostenir i d'aconsellar amb profecies [alguna de les quals podria ésser, de tota manera, posterior als fets] i que, com a tal podria, sempre en hipòtesis, haver estat l'autor de la petició a l'emperador Segimon de la instauració de la festa de la Puríssima Concepció [tema que potser caldria examinar amb molta calma, destriant millor els seus aspectes històrics, literaris i teològics].- J. de P. [8602]

Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ, *El pactisme en l'origen de la crisi política catalana: les Corts de Barcelona de 1413*, dins *Corts*, 79-85.

Objectiu de l'autor: «contribuir... a conèixer un xic millor allò que fou la praxi política del pactisme que tingué com a escenari ... les Corts de Barcelona de 1413» (79). Base de l'estudi són les actes publicades en la col·lecció de corts de la Reial Acadèmia de la Història i la bibliografia del segle actual. L'autor subratlla les preses de posició tant de tota la cort com dels diversos braços, en les quals es manifesta el convenciment del pactisme, començant per la protesta o pel refús de les propostes reials inicials (80), seguint per la referència explícita als pactes en respostes dels braços sobretot en relació al reconeixement d'un quart braç per als cavallers (81), per l'exigència de la reparació de greuges, i de concessió de les peticions dels braços abans de l'atorgament del subsidi (82), i per les precisions que aquest era de pura benvolença dels braços, sense que representés cap precedent per al futur (83), i que la cort i la seva diputació tenien el control de l'esmerç del donatiu (84).- J. P. E. [8603]

Peter RYCRAFT, *The Trials of the Count of Urgel*, dins «Hom. Rubió / Martorell», 265-306.

L'autor s'interessa en els processos de la Baixa Edat Mitjana, el centre dels quals és la seguretat de l'Estat. Un d'aquests és el que afecta Jaume d'Urgell, en el qual allò que calia demostrar no era tant la culpabilitat del comte com l'encert del rei Fernando de Antequera en l'aplicació de l'usatge *Princeps namque* (268), que només podia ésser invocat en cas de perill de l'estat en tant que tal, per exemple per invasió estrangera. En realitat foren tres els processos (270). El primer, conegut com a *Sumari*, fou elaborat durant el mes de juny del 1413, i aplegà totes les dades possibles sobre l'actuació de Jaume d'Urgell, i les seves vinculacions amb l'exterior,

en particular amb Anglaterra (275-284). El segon, anomenat *Procés*, se celebrà durant l'octubre, i en ell el punt central fou el de precisar quan algú pot ésser declarat 'inimicus' (285-289), amb resum dels parers de mitja dotzena de grans juristes sobre el tema (289-294: d'on resultà clar que el rei, pel seu compte, havia introduït novetats en l'aplicació del dit usatge, 293). El terç fou el realitzat personalment a Jaume d'Urgell, ja empresonat (298), on l'autor subratlla les declaracions dels cavallers anglesos defensors de Balaguer (300-302). La sentència reial del 23 de desembre del 1413 deixà enlaire la justificació de l'abús del *Princeps namque*: 'Ferdinand's apparent victory was to turn to a most serious defeat by the time the next Corts met because he had failed to look beyond the trial to the political questions which it was meant to answer' (305). La documentació bàsica d'aquest estudi és de l'ACA, *Canc.*, *Reg.* i *Cartes Reials Diplomàtiques*; i *Generalitat*.— J. P. E. [8604]

Carme VINYOLES, *La falsa aventura d'un rector de poble*, dins «Revista de Girona», núm. 144 (gener-febrer 1991), 14-15.

Narració de la sort pòstuma de Bernat Boades, rector de Blanes, al qual Joan Gaspar Roig i Jalpí atribuï el *Llibre dels fets d'armes de Catalunya*, atribució que Miquel Coll i Alentorn demostrà ésser una falsificació muntada pel mateix Roig i Jalpí.— J. P. E. [8605]

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *Aplec de cartes comercials*, dins «Randa», núm. 29 (1991), 85-103.

Agafades a un dels quaderns d'arrendament dels quarts de la primícia del bisbat de Mallorca, ara cod. 48 de l'ADM, han comparegut les vint-i-vuit lletres afí transcrites, totes relacionades amb un dels arrendataris del dit quart, datades entre els anys 1419 i 1427, vint-i-tres de les quals són en llatí i les altres cinc en català (87-103). En la introducció, l'autor informa dels arrendataris del dit quart coneguts en aquell moment en l'illa de Mallorca (86).— J. P. E. [8606]

Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *L'Italia e la Spagna. Relazioni letterarie nella storia*, dins *Le relazioni letterarie nella storia* (Nuova Secondaria, 2), Brescia 1988; i dins Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *De Raimundo Lulio al Vaticano II. Artículos escogidos* (Hispanica Helvetica, 2), Lausana, Sociedad Suiza de Estudios Hispánicos 1991, 77-89.

La major part d'aquestes pàgines és dedicada a recordar l'influx dels escriptors italians sobre els catalans en el pas de l'Edat Mitjana al Renaixement: Andreu Febrer i la seva empresa de reproduir en català el ritme i la rima toscanes de la *Divina Commedia* (78-79); la traducció lliure del *Decameró* a Sant Cugat del Vallès el 1429, i les de Bernat Metge d'altres obres de Giovanni Boccaccio o de Francesco Petrarca (80-81); la convivència de literats humanistes italians i catalans (Ausiàs Marc, Jordi de Sant Jordi) en la cort d'Alfons el Magnànim (81), que desemboca en Joan Boscà i Almogàver a la Península Ibèrica i en Benet Garret (El Cariteo) a Nàpols (82-84). Per aquest camí, molts dels influixos italians haurien arribat a Castella.— J. P. E. [8607]

Joan Miquel RIBERA LLOPIS, *Per a la interpretació—literària— de la Història de Jacob Xalabín*, dins «Llengua & Literatura», 4 (1990-1991), 7-37.

Pàgines repartides en quatre apartats. El primer, *Postil·les filològiques al text*, data l'obra en la primera meitat del segle XV (7; cf. 37), no s'acaba de decidir entorn de si el ,sí' al començament de la frase és pista per a arribar a l'origen del text (7-8), que l'autor col·loca en la tradició europea oriental del món català, en el qual hom constata allunyament cultural, però també aprofitament d'oportunitats per a l'activitat individual, que explicaria la feina d'algun traductor (9-10), qui sap si última veu d'alerta davant la pèrdua de les darreres ciutats de Grècia els anys 1388 i 1390 (12). El segon, *Folklore: de la modificació a la distorsió*: fins al capítol V hi hauria un bloc de rigorositat folclòrica (13-14); després, en canvi, l'autor individua «espills més o menys transformadors d'altres funcions», la llista dels quals amb la respectiva localització en la *Història...* és a les pàgines 14-15, nota 12; en el fons, hi ha una negació de protagonismes sobrenaturals, substituïts per ,actants' de signe completament distint, cops d'efecte funcionalment semblants (17-18), set dels quals són analitzats en les pàgines 18-23. El terç, *Història i ficció: «literalitat»*, aplica la doctrina anterior al component documentable (23), que «obliga a un subtil i doble realisme de fons, a un exercici de recreació que dóna al component històric un abast literari» (24); i així el text català és «respectuós amb les denominacions de càrrecs i vestiments que no pot traduir al català» (24-25), però és alhora dramatzador d'elements que són presentats com a històrics (25). El quart, *Sobre teoria dels gèneres i història de la literatura. Valoració diacrònica del text* (32-37) col·loca la *Història...* dins el gènere literari de la ,nouvelle' (35); amb textos com la *Història...*, i la *Història de la filla de l'emperador Constantí*, s'haurien aplegat unes «narracions breus a l'estil de les que des del *Decamerone* (1353) boccaccià a *Les cent nouvelles nouvelles* (meitat del segle XV) es convertiren en miscel·lànies de l'oci durant aquesta centúria» (37).— J. P. E.

[8608]

Giovanni SACCHETTI, *Premessa per una edizione critica della traduzione catalana di Pere Busquets del «Trattato della pazienza» di Domenico Cavalca*, dins «Misc. Fuster III», 108-123.

Segons l'autor, el *Trattato della pazienza* de Cavalca és un ,rapiarium' de la secció *De ira* de la *Summa virtutum et vitiorum* de Guillaume Perrault. La traducció al català d'aquesta obra bastant difosa es conserva en els mss. de la BC 475 i 1707, obra de Pere Busquets, monjo de Sant Feliu de Guíxols. Ambdós manuscrits reporten la mateixa versió: les llacunes respecte al text original són comunes en els dos còdexs, així com els textos resumits, les omissions menors, certes contaminacions sintàctiques, errors morfològics. També coincideixen els dos còdexs catalans quan la traducció no és estrictament literal o conté addicions. Tots dos manuscrits són còpies d'un únic antígraf i només el ms. 475 pot ésser considerat una mica millor que el ms. 1707, tot i que aquest també permet a voltes de recuperar una lliçó més exacta.— J. de P.

[8609]

Romà PIÑA HOMS, *Els antics Consells Generals de les Balears: organització i evolució*, dins *Corts*, 290-295.

Després de les etapes preliminars constituïdes per l'època en què cada illa constituïa un sol municipi, per la del reconeixement d'altres municipis a Mallorca el 1315, per la de la reintegració en les corts de Catalunya des del 1365 (290-291 [quant al detall de ,manu militari', vegeu ATCA, XI (1992), 679-680, núm. 7738; i el resum de la pàgina 614, núm 8574 d'aquest volum]), el 1439 arribava la constitució d'Alfons dit el Magnànim, segons la qual el Regne de Mallorca, format només per

les Illes [sense els comtats, a diferència dels segles XIII-XIV] no era integrat en el Principat de Catalunya, i amb ell es solidifica el Gran e General Consell, suprimit pel Decret de Nova Planta, i a Menorca per una declaració de la corona britànica del 1725; el 1601, Felip III concedia de tenir Corts i parlaments propis, però restà lletra morta. De fet, l'òrgan sobirà fou el dit consell, la composició i atribucions del qual són ací explicades (293-294). Ultra les publicades, aquest estudi es basa també en fonts inèdites de l'ARM, com els còdexs anomenats *Llibre de les corts generals*, *Llibre de Sant Pere*, o en sèries com les de l'*Audiència*, els *Llibres de resolucions dels jurats*, etc...- J. P. E. [8610]

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *El reino de Mallorca y las Cortes de 1469-1470*, dins *Corts*, 384-388.

En la guerra catalana contra Joan II, Mallorca es trobà en la banda del rei; el 1469, davant la invasió francesa a Catalunya, Joan II planejà el casament de l'hereu Ferran amb Isabel de Castella a fi de trencar el front unitari de França i Castella; i convocar corts generals per a obtenir els mitjans necessaris; ací, a base de la documentació aplegada en sèries diverses de l'ARM, vint-i-quatre peces de la qual són resumides en regest (386-388), l'autor sintetitza els detalls principals de la convocatòria, i de l'elecció del síndic de la ciutat a corts; per raó de la mala anyada, Mallorca s'excusà de fer cap aportació al subsidi demanat pel rei (385-386).- J. P. E. [8611]

Pere TOMIC, *Històries e conquestes dels reis d'Aragó e comtes de Barcelona*, Bagà, Centre d'Estudis Baganesos 1990, 302 pp.

Reproducció facsimilar només coneguda per referència.- J. P. E. [8612]

Martí de RIQUER, *Les chevaliers de Jacques de Lalaing en Espagne*, dins «Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Comptes Rendus des Séances» (1991), 351-365.

L'autor recorda la presència de cavallers catalans al reialme de França entorn del 1400 (352); resumeix les notícies del pas de Jacques de Lalaing per Catalunya el 1448, conegudes pel *Livre des faits de Jacques de Lalaing* (361-362), i les de l'estada a Barcelona de *Jean de Saintré* (363-364), narracions històriques o basades en fets històrics que acosten al *Tirant lo Blanc* (364).- J. P. E. [8613]

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *El brazo militar del Reino de Valencia a comienzos del siglo XV*, dins «Hidalguía», XXXIX (1991), 615-640.

La situació de guerra entre Alfons dit el Magnànim i el Regne de Castella l'any 1429 comportà una talla, amb la conseqüent taxació de cada un dels membres dels tres braços. A València, ARV, papers sense classificar, s'ha conservat el *Trellat de la taxa feta per los deputats del braç militar entre los censistes e vassalls*, on consta tant el nom del taxat com la quantitat que li corresponia de satisfer. La llista, que agrupa els noms per poblacions, és transcrita en les pàgines 630-640; comparada amb la dels membres del braç militar convocats a les corts del mateix any, resulta que hi ha considerables manques de coincidència.- J. P. E. [8614]

José TRENCHS ODENA, Vicente PONS ALÓS, *La nobleza valenciana a través de las convocatorias a Cortes (siglos XV-XVI)*, dins *Corts*, 368-381.

Tal com diu el títol, aquestes pàgines es limiten a presentar dades deduïdes de les convocatòries a corts adreçades als membres del braç noble, conservades en volums diversos dels ARV, *Llibre de les presentacions de les lletres trameses... per a la convocatòria de les corts...*, i de l'AMV (quadre: 369) i d'altra documentació ja publicada, com són les lletres de Joan Mercader a Ferran d'Antequera (370) o de la sistematització de Llorenç Matheu i Sanç. Ací tenim exposat l'iter de la convocatòria (370-372), i analitzades en els seus diversos elements les lletres de convocatòria (372-374), amb una informació sobre l'extensió de la categoria jurídica de noblesa als homes de paratge, amb quadre dels convocats al braç militar, nobles, cavallers i donzells des del 1417-1418 al 1528 (375), seguit de les corresponents gràfiques, diversificades segons fonts (376) i anys (378). Al final tenim un quadre amb la llista alfabètica de tots els dos-cents sis llinatges convocats al braç militar en els anys ja indicats, amb precisió de quines convocatòries foren adreçades a cada un (379-383).— J. P. E. [8615

Les obres d'Auzias March. Edició crítica per Amadeu PAGÈS. Volum I: *Introducció, text crític de les poesies I a LXXIV*. Volum II: *Text crític de les poesies LXXV a CXXVIII. Glossari*. Paraules preliminars de Germà COLÓN DOMÈNECH, València, Generalitat Valenciana. Consell Valencià de Cultura 1991, XVI i 442 pp, [X] i 384 pp.

L'edició és reproducció anastàtica de la publicada a Barcelona per l'Institut d'Estudis Catalans el 1912. Les paraules preliminars de Germà Colón són un elogi de l'edició d'Amadeu Pagès, ateses les dificultats presentades per la transmissió textual, un record del seu primer contacte amb la dita edició a casa de Jordi Rubió i Balaguer, en el marc d'una lliçó clandestina, i una indicació dels estudis recents dedicats a la dita poesia. Acaba expressant el desig que hom estableixi una bibliografia d'Amadeu Pagès.— J. P. E. [8616

Robert ARCHER, *El manuscrit N d'Ausiàs March a la Hispanic Society of America*, dins «Llengua & Literatura», 4 (1990-1991), 359-422.

Amadeu Pagès conegué, però només pogué examinar de manera insuficient el manuscrit que ara pertany a la Hispanic Society of America, perquè el llibreter madrileny ja estava en tractes per a vendre'l a Archer M. Huntington. L'autor, per la seva banda, sotmet a revisió crítica les notícies fornides per Pagès, i arriba a la conclusió que «la convivència amb una ,segona família' de manuscrits li ha negat l'enorme importància que mereix» (366), raó per la qual en aquestes pàgines posa a l'abast dels estudiosos les lliçons diferencials d'aquest importantíssim manuscrit en relació al text que Pagès prengué per base, i així, cant per cant, i ratlla per ratlla trobem, les dites variants; en alguns casos l'autor transcriu literalment, sencer o fragmentari, el text del manuscrit neoiòrquès; són els següents: cant I (368-369); XLI (385-386); XLII (387-388); XLIII, versos 1-8 (388-389); LXIII, versos 33-40 (397); XCIII (411-413); i XCVII, versos 41-60 (416-417).— J. P. E. [8617

Vicent ESCRIVÀ, *Ausiàs March, senyor de la paraula*, dins «Misc. Carbonell, 1», 9-26.

Resumida la biografia d'Ausiàs Marc «tan reiteradament vulgar i atrafegada» (11) en contraposició al seu senyoriu i domini de tots els recursos retòrics i literaris, cosa que el convertia en senyor i amo de la paraula (12), fins al punt de fer inútils les posteriors agrupacions temàtiques dels poemes, l'autor parteix de la possible

successió cronològica de les composicions (13), i recorda l'èxit de la poesia de Marc en la monarquia hispànica, conservadora i castellanitzadora del segle XVI (14-16). De fet, l'obra de Marc és enyor del temps passat, feudal, producte d'un «senior», un home assenyat, envellit» (18); ja en el primer poema s'expressaria «la lluita, el tenebrisme, el tremendisme marquès que recorre incessantment el camí entre el refús del món actual (com Jaume Roig) i l'enyor del món passat...» (20). Malgrat tot, la lectura de la poesia marquiana proporcionaria coneixença d'un «món en ebullició, canviant, dinàmic, conflictiu, dialèctic, modern» (25).— J. P. E. [8618]

Robert ARCHER, *Ausiàs March i els tòpics*, dins «Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura», II (1991), 5-17.

L'autor es pregunta si és possible de matisar els cinc tòpics que en general són aplicats a Ausiàs Marc. Quant al de poeta difícil, per l'anàlisi del poema XXXI, arriba a la conclusió que el missatge es troba en la tornada: «March vol demostrar-nos que l'home pot aprendre de l'experiència en tot allò que no concerneixi l'amor», conclusió a la qual només arribem «fent un esforç mental considerable» (6). Quant al de poeta introspectiu, l'anàlisi del poema XXXIX porta a concloure que la introspecció va unida a una veu freqüentment irònica (8). Quant al de poeta filosòfic, l'autor afirma no trobar en Ausiàs elements estrictament ni tomistes ni lul·lians [però vegeu el resum següent], ans d'una filosofia bàsica en la cruïlla entre les tradicions filosòfica i cortesana (9). Quant al de poeta innovador, no sols condú a la temàtica de l'amor a una nova forma de fer poesia, ans aportà dos temes nous: els cants de mort i el cant espiritual, en els quals exposa no pas les virtuts d'una dama ans el dol del poeta per ella i els problemes personals davant el pecat, la predestinació i la gràcia (10-13). Per a nosaltres pot ésser un gran poeta perquè (cas del poema XXVIII) sota temes diversos empeny a encarar-se amb una situació de crisi (17).— J. P. E. [8619]

Peter COCOZZELLA, *Ausiàs March's Sainted Eros: A Model of Christian Syncretism*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V/1 (July, 1991), 79-93.

La diferència entre la vàlua d'Ausiàs Marc i el seu reconeixement social potser és resultat de l'evolució de les llengües catalana i castellana des del segle XVI; això no obstant, s'ha anat imposant per la solidesa del seu esforç a sintetitzar valors. Un cas és el de la contraposició entre «eros» i «agapè» (81-82), que en la realitat viva cantada per Ausiàs s'aiguabarregen, tal com demostrarien els versos 13-16 del poema CIV [però el vers 15: «Déu, amador d'intenció primera...» no s'ha d'entendre com si «amador» fou un substantiu apòsit de Déu; és, per contra, un participi actiu de futur equivalent al llatí «amaturus»; però aquests participis de futur, per la forma actius, tenen en català medieval el significat de passius, equivalent al participi passiu de futur llatí «amandus»; per això, el sentit, certament lul·lià, del vers és: «Déu, que ha d'ésser estimat per primera intenció és a dir, directament, per Ell mateix, ho és per segona» o per l'interès que en rebem o n'esperem rebre] (84-86). L'intent de Marc hauria estat el de «santificar l'Eros» (90), tal com expressarien els versos 9-24 del poema IV (90-91). Al final hi ha bibliografia (92-93).— J. P. E. [8620]

Robert ARCHER, *Tradition, Genre, Ethics and Politics in Ausiàs March's maldit*, dins «Bulletin of Hispanic Studies», LXVIII (1991), 371-382.

Robert ARCHER, *Ausiàs March i els mercaders*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 209-219.

El poema XLII ha suscitat dubtes d'autenticitat, la qual, en canvi, resultaria confirmada per la transmissió del text. Però el 'maldit' del dit poema no té parió en Ausiàs, un 'maldit-comiat' contra Na Monboí i un tal En Joan. Per a l'autor, basat tant en la tradició textual com en la definició del 'maldit' en la preceptiva contemporània, Ausiàs no escriví un 'maldit-comiat' perquè la dita preceptiva prohibia de bescantar una persona concreta (377), ans hauria tomat a un gènere literari més primitiu, el del sirventès, i així el dit poema seria una proclama essencialment política (371-372); Na Monboí, doncs, seria la ciutat de València, lliurada als mercaders, personificats per En Joan, que seria Joan de Junyent (378-379).- J. P. E. [8621-8622

Carlos E. POLIT, *Constància e incertidumbre en el poema XLVI de Ausiàs March*, dins «Hom. Roca-Pons», 223-230.

Anàlisi de les interrelacions que s'entrellacen en el conjunt del poema, després de la qual l'autor esbrina el seu nervi emotiu-conceptual. «Vista de conjunto, la progresión total sigue una línea rigurosamente convergente, desde la inmensidad del espacio abierto, pasando por la naturaleza más restringida, la multitud, la pareja de amantes, el amante valeroso y la voz de la autosuficiencia, hasta el par de minúsculos objetos cuyo movimiento es como la concretización de la imprevisibilidad de la fortuna» (224); hom hi pot distingir, encara, quatre subsistemes: la primera estrofa és expressió de confiança en l'èxit (224); les estrofes segona-cinquena expressen la mateixa confiança en la solidesa del seu amor malgrat que tota la realitat es manifesti canviant i inconstant (225-226); les estrofes sisena i setena canten la constància del poeta àdhuc davant Fortuna (226); només en l'estrofa vuitena i darrera compareixeria la incertesa (227). «Si se recuerda la tremenda afirmación del protagonista poético que es casi todo el poema, habría razón para concluir que para este poeta y en este momento de su trayectoria vital, lo que más ocupa su pensamiento es la acción, y no, por ejemplo, el desahogo, la contemplación o la queja, sentimientos a los que tiende con tanta frecuencia la poesía lírica» (228).- J. P. E. [8623

Josep PUJOL, *L'esperiment molt perillós i la vida moral de l'amant tímid. A propòsit del poema LIX d'Ausiàs March*, dins «Serra d'Or», núm. 377 (maig 1991), 56-59.

Estudi dividit en dues parts. La primera, general, exposa la idea que Ausiàs Marc se sap amant tímid i, per això, exemplar, i, per tant, superior als atrevits; és natural que un tal amant tingui por o que en tingui tanta, que l'esperança no la pot superar; tal temença esdevé obsessió creixent, car d'una banda «la tímidesa explica que la por de manifestar-se sigui... un índex de la qualitat d'un amor que no cal mostrar», però de l'altra es tracta d'una experiència problemàtica que acaba culpabilitzant el poeta; però la tímidesa també es relaciona amb l'esperança. La síntesi ens donaria «la figura del poeta incapaç d'emprendre la declaració, en contínua tensió entre allò que imagina que ha de fer i la realitat d'un amor que, amb la vergonya com a instrument, li reprèn la imaginació» (65). Reproduït el text del poema LIX, és somès a anàlisi dels seus quatre blocs formats pels versos 1-16, 17-32, 33-40, i 41-44.- J. P. E. [8624

Acta Eugenii papae IV (1431-1447) e Vaticanis aliisque registis collegit notisque illustravit Georgius FEDALTO (Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo. Fontes. Series III, volumen XV), Roma 1990, XXVIII i 756 pp.

Tot i que per llur mateixa naturalesa la documentació ací aplegada fa referència als països de l'Imperi d'Orient, set dels dits documents afecten connacionals nostres: dos el cardenal Joan de Casanova, constituït abat comendatari dels monestirs sicilians de Sant Gregori de Gipso [Gesso?] (49, núm. 74) i de S. Giovanni degl'Eremiti (214, núm. 389); una al seu company Julià Tallada, 'electo Laodicensi', atorgant-li el títol de mestre en teologia el 1432 (90, núm. 142); solucionant a favor de Simó Salvador, bisbe de Barcelona, una imposició de renda damunt l'escrivania del vicariat general de Barcelona establerta per Francesc Climent (Çapera) i per Benet XIII (166, núm. 289); absolvent Nicolau de Quint de les penes en les quals havia incorregut exportant mercaderies a Alexandria (202, núm. 365); encarregant Dalmau de Mur i els bisbes de València i de Lleida de solucionar els abusos de Pere Gracet, bisbe 'Sambariensis', en atorgar magisteri de teologia a alguns framenors (232, núm. 427); i concedint al cardenal Domènec Ram de legitimar i habilitar el seu nebot Joan Ram (536, núm. 1176). De més a més, hi ha una sèrie de Butlles relatives al conegut fomentador del lul·lisme a Pàdua, Fantini Dandolo, primer en qualitat de bisbe electe de Creta (543, núms. 1195 i 1196), i onze essent ja arquebisbe de Creta, en qualitat de legat de la Santa Seu per a les relacions entre Grecs i Llatins (662-671, núms. 1398-1408).- J. P. E. [8625

Jaume TURRÓ I TORRENT, *Sobre el «Curial», Virgili i Petrarca*, dins «Misc. Fuster III», 147-168.

L'autor estudia la interacció en el *Curial*... entre narració cavalleresca i sentimental, d'una banda, i narració poetitzada amb certes pretensions, de l'altra. Conclou que sobre el *Curial*... graviten diversos textos de Francesco Petrarca, de Giovanni Boccaccio i de Coluccio Salutati (la 'reverenda letteradura'), que s'hibriden amb la tradició en vulgar i constitueixen tots plegats el producte final.- J. de P. [8626

Patricia J. BOEHNE, *The Presence of Petrarch in Curial e Güelfa*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V/1 (July 1991), 35-55.

L'autor del *Curial e Güelfa* és una anella en la cadena de petrarquistes catalans del pas de l'Edat Mitjana al Renaixement (35-36); el seu petrarquisme compareix en el llibre terç, i sembla vinculat a una estada de l'autor en la cort napolitana d'Alfons dit el Magnànim, en la qual la discussió entre Bartolomeo Facio i Gianozzo Manetti, respectivament cantors de la vida sobrenatural o de la humana, sembla trobar ressò en les tres experiències muntanyoses del *Curial*... al Sinaí, al Parnàs i a Santa Maria del Puig, després de les quals hauria sintetitzat els ideals de la cultura humanista (38-39), de manera semblant a com Francesco Petrarca hauria clarificat les seves idees en relació a l'humanisme en l'ascensió al Mont Ventós (42). Però el màxim paral·lelisme entre Petrarca i Curial es troba en nombre de detalls relacionats amb la coronació del primer a Roma i amb la del segon a la muntanya del Parnàs (43-52); un altre consistiria en la presència del tema de la fortuna en l'obra dels dos escriptors (53-54).- J. P. E. [8627

Júlia BUTINYÀ, *El nom de Guillelmes de Chastell al «Curial e Güelfa»: Una hàbil ironia o una desraonada incongruència*, dins «Revista de l'Alguer», II (1991), 155-163.

Suposant que el *Curial e Güelfa* «sembla que s'escriví cap a meitat del segle» (156), l'autora, seguint Martí de Riquer, assenyala l'aparent incongruència de presentar de forma negativa Guillaume du Chastel, el qual «adquirí fama arreu d'Europa arran de fets del 1402» (156); també recorda que els «poetes» serveixen per a fer conèixer les gestes humanes i convertir-les en paradigmes per als altres, presents o futurs (157-158); i es pregunta si darrera l'episodi relatiu al personatge esmentat no hi ha una referència velada a la gesta d'Alfons dit el Magnànim desafiant i vencent el rei de Tunis en l'illa de Gerba (159), episodi conegut per una lletra del mateix rei a la seva esposa, la reina Maria, del 1432, ja publicada per Antonio Giménez Soler i ací reproduïda (161-163).— J. P. E. [8628

Júlia BUTINYÀ *Contra veritat escriure, no m par sie loor*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V/2 (December 1991), 47-54.

Pàgines traduïdes i publicades en anglès. Les del títol són les paraules amb les quals Apol·lo repta Homer en el *Curial e Güelfa*, també aquelles amb les quals l'autor del *Curial...* ataca amb tanta decisió com valentia la deformació literària de la veritat (48). La narració que té per protagonista Camar seria una altra mostra del rebuig de la presentació virgiliana mentidera de Dido i de l'aplaudiment davant una virtut autèntica en la noia africana (49-51). Dido era blasmada perquè creava confusió i assegurava més la bellesa de la contalla que la seva autenticitat (53) i, per tant, no era cap model de conducta (54).— J. P. E. [8629

Alex SCHÖNBERGER, «*Tirant lo Blanc*» (1490) und «*Curial e Güelfa*» (ca. 1450): *Formen ritterlicher Liebe im späten katalanischen Mittelalter*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 4 (1991), 174-248.

La introducció subratlla que el concepte d'amor canvia de significació amb el temps, tot i que hom el pugui considerar transcendent a les èpoques (175-177), afirmació que es confirmaria en les dues novel·les catalanes, tant en realció a d'altres temps, com en comparació entre elles (178-179). L'autor es limita a comparar-ne tres temes: com i perquè comença l'amor; com es comporten els amants quan es troben separats, en punt de fidelitat, i quin és el paper de la sexualitat en llurs relacions; i vers on s'adreça la respectiva relació amorosa (182-183). El primer tema és exposat en les pàgines 184-206, les 184-192 dedicades al *Curial...* i les restants al *Tirant lo Blanc* (192-206). Resumides les respectives narracions, l'autor n'assenyala coincidències (relació que s'implica amb la situació social dels enamorats, actuació d'intermediaris, anàlisi dels sentiments personals) i diferències (Güelfa porta la inicitiva en relació a Curial, Tirant en relació a Carmesina; Curial s'ha d'ennobrir i així fer-se digne de la Güelfa; Tirant ja ha demostrat d'ésser un heroi i per tant a l'altura de la princesa). En tots dos romanços hi ha un temps de separació entre els enamorats: les pàgines 207-227 són dedicades a resumir els episodis del *Curial...*, les 228-239 els del *Tirant...*. Tots dos arriben a l'Àfrica, tots dos surten victoriosos de la temptació d'una mora enamorada; però mentre som informats de les penes amoroses del Curial, Tirant no perdria el temps en amors platònics ans aniria directe a la relació sexual (238). La retribució dels esforços del Curial és resumida en les pàgines 240-243, la del Tirant a les 244-248; tant com la història entre el Curial i la Güelfa acaba com cal, la de Tirant i Carmesina acaba malament, el primer és un amor que s'arriba a inscriure dins els esquemes cavallerescs, el segon assenyalaria el final del gènere literari de la novel·la de cavalleries.— J. P. E. [8630

Pasquale Di Cicco, *Documenti inediti sulla dogana delle pecore in Puglia nel periodo aragonese*, dins «Archivio Storico Pugliese», XLII (1989), 277-321.

Aquella duana hauria estat estructurada pel català Francesc Montluber, en relació al qual l'autor assenyala documentació a Lucera, Biblioteca Comunale (283), i sobretot a Foggia, Biblioteca Provinciale, ms. 5, d'on és transcrit un fragment de comptes del 1447 (305), i sobretot les *Responsiones Francisci Montluber super dubiis sibi factis per regiam Cameram Sumarie*, del mateix any, en les quals és esmentat el secretari reial Arnau Fonolleda (305-309). Les notícies sobre En Montluber són aplegades en les pàgines 282-287.- J. P. E. [8631

Josefina PLANAS BADENAS, *Bernat Martorell y la iluminación del libro: una aproximación al Libro de Horas del Archivo Histórico Municipal de Barcelona*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», XLVI (1991), 115-142.

L'autora aplega les notícies relatives a Llibres d'Hores de la Corona Catalano-Aragonesa (115-116), recorda que Bernat Martorell és documentat com a miniaturista contractat per al *Llibre dels Usatges*, i d'altres del mateix arxiu (117-119), feina que hauria compartit amb d'altres artistes de mitjan segle XV (119-120). L'esmentat *Llibre d'Hores*, vinculat a l'orde franciscà (121), i amb la família Llovera, de Solsona trasplantada a Barcelona (126-127), conté una sèrie de pregàries (123), i onze miniatures (123-124), quatre de les quals, ací analitzades (125-126; 128-130), serien de Martorell (124); les altres haurien estat realitzades per un artista menys dotat (130-134). Les pàgines 136-142 contenen set reproduccions d'altres tantes pàgines del dit llibre.- J. P. E. [8632

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Aparició de dos poemes de mitjan segle XV en manuals notariais cerverins*, dins «Palestra Universitària», 5 (1991), 143-150.

Els dos poemes són una endevineta, el primer vers de la qual és *Tres lletres són que fan a bom mal baver...*, i una composició de cortesia, *No és meravella...* Ambdues foren copiades a mitjan segle XV. Són ací transcrits, mètricament i estròficament analitzades (145-148), i fotogràficament reproduïdes (150). Les referències arxivístiques són: Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Fons Notarial. Cervera*, 18 i 41, respectivament.- J. P. E. [8633

Carola DURAN I TORT, *Aspectes jurídics en un fragment de L'Espill de Jaume Roig*, dins «Llengua & Literatura», 4 (1990-1991), 423-432.

L'autora es fixa en el centenar de versos que van del 6844 al 6943, ací fragmentàriament transcrits, i n'assenyala la justesa jurídica en tractar temes com l'orfanesa i la tutoria, els drets de la vídua (dot, (es)creix, canvi d'estat). La familiaritat amb aquests aspectes jurídics podia venir del fet que l'avi de Roig era notari o del seu càrrec d'administrador de l'Hospital d'En Clapers, que segurament l'havia obligat a encarar-se amb nombre de casos de tal naturalesa.- J. P. E. [8634

Manuel J. PELÁEZ, *Hugo Roger III, último conde de Pallars (1436-1503)*, dins «Hom. Rubió / Martorell», 341-400.

Reconstrucció biogràfica d'aquell personatge a base de documentació ja publicada, però també d'inèdita d'ACA, *Canc. reg.*, i *Intrusos*, o del ms. 425 de la BC, amb particular atenció a les seves actuacions com a capità general i conestable del

Principat de Catalunya en la banda de les institucions catalanes durant la Guerra contra Joan II.— J. P. E. [8635]

Ramon FAUS I ESTEVE, *Joan de Socarrats*, dins «XXVII Assemblea», 31-33.

Aplec de notícies sobre un dels cinc grans juristes catalans del segle XV, i sobre la seva gran obra, *Consuetudines Cataloniae inter dominos et vassallos*, en la qual es manifestava contra els mals usos.— J. P. E. [8636]

Gesamtkatalog der Wiegendrucke herausgegeben von der Deutschen Staatsbibliothek. Band IX. *Fageda-Grassus*. Nummer 10102-11338, Stuttgart i Berlín, Anton Hiersemann i Akademie Verlag 1991, 812 col.

El present volum ofereix descripció de les següents edicions incunables nostres: *Furs de València*, València, Lambert Palmart 1482 (214-215, núm. 10428); Jeroni Fuster, *Omelia sobre lo psalm De profundis*, València, Lambert Palmart 1490 (215, núm. 10430); Gaguinus Robertus, Carta de germandat dels trinitaris, Lleida, Heinrich Botel 1480 (254, núm. 10473), València, Lope de la Roca 1497 (256, núm. 10478) i encara València, Nicolau Spindeler 1498 (257, núm. 10480); Pere Garcia, *Assertiones theologales*, Roma, Eucharius Silber 1481-1482 (309, núm. 10548); i *Determinationes magistrales contra conclusiones Johannis Pici Mirandulae*, Roma, Eucharius Silber 1489 (309-310, núm. 10549); Johannes Gerson, *Conclusiones de diversis materiis moralibus*, amb un *Epigramma ad lectorem* de Jaume Olesa, Ciutat de Mallorca, Nicolau Calafat 1485 (496-497, núm. 10743); Pseudo-Gerson, *Epistola incitativa ad spiritualem profectum* [en traducció castellana, i no catalana, tal com diu la fitxa], Montserrat, Johann Luschner 1500 (567, núm. 10875); i Bernat de Granollachs, *Lunarium*, del qual són descrites trenta-sis edicions (776-794, núms. 11295-11330), una de les quals en llengua catalana, feta a Nàpols 1485 (?), per Matthias von Olmütz (779, núm. 11298); les altres són: vint-i-dues en llatí, deu en italià i una en castellà.— J. P. E. [8637]

JON ARRIZABALAGA, LUÍS GARCIA-BALLESTER, JOSÉ-LUIS GIL-ARISTU, *Del manuscrito al primitivo impreso: la labor editora de Francesc Argilagués (fl. ca. 1470-1508) en el renacimiento médico italiano*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLIII (1991), 3-49.

Són ací resumides les dades biogràfiques de Francesc Argelagués, sobretot les relatives als seus estudis a Siena i a Pisa, desplaçament potser degut al del seu mestre Alessandro Sermoneta (7-8); i a la seva activitat de copista d'obres mèdiques, de la qual resta mostra en el Vat., Ross. 672 (5 i 8). La seva activitat de responsable doctrinal d'edicions mèdiques (*Articella* ampliada; *Conciliator differentiarum...*, de Pietro d'Abano, 12-15) el qualificà com a representant de la continuïtat amb la medicina llatina medieval, en contraposició amb els innovadors, que pretenien una vinculació amb l'herència grega, aleshores redescoberta (15-17). Les seves idees són perceptibles en el pròleg (29-35), i en la nota introductòria (37-45) a les edicions de l'*Articella* (29-35), i en el pròleg a les del *Conciliator* (47-49), ací reproduïts tant en l'original llatí com en traducció castellana.— J. P. E. [8638]

LUCIA GRECO, *Sulle rotte delle galere veneziane: il cartulario di bordo del prete notaio Giovanni Manzini (1471-1486)*, dins «Archivio Veneto», CXXII (1991), 5-37.

El quadern és ara a Venècia, Archivio di Stato, *Cancellaria inferiore*, b. 124; conté les anotacions de dos viatges, un a Flandes els anys 1471-1472 (8-16), i un altre els anys 1475-1476 a Barbaria, de fet, però, a tota la Mediterrània occidental (mapa de la ruta, 21), en el qual el vaixell parà a Alacant, Xàvea, València i sobretot a Tortosa, on s'estigué gairebé un mes (21-22), atès que era ciutat cèntrica per al comerç (26-27).— J. P. E. [8639]

Antoni CONTRERAS MAS, *Pràctica mèdica i societat mallorquina: el procés de mestre Antoni Vaquer, llicenciat en Medicina (1485)*, dins «Randa», 29 (1991), 163-183.

Presentació (163-176) i transcripció (177-183) del procés esmentat en el títol, d'ARM, *Audiència*, lligall 69/1 [a 165; però 10, a 177]. El procés gira entorn d'un deute no satisfet a un metge pel seu tractament d'una malalta d'ulls. L'autor comença recordant els fets nous que en medicina es donaren a Mallorca el darrer quart del segle XV: *Capítols de la morberia*, baixa de dos dels millors metges, noves *Ordinacions del gremi de cirurgians i barbers*, funcionament efectiu de l'Hospital General després de la unificació dels anteriors, publicació a cura de Guillem Caldentey de l'*Expositio in libros Tegni Microtecon Galeni* d'Hug de Siena, a Pavia el 1496 (163-165); segueix presentant els personatges que compareixen en el dit procés (166-167), les fases del tractament de la malura, que identifica amb «una tumoració, extremament dura, que apareixia damunt la parpella, inferior o superior» (170), la simptomatologia i tractament de la qual dedueix del *Canon d'Avicenna*, de *La guia oculística Al Morchid fi'l Kobbl* de Mohammad Al Ghafiqi, i del *Llibre de la figura de l'ull* d'Alcoatí (170-176).— J. P. E. [8640]

Miguel PEINADO MUÑOZ, *Jaime Pérez de Valencia (1408-1490) en el quinto centenario de su muerte*, dins «Archivo Teológico Granadino», 53 (1990), 131-160.

Resumida la bio-bibliografia de Peres de València, l'autor centra en l'hermenèutica el tema d'aquestes pàgines i es fixa en quatre punts: el concepte d'inspiració (136-137 [però sembla confondre revelació profètica amb inspiració bíblica]); els aspectes literaris i l'emmarcament històric del text bíblic, insistint en el coneixement que Peres de València tenia dels idiomes bíblics i de les fonts jueves (142-143 [on és estrany de no trobar cap referència al *Pugio fidei* de Ramon Martí]); en els diversos sentits dels *Salms*, car, ultra els exposats pels teòlegs medievals, per a ell aquests tindrien constitutivament i no sols acomodàcia un sentit referencial als esdeveniments del Nou Testament (144-149); i els principis i les regles d'interpretació [tema ja exposat per l'autor en les pàgines resumides dins ATCA, XI (1992), 707, núm. 7830].— J. P. E. [8641]

Tarald RASMUSSEN, *Jacob Perez of Valencia's 'Tractatus contra Iudeos' (1484) in the Light of Medieval Anti-Judaic Traditions*, dins *Augustine, the Harvest, and Theology (1300-1650)*. Essays Dedicated to Heiko Augustinus Oberman in Honor of his Sixtieth Birthday, Leiden, E. J. Brill 1990, 41-50.

Després d'algunes consideracions sobre la trajectòria medieval de la controvèrsia entre cristians i jueus, l'autor resumeix les sis tesis jueves de superioritat del judaisme damunt el cristianisme, a les quals Jaume Peres hauria contraposat preguntes, resumibles en allò que el fet de Jesús de Nazaret representà per a tot el poble d'Israel i en concret per a algunes de les seves institucions religioses (dissabte, sacrificis) (45-46). L'exposició es fixa en dos temes: la significació de la mort de Crist, en la

qual tota la realitat i expectació antigues haurien arribat a la plena realització (46-50); i la llei o religió de Crist, superior, també per la seva racionalitat, car fins i tot la doctrina de les Tres Persones en Déu encaixaria amb les «proprietates et perfectiones primi entis» (52). L'autor remarca que les pàgines de Peres són atentes a les raons dels jueus, que representen un esforç de diàleg, i que semblen reflectir diàlegs reals.— J. P. E. [8642

Joanot MARTORELL, *Tirant lo Blanc i altres escrits amb introducció i bibliografia actualitzades*. Edició a cura de Martí de RIQUER. Edició del Ve Centenari (Classics Catalans Ariel), Barcelona, Editorial Ariel, S. A. 1990, 1302 pp.

Tal com diu la nota de la primera pàgina, l'estudi introductori és reedició dels capítols dedicats al *Tirant lo Blanc* en la *Història de la literatura catalana* del mateix autor, revisada incorporant les més recents aportacions bibliogràfiques (91-107), i llurs resultats (7-89). El text és reproducció del de les tres edicions anteriors de la mateixa casa editora i col·lecció (109-1189). Són afegits en apèndix *Les lletres de batalla de Joanot Martorell* (1193-1234), el *Guillem de Varoic* (1235-1249) i *La flor de cavalleria* (1250-1251). El volum es clou amb una taula de llocs propis (1253-1271) i amb la taula darrera, en la qual consten els títols de tots els llibres del *Tirant lo Blanc* (1273-1299).— J. P. E. [8643

Josep BARGALLÓ VALLS, *Tirant: bibliografia per a un any*, dins «Serra d'Or», núm. 379-380 (juliol-agost 1991), 58-61.

Informació de les publicacions dedicades al *Tirant lo Blanc* aparegudes entre el 23 d'abril del 1990 i la mateixa data del 1991, 'Any del Tirant'. Són enumerades les diverses edicions del text, també les que l'abreugen o actualitzen per a diverses classes de possibles lectors, com és ara infants i joves; les adaptacions teatrals; els assaigs i estudis; i les publicacions de les quals l'autor tenia notícia tot i que encara no haguessin aparegut publicades.— J. P. E. [8644

Xavier RENAU, *Martí Joan de Galba. Vida i llinatge*, dins «Serra d'Or», núm. 375 (març del 1991), 46-48.

Les dades ja publicades per autors valencians i la documentació inèdita d'ACA i de l'AHPB condueixen l'autor a la conclusió que 'Galba' i 'Gualba' són grafies indistintament utilitzades d'un únic cognom, i que el Martí Joan de Galba, que figura amb Joanot Martorell com a coautor del *Tirant lo Blanc*, és la mateixa persona que el «Martinus Johannes de Gualba, domicellus in vicaria Barchinone domiciliatus» que el 1449 posseïa interessos a València, i que entre aquest any i el 1457 s'hi traslladaria. L'aplec de dades familiars permet de reconstruir l'arbre genealògic entre el 1274 i el 1520.— J. P. E. [8645

R[obert] J. GONZÁLEZ-CASANOVA, *Religious and Cultural Politics in Tirant lo Blanc: The Mediterranean Contexts of Chivalry*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V/1 (July, 1991), 95-120.

Exposició comparativa dels tipus de cavalleria cristiana dibuixats en tres obres de Ramon Llull (*Llibre de contemplació*, *Llibre de l'orde de cavalleria i Blanquerna*), d'una banda, i en *Tirant lo Blanc* de l'altra, entre els quals hi ha una evolució cultural i religiosa que va del cavaller ermità apòstol i místic, que cerca primer de tot la seva

personal renovació interior, al també cavaller religiós que cerca d'estendre la fe cristiana però també la cristiandat en tant que sobirania temporal no sols amb el seu exemple heroic ans també amb tota mena de mitjans: casaments polítics, aliances diplomàtiques i victòries militars. La primera part dedicada a exposar la missió cavalleresca de Tirant és un aplec de fragments tant lullians com del *Tirant* (97-107). La segona part s'intitula *La reeducació de Tirant*, i amb fragments de la novel·la de Martorell recorda els èxits en tots els camps que obliguen el protagonista a encarar-se amb els problemes reals i el converteixen en heroi, acceptat gairebé com a sant protector tant per la cort com pel poble de l'Imperi Grec; així la novel·la ha realitzat «the transition to a modern, secularized world of real war and passion» (119).— J. P. E. [8646]

Carles MIRALLES, *Les qualitats de les dones en «Tirant lo Blanc»*, dins «Serra d'Or», núm. 383 (novembre 1991), 46-51.

En el *Tirant*... «tant en els moments de glòria i triomf com en els de desgràcia i desànim, les dones representen... els múltiples aspectes del món real, en tota la seva complexitat» (46). I «el retrat robot de l'ideal femení del *Tirant* dóna... una dona bella, noble i virtuosa que de vegades també és sàvia i llesta» (47). En les pàgines següents són assenyalades aquelles descripcions que expliquen cada una de les tres virtuts bàsiques (47-49), com també llurs vicis contraris (49-51), finalitzant amb la discreció (51-52).— J. P. E. [8647]

Patricia J. BOEHNE, *Guy i Tirant: contagiositat de la malaltia d'amor*, dins «Hom. Roca-Pons», 111-125.

Ultra els punts, en els quals els estudiosos ja han reconegut un influx de la llegenda de Guy de Warwick en *Tirant lo Blanc*, l'autora també afirma el de la descripció de la malaltia amorosa de Guy per Felice, només de veure-la per primera vegada, en la narració de les penes de Tirant per Carmesina tan bon punt la veié. Joanot Martorell hauria conegut tant la versió francesa de la dita llegenda com dues versions angleses, exemplars manuscrits de les quals són contemporanis de l'estada de Martorell a Anglaterra (114), i hauria manllevat elements diversos d'alguna d'elles, punt que l'autora confirma amb considerables fragments tant francesos com anglesos (117-124). El conjunt dels paral·lelismes entre les dues narracions és indicat en el paràgraf final (125).— J. P. E. [8648]

Jesús HUGUET, «*Tirant lo Blanc* i els orígens de la impremta valenciana», dins «Gutenberg-Jahrbuch», 66 (1991), 135-137.

El mig mil·lenari de l'edició del *Tirant* ha estat celebrat a València amb una sèrie d'exposicions entorn d'una de central, dedicada a la impremta. L'autor resumeix en aquestes pàgines l'activitat de la impremta valenciana fins al 1521, tant pel nombre d'impressors com pel d'obres publicades [però el 1484 no foren publicats uns *Comentaris a los Salmos de David*, ans l'obra llatina sobre el dit tema de Jaume Peres de València].— J. P. E. [8649]

Albert PONS I ALTÉS, *L'heroi militar i l'estratagema en el «Tirant lo Blanc»*, dins «Misc. Fuster III», 169-177.

A part de fer notar que les xifres que dóna l'autor del *Tirant...* sobre els efectius dels exèrcits que compareixen en la novel·la són només orientatives, l'autor assenyalava que, com a capità general, Tirant és un guerrer modern, l'estratègia del qual consisteix sobretot a atordir l'enemic mitjançant enganyos i estratagemes, a més de disposar d'un cos d'exèrcit ben ordenat i disciplinat.— J. P. E. [8650]

Lola BADIA, *El «Tirant», la tradició i la moral*, dins «Serra d'Or», núm. 373 (gener 1991), 56-59.

L'autora intenta d'endevinar allò que els contemporanis i les contemporànies de la primera edició del *Tirant lo Blanc*, «un públic assedegat de cultura literària, que es volia divertir, però que també agraïa tenir models per a converses passablement cultes» (57), podien cercar-hi: «un amè compendi de tots els sabers sacres i mundans» (57), en el qual es trobaven exposats els valors de la societat contemporània, en particular els ensenyaments dels poetes antics i de la història nostra.— J. P. E. - [8651]

Dominique de COURCELLES, *Tirant lo Blanc «le meilleur roman du monde»: écriture et impression d'un roman de chevalerie en Catalogne après la disparition de l'empire chrétien d'Orient*, dins «The Journal of Medieval and Renaissance Studies», 21 (1991), 103-128.

Després de subratllar que el *Tirant...* és un llibre que només ens ha arribat imprès, perdut l'original manuscrit, l'autora es proposa d'examinar «comment fonctionne le livre imprimé de *Tirant lo Blanc* et de quelle façon spécifique il contribue à l'élaboration d'une réflexion sur l'art de l'écriture et sur la communication littéraire» (104) i comença analitzant els elements de dedicatòria, pròleg i colofó, ja que (és la seva tesi) «par l'articulation des lieux communs et stéréotypés, il fait entendre une parole qui porte en elle toute sa force d'énonciation» (104-105).— J. P. E. [8652]

Cesàreo CALVO RIGUAL, *Estudi bibliogràfic de les edicions de la traducció francesa de «Tirant lo Blanc»*, dins «Misc. Fuster III», 179-194.

Després de recollir allò que diuen els bibliògrafs sobre la traducció-adaptació al francès del *Tirant...*, publicada en ple segle XVIII [cf. ATCA, XI (1992), 703, núm. 7819], l'autor dreça l'inventari de les quatre edicions d'aquesta obra (una de les quals té exemplars amb portades diferents). Estudia després els llocs d'edició i els impressors, exposant el problema dels falsos peus d'impremta que afecten aquesta traducció, element que no permet a l'autor de depassar els simples suggeriments. Pel que fa a la data de la primera impressió, és donat com a probable un any anterior al 1740 i posterior al 1735. La traducció sembla que no pot ésser discutida al comte de Caylus, i l'*Avertissement* que la precedeix tampoc no es pot negar a Fréret.— J. de P. [8653]

Albert HAUF I VALLS, *Una nova edició del «Tirant»*, dins «Serra d'Or», núm. 374 (febrer 1991), 50-53.

Cf. ATCA, XI (1992), 699, núm. 7806. Hi ha reproducció fotogràfica de pàgines de diverses edicions primitives de la dita novel·la.— J. P. E. [8654]

Eric W. WINTER, *Tradició, transformació i recomposició en «Tirant lo Blanc»*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 277-296.

L'autor assenyala el seu objectiu: «la comparació diacrònica de les tècniques narratives que l'autor del *Tirant lo Blanc* usa i les pràctiques de descripció fictícia que trobem en la tradició moderna literària» (277), en relació al qual objectiu les presents pàgines serien un resum previ: «fins a quin punt permet el *Tirant lo Blanc*, com a sistema literari clos que és, l'esmentada comparació» (277). En conseqüència, l'autor afirma que «si hi ha coincidències amb la tradició moderna, aquestes, rigorosament, només s'expliquen, d'una banda, per la tradició a què l'autor està vinculat i, d'altra banda, per l'actitud d'aquest d'ampliar formes donades» (279). Quant a la tradició, l'autor desestima, fora de qualque detall, que el *Tirant...* es trobi en el seguici de la literatura artúrica (279-282), però reafirma l'influx que rebé tant de la *Crònica* de Ramon Muntaner (282-286) com del *Guy of Warwick* (286-293); cal integrar-hi d'altres mostres de la vida culta de la seva classe, gestes d'un saber comú (293), que són integrades en la configuració d'elements reals i ficticis dins aquell model exemplar de cavaller per a la societat catalana del seu temps, que fou l'obra de Joanot Martorell (294-296).— J. P. E. [8655]

Curt WITTLIN, «Observacions sobre el «Psalteri» de Joan Roís de Corella i d'altres traduccions dels Salms», dins «Misc. Carbonell, 1», 27-59.

Recordades les publicacions posteriors a l'any 1978 sobre traduccions bíbliques catalanes medievals (26-27), l'autor formula els temes del present article: «Estudiaré primer la història externa del *Psalteri* del 1490, i després certs aspectes interns de la llengua del traductor, que amb prou seguretat fou Joan Roís de Corella. En segon lloc, trauré algunes conclusions sobre l'actualització del text de Corella afegida a la nova edició [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 643-644, núm. 4908]... Finalment, transcriuré i comentaré una sèrie de traduccions medievals i de comentaris llatins del primer salm penitencial» (28). Les primeres consideracions condueixen l'autor a formular que una traducció bíblica no ha d'ésser escrita en llenguatge col·loquial, car ha de conservar l'«alteritat» dels dits textos (32). Després, compara nombre d'opcions diverses de la traducció del salteri atribuïda a Bonifaci Ferrer amb la de Corella (34-36) i entre el llatí de la Vulgata i el de la traducció del dit Corella, el qual «no solament abandona la literalitat extrema, sinó que en prou llocs s'atreveix a fer una traducció interpretativa i a introduir elements de la nova retòrica» (37-42); també són comparades les solucions de Corella amb les dels modernitzadors (42-47). El darrer apartat compara vint-i-una frases del salm sisè en el text de la Vulgata i en sis traduccions catalanes: l'atribuïda a Bonifaci Ferrer i les dels manuscrits de París, BN, fr. 2434, 2433, esp. 244, Barcelona, BU, ms. 70, i Corella 1490 (51-54), aportant les equivalències que per a les dites expressions assenyalen alguns comentaristes medievals (55-58).— J. P. E. [8656]

Lola BADIA, *El «Plany dolorós de la reina Hècuba» de Joan Roís de Corella. Restauracions i contrastos*, dins «Misc. Fuster III», 195-223.

L'autora edita aquesta obra de Corella a partir del manuscrit de Cambridge i amb uns criteris d'edició que explica i justifica, sobretot, en dues notes. Estudia el contingut del dit manuscrit i demostra que el seu text és millor que el del manuscrit de la Biblioteca Mayans, que va servir de base a l'edició de Ramon Miquel i Planas i a les posteriors. Finalment, examina algunes qüestions prosòdiques i conclou que

la presència de versos és escassa en el text; i els que hi són, els assenyalava amb detall.— J. de P. [8657]

Maike ROTZOLL, *Considerazioni sul «De imaginibus astrologicis» di Gerónimo (sic!) Torrella*, dins «Rinascimento. Rivista dell'Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento», XXXI (1991), 219-237.

L'autor sosté que «nei territori della Corona di Aragona... nuovi sviluppi politici et culturali traevano impulso da personalità quali Ferdinando il Cattolico e il suo ministro Francisco Ximénez de Cisneros» (220); aquest darrer hauria estat esmentat «a più riprese» pel metge reial Jeroni Torrella, conegut pel seu *Opus preclarum de imaginibus astrologicis*, publicat a València el 1496. De família valenciana, estudiant a Siena, Bolonya i Pisa, on es doctorà en arts i medicina (221), mantingué sempre relació amb Itàlia (222). L'*Opus...* no és destinat a metges, ans al «miles... Joannes scriba huius regni Valentini magister rationalis = al cavaller Joan Escrivà, mestre racional d'aquest Regne de València» i per això obra de divulgació científica (223), no constituïda exclusivament per discussions dialèctiques i citacions escolàstiques, ja que també reproduïx experiències personals i diàlegs amb savis italians contemporanis (224). D'entre les «auctoritates» destacarien Cisneros (!), citat quatre vegades, i Giovanni Pico della Mirandola; l'autor s'associa al primer contra el segon (225). En realitat, l'influx més consistent damunt Torrella és el de Marsilio Ficino, *De vita coelitus comparanda*, del qual no sol segueix fragments (226-227), ans també capítols sencers (228-229; 231-232). L'afirmació de l'influx dels cossos celestials, justificada amb referència a sant Tomàs d'Aquino (232-233), hauria confirmat la política antijueva de Ferran el Catòlic, d'acord amb allò que hom llegeix «in nonnullis libris» (231, nota 52). Però l'acceptació de Ficino, mai no citat, a diferència de Pierleone da Spoleto, no arriba a les teories de l'ànima o «spiritus mundi». [Precisem, però, que el tan esmentat Cisneros no és altre que el «patriarcha eximius theologus Franciscus Eximénez», és a dir, Francesc Eiximenis, nomenat per Benet XIII patriarca de Jerusalem poc abans de morir l'any 1409].— J. P. E. [8658]

Josep IGLÉSIES, *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció I-II* (Fundació Salvador Vives i Casajuana, 111-112), Barcelona, Rafael Dalmau, editor 1991, 410 i 378 pp.

Després d'un record de Josep Iglésies i de les seves aportacions a la demografia històrica catalana, escrit per Enric Lluch i Martín (3-4), la introducció presenta els dos manuscrits en els quals es basa aquesta edició: el d'ACA, *Batllia General de Catalunya*, A 403, complet però en tan mal estat, que entre un 25 i un 50% del seu contingut és de transcripció impossible (7-8), i en el d'AHCB, en bon estat, però limitat a quatre vegueries tarragonines (8-9), base de l'edició sempre que ha estat possible. Sense la Val d'Aran, la població de Catalunya (Principat i Comtats), el 1497 hauria estat de 63.234 focs i de 314.335 habitants. Segueix el resum numèric de focs per poblacions i vegueries (12-65), per comarques (67-88) i per regions (89-90), i el de densitat i percentatges de població, per regions (97-100); també consten set-cents noranta-dos focs de sarraïns (101). La transcripció dels caps de casa, per illes i poblacions, comença en la pàgina 105 i ocupa tot allò que resta del volum primer i tot el segon, tretes les pàgines 347-371, que contenen llista alfabètica de topònims. El text relatiu a les quatre vegueries tarragonines de Tarragona, Montblanc, Prades i Tortosa ocupa les pàgines 242-346 del segon volum.— J. P. E. [8659]

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Un formulari de lletres de la cúria eclesiàstica de Girona, s. XV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 319-334.

Presentació d'un fascicle de l'Arxiu Diocesà de Girona, que conté les *Flores omniuni que expediri solent in Vicariatu Gerundensi*, aplec de fórmules documentals emprades en aquella cúria durant la segona meitat del segle XV. Recordada la nomenclatura específica i tècnica de les diverses provisions (321), són transcrits els títols que encapçalen cada una de les vuitanta-una mostres (322-324), i la o les fórmules (amb les respectives variants) per a llicències (326), certificacions (326-327), dispenses (327-329), possessòries (329-331), comissions (331-333), monitòries i manaments (333-334).— J. P. E. [8660]

Antoni M. BADIA I MARGARIT, *Defensa i il·lustració de la llengua catalana a la fi del segle XV*, dins «Revista de Catalunya», núm. 48 (gener 1991), 35-48.

Jordi Rubió i Balaguer distingeix dos moments en la relació del llatí i les llengües vernacles entre el 1450 i el 1550: el de llur llatinització i el de llur potenciació com a tals llengües vernacles. A la llengua catalana li mancà el segon, no el primer, del qual són mostra les *Regles de squivar vocables o mots grossers o pagesívols*, llista de tres-cents vint-i-cinc correccions atribuïdes al valencià Bernat Fenollar i conservades en el volum manuscrit de Pere Miquel Carbonell, ara a l'arxiu de la catedral de Girona. L'autor afirma estar cada vegada més convençut «que la famosa llista, que fou copiada a mà per Carbonell... també havia estat redactada per ell mateix, tot inspirant-se això sí, en les idees de Fenollar» (43). Les regles manifesten una doble valoració: d'allò que és general a la llengua per damunt dels dialectalismes, i d'allò que pertany a una llengua acurada, elevada i digna per damunt de les expressions vulgars (44); foren, doncs, una defensa a ultrança de les formes selectes; i a fi «que la llengua catalana assolís aquesta dignitat llatina, la norma d'ús era donada per Barcelona i València» (46).— J. P. E. [8661]

Joana ESCOBEDO, *La edición incunable en vitela del «Missale Tarraconense»*, dins «Gutenberg-Jahrbuch», 66 (1991), 149-156.

Pàgines dedicades a un exemplar del *Missale Tarraconense* publicat a Tarragona el 26 de juny del 1499, ara de propietat particular, el qual posa fi als dubtes de si existiren exemplars en vitela de l'obra i edició esmentades (154), de la qual només eren coneguts fins ara cinc exemplars, més o menys complets, en paper (149-150). El nou exemplar és ací descrit (154-155). Una de les seves característiques és que la música hi és manuscrita. Hi ha bibliografia sobre el tema (155-156), i reproducció de tres pàgines a tamany reduït (151-153).— J. P. E. [8662]

Fra Ramon PANÉ, *Relació sobre les Antiguitats dels Indis*. Nova versió amb notes, mapa i apèndixs per José Juan ARROM (Col·lecció Joan Orpí), Barcelona, Generalitat de Catalunya 1990, 150 pp.

En el pròleg a aquesta edició, Pere Grasses narra els seus contactes amb José Juan Arrom a Nordamèrica després de la Segona Guerra Mundial (11-15). En l'estudi preliminar, Arrom precisa la cronologia de les pàgines de Ramon Pané, que haurien estat enllestides «a finals de 1498» (24), i recorda la immediata utilització que en feu Pietro Martire d'Anghiera, seguit per Bartolomé de las Casas i per Fernando Colón, el qual l'integrà completa en la biografia del seu pare (25-26). Perduts tant el text inicial de Pané com el de Colón, només resta la traducció italiana del darrer,

realitzada per Alfonso de Ulloa, que ha estat la base de l'edició d'Arrom i de l'actual traducció (33-53), completada amb notes entre les quals són incloses les notícies proporcionades per d'Anghiera i per Las Casas (55-80). Segueixen: la reproducció facsimilar de les pàgines corresponents al llibre de Pané en l'edició italiana de la vida de Cristòfor Colom (81-118), i apèndixs amb notícies sobre les creences dels indis aplegades per Cristòfor Colom (121-125), per Anghiera (125-133) o per Las Casas (133-145) en els respectius escrits. El volum es tanca amb un registre de veus taines (145-147) i amb indicacions bibliogràfiques (147-150).— J. P. E. [8663

Laura LAURENCICH MINELLI, *Fra Ramon Pane (sic) e la fortuna della sua opera sulla religione precolombiana nell'Hispaniola*, dins «Rivista di Storia e Letteratura Religiosa», XXVI (1990), 229-241.

L'autora comença preguntant-se com eren nom i cognom de fra Ramon, i s'inclina per «Ramon» i per «Pane» [sense accent, punt en el qual no encerta, perquè no té en compte que era català] (231-232). Recorda que la seva obra és coneguda per Giovanni Bta. Ramusio, *Navigazioni e viaggi*, Venècia 1565, i pel Codice Alberigo d'Alessandro Zorzi, ara a Florència, Biblioteca Nazionale, Magl. XIII, 234 (231). El llibre de fra Pané hauria estat escrit entre el 1494 i el 1501, any en què ja el tenia Pietro Martire d'Anghiera (i el retocava) (234-235). La versió integral de l'escrit de Pané es troba en el llibre de Fernando Colón, *Historie del D. S. Fernando Colombo...*, Venècia 1571, encara que en discutible traducció italiana d'Alfonso [de] Ulloa (238). L'autora creu que els buits de les edicions anteriors eren resultat d'una certa censura (239) o de la por de presentar problemes massa greus a l'ortodòxia (240).— J. P. E. [8664

Juan Francisco ALCINA, *La poesía latina del humanismo español: un esbozo*, dins «IV Simposio», 13-33.

De l'aplec de Pere Miquel Carbonell només se salvaria Jeroni Pau (13-14). Les pàgines 18-22 són dedicades a la Corona catalano-aragonesa, on recorda l'obra dels professors valencians Juan Partenio Tovar, Joan Àngel González, i la dels no professors Joan Bta. Anyes i Jaume d'Oleza (18-19), també la del professor barceloní Martí Ivarra i la del monjo de Montserrat Joan Brenach (19-21); tot plegat «recuerda en pobre el humanismo napolitano de los Pontanos y Sannazaros» (18). Hi ha notícies de Jeroni Campos (23) i referència a Cristòfor Calvet d'Estrella (27: «un carácter más estereotipado») i a Joan Jubí (29).— J. P. E. [8665

Tomàs MARTÍNEZ, Isabel MICÓ, *Realitat i ficció al «Cançoner satíric valencià»*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 227-275.

Cançoner satíric valencià és nom inventat per a la publicació conjunta l'any 1911 a Barcelona d'unes obres escrites a València a darreries del segle XV o a començaments del XVI d'autors com Bernat Fenollar, Jaume Gaçull, Andreu Martí Pineda i Joan Moreno: (*Lo procés de les olives*, *Lo somni de Joan Joan*, *La brama dels llauradors de l'Horta*, *Col·loqui de dames*, *Disputa de viudes i solteres*, «*Canción muy gentil*» amb la resposta, *Obra feta per als vells*, *Consells a un casat*, *Consells a una casada*, *Lo cric-crac* i *Cançó de les dones*, 228, nota 1). Aquells autors no formarien una escola ni llurs obres serien, parlant pròpiament, satíriques; els autors de l'article prefereixen parlar de «corrent de realisme intrascendent», obsessivament interessat

a estigmatitzar el comportament sexual de dones i de vells (228). Recordat el fet que els dits escrits comparteixen la misogínia bàsica i tradicional de l'Occident cristià [el tema de la «Fille fenestrière...» (232) podia haver estat il·lustrat amb la dita de Francesc Eiximenis: «Dona finestrera ne préssech ab costera no porà molt durar», ATCA, III (1984), 288] (229-234), els autors, transcrivint nombrosos fragments textuais, desgranen successius temes, que comparen tant amb la literatura d'aquells temps com amb els estudis actuals que li han estat dedicats: la recerca de la dona perfecta (234-237), la muller jove de marit vell (237-241), les vídues (241-244), els vells (244-251), les transgressions sexuals (252-259), la medicina i el «secret de dones» (259-261), la saviesa del clergue (261-264), els marginats (264-266), els símbols (266-269) i el *Col·loqui de dames* i *La Celestina* (269-272). Les pàgines 272-275 apleguen la bibliografia [en la qual manca *¿Què és la Cigonina?*, d'ATCA, VI (1987), 304-396, amb les pàgines de Joan Fuster, *Llibres i problemes del Renaixement*, València 1989, 143-155, títols relacionables amb el text de les pàgines 249-250].- J. P. E. [8666

Ordinarium Sacramentorum Barchinonense 1501. Edició facsimil de l'Ordinari de Barcelona imprès l'any 1501, amb una introducció d'Amadeu-J. SOBERANAS (Biblioteca Litúrgica Catalana, 1), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1991, 18 pp. i 154 folis i deu pàgines finals no numerades.

La introducció recorda les edicions incunables de llibres litúrgics del bisbat de Barcelona (*Diurnale* del 1489; *Missale* del 1498), tradueix al català la descripció feta per F. J. Norton, de l'únic exemplar conegut de l'*Ordinarium...* del 1501 (11-13), i aplega notícies sobre l'impressor Pere Posa i les seves edicions (13-14). Ultra la reproducció facsimilar de les pàgines del llibre imprès, són també fotografiades una pàgina manuscrita del començament (18) i nou del final ([150]-[154]). Les darreres pàgines no numerades ofereixen la taula del contingut del volum.- J. P. E. [8667

Vocabulari Català - Alemany de l'any 1502. Katalanisch-Deutsches Vokabular aus dem Jahre 1502. Nachdruck der von Pere Barnils besorgten Faksimilausgabe von 1916. Herausgegeben und mit einem Vorwort versehen von Tilbert Dídac STEGMANN, Frankfurt del Main, Domus Editoria Europaea 1991, 44 i XL i 205 pp.

El pròleg de Tilbert Dídac Stegmann és publicat tant en alemany (7-23) com en català (25-40). Hi recorda que el llibre, d'autor desconegut (10), en el qual cap paraula del vocabulari no fa referència al nou art de la impremta (11), i en el qual les paraules són agrupades per temes (18-19), fou publicat a Perpinyà, per a menestrals; era acomodació catalana d'un vocabulari alemany-italià (12-14), en el qual la part alemanya correspondria a la zona d'Ulm-Augsburg (16). Narra la forma com un exemplar de l'edició de Pere Barnils fou regalat al seu pare el 1940 a Barcelona (16-18) i formula la demostració que l'únic exemplar de l'edició del 1502, ara a Barcelona, BC, és el que Fernando Colón comprà a Lleida el juny del 1512, i pertangué a la Biblioteca Colombina de Sevilla, abans d'ésser propietat de Marià Aguiló (19-21). El pròleg és completat amb bibliografia específica (41-44), després de la qual ve la reproducció facsimilar de l'edició feta a cura de Pere Barnils, en la qual trobem un estudi preliminar (V-XXXVIII), el *Vocabulari*, ja aleshores reproduït fotogràficament (1-143), i la distribució alfabètica del mateix vocabulari, tant català (146-173), com alemany (174-203), amb les correccions (204).- J. P. E. [8668

Hans FLASCHE, *El vocabulario catalán-alemán de 1502*, dins el recull d'estudis del mateix autor *Zetemata Semantica Syntactica*, II. *Hispanica*, Stuttgart, Franz Steiner 1990, 536-552.

Reproducció de l'estudi presentat i publicat en el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, Barcelona 1955.- J. P. E. [8669]

Eulàlia DURAN, *Defensa de la pròpia tradició davant d'Itàlia al segle XVI*, dins «Misc. Fuster III», 241-265.

Tal com diu el títol de l'article, l'autora hi estudia un tema essencial per a entendre la influència de l'humanisme i del renaixement a Catalunya: la reacció autòctona davant l'arrogància cultural dels italians d'aquest període, que es concreta en una evolució patent: de primer s'afirma que el restaurador de la llengua llatina a Itàlia és Alfons el Magnànim, amb la qual cosa es respon a les pretensions dels humanistes italians; en un segon moment, es valoren les aportacions hispàniques a l'imperi romà, s'inventen antecedents clàssics i bíblics per a uns suposats reis antiquíssims de la península i s'equiparen les gestes dels comtes i dels reis catalans amb les epopeies clàssiques; en tercer lloc, apareix la pruija de posar el passat literari català al nivell del clàssic greco-romà i sobretot amb l'italià del tres-cents, al·legant que els trobadors eren la font directa de Petrarca i arribant a posar Ausiàs Marc per damunt Petrarca. Un altre signe de resistència a la cultura italiana triomfant el veu l'autora en la fidelitat que els poetes catalans mantenen envers el dacasíl·lab ausiasmarquià fins al lliendar del segle XVII. I, fent referència al cas de Joan Boscà, Eulàlia Duran proposa una interpretació de la seva *Esparça* catalana com una vacil·lació del poeta entre la fidelitat a les formes mètriques ausiasmarquianes, l'opció per una forma eclèctica entre tradició i italianisme, o el trencament amb la tradició i l'adopció de la mètrica italiana. Així, aquella poesia seria com una presa de posició davant el problema de la modernització de la poesia catalana, que, remarca Eulàlia Duran, finalment no vingué d'Itàlia, sinó de Castella.- J. de P. [8670]

Eva SERRA I PUIG, *Els Gualbes al segle XVI: la funció pública*, dins «Antoni Agustín II», 507-534.

Proseguint els seus estudis sobre la dita família [cf. ATCA, V (1986), 384, núm. 2543], l'autora concentra l'atenció en els anys de la setzena centúria i encara al «recorregut de família inicialment anti-urgellista (segle XV), que al segle XVI mantingué posicions de poder en càrrecs municipals i reials catalans» (508). Després de recordar les relacions, sobretot creditícies, amb la monarquia des de mitjan segle XIV (509-510), trobem un aplec de dades extretes d'ACA, *Patrimoniales. Sentmenat* i de l'AHPB, sobre matrimonis de Gualbes amb membres de la noblesa (510-513), sobre Gualbes amb títol universitari de Dret que ocuparen llocs importants en l'administració de l'Estat (ací trobem notícia d'una important deixa de llibres el 1504), on sobresurt Frederic Honorat Gualbes, regent del Consell d'Aragó, que presentà a l'emperador la petició de la Ciutat de Barcelona de comerciar amb Amèrica el 1522 (513-516). L'apartat relatiu als béns econòmics té, ultra les notícies testamentàries, una font complementària, la d'ACA, *Generalitat*, on consten els greuges contra la hisenda reial presentats pels Gualbes en corts successives (516-522), greuges i quantitats que són sistematitzats en el quadre final (525-530). Culturalment, la família cultivà primer les connexions humanistes i després les de la contrareforma (522-523). El darrer apartat resumeix dades sobre deixes testamentàries per a bé

d'ànima (523-525). L'article és completat amb quatre pàgines dedicades a la genealogia dels Gualbes (531-534).— J. P. E. [8671]

Alberto VICIANO VIVES, *El Agustínismo en el proyecto europeo de Juan Luis Vives*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 671-678.

Joan Lluís Vives publicà el *De civitate Dei* de sant Agustí a Luvaina el 1522, en les anotacions al qual dibuixa els termenals de tot Europa d'Orient i d'Occident (673). La influència dels Pares de l'Església damunt ell es manifestaria en els camps de la filosofia, de l'educació i de la política. L'autor només es fixa en els dos darrers. El segon, a base del capítol terç del *De disciplinis*, subratlla la subordinació de la formació intel·lectual a la de la virtut, línia que encaminaria la valoració dels clàssics precristians (674-675). El terç, no sols es manifestaria en la visió de la història universal com a confrontació entre les dues ciutats (676), ans en el fet de la insistència de Vives en la pau d'Europa, pau que resultaria assegurada en la mesura que l'home establís en ell mateix la pau per damunt les passions (677).— J. P. E. [8672]

Antonio FONTÁN, *El ciceronianismo de Vives, un humanista español del XVI en los Países Bajos*, dins «Ciceroniana», VI (1988), 87-98.

Tema d'aquestes pàgines és el descobriment i la utilització de Ciceró per part de Joan Lluís Vives (88), el qual només als Països Baixos hauria descobert el cabal de saviesa de l'antigor i la seva validesa universal, harmonitzada amb el cristianisme en síntesi integradora (90). Si en els escrits anteriors al 1518 propugnava que les personificacions o temes pagans fossin substituïdes per d'altres de cristianes (92-93), en les posteriors és la doctrina humana i política de l'antiguitat la que és formulada com a vàlida, en síntesi amb el cristianisme i amb accent personalista (95). Ciceró facilitava els dits objectius (96); la seva importància hauria consistit justament en la capacitat integradora dels valors que, separats, es trobaven en altres autors (97).— J. P. E. [8673]

[Vicente] CANTARINO, *La polémica de Luis Vives contra el Islam*, dins «Boletín de la Biblioteca de Menéndez Pelayo», LXVII (1991), 5-34.

Després que en els començaments de la seva activitat de publicista el tema dels musulmans havia comparegut en l'obra de Vives en ocasió del perill turc (*De Europae dissidiis et bello turcico*, del 1520; i *De conditione vitae christianae sub Turca*, del 1529), dos anys després de mort, a instàncies de la seva vídua, Margarida Valldaura, Franz Craneveld publicava el 1543 a Basilea els *De veritate fidei christianae libri quinque*, el quart dels quals s'ocupava dels sarraïns. L'obra tindria almenys sis edicions més, ultra la de Gregori Maians en ple segle XVIII (8, nota 13); i la seva quarta secció, com si fos obra independent, entraria a formar part de la compilació de Theodor Bibliander, *Confutationes legis Mahumeticae* del 1550 (11). Les pàgines de Cantarino són una crítica de la crítica feta per Joan Lluís Vives a l'islamisme, qualificada de continuadora de la polèmica antimusulmana cristiana medieval, molt influïda per la *Doctrina Mahumetis*, la qual donaria per descomptat que cristianisme va unit a coneixement científic i mahometisme a ignorància (16). El llibre de Vives es presenta com a diàleg entre un cristià i un alfaquí, que es converteix en monòleg cristià, i de fet seria ocasió de subratllar la superioritat del cristianisme (28). Les crítiques de Vives es concentren en el tema dels fets de la vida de Mahoma i en el de les característiques de l'*Alcorà*, d'una banda, i en les faules,

tradicions populars i llegendes de l'Islam, de l'altra (17); i segueixen sovint els camins dialèctics dels arguments 'ad hominem' (27), i de la reducció ad absurdum (29). L'expansió de l'Islam s'explicaria per les guerres i per l'atracció de la facilitat moral (33).- J. P. E. [8674]

Margarida BOSCH CANTALLOPS, *Contribución al estudio de la Imprenta en Valencia en el siglo XVI*, Madrid 1989.
Llibre només conegut per referència.- J. P. E. [8675]

Joaquim COMPANYY, Lluïsa TOLOSA, *El testamento de Rodrigo de Osona*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXI (1990), 47-50.
Presentació, transcripció i reproducció fotogràfica tant del testament de Roderic d'Osona com del de la seva muller, Joana Prats, tots dos del 1518, conservats a València, Col·legi del Patriarca, *Protocolos de Felip d'Abella* (49-50).- J. P. E. [8676]

Julián MARTÍN ABAD, *Una nueva edición complutense de Estanislao Polono y una edición imaginaria valenciana de Joan Joffre*, dins «Gutenberg-Jahrbuch», 66 (1991), 172-176.
L'edició fantasma de Joan Jofre seria la de *Las vidas de los sanctos religiosos*, traducció de Gonzalo García de Santa María, amb datació de València 1519, car no hauria existit altra edició valenciana de la dita obra que la realitzada pel mateix Joan Jofre el 1529, ací descrita (174-175).- J. P. E. [8677]

Francisco Javier HERRERO Y RUIZ DE ELOIZAGA, *Presencia de la Iglesia y de la Antigüedad clásica en la «Comedia Seraphina»*, dins «Boletín de la Real Academia Española», LXXI (1991), 275-299.
Encara que es tracti d'una narració considerablement llicenciosa, hi són freqüents les referències religioses (276-279), i les expressions que reflecteixen tant frases bíbliques com d'antics autors no cristians, frases de les quals en aquestes pàgines és assenyalat l'equivalent (279-297). Tals referències serien manifestació d'una pressió llatinitzant (298). La dita comèdia fou publicada en primera edició el 1521 a València per Jordi Costilla.- J. P. E. [8678]

Emilio BLANCO GÓMEZ, *Noticia de una edición desconocida de fray Antonio de Guevara*, dins «Archivo Ibero-Americano», LI (1991), 3-9.
Exemplars d'aquesta edició, fins ara desconeguda, es troben a Barcelona, BU, i a Ripoll, Biblioteca Lambert Mata [Cf. ATCA, X (1991), 678-679, núm. 7016] (4). L'edició hauria estat realitzada a Barcelona el 1532 amb materials procedents de la impremta de Joan Rosembach per obra de Pere Montpezat, associat o no amb Carles Amorós, el qual hauria tret una altra edició de la mateixa obra una setmana abans que la ací estudiada.- J. P. E. [8679]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Una cançó de refrany i cobles glossadores del segle XVI basada en la frase «Mal aja qui en dones fia!»*, dins «Caplletra», 9 (Tardor 1990 [1991]), 13-33.

La cançó de refrany i cobles glossadores tingué en els Països Catalans tant d'èxit, que encara és popular en els goigs (14). En el segle XVI els dos versos: «Cridaré com un orat / Mal aja qui en dones fial» es troben en quatre refranys, i són glossats en les quatre correlatives composicions de *La flor de enamorados* de Joan de Timoneda (19-20), en Pere Serafi (20-24), en Galceran Durall (25-32) i en una composició musical (32-33), conservada en sengles manuscrits de la Biblioteca Nacional de Madrid, *Secció de música*, i de l'Arxiu Musical de la Catedral de Valladolid (15-17, amb indicació d'edicions i d'estudis de cada una de les composicions). Els quatre textos són ací transcrits i anotats.— J. P. E. [8680

Joan TIMONEDA, *Buen aviso y portacuentos. El sobremesa y alivio de caminantes*. Juan ARAGONÉS, *Cuentos*. Edición crítica de M. Pilar CUARTERO y Maxime CHEVALIER (Clásicos Castellanos. Nueva Serie, 19), Madrid, Espasa-Calpe 1990, 408 pp.

La introducció conté resum biogràfic de Joan Timoneda (5-8), indicació de les fonts d'on procedeixen les narracions, la principal de les quals és Erasme de Rotterdam, *Apophthegmatum sive scite dictorum libri VI*, a través de la traducció que en féu Francisco Támara (8-18; estrats històrics als quals pertanyen: antiguitat clàssica, edat mitjana, humanisme...: 15-16; camins a través dels quals arribaren a Timoneda: llibres impresos, còpies manuscrites, tradició oral: 16-17), i observacions entorn de la reelaboració, a la qual Timoneda sotmeté les narracions, sobretot quant a l'atribució a autors (19-21). Hi ha mostres de l'èxit, tant en referències d'altres escriptors castellans (21-22), com en plagis més o menys parcials (23-25), amb taula dels copiats per Juan de Medrano en *La Silva curiosa* (27-28) i per Gerard Tuningi, *Apophthegmata hispanica* (29-30). Segueix la bibliografia de les edicions del segle XVI (31-40), la descripció de les dels segles XVI i XVII (41-47; 50-65, taula de les mateixes), i notícia de les dels segles XIX i XX (48-49). El text anotat de *Buen aviso y portacuentos* ocupa les pàgines 69-198; *El sobremesa y alivio de caminantes*, les 199-311; i els *Cuentos* de Joan Aragonès, les 313-327. Segueix una secció amb les variants de les edicions antigues d'*El sobremesa y alivio de caminantes* (329-377), i amb les dels *Cuentos* de Joan Aragonès (379-385). Les darreres pàgines contenen bibliografia i sigles (307-403).— J. P. E. [8681

Pep VILA, *La comèdia del sopar (I) a Sant Esteve d'en Bas*, dins «Revista de Girona», núm. 146 (maig-juny 1991), 42-47.

La *Comèdia del Sopar o la Cena* fou publicada el 1915 per Cels Gomis i Mestres a base d'una còpia de darreries del segle XIX en la qual havia estat transcrita la lletra de la representació transmesa oralment per successió familiar. Assenyalades les incorreccions inherents a una tradició viva, l'autor en subratlla la importància de la figura de Judes (44-45), el llarg paral·lelisme amb la passió del segle XVII editada per Eduard Julià Martínez (45-46 i 43) i, encara que més curt, amb el text de la Passió imprès a Barcelona i a Manresa el segle XVIII (46: portada d'una edició manresana), i la semblança amb la del «manuscrit siscentista de la Biblioteca Nacional de Madrid» (46, el 16.925; 47, el 16.295), ella mateixa reelaboració d'una de més primitiva, amb el resultat que aquell text hauria tingut un ròdol molt més ampli que el suposat; no es descartarien els afegitons autòctons (47): «el text de Sant Esteve d'En Bas podria ser un fragment d'una de les primeres redaccions de la setena Passió avui perduda».— J. P. E. [8682

Carlos MARTÍNEZ SHAW, *L'exclusió catalana d'Amèrica. Punt i final?*, dins «L'Avenç. Revista d'Història», núm. 150 (juliol-agost 1991), 34-38.

Ultra consideracions sobre evolució de mentalitats, l'autor passa revista a dos llibres recents: el de Marc Aureli Vila, que defensa la tesi de l'exclusió catalana, i el de Romà Piña i Homs, [ja conegut dels nostres lectors, ATCA, XI (1992), 717, núm. 7862], ací també resumit (36-37). L'autor, per la seva banda, afirma no haver trobat cap evidència «que justifiqui parlar d'exclusió legal de Catalunya en la colonització americana» (37), i que al màxim només hi pot haver dubte entre el 1505 (testament de la reina Isabel) i el 1555 (instrucció del príncep hereu, Felip), malgrat la decisió clarament exclusivista de les Corts de Castella a Toledo del 1538; defensa que no hi hagué mai exclusió legal i que de fet existí sempre degoteig de catalans vers les Índies des de Sevilla [però, en la bipolaritat entre preceptes reials amplis, d'una banda, i voluntat estamental castellana exclusivista, de l'altra, vers on es decantà la realitat? L'argumentació del sr. Martínez Shaw és de la mateixa naturalesa d'aquella que pretén de magnificar l'actuació dels castellans a Amèrica per les Lleis d'Índies, i no judicar-la a base de la realitat dels fets; malgrat que calgui reconèixer algun degoteig fàctic en el sentit de la llei].— J. P. E. [8683

Arturo LLIN CHÁFER, *La Biblia en un testigo del Siglo de Oro español*, dins «Revista Española de Teología», XLVIII (1988), 193-211.

Arturo LLIN CHÁFER, *Alcalá de Henares y Tomás de Villanueva: Semblanza biográfica*, dins «Religión y Cultura», XXXVII (1991), 691-730; XXXVIII (1992), 71-93.

Tal com enuncia el títol, la major part d'aquestes pàgines són dedicades a la significació de la Universitat d'Alcalá de Henares i al pas de Tomás de Villanueva per ella; en subratllar la seva sintonia amb la «Devotio moderna», recorda les edicions de la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis el 1496, del *Tratado de vida espiritual* de sant Vicent Ferrer, i de la *Viola animae* de Peter Dorland resum del *Liber creaturarum* de Ramon de Sibiuda; també recorda les edicions montserratines del *De spiritualibus ascensionibus* de Gerard Zerbolt von Zutphen (1499) i l'*Exercitatorio de vida espiritual* de Garcias Jiménez de Cisneros (704-705). Les pàgines 724-730 són dedicades a caracteritzar la seva actuació d'arquebisbe de València, on remarca la constància a adoctrinar el poble a base de les grans fonts cristianes, i l'atenció als més desamparats, fins al punt de morir el 1555 sense un cèntim i donant el llit en què moria. Les pàgines del segon article són dedicades a una anàlisi dels elements configuradors de la seva predicació.

El primer article, coincident en línies generals, remarca que Tomàs de Villanueva conegué l'obra de Jaume Peres de València sobre els salms (197-198), i que, essent ja arquebisbe de València, cercà la col·laboració de Pere Anton Beuter (199). La major part de l'article és dedicada a presentar mostres textuais d'explicació de textos bíblics tant en sentit literal (204-206), com tipològic (207-208) o acomodatiu (208-210).— J. P. E. [8684-8685

Argimiro TURRADO, *La teología espiritual de Santo Tomás de Villanueva*, dins «Revista Agustiniana», XXXII (1991), 523-577.

Troben en aquestes pàgines aplecs bibliogràfics sobre la vida (523-524), sobre la formació doctrinal i les fonts (529-530) i sobre la doctrina espiritual (534-535) de Tomàs de Villanueva. És transcrita la inscripció del seu sepulcre a l'església del Socós de València (526). La seva doctrina espiritual partia de bases agustinianes (537-543) (doctrina neoplatònica de la participació; doctrina sobre la gràcia,

543-547); descrivia la vida de l'esperit com una pujada gradual vers la unió amb Déu (sis graus del progrés místic, 555-567), amb opció preferent a favor dels pobres (569-573). Hauria estat l'únic autor del segle XVI hispànic que hauria parlat de temes místics en els seus sermons [però no consta quins foren predicats a València].— J. P. E. [8686]

Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Nota sobre la historiografia de la época de Antonio Agustín: la selección bodiniana de historiadores de los españoles*, dins «Antoni Agustín II», 485-494.

L'autor exposa les fonts per al coneixement de la història de la Península Ibèrica indicades per Jean Bodin en la seva *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* del 1566 (486). Els dos primers autors citats són Francesc Tarafa i Pere Antoni Beuter (489).— J. P. E. [8687]

Joaquim-Joan MOMPÓ I ROVIRA, *Breu ullada a la llengua del XVI: la «Història de València» de Pere Antoni Beuter*, dins «Misc. Fuster III», 225-240.

És estudiada la prosa d'aquesta obra de Beuter, considerada com a possible model per a la llengua d'avui. Són consignats els castellanismes i els valencianismes —que es manifesten sobretot en la morfologia verbal, però no s'hi esgoten.— J. de P. [8688]

Sebastián GARCIA MARTÍNEZ, *La contribución valenciana al Concilio de Trento*, dins «Antonjo Agustín I», 245-259; i «Antoni Agustín II», III-XVII.

Tal com diu Pere Molas i Ribalta en una nota prèvia (243), l'autor moria abans d'un mes després d'haver exposat de paraula el tema del títol en les Jornades sobre Antoni Agostí. Per això només n'és publicat l'esquema, dins el qual trobem informació sobre personatges i sobre llurs escrits, en cas que siguin coneguts, com ho són els de Ferran de Loaces (251), de Jaume Ferrús (254) i de Joan Baptista Burgos (258-259).— J. P. E. [8689]

Albert ROSSICH, *Francesc d'Olesa i la «Nova Art de Trobar»*, dins «Misc. Fuster III», 267-295.

L'autor, després d'haver recollit allò que hom havia afirmat i suposat a propòsit de Francesc d'Olesa i de les seves obres, i després de presentar la *Nova art de trobar* i els judicis crític-històrics que ha suscitat, demostra que la dita obra no és del Francesc Olesa mort el 1550, ans fou escrita després del 1555 per un autor fins ara desconegut, el qual així mateix seria autor de la peça dramàtica *Representació de la mort*, que també ha estat atribuïda a Francesc d'Olesa. Rossich conjectura amb molta cautela que un possible autor de la *Nova art de trobar* podria ésser un tal Gabriel Serra, anomenat en la convocatòria d'un certamen poètic a honor de sant Josep, celebrat entre el 1561 i el 1572. La *Nova art...* no seria una anacrònica pervivència medieval del primer terç del segle XVI, sinó una preceptiva del temps de la Contrareforma, potser «neogòtica», en tot cas amb voluntat restauradora.— J. de P. [8690]

Josep CLARA I RESPLANDIS, *Els jurats de Girona oferiren a Antic Roca la direcció de l'Estudi General (1560)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 39-341.

Recordada l'aportació d'Antic Roca a la vida intel·lectual de Catalunya duant la segona meitat del segle XVI, l'autor transcriu la lletra (340-341), amb què els jurats de Girona pressionaven Antic Roca a acceptar d'ésser mestre de l'Estudi de Girona, que es posaria en funcionament el 1572, o a indicar d'altres que en poguessin ésser. La lletra es troba a l'AMG, *Manual d'acords* d'aquell any.— J. P. E. [8691

Josep CLOSA I FARRÉS, *Tradició clàssica i humanística a Pere Serafí i el poema «La gesta d'un jove enamorat»*, dins «Misc. Carbonell, 1», 61-67.

La dita poesia, ací transcrita (66-67), i parafrasejada (63-64), descriu la figura universal de l'enamorat dins la tradició petrarquesca de les desventures d'amor (62), i utilitza figures clàssiques, sobretot la de la lluita del cavaller amb el monstre (64-65).— J. P. E. [8692

Pere MOLAS I RIBALTA, *Família i política al segle XVI català* (Episodis de la Història, 280), Barcelona, Rafael Dalmau, editor 1990.

Pere MOLAS I RIBALTA, *El món polític d'Antoni Agustí*, dins «Antoni Agustí I», 23-48.

Família de funcionaris de la monarquia, la dels Agustí—Albanell serveix a l'autor per a resumir el sistema de govern de la Corona catalano-aragonesa i la seva relació amb els grups aristocràtics, en els temps entorn de la vida d'Antoni Agustí. Comença amb el càrrec de vice-canceller, perquè fou ocupat pel pare d'Antoni (24-26). Un dels seus successors fou Miquel Mai (27). Per llur relació amb la hisenda reial l'autor passa revista als batlles generals i als mestres racionals. Trobem entre els primera a Catalunya, el germà d'Antoni, Jeroni Agustí, el testament del qual és a l'AHPB (31). També trobem aplec de notícies sobre els governadors generals i llurs lloctinents (33-36), sobre audiències, consells i secretaris (36-39), sobre la presència de nobles i de lletrats i la creixent importància dels darrers, confirmada per Francesc de Gelabert en els seus *Discursos...* del 1616 (45-46: alguns càrrecs de l'administració dels Habsburgs a Itàlia eren ocupats pels col·legials de Sant Climent de Bolonya, 44). Les darreres pàgines són altra vegada dedicades a la família barcelonina dels Albanell i en particular a Galceran Albanell, «gran rethòric, grec i humanista», nomenat el 1612 preceptor del futur Felip IV (47).— J. P. E. [8693-8694

Beatriz ANTÓN MARTÍNEZ, *La Receptio del Tacitismo en España. La «Via Hispanica»*, dins «Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance. Travaux et Documents», LIII (1991), 329-345.

«Tacitisme» seria un corrent de pensament, dins el qual també es trobarien Sèneca, Maquiavel, cristianisme i erasmisme (330). La «Via Hispanica» estaria formada per Joan Lluís Vives, Antoni Agustí i Jerónimo Zurita, entre d'altres (332). Vives valora altament Tàcit en dues de les seves obres (333-334). A diferència de Zurita, amb el qual discutia sobre aquest punt (337-340), Antoni Agustí el menysvalorava per la seva distància de Ciceró en la puresa o propietat de la llengua (338). Això no obstant, el llegia i n'extractava textos (340). Les seves lletres a Onofrio Panvino demostren que l'estiu del 1557 Antoni Agustí treballava en l'obra de Tàcit (342). El fet d'haver estat deixeble d'Andrea Alciato porta a suposar que Agustí coneixeria els estudis d'aquest sobre l'historiador romà (343).— J. P. E. [8695

J. ALCINA ROVIRA, *Entorn a les idees literàries d'Antoni Agustín*, dins «Antoni Agustín II», 35-40.

En aquestes pàgines són transcrits l'*Ad Metellum*, el *Iurisconsultos non esse alienos a Musis ad Ioannem fratrem*, i dues notes sobre poesia (39-40). Quant al primer, indica que l'«Antonius» allí acusat de desconjuntar la llengua de Ciceró és Elio Antonio de Nebrija, ocasió de subratllar l'alta estimació d'Agostí per Ciceró i el seu antitacitisme (36-37); quant al segon, és una mostra de la bel·ligerància d'Agostí a favor del «mos gallicus» del seu mestre Andrea Alciato i, per tant, de l'opció per l'estudi de les fonts del dret dins el marc dels altres aspectes de la llengua i de la literatura llatina, poesia inclosa (37), interès manifestat per les dues notes dedicades a temes poètics (38).— J. P. E. [8696]

Alfons STICKLER, *La personalità e l'opera scientifica di Antonio Agustín soprattutto quale ricercatore e critico delle fonti canonistiche*, dins «Antoni Agustín I», 3-9.

Després de breu resum biogràfic, l'autor recorda la formació humanística i crítica d'Antoni Agostí en els anys d'estudi a Bolònia, en la línia del «mos gallicus», línia que mantindria durant tota la vida i es manifestaria en els treballs i publicacions múltiples (dret romà, filologia clàssica, història, epigrafia, numismàtica, heràldica); l'autor recorda els dedicats a l'estudi de les dues fonts constitutives del dret de l'Església (cànons de Concilis i Decretals Pontificies), camp en el qual cercà els documents jurídics més antics, treballà a depurar-ne el text, i descobrí, entre d'altres, la *Collectio Tarraconensis* (7). [Cal remarcar que la seqüència del text no correspon a la de les pàgines, que han d'ésser llegides per aquest ordre: 5, 7, 6, 8].— J. P. E. [8697]

Joan BADA I ELIAS, *L'obra d'Antoni Agustín*, dins «Antoni Agustín I», 11-22.

Pàgines particularment centrades tant en el curs d'estudis com en el de les successives promocions, fins a arribar a metropolità de Tarragona, on són resumits els dos [no tres] Concilis Provincials d'Agustín, dels anys 1577 i 1584 (17-18). D'aquest darrer són resumides en forma temàtica les diverses constitucions, en la línia de la Reforma posttridentina (19-20). Són també recordats d'altres resultats d'aquell pontificat, entre els quals hi ha la cessió del monestir d'Escornalbou als franciscans recollits o recolets (21).— J. P. E. [8698]

Prim BERTRAN ROIGÉ, *L'etapa italiana d'Antoni Agustí i les seves relacions amb el Col·legi d'Espanya a Bolonya*, dins «Antoni Agustín I», 227-242.

Narració, basada tant en publicacions anteriors com en fons de l'arxiu del mateix col·legi, dels fets que precediren, acompanyaren i seguiren l'estada d'Antoni Agostí en el col·legi Albornoze en qualitat de col·legial. Assenyalem, d'entre les condicions prèvies a l'admissió, les declaracions de cinc barcelonins relatives a la família Albanell, de la qual procedia la seva mare (236-237, traduïdes en llatí durant el segle XVIII, 242); també les notícies d'estudis i de treballs editorials en el camp de la història del dret (237); i la de les vuit caixes de llibres, amb cent-seixanta volums, donades per Antoni Agostí al dit col·legi amb motiu de la seva marxa d'Itàlia en incorporar-se al bisbat de Lleida (241).— J. P. E. [8699]

Cándido FLORES SELLÉS, *Documentos inéditos de Antonio Agustín (de asuntos eclesiásticos)*, dins «Antoni Agustín I», 275-315.

Els setze textos breus o documents publicats ací són conservats a Copenhague, Biblioteca Universitària, Arnamagneanske Institut, ms. 813, fora d'un (el sisè, *Memoria de los prelados de Italia, del obispo de Lérida*, 293-294, de Simancas, Archivo General, E 1054). Els cinc primers fan referència a afers eclesiàstics romans més o menys vinculats al Concili de Trento: *Recomendación de Julio III contra exenciones de regulares* (283-285); *Censura cap. XV novae Bullae de forma electionis Romani Pontificis* (285-286); *Annotationes* al projecte de butlla de convocatòria del tercer període del Concili de Trento (286-288); *De indice librorum prohibitorum tempore Pauli quarti P. M. moderando* (288-290); *Abusus in episcoporum promotionibus* (290-293); els textos VII-XVI fan referència al bisbat de Lleida o a tot Catalunya: *[Litterae ad Capitulum Sedis Ilerdae de promulgatione Concilii Tridentini]* (295-296); *[De obligatione residendi]* (296-301); *[Votum Antonii Agustín, ep. Ilerdensis, in Concilio Provinciae Tarraconensis, De residential]* (301); Document de publicació al bisbat de Lleida del decret de residència del Concili de la Província de Tarragona (301-303); Reflexió sobre clausura de monges (303-305); llista de monestirs i convents del bisbat de Lleida (305-306); Carta pastoral d'advent 1566 (306-310); Sobre la nova Constitució del Concili Provincial de Tarragona entorn de delmes i primícies, 1573 (311-313); resposta negativa sobre dret de presentació i presentació a un benifet (313-314); resposta a consulta sobre béns eclesiàstics a Sarinyena (314-315).— J. P. E. [8700

Arturo BERNAL PALACIOS, *Alfonso de Soto y Antonio Agustín en el Ms Vat. lat. 8158*, dins «Bulletin of Medieval Canon Law», 17 (1987), 95-103.

Els folis 1-118 del dit volum contenen una còpia de començaments del segle XVII del *Repertorium iuris civilis et canonici* d'Antoni Agostí (98), obra que en la tradició manuscrita i impresa té títols diversos; es troba en nou manuscrits de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, en d'altres biblioteques d'Itàlia (Roma, Biblioteca Nazionale, i Casanatense; Florència, Biblioteca Nazionale Centrale), i a París, BN, lat. (101). Malgrat que Gregori Maians dubtà de l'autenticitat de l'obra, l'autor, basat en l'atribució dels manuscrits i sobretot en una referència del Vat. lat. 6478, f. 246v, s'inclina a considerar-la autèntica (102-103). Fou publicada en el volum sisè de les *Opera Omnia* d'Antoni Agostí, Lucca 1771.— J. P. E. [8701

Joan CARBONELL I MANILS, *Quatre cartes desconegudes de l'arquebisbe de Tarragona Antonio Agustín Albanell*, dins «Faventia», 12-13 (1990-1991), 337-352.

Les quatre lletres, tres de les quals són d'Agostí i la segona adreçada a ell, es troben a Copenhague, Biblioteca Universitària, fons Arne Magnussen; són ací transcrites (338, 3451-343, 344-346 i 349), i fan referència a la constitució d'una comissió, encarregada de respondre a les *Centúries de Magdeburg*, al problema històric de l'ús del pa àzim en la celebració eucarística de l'antiga església i a certs detalls numismàtics. L'autor s'interessa sobretot a presentar resums biogràfics de les persones esmentades en les dites lletres.— J. P. E. [8702

Arturo BERNAL PALACIOS, *La obra inédita de Antonio Agustín* Quaedam recolleita de Iure Canonico (*MS Vat. lat. 4895*), dins «Antonio Agustín II», 75-92.

[Cf. ATCA, XI (1992), 720-721, núm. 7875]. Ací tenim una descripció del dit volum manuscrit (73-74), l'esquema dels materials que hi són aplegats (75-78), i indicació de les fonts o dels autors principals dels quals procedeixen els materials esmentats

(80-88). El dit esquema és comparat amb el de les ja publicades *Institutiones Iuris Pontificii*, del Vat. lat. (89-90), arribant a la conclusió que tant com aquestes són un tractat estructurat i sistemàtic, l'aplec del manuscrit és una recopilació de materials, que tant podien anar destinats a una obra sistemàtica com representar una mena de fitxer per a quan les seves anotacions fossin necessàries (91).- J. P. E. [8703]

José CLOSA FARRÉS, *Las «In Aldi Manutii P. F. Orthographiam Annotationes» de don Antonio Agustín*, dins «IV Simposio», 133-137.

En una lletra de Trento 1562, i en l'opuscle del títol acabat de transcriure, Antoni Agostí s'ocupà de l'ortografia; en l'opuscle manifestà el seu parer sobre la de setanta paraules, on es manifesta la seva estima pel llatí ciceronià (134).- J. P. E. [8704]

Josep CLOSA FARRÉS, *Don Antonio Agustín y la lectura de los historiadores romanos. La onomástica y la toponímia antiguas*, dins «Antoni Agustín II», 171-187.

Són aplegades en aquestes pàgines les observacions fetes i alguns fragments dels paràgrafs dedicats per Antoni Agostí dins *De Suessa, Suessula & Simuessia* sobre antiguitats de la Campània (171-180), a la toponímia de llocs hispànics en escrits diversos (181-184), i a noms de famílies romanes documentats en escriptors llatins clàssics o en inscripcions monetàries (185-187).- J. P. E. [8705]

Carmen GALLARDO, *Antonio Agustín, editor de Festo*, dins «IV Simposio», 151-154.

El 1559, Antoni Agostí publicava a Venècia una edició del *De verborum significatione* de Sextus Pompeius Festus, l'avantatge més clar de la qual era el d'haver aprofitat fins al màxim el text del manuscrit Farnese, i només secundàriament el resum de Pau Diaca (153).- J. P. E. [8706]

Borja QUEROL QUADRAS, Gonzalo RODRÍGUEZ ARNÁIZ, *El ambiente cultural de Antonio Agustín a través de su correspondencia*, dins «Antoni Agustín II», 427-442.

Aquest article s'enceta amb algunes indicacions bibliogràfiques i un resum biogràfic d'Antoni Agostí (427-429). Les lletres analitzades són les publicades el 1775 a Madrid per Melchor de Azagra [Ignacio Jordá de Asso], de les quals són presentats els corresponents: Juan Ginés de Sepúlveda (430-432), Jerónimo Zurita (433-434), Fulvio Orsini (434) i Rodrigo Zapata (435), i transcrits fragments més o menys extensos, mostra dels temes tractats. Les darreres pàgines ofereixen aplecs de notícies sobre alguns dels esmentats i d'altres corresponents d'Agostí (435-442).- J. P. E. [8707]

Remedios MORÁN MARTÍN, *Crítica histórico-jurídica a través de la correspondencia de Antonio Agustín con Jerónimo Zurita*, dins «Antoni Agustín II», 387-408.

Aquest estudi s'ha pogut basar no sols en les recopilacions epistolars d'Antoni Agostí ja publicades, sinó també en el segon volum de l'aplec de Cándido Flores Sellés [cf. ATCA, I (1982), 311-313]. Són trenta-vuit lletres d'Antoni Agostí i vuit de Zurita (391). L'autora recorda l'opció d'Agostí per l'estudi humanista «de las ciencias auxiliares en la búsqueda del texto jurídico original» (390) i que una de les lletres d'Agostí permet de saber la seva data de naixement: [4 desembre 1512]. Ella es fixa en algunes mostres de l'aportació que la dita correspondència fa a quatre temes, sempre amb la vista posada en la precisió dels fets i en la correcció de textos:

numismàtica i epigrafia, on és transcrit un llarg text dedicat a «la piedra de Barcelona» (395-396); bibliografia, amb fragments textuais demanant notícies o còpies de manuscrits (396-398); tractament de temes històrics, on també trobem un fragment de Zurita relatiu a la localització de Segobriga (399-400); i tractament de temes jurídics, amb altre llarg fragment d'un manuscrit del *Liber iudicum* existent a Barcelona (403-404). És transcrita en apèndix la lletra a Jerónimo Zurita, datada a Lleida, 28 juliol 1576 (405-408).— J. P. E. [8708]

Josep M. ESCOLÀ TUSET, *Aspectes filològics d'Antoni Agustín*, dins «Antoni Agustín II», 301-308.

Aplec de fragments d'escrius diversos d'Antoni Agostí relatius al seu interès a aplegar manuscrits (302), al seu coneixement dels clàssics demostrat per la facilitat amb què n'introdueix frases o versos en la correspondència (303-304), a l'acribia amb què elaborava les edicions de textos (305-306), i a la llibertat amb què assenyalava les deficiències de publicacions (306). Consta que certes citacions eren fetes de memòria (307).— J. P. E. [8709]

C[armen] GALLARDO, *Antonio Agustín y los filólogos italianos: una relación de amistad y mutua colaboración*, dins «MYRTIA», 2 (1987).

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[8710]

Henry KAMEN, *Antonio Agustín y la presencia española en Inglaterra, 1555*, dins «Antoni Agustín I», 151-160.

Exposició d'allò que representà el regnat de Maria Tudor a Anglaterra des del 1553, a la qual fou enviat com a nunci papal Antoni Agostí, sense objectius polítics, camp reservat al cardenal Reginald Pole (153 i 154-155). Ací són transcrits el resum de les instruccions rebudes per ell (153-154), i la descripció de la cerimònia dins la qual el nunci del papa lliurà la rosa d'or a la reina, l'espasa i el capell a Felip II (154). La missatgeria sembla haver anat més encaminada a treballar en la cort de l'emperador, a Brussel·les, que a la de Londres (154).— J. P. E. [8711]

Josep CLOSA FARRÉS, *El legado de Inglaterra en la obra de Antonio Agustín*, dins «Antoni Agustín II», 151-169.

L'autor hipotitza entorn d'allò que l'estada d'Antoni Agostí a Anglaterra pogué proporcionar-li per als futurs *Diálogos de las armas y linajes de la nobleza de España* i *Diálogos de medallas, inscripciones y otras antigüedades*, obres ambdues escrites a Tarragona, amb traducció catalana de Josep Pin i Soler publicada a Barcelona el 1917, d'on són transcrits fragments, també llargs (155-158); entorn al fet que la visió dels jardins anglesos pogué influir en el seu pla de dotar el palau episcopal de Tarragona d'un jardí arqueològic (162-163); o que la visita a la biblioteca de Reginald Pole influís en el seu interès de col·leccionista de manuscrits (163); o que el projecte de publicar en grec i en llatí la col·lecció dels concilis fos reacció a un catolicisme humanista personificat per Tomàs More (164-165). En apèndix trobem llista dels llibres d'autors anglesos existents en la biblioteca d'Antoni Agostí (167-169).— J. P. E. [8712]

Karl RUDOLF, *Antonio Agustín y Austria*, dins «Antoni Agustín I», 117-136.

Aquestes pàgines exposen primer la situació política, centrada en les incerteses de la mateixa successió imperial abans de l'elecció de Ferran I a rei de Romans el 1558, incerteses unides a la forta empenta del protestantisme, àdhuc dins la família dels Habsburgs (118-121); en segon lloc, la missatgeria papal a la dita elecció, encarregada pel papa Pau IV a Antoni Agostí, cosa que l'obligà a viatjar a Francfort i a Viena i a tornar a Roma entre el febrer i el juny del dit any (122-125); i si l'actuació diplomàtica naufragà, perquè el papa, disposat a trencar les relacions amb Ferran I (124), manà que el seu nunci deixés Viena, Antoni Agostí aprofità el viatge visitant biblioteques i fent-se copiar còdexs que li interessaven, i per conèixer i utilitzar per als seus estudis la col·lecció numismàtica de Ferran I; certes expressions en la correspondència contemporània obliguen a preguntar-se si el dit rei patrocinà una edició dels *Discorsi di numismatica* d'Agustín (131-132). Un altre dels aspectes que sobresurt en aquesta darrera part és la col·laboració constant d'Agostí amb Onofrio Panvino (128-135).— J. P. E. [8713

Ricardo GARCÍA CÀRCEL, *Antonio Agustín y la cultura de la Contrarreforma*, dins «Antoni Agustín I», 189-195.

L'autor constata que es pot donar per superada la versió segons la qual tot el positiu de l'erasmisme hauria tornat negatiu en la contrarreforma. Antoni Agostí seria la demostració que la realitat no és tan simple i així és qualificat de «testimonio del posterasmismo presente en Trento» (191), essent ací recordades les seves relacions amb erasmistes fins després de la mort. També hauria representat dos aspectes de la cultura de la contrarreforma a Catalunya: hauria estat importada de fora (ací hi ha quadre dels llibres publicats en català a Catalunya durant els segles XVI, XVII i XVIII, 194); i l'abast de la seva aplicació no hauria anat més enllà de la élite lletrada (195).— J. P. E. [8714

Eulàlia DURAN, *Antoni Agustí i els cercles humanístics catalans*, dins «Antoni Agustín I», 261-274.

Les primeres pàgines recorden que les arrels de la família Agostí — Albanell eren catalanes, de Fraga i Barcelona, respectivament, encara que ell havia nescut i pujat a Saragossa; i que la vinculació catalana es reforçà pel fet que el germà hereu fou batlle general de Catalunya, assistent a la tertúlia de Joan Boscà, que la germana Isabel es casà amb el duc de Cardona, i que el germà Pere féu carrera eclesiàstica al bisbat de Lleida fins que el 1544 fou nomenat bisbe d'Osca (262-264); durant l'estada a Itàlia, Agostí mantingué correspondència amb Mateu Pasqual i col·laborà amb Miquel Tomàs de Taixequet en la correcció del *Decretum* de Gracià (265-266). De la darrera època, a Catalunya, l'autora destaca les possibilitats d'imprimir llurs obres que Agostí proporcionà a autors diversos: Pere Màrtir Coma, Andreu Capella, Lluís Ponç d'Icard, Miquel Ferrer; també seguí comptant amb col·laboradors per a la revisió del *Decretum*: Joan Bta. Cardona i Pere Galès, i amb la de l'impressor, Felip Mei; Pere Joan Nunyes li proporcionava ocasió de comprar manuscrits, i li redactaria l'epitafi sepulcral (267-273). Agostí actuava com un dels grans prínceps-bisbes renaixentistes d'Europa i no era partidari de la política de Felip II en el seu projecte de la gran biblioteca de El Escorial; paradoxalment, ja mort, la seva biblioteca hi aniria a parar.— J. P. E. [8715

Miguel AVILÉS FERNÁNDEZ, *Antonio Agustín y la Inquisición*, dins «Antoni Agustín I», 205-226.

L'autor exposa tres punts: pel temps i lloc en què visqué, Antoni Agostí hagué de conviure amb la inquisició. La informació que li adreçava el prior de Linares el 1567 assenyalant la possible presència de qualque luterà en la comarca en seria prova (208); de fet tingué contactes específics amb la inquisició des de l'encausament del seu mestre a Alcalà de Henares, Juan Gil, o del seu amic Mateu Pasqual, passant per la responsabilitat contreta com a editor del *Democritus alter* del condeixeble Juan Ginés de Sepúlveda, o per l'esment personal que en fa en la seva defensa Martín Martínez de Cantalapiedra, fins a l'encausament de membres de la seva família (209-214); més encara, col·laborà en qualque procés inquisitorial: de forma favorable a l'ortodòxia dels llibres de Ramon Llull davant el Concili de Trento (215); de forma contrària a Bartolomé Carranza, quan el mateix concili intentà de llevar la prohibició del seu *Catecismo* (215-216). Quan hom volgué elaborar des de la Península Ibèrica una resposta a les *Centúries de Magdeburg*, volgué que la comissió encarregada fos presidida per Antoni Agostí, el qual se n'hauria hagut d'anar a viure a Alcalà de Henares; l'oposició d'Arias Montano feu fracassar el projecte, però la disponibilitat d'Agostí fou premiada amb la mitra de Tarragona (216-220). Poc inclinat a engatjar-se en les conteses político-eclesiàstiques contemporànies, en els darrers anys hauria accentuat la tirada vers la mística afectiva i l'espiritualitat del recolliment (221-222); en la cort hispànica de temps de Felip II, el 'seu' grup foren els 'ebolistes' (224).— J. P. E. [8716

Josep M. SABATÉ I BOSCH, *De como era la Universidad de Tarragona que encontró don Antonio Agustín: algunos aspectos*, dins «Antoni Agustín II», 453-466.

Les primeres d'aquestes pàgines transcriuen un fulls, potser de Feliu Torres i Amat actualment a l'AHA, *Folis escadussers*, en què és recordat l'interès de l'Església en l'escola, sobretot en la destinada a preparació de clergues (453-455); les altres a transcriure les llargues clàusules del testament del cardenal [Gaspar] Cervantes, relatives a la Universitat de Tarragona, per ell fundada i dotada, en les quals és descrita la composició de cada una de les institucions que constitueixen la dita universitat: primera classe [o de morfologia llatina], segona classe [o de sintaxi], tercera classe [o de prosòdia i de mètrica] (457-459); facultat d'arts (459-460), facultat de teologia (460); i autoritats de la Universitat (bidell i rector) (561-562), tot reduït a quadre per a cada curs (463-466) i amb dades relatives al sou dels professors i a les taxes dels estudiants (466). Són també recordades les provisions per al sosteniment del Seminari, destinant-hi, entre d'altres, els rèdits de l'extingit monestir d'Escornalbou el 1569 (455).— J. P. E. [8717

Josep M. SABATÉ I BOSCH, coordinador de l'Equip d'Història Moderna de Tarragona, *Los Estatutos de la Universidad de Tarragona y Antonio Agustín*, dins «Antoni Agustín II», 245-267.

Joan B. TORROELLA, *Els estatuts de la Universitat tarragonina*, dins «Antoni Agustín II», 269-286.

Després d'un resum de dades relatives a la fundació de la Universitat de Tarragona, són presentats i transcrits els *Estatuts i Ordinacions fets i fetes per l'arquebisbe Antoni Agustí, d'acord amb els altres Administradors, publicats en la Universitat amb ocasió d'unes oposicions el 27 de juny del 1580*, en llatí (246-249) i *Els nous Estatuts de la Universitat*, del dia 11 de setembre del 1591, també en llatí,

els quals, però, en arribar a la part dispositiva, són també oferts en la traducció catalana trobada a Girona i publicada per Joan Bta. Torroella dins el «Boletín Arqueológico», 9 (1902) (251-266), article que és reproduït en la seva totalitat en les pàgines 269-281. Les pàgines 281-286 expliquen per ordre alfabètic els conceptes principals integrats en els dits estatuts, en particular l'abast de responsabilitat de cada una de les persones que integraven l'organisme acadèmic. Aquesta explicació es basa en l'*Índice o Repertori alfabètic copiosíssim del que conté aquest llibre*, de Tarragona, AHA, Seminari, caixa 14, núm. 952.- J. P. E. [8718-8719]

Robert ARCHER, *L'altre Ausiàs March (segle XVI) i un certamen poètic inèdit*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V/1 (1991), 23-34.

Aquest altre Ausiàs March, noble segarrenc entre Cervera i Bellpuig, és present, amb d'altres parents seus, en el manuscrit B2470 de la Hispanic Society de Nova York, en el qual són conservades les composicions presentades a un certamen de Barcelona el 1585 fins ara inèdites (26-27: llista dels concursants). Del modern Ausiàs March, imitador de l'avantpassat, hi és present una poesia, només intitulada *El senyor Ausiàs March*, ací transcrita (30-34). El nivell poètic general del certamen «és lamentable fins i tot per versos de certamen...» (27).- J. P. E. [8720]

Ana GUERRERO MAYLLO, *D. Pedro Franqueza y Esteve. De regidor Madrileño a secretario de Estado*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 79-89.

Nascut a Igualada, trasplantat a Madrid el 1563, «naturalitzat» de la corona de Castella i regidor de l'ajuntament de Madrid el 1586 (80-83), home de confiança del duc de Lerma, ennoblit amb el títol de comte de Vilallonga el 1603 (84), caigué en desgràcia i fou sotmès a procés per acusacions d'abús en administració de fons públics el 1608, morint a la presó el 1614 (87, amb llista de les acusacions del procés). Les dades per a la seva biografia provenen d'arxius diversos de Madrid: AHN, *Órdenes Militares*; Archivo de la Villa, *Libros de acuerdos*; Archivo de Protocolos; i de Simancas, Archivo General, *Cámara de Castilla* (88-89).- J. P. E. [8721]

Kenneth BROWN, *Poesies del barroc català exhumes d'un cançoner manuscrit a Quito*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», V / 2 (December 1991), 9-46.

El Banco Central del Ecuador, Archivo Jacinto Jijón y Caamaño, posseeix un volum manuscrit que conté unes cent cinquanta-quatre obres, la majoria de les quals són en català. Després de la descripció codicològica del volum, datable entre el 1607 per les acusacions contra Pere Franquesa [vegeu resum anterior; i 35-36 d'aquest article] i el 1642 per la referència a la Guerra dels Segadors, probablement originari de Vic (12-13); i després de la llista dels primers versos (16-20), l'autor reproduïx les peces escrites en llengua catalana (11, text en 21-46), on trobem successivament *Sonet de la mateixa Assumptió* (21), dues traduccions dels himnes litúrgics *Jesu corona virginum* (21-23), *Virginis proles optifexque* (23-24), *Octaves seguint el Via Crucis* (24-29), *Octava an Gralla* (29), *Resposta de don Fèlix Malendric a Fèlix Mosset* (29-31), set quartetes (31-33), cinc cobles croades capcaudades amb la tornada (33-35), tres sonets a Pere Franquesa (35-36), *Lo lleó del peu de la escala del estudi de Vic, al déu Júpiter* (37), *Per a un frare renegat, gran músic* (37-38), dues septetes, dues dècimes i un sonet amb estrambot (39-41), *Descripció al viu de*

la vila de Madrid, ab pinzell poèticb (41), *Testament de la mona* (42-44), *Lletra a una letrina* (44-45) i *Lo abad del abadiat...* (45-46). Algunes notes ajuden a la comprensió del text [entre les quals notes potser hauria estat encertat de donar el text correcte de tantes frases llatines corruptes, p. e., 29: *O foelix culpa quo talem actantu[m] merini habere redemptorem* < *O foelix culpa, quae talem ac tantum meruit habere redemptorem*].— J. P. E. [8722]

Gabriel BELTRAN, *San Juan de la Cruz: Documentos inéditos en torno a su vida*, dins «Monte Carmelo», 99 (1991), 319-333.

El primer dels documents ací publicats és l'acta d'elecció de fra Joan Roca a prior de la comunitat carmelitana descalça de Mancera el 1575. Entre els signants hi ha el futur sant Joan de la Creu (321-322); el document procedeix de Madrid, BN, ms. 8.020.— J. P. E. [8723]

José MARTÍ MAYOR, *El ms. 4-001 de los franciscanos recoletos catalanes de Escornalbou (1580-1686)*, dins «Archivo Ibero-Americano», LI (1991), 177-200.

Les primeres pàgines resumeixen el moviment de la recol·lecció franciscana a Catalunya fins a convertir-se en custòdia dins la província de Catalunya el 1579, custòdia que acceptà Escornalbou, ofert per Antoni Agostí, el 1580 (177-180). Les vicissituds d'aquella casa des del moment del pas a la recol·lecció consten pel volum indicat en el títol, ara a Barcelona, Biblioteca i Arxiu de la Província Franciscana de Catalunya, intitulat *Llibre del nostre monestir de Sant Miquel d'Escornalbou* (181-182). L'autor aplega en seccions les dades relatives a les obres de la casa (183-185), a l'economia de la comunitat (185-189), al noviciat que hi fou establert (189-191), al Terç Orde (191-194), als inventaris (195-197, amb notícia dels de la biblioteca, 195), i a la llista dels guardians d'Escornalbou (199-200).— J. P. E. [8724]

Adolfo ROBLES SIERRA, *Relaciones y cartas de misioneros de la Provincia Dominicana de Aragón (siglos XVI-XIX)*, dins *Aragón Nuevo Mundo*, 217-326.

En la presentació, l'autor diu que les lletres ací transcrites només són les trobades en la Biblioteca Universitària de València i en l'Arxiu Històric de la Província Dominicana de la mateixa ciutat; també subratlla la distància que hi ha, per al coneixement dels problemes reals dels missioners, entre les lletres, molt més sinceres, i les informacions oficials. A continuació són transcrites, amb alguna indicació crítica i qualque nota explicativa, lletres de tres dominicans escrites durant el segle XVI: Tomàs Castellar (221-224), Damià Balaguer (224-228); i Joan Bta. Gacet (228-239); d'altres de quatre del segle XVII: Melcior Pavia (239-243); Domènec Castellet (243-244); Vicent Vitor (244-250); i Pere Fenollar (250-253); i altres d'onze del segle XVIII: Eleuteri Guelda (254-265); Joan Bel (265-267); Josep Sales (268-271); Antoni Llavarias (271-275); Joan Comós (275-278); Joan B. Olzina (279-289); Marià Escrich (293-300: les cartes són precedides d'una poesia en dístics llatins); Lluís Hernandorena (300); Jacint Belllveser (303-304); Josep Ruix (304-312) i Joan Bta. Bataller (312-318).— J. P. E. [8725]

Luisa D'ARIENZO, *Lo stemma dei «Quattro mori» per la Deputazione di Storia Patria per la Sardegna*, dins «Archivio Storico Sardo», XXXVI (1989 [1990]), 11-19.

L'emblema dels quatre moros, adoptat com a propi per la dita institució, és documentat per primera vegada en els *Capítols de Cort del Stament Militar de Sardenya*, revisats per Pere Joan Arquer i publicats a Càller el 1590 (14: reproducció de la portada); l'emblema procedeix de Pere el Gran i fou emprat des del 1281 fins al 1479 com a símbol estatal de la Corona catalano-aragonesa (12), en el qual els quatre moros significaven els quatre reialmes sarraïns vençuts per reis cristians sota la protecció de sant Jordi, present en l'emblema amb la seva creu; la representació es basava en una narració de la *Crònica de San Juan de la Penya* (15). Després del 1479 hauria restat com a emblema específic dels reialmes d'Aragó i de Sardenya (17).— J. P. E. [8726

Ramon RIAL I CARBONELL, *La Universitat Literària de Vic i els estudis de filosofia*, dins «Ausa», XIV (1990), 109-130.

Aprofitant les dades publicades per Josep Gudiol i Cunill l'any 1923 en el seu *La Universitat Literària de Vic*, i la documentació tant de l'Arxiu Episcopal, *Papers del canonge Ripoll*, com del Municipal, *Llibres d'acords i Lligall Universitat*, l'autor, després d'haver col·locat aquell estudi en les coordenades del temps (empenta de les humanitats personificades en les obres de Desideri Erasme i d'Elio Antonio de Nebrija; i contrareforma centrada en el concili de Trento) (111-115), recorda que aquest és el moment en què neixen cinc noves universitats a Catalunya, que se sumen a les de Lleida, Barcelona [i Perpinyà] (113). El privilegi reial fundant la de Vic és del 1599 (117), precedida i preparada per l'Estudi, que proporcionà l'edifici a la Universitat (116), i per uns primers estatuts previs, del 1573 (118), seguits pels del 1603, redactats després de l'establiment de la Universitat, pels del 1627, corresponents a l'empenta de l'Estudi General fins i tot amb dues càtedres de Teologia (120-121 i 124), i pels del 1704, consecutius a l'ampliació de la capacitat d'atorgar graus en facultats altres que arts i filosofia (121). Les pàgines següents comparen, àdhuc mitjançant gràfics, tant l'estructura jurídica de la universitat (122), com la distribució del temps (125) i d'assignatures, amb els corresponents llibres de text (126-127). Els punts de referència per a l'ensenyament de la filosofia seguïen essent Aristòtil i Porfiri i la llista dels professors que l'ensenyaren a la Universitat de Vic, tret dels *Llibres d'acords*, és a les pàgines 129-130.— J. P. E. [8727

José SEGUI CANTOS, *El rector y la universidad de Valencia (1598-1611)*, dins «Escritos del Vedat», XXI (1991), 215-225.

De fet, aquestes pàgines exposen les funcions del rector de l'Estudi General de València des de la seva creació el 1499, encaminades des de dalt pel consell de la ciutat, i des del mateix estudi pel Claustre Major. Les novetats introduïdes per Joan de Salaia, amb la concentració en ell de funcions durant tants d'anys (1525-1558), desembocaren en les constitucions del 1561, revisades el 1563, en les quals el rector, sota l'alta direcció del consell de la ciutat, controlava tots els aspectes de la vida acadèmica (217). L'impacte de la Contrareforma i del Concili de Trento amb la consegüent creació de diversos col·legis es concretà en una butlla papal, segons la qual el rector havia d'ésser un canonge de la Seu, punt al qual la ciutat es contraposà mitjançant un memorial al rei del 1599, ací llargament copiat de l'AMV, *Manuale de Consells*, A-125 (219-220); com que fou desestimat, la mateixa font permet de conèixer les decisions de la ciutat en relació a l'Estudi el primer decenni del segle XVII, entre les quals destaca la insistència a exigir que el rector o el seu substitut

visquessin en la casa del rectorat, que fos de València, i la presència de catedràtics afectats al costat del rector en certs actes d'abast oficial (223).— J. P. E. [8728

Barbara PENNACCHIETTI, *La figura di Satana nella Historia de Monserrate di Cristóbal de Virués*, dins «Quaderni di Filologia e Lingue Romanze. Ricerche svolte nell'Università di Macerata. III. Serie», 6 (1991), 91-106.

Resumida la llegenda de Joan Garí (93-94), l'autora n'afirma un precedent en la narració àrab del monjo Barsisa (94), i ressegueix el creixement del tema literari del dimoni en la *Biblia* i la tradició cristiana (95-97). Després cerca els trets psicològics del dimoni de Virués: enyorament del passat paradisiac, reafirmació del propi ésser i potència, i entestament a evitar que tot pecador penedit ocupi el lloc celestial perdut per ell (100-104).— J. P. E. [8729

Ulrich HORST, *Die Diskussion um die Immaculata Conceptio im Dominikanerorden. Ein Beitrag zur Geschichte der theologischen Methode* (Veröffentlichungen des Grabmann-Institutes, N. F. 34), Paderborn, Ferdinand Schöningh 1987, XX i 124 pp.

Després d'un primer capítol dedicat als teòlegs dominicans de la Baixa Edat Mitjana, entre els quals és esmentat Joan de Montsó (15), el llibre és dedicat als de l'Edat Moderna, entre els quals hi ha els valencians Tomàs Maluenda i Vicent Justinià Antist, que escriviren sobre el tema els anys 1596 i 1615, respectivament. Comú denominador de llurs ensenyaments, favorables a la doctrina de la Puríssima, és l'influx de sant Lluís Bertran i el fet que en aquell moment la doctrina és ja pràcticament defensada per tota l'Església i tots els teòlegs (78-79).— J. P. E. [8730

Salvador REUS i BELMAR, *Dos elogis mallorquins de la llengua (Segle XVII)*, dins «Misc. Carbonell, 1», 69-96.

Els elogis són justificacions d'emprar el mallorquí en les composicions *A Santa Rosa. Romans* i *A la mateixa santa, altre romans*, ací transcrits i anotades (93-95), i analitzades (91-92), tretes del ms. 307 de la Biblioteca Pública de Ciutat de Mallorca, procedent de Sant Domènec de la mateixa ciutat, ací descrit (78-79). L'estudi comença recordant els elogis a la llengua en tot l'àmbit i en particular a Mallorca (Miquel Ferrando de la Càrcer, Cristòfor Fiol, 71-72), la denominació que hom li donava (mallorquí / català, 73), i aplega després notícies sobre certàmens poètics, dos dels quals se celebraren a Mallorca (74-77), estudia les particularitats gramaticals dels dos textos (80-87) i es fixa en el romanç popular de la pastora que es confessa (89-91).— J. P. E. [8731

Rolf EBERENZ, *El català al Tesoro de la lengua castellana o española de Sebastián de Covarrubias (1611)*, dins «Zeitschrift für Katalanistik – Revista d'Estudis Catalans», 4 (1991), 68-78.

Covarrubias passà tres anys a València ocupat en el problema dels moriscs, on aplegà un nombre considerable de mots, sobretot de botànica o d'institucions públiques (70); tot i la tendència a castellanitzar-los, la llista dels identificats ocupa les pàgines 73-76; algun mot, com és ara «cartanova» = «narració en prosa o rimada d'algun succés notable que canten els cecs pels carrers» (77) és desconegut dels diccionaris.— J. P. E. [8732

Un formulari de juristes. Segle XVII. Reproducció facsímil del manuscrit 223 de l'Arxiu Municipal de Sueca amb una introducció, transcripció i glossari per Josepa CORTÈS, Sueca, Col·legi d'Advocats 1991, 144 pp.

La introducció resumeix el tema de la funció dels tribunals de justícia al Regne de València després de la conquesta dels cristians (7-8), en particular després que el 1506 fou establerta la Reial Audiència d'aquell regne (9-12), i descriu el manuscrit que ha conservat el *Formulari de juristes* i d'altra documentació de notaris, amb particular atenció a la lletra i a les abreviatures (14-15). A continuació són reproduïts fotogràficament els trenta-nou folis originals amb les cinquanta-sis fórmules instrumentals, escrites entre els anys 1600-1637 (16), i en la darrera pàgina una recepta de tinta, textos que són transcrits en les pàgines 103-136. Les quatre darreres (137-140) són dedicades a un glossari dels mots tècnics o més desuets. El volum ha estat publicat en l'escaiença del cent cinquantè aniversari de la fundació del Col·legi d'Advocats de Sueca.— J. P. E. [8733]

Vicent Josep ESCARTÍ, *Unes consideracions sobre la diarística valenciana del segle XVII*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 119-127.

En aquestes pàgines trobem una reflexió teòrica sobre el concepte diferenciat de relació (exposició d'un esdeveniment particular), diari o dietari (esdeveniments que poden ésser diversos, però consignats cada dia), i llibre de memòries (normalment llibres que representen la memòria d'institucions); i una informació sobre exemplars dels dits gèneres literaris en els Països Catalans. A confirmació d'allò que un dietari intenta d'ésser, l'autor transcriu un fragment de Jeroni Pujades (123), i un de considerablement extens de Josep Agramunt, del 1663 (124-125). «Deixar memòria a les generacions futures sembla ser la darrera intenció dels pacients dietaristes del segle XVII» (126). Una centúria més tard, el baró de Maldà hi cercaria la seva pròpia satisfacció.— J. P. E. [8734]

Virgili IBARZ, *El pensament d'Esteve Pujasol* (Col·lecció la Sitja, 8), [Fraga], Institut d'Estudis del Baix Cinca 1991, 48 pp.

Virgili IBARZ, *La teoria espanyola del ingenio*, dins «Historia y Vida», núm. 273 (desembre 1990), 49-57.

El llibre resumeix les dades conegudes fins ara sobre la vida del fragatí Esteve Pujasol (1562-1641), i sobre la situació política i sobretot cultural de la monarquia hispànica de la segona meitat del segle XVI i primera del XVII, pas del Renaixement al Barroc (5-15); sobretot se centra en la presentació de l'obra *El sol solo, y para todos sol, de la filosofía sagaz y anatomía de ingenios*, Barcelona 1637, de la qual només es coneixien tres exemplars en biblioteques de Barcelona (7), en la qual, partint de la teoria dels humors, Pujasol analitza els detalls de les diverses parts del cos humà que permeten d'endevinar la configuració espiritual d'una persona, tant normal com en situació menys normal, com és la dels cecs i dels sords (23), evitant de caure, per reafirmació de la llibertat, en el determinisme; ultra la teoria, Pujasol, hauria escrit i publicat nombre de dibuixos astrològics (17-30). En les darreres pàgines del llibre i sobretot en les de l'article, Pujasol és col·locat en la línia de Juan Huarte de San Juan, valent-se d'allò que n'han dit historiadors de la ciència espanyola i de la catalana des de Marcelino Menéndez y Pelayo (31-44). Hi ha bibliografia (45-46). Assenyalem la reproducció de la portada del llibre i de diverses làmines il·lustratives d'algunes de les seves explicacions (anatomia de l'ull, 18; fesomia

d'equilibri psicofísic, 29; dibuix astrològic de la ciutat de Barcelona, 10 agost 1636, 30; localització de potències cognoscitives en el cervell, 37).— J. P. E. [8735-8736

Xavier TORRESI SANS, *Els bandolers (s. XVI-XVII)* (Referències, 1-1), Vic, Eumo Editorial 1991, 228 pp.

En la introducció trobem un repàs d'allò que hom ha escrit fins ara sobre els bandolers, sempre d'acord amb les coordenades culturals des de les quals s'han manifestat els diferents autors (romàntics, nacionalistes, socials...) (17-24). Per la seva banda, l'autor resumeix així la seva aportació: «...l'argument central d'aquest llibre és que el bandolerisme català del Barroc no és pas una mera derivació demogràfica o malthusiana, sinó la resultant d'un seguit de determinacions més àmplies i, alhora, més difuses, de caràcter tant social com polític. El resultat final voldria ésser un estudi tant sobre els bandolers com sobre el conjunt de circumstàncies que poden fer-nos més intel·ligible, en darrera instància, tant la peripècia individual de les quadrilles com el fenomen global del bandolerisme. Hom començarà, doncs, per verificar, justament, les insuficiències d'una lectura restrictivament malthusiana o muntanyenca del fenomen. En un segon capítol seran evocades tant la vigorosa vigència com la notòria polivalència de la guerra privada i les bandositats, que constitueixen, altrament, un dels fonaments dels persistents lligams entre senyors i bandolers, i la clau explicativa d'algunes característiques de les quadrilles catalanes del Barroc, oportunament remarcades en un apartat posterior. A continuació seran examinades les possibles causes de la davallada del bandolerisme català del Barroc a la vigília del 1640, que és, a la vegada, una forma indirecta de destriar les arrels originàries del fenomen. Les planes finals, dedicades al mite i a la llegenda, pretenen de conciliar la paradoxa aparent d'un bandolerisme històricament «social» i la perdurable veneració o evocació popular dels capitosts i les quadrilles del Barroc» (25). En realitat, tenim un quadre dibuixat amb referència i fragments constants a documentació tant ja publicada com encara inèdita sobretot a Barcelona (ACA; AHPB; BC) i a Vic (Arxiu Episcopal; Arxiu Municipal; Arxiu de la Vegueria) (11), documentació que és explícitament invocada a justificar conclusions de l'autor, i així els expedients judicials de la Cancelleria Reial confirmarien la no coincidència entre muntanya i bandolerisme (47 i 53), car aquest més aviat seria evolució de les endèmiques guerres privades i bandositats (59), tema, aquest darrer, al qual és dedicat tot el retaule del capítol II (65-101), de la mateixa manera que el tercer analitza tots els implicats en el fenomen bandoler, des dels senyors i nobles, per als quals el bandolerisme hauria estat una darrera solució (107-114), fins a totes les possibilitats de relació i reacció favorable o desfavorable (103-158). Les possibilitats d'autodefensa com el sometent (166-167) o les Unions (168), la manca d'escrúpols com la del virrei duc d'Alburquerque, eficaç en tant que atacà els favorejadors (180-186), i sobretot la transformació de la petita noblesa de rural en urbana (187) haurien significat la posta del bandolerisme català del Barroc, que ja no afectà els esdeveniments del 1640. La llegenda només ens ha fet arribar mitja dotzena de *Cançons de bandolers* de propaganda favorable a l'autoritat i en canvi s'han perdut les enaltidores dels bandolers (206). La mitificació del bandoler hauria estat obra de la literatura sàvia i dels grans escriptors castellans: Félix Lope de Vega, Tirso de Molina, Miguel de Cervantes (213-214). Les pàgines 219-227 són dedicades a la bibliografia. [Remarques: els «avantaments» de 82, línia 3, sembla que han d'ésser «anaments/enaments», terme tècnic judicial per «plantejar o fer avançar un procés o fer una acció processal»; Verdura, «topònim desconegut» (138), no ho és per a la «Gran Enciclopèdia Catalana», almenys en la seva segona edició; manca en

la geografia del bandolerisme català del Barroc un dels seus punts forts, el Coll de les Estenalles sota Sant Llorenç del Munt entre Terrassa i Manresa, sobre el qual hom pot veure el resum d'ATCA, IX (1990), 495-496, núm. 5526, obra que no sembla citada ni en la bibliografia ni en el curs del llibre].- J. P. E. [8737]

Santiago de LLOBET MASACHS, *La pèrdua de les galeres de Catalunya l'any 1623*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 117-160.

Les Corts de Montsó del 1599 decidiren que per a defensar la terra d'atacs corsaris calia que la Generalitat de Catalunya disposés de galeres que guardessin la marina (118). El 1607 ja eren varades les dues primeres, feta coneguda per un fulletó Bonsoms de la BC: Domingo Cuevas, *Obra nueva en alabança de los Cathalanes y de las Galeras de Cathalunya* (119, nota 9), que obtingueren alguns èxits, contats i cantats per altre fulletó Bonsoms: *Relación de las dos famosas presas que han becho dos galeras de Cathaluña...* (120-123, nota 13). Però el 1623 foren assaltades i saquejades per galiotes sarraïnes davant Frejús, fet del qual són coneguts tots els detalls pel subsegüent judici, conservat a l'ACA, *Consell d'Aragó*, lligalls 258 i 259, d'on, de més a més, són reproduïts nombrosos fragments textuals, ultra tres dibuixos (133-134), i resum de les sentències (156-160).- J. P. E. [8738]

Enrique SOLANO CAMÓN, *La contribución armada de la Corona de Aragón ante el sitio de Fuenterrabía*, dins «Revista de Historia Jerónimo Zurita», núms. 59-60 (1991), 7-22.

A base de la documentació de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó. Secretaria de València*, lligalls 558 i 561, l'autor reconstrueix els esdeveniments que dominaren les relacions entre el Regne de València i els seus estaments d'una banda i la cort de Felip IV de l'altra amb motiu de l'exigència que els diversos regnes i ací concretament el de València contribuís amb homes, vitualles i diners a la defensa de la frontera amb França per Navarra i Bascònia entre el 1635 i el 1638; tenim resum de les condicions que el virrei proposà a la Cort, considerant que llur aplicació facilitaria la resolució d'una exigència que xocava clarament amb els *Furs* (14-17); i transcripció de la *Raçon del gasto echo en los socorros de la gente que se remittió de Valencia para lo de Fuenterrabia* (18-19).- J. P. E. [8739]

Pere MOLAS RIBALTA, *La Reial Audiència i les Corts de Catalunya*, dins *Corts*, 192-197.

L'autor se centra en dos temes: la Reial Audiència fou configurada per les corts de Catalunya; i molts jutges de l'Audiència pertanyien al braç militar i haurien pogut prendre part en corts, si llur càrrec en l'Audiència no ho hagués impedit. Quant al primer tema, assistim als inicis de l'Audiència en la Cort de Barcelona del 1493, unitària fins que fou creat un tribunal d'urgència itinerant per al tema de bandolerisme; el 1564 ho seria una sala per a afers criminals, i una vintena d'anys més tard una nova sala destinada a resoldre afers civils en tercera instància. En la Cort del 1599 fou establert el procediment per al nomenament de nous magistrats (193-194); hi hagué pressió a fi «d'incorporar a l'Audiència consellers de capa i espasa per a qüestions de gràcia i govern» (195). La segona part informa de magistrats o familiars seus que en algun moment foren membres de corts (195-197). En aquesta darrera pàgina hi ha bibliografia.- J. P. E. [8740]

Ernest BELENGUER I CEBRIÀ, *Entorn de les darreres Corts Catalanes a l'edat moderna: una institució periclitada*, dins *Corts*, 168-172.

Ernest BELENGUER I CEBRIÀ, *Un balance de las relaciones entre la Corte y el País: los greuges de 1599 en Cataluña*, dins «Estudis», 13 (1988, 99-130).

El segon article, ultra analitzar els dits greuges, defineix allò que eren els memorials de cambra, les comissions en blanc, etc. El primer comença recordant els estudis posteriors al 1960, en algun dels quals imperava la tendència a homologar corts catalanes i castelleses, tema entorn del qual l'autor recorda que si Felip II pogué legislar saltant per damunt les corts de Castella, això no fou possible a Catalunya, on «el rei no podia fer lleis sense la Cort General». L'autor també s'hi pregunta per les possibilitats de redreç de les corts catalanes, cosa que afirma en tant que depenia del país, no, en canvi, des de la perspectiva de la monarquia (170-171), conclusió que resultaria de la comparació entre els greuges presentats a les corts del 1599, en els quals es reflecteix la política autoritària de Felip II, i els de les corts dels anys 1701-1702, tots els quals ja es trobarien en l'escrit de la Generalitat de Catalunya del 1675, *Justificación jurídica de las contrafaciones que insta la Generalidad del principado de Cataluña contra el Tribunal de la Capitanía General*; de fet, país, corts i generalitat no tenien prou força per a «imposar-se a una tradició política d'una monarquia, molesta per constitucions i actes de Cort del passat, que l'entrebancaven en el desenvolupament modern del seu eficaç poder» (172).— J. P. E. [8741-8742]

Eva SERRA I PUIG, *1640: Una revolució política. La implicació de les institucions*, dins *Revolució 1640*, 3-65.

Reconstrucció del procés que segueixen els aspectes polítics de relació entre Catalunya i la Corona dels Àustria, des de les Corts del 1599 fins a la ruptura del 1641. Per la banda de la corona és constant l'intent d'homologar políticament Catalunya amb la Corona de Castella a fi que finalment, el rei esdevingui «rei d'Espanya»; de l'altra, és constant la defensa de la situació constitucional catalana i en particular de l'autogovern de la ciutat de Barcelona. D'una banda, la introducció de noves formes de jurisdicció unitàries (Sant Ofici, Tribunal del Breu, conflicte de competències entre Reial Audiència i Generalitat), de l'altra queixes contínues de contrafació de constitucions. Dins aquest marc, assistim als problemes del quint dels ingressos municipals exigit per la corona (15-18), al fracàs de les corts del 1626 (21-23), a la voracitat econòmica de la corona que no s'aturava ni davant els dipòsits de la Taula de Canvi de Barcelona o del delme eclesiàstic (24), que convertia els problemes econòmics en amenaces a la sobirania; tot això coincidí amb la necessitat de defensa de Salses (30-31), i aquesta desembocà en la imposició d'allotjament de soldats i en l'alçament popular en contra (33-38), en el successiu protagonisme de la Generalitat en la nova estructuració pública de Catalunya (38-43), en la decisió reial d'ocupar militarment Catalunya (43), en la convocatòria de corts per part de la Generalitat (45-56), i en l'aliança i submissió a França (57-64). L'exposició es basa en la literatura d'aquells mateixos anys, en documentació d'ACA, *Generalitat*, de l'AHCB, *Vint-i-quatre de Guerra*, d'on són transcrits nombrosos fragments, i en les publicacions d'autors actuals.— J. P. E. [8743]

Ramon VIDAL I PINELL, *La Junta de 1640*, dins *Corts*, 173-181.

L'actuació de la Junta de Braços és coneguda per tres obres bàsiques: el *Dietari Oficial de la Generalitat de Catalunya*; el *Dietari de l'antic Consell Barceloní*; i el

Dieteri de la Junta General de Braços. Autor d'aquest darrer hauria estat Francesc Puig, canonge de Tortosa, segons Antoni Rovira i Virgili; Antoni-Joan Fita o un altre oficial de la Diputació, segons Basili de Rubí (174); Vidal defensa que és Pau del Rosso, degà de la catedral de Barcelona, perquè detalls del text indiquen que l'autor ha d'ésser eclesiàstic, canonge barceloní, fortament italianitzat i partidari de França (175). Presentats els tres principals protagonistes (Olivares, Claris i Richelieu), a base de la darrera de les fonts esmentades, segueix el resum de les activitats dels Braços Generals, primer, i de les Corts entre el 18 de setembre del 1640 i el 16 de gener del 1641, després, de les Corts constituents entre el 16 i el 23 de gener, i altra vegada dels braços fins al 16 de març del 1641 (178-181). La República Catalana hauria estat una utopia de Pau Claris, entorn de la qual no s'hauria unit el poble (181).— J. P. E. [8744

Eva SERRA I PUIG, *Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, dins *Corts*, 160-167.

L'autora defensa que durant aquells anys «en cap cas no hi havia hagut paràlisi política ni jurídica; ben al contrari, la societat catalana, amb un bagatge institucional i constitucional dens, en va fer un considerable ús» (167). La primera prova hauria estat la constitució de la Junta de Braços i l'elevat nombre de membres que hi assistiren i que emeteren el jurament de resistència, el text del qual és a la pàgina 160; les altres serien el replantejament de l'estructura militar de Principat i Comtats amb la creació del Batalló de cinc mil infants i cinc-cents cavalls, fet que portà a la creació de la Junta del Batalló (161-162); les noves despeses també portaren a elaborar un nou sistema fiscal, amb impost de capitació, en el qual es trobava alguna solució a l'endèmic problema de la contribució dels eclesiàstics (163-164); encara que el Batalló desplaçava el sometent, aquest de fet seguí comptant, no, en canvi, els escamots d'almogàvers o de miquelets (162-163; 167); hom donà també satisfacció teòrica al problema dels allotjaments (164-165). La situació de guerra no era propícia a la coincidència entre llei teòrica i actuació pràctica (165), i la càrrega econòmica fou tan gran que, per exemple, a Hostalric, el 1732 hom portava encara ròssecs del segle anterior (166-167). Ultra la bibliografia recent, la base d'aquestes pàgines es troba en alguns *Fulletons Bonsoms* de la BC, i en documentació inèdita tant d'ACA, *Mestre Racional* i *Generalitat*, com de l'AHCB, *Consellers*.— J. P. E. [8745

Jordi OLIVARES I PERIU, *Litigiositat rural i conflicte social a la Reial Audiència abans de 1640*, dins *Revolució 1640*, 133-164.

L'autor intenta «d'exposar com a Catalunya la imbricació de les formes de producció comunitàries amb les formes d'organització social, basada en la solidaritat interna enfront dels feudo-senyorials i de la monarquia, pot ajudar a fer més comprensible l'esclat social i polític de 1640» (134). El fons de lletres introductòries als processos de la Reial Audiència, d'ACA, ha permès de conèixer la lluita jurídica de les 'universitats' defensant els empius (138-144), les prerrogatives d'elecció d'autoritats municipals i de convocatòria de consells (144-147), o impugnant capbreuacions (147-148) i àdhuc reafirmant la llibertat d'organitzar ballades (148). Exposada la doctrina de Lluís de Peguera sobre les condicions per a l'evocació d'un procés a la Reial Audiència (150-152), l'autor recorda les conseqüències de tal recurs: inhibició de qualsevol tribunal inferior (153-155), amb la consegüent pèrdua de

poder baronial (155-156), la victòria per cansament de l'adversari (156-159) i, en darrera hipòtesi, el recurs a la violència privada (159-160).— J. P. E. [8746

Jordi VIDAL I PLA, *Notas acerca de la revolución política y los movimientos sociales durante la «Guerra dels Segadors»*, dins «Cuadernos de Historia Moderna», 11 (1991), 107-119.

La «Guerra dels Segadors» ha estat vista i resumida en conceptes diversos: episodi local de la guerra dels Trenta Anys, conflicte polític entre una monarquia que tirava a absoluta i les institucions de Catalunya, conflicte social entre classes. L'autor es pregunta on rau el centre d'aquell conflicte (108), insisteix en els punts de contacte entre el moviment polític i el moviment social durant els primers anys del dit alçament (109), i aporta a favor d'aquesta versió fragments textuais de diversos autors contemporanis dels fets, tant dels favorables a les institucions polítiques catalanes (Francesc Martí i Vilamador, 109-111), com dels favorables a la monarquia (Alexandre de Ros, 112): institucions i poble haurien coincidit a identificar llur enemic en l'exèrcit de Felip IV (112-115), coincidència de la qual posa exemples diversos (116-118). J. P. E. [8747

Jaume REULA I BIESCAS, *1640-1647: una aproximació a la publicística de la Guerra dels Segadors*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 11 (1991), 91-108.

Presentació dels cinquanta-quatre *Fulletons Bonsoms* de Barcelona, BC, relatius als anys i a la guerra indicats en el títol (92-96). La segona part resumeix, amb freqüent transcripció de fragments, allò que aquesta literatura vol fer saber dels esdeveniments anteriors a la batalla de Montjuïc (97-98), de la contemporània polèmica entre Catalunya i Castella (99-101), i del debat posterior a la caiguda del comte-duc d'Olivares amb la polèmica entre Catalunya i França (102-104). Si la historiografia ha estat fins ara bàsicament maniquea, l'autor, seguint J. H. Elliot, propugna una visió objectiva de l'època (105).— J. P. E. [8748

Joan GIMÉNEZ I BLASCO, *Josep Vallmajor i la Guerra dels Segadors*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 39 (gener 1991), 5-11.

Quan la revolta del 1640 s'hagué convertit en guerra i provocà el cansament del poble, calgué fer propaganda. N'és mostra l'opuscle de Josep Vallmajor, *Frenum detrahentium. Fre ab lo qual se tapa la boca als detractors...*, Barcelona, Jaume Matevat 1643. La seva tesi és que els eclesiàstics han estat legitimats a prendre les armes en defensa de la seva vida i de la Pàtria (8). Desplega la informació entorn les malvestats comeses per l'exèrcit castellà, i reafirma la teoria pactista de la llibertat de Catalunya a elegir-se rei, com també l'obligació dels eclesiàstics a prendre les armes quan veuen destruïdes les cases i les coses sagrades (9), d'on dedueix una catorzena de conclusions, ací en gran part transcrits (9-10). Però no aplica la mateixa doctrina i mesura a les malifetes, no pas menors, de l'exèrcit francès. Al final, aplega profecies favorables a la casa de França (10-11).— J. P. E. [8749

Antoni LÓPEZ I QUILES, *Anticatalanisme valencià en el segle XVII*, dins «Revista de Catalunya», núm. 49 (febrer 1991), 70-79.

Resumida la biografia del franciscà Pere Esteve i Puig (Dénia 1582-València 1658), són transcrits fragments de poesies seves, en les quals es manifesta la seva

presa de posició a favor de la monarquia hispànica i contra la francesa en el moment en què Lluís XIII havia estat jurat rei de Catalunya, i l'exèrcit franco-català derrotava el castellà, posició crítica amb l'opció de les institucions catalanes.— J. P. E. [8750

Antoni LÓPEZ I QUILES, *La trona o la plaça. Opció lingüística i predicació en la decadència*, dins «Revista de Catalunya», núm. 54 (juliol-agost 1991), 49-58.

Igual com les resumides en la fitxa anterior, aquestes pàgines s'ocupen del framenor Pere Esteve i Puig, i en especial de la seva predicació, que segons el seu biògraf Cristòfor Mercader, fou sempre en català-valencià, opció que seria coherent a la d'adreçar-se al poble menut (51-53). D'acord amb el gust barroc, la seva prèdica era amanida amb frases enginyoses i amb narració de facècies (53-54). També per a la seva utilització per tot el poble menut escriví goigs a advocacions diverses i dues composicions en vers a favor de Felip IV sobre temes de la Guerra dels Segadors: *Resposta a la carta dels Micalets* i *Plora, Barcelona*. Estigué relacionat amb Bonaventura Guerau, representant a València de la predicació elevada, també en llengua catalana (57-58).— J. P. E. [8751

Kenneth BROWN, Vicent J. ESCARTÍ, *Edició i estudi d'alguns poemes catalans en un manuscrit de don Francesc de la Torre i Sebil*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 59-117.

Trobem en aquestes pàgines resum de dades biogràfiques de Francesc de la Torre, tortosí que visqué a Morella, a València (on fou empresonat) i a Madrid; en la Guerra dels Segadors es manifestà a favor de Felip IV (62). Fou propietari de l'actual manuscrit 407 de la Biblioteca Lázaro Galdiano, de Madrid (63-64), que conté documentació personal seva, lletres, peces de circumstàncies i intervencions en sessions acadèmiques; i deu poesies catalanes fins ara desconegudes, una de Miquel Serres, i tres de Pere Jacint Morlà, ultra cinc de Francesc Vicent Garcia; d'entre aquelles deu destacaria la VI per la seva llargària (vuit-cents versos), pel seu ús de girs populars i per un cert atractiu (65-67). Les pàgines 69-114 contenen la transcripció anotada de les dites deu composicions, més una d'inicial redactada en castellà. Són transcrites en apèndix *Oración introductoria a la academia segunda...*, i *Assumpto de la academia, en el puesto de secretario...*, de Barcelona, AHCB, ms. B-98, perquè en tots dos textos és recordat Francesc de la Torre (115-117).— J. P. E. [8752

Joaquim MARTÍ MESTRE, *Un col·loqui valencià del segle XVII*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 129-145.

Els col·loquis haurien estat un dels gèneres teatrals que més haurien mantingut la llengua catalana en l'escena de València; haurien estat com diaris parlats, escampadors de notícies en el llenguatge viu del poble (131). L'autor assenyala l'existència d'alguns col·loquis (130-131), presenta el *Raonament que feu lo jurat de Vinalesa al duch de Arcos, sent Virrey de València. Any 1643*, conservat en el manuscrit 6.563 de la Biblioteca Serrano Morales amb altres cinc composicions en català i una altra en català i castellà (132). El *Raonament...* tracta el tema de l'allotjament de tropes (132-133), i és ací analitzat en els seus aspectes teatrals (133), històrics (134), i lingüístics (135-136). La transcripció anotada del text ocupa les pàgines 137-142. Les tres següents són de bibliografia (143-145).— J. P. E. [8753

Joaquim M. PUIGVERT I SOLÀ, *Guerra i Contrareforma a la Catalunya rural del segle XVII*, dins *Revolució 1640*, 99-132.

En la seva *Proclamación católica...*, Gaspar Sala i Berard estableix que el poble només s'havia revoltat quan les vexacions dels 'tercios' castellans també havien afectat els temples i la religió, punt en el qual coincidien d'altres escriptors contemporanis (100-102). L'autor es proposa de «revisar, des d'una perspectiva més material i social que no pas religiosa, el saqueig i incendi d'esglésies per part de les tropes, amb la finalitat de resituar el marc parroquial de la comunitat pagesa en temps de guerra; i de l'altra, qüestionar des de la història la imatge que es desprèn de la *Proclamación católica...* de Gaspar Sala» (102). El fet que els temples fossin llocs de refugi i seguretat de persones i de béns dels parroquians obliga a preguntar-se si els saqueigs tenien mòbils religiosos o econòmics (103-108), cosa que, unida al recurs pràcticament forçat als capitals de parròquies, fundacions i confraries per a les necessitats de guerra, hauria empobrit les esglésies (108-112). I quant a les devocions a l'Eucaristia (Santíssim) i a la Mare de Déu del Roser, l'autor insisteix en el fet que a les zones de muntanya la descristianització era endèmica (113-116), i en la dada que les devocions de la Contrareforma no haurien estat d'extracció popular, ans impulsades per la xarxa de convents dominicans (120-121), i vehiculades a través de les famílies socialment prestigioses (122-128). De fet, «la inserció territorial i social d'aquesta advocació mariana contrareformista [el Roser] fou abassegadora» (131). Ultra les publicacions anteriors, l'autor aporta dades inèdites de l'ADG, *Visites pastorals*, i de Perpinyà, Arxius dels Pirineus Orientals, *Sèrie G.*— J. P. E. [8754]

Xavier TORRES I SANS, *Segadors i miquelets a la Revolució catalana (1640-1659)*, dins *Revolució 1640*, 66-96.

L'autor es fixa en «una segona variant de guerra o d'agitació rural... les lluites dels miquelets dels anys cinquanta a les contrades septentrionals del Principat» (68), ja que al primer esclat del Corpus hauria seguit «un desinflament posterior, prou accelerat... de la revolta social de l'estiu del 1640» (73-74). Car els miquelets de la dècada del 1650 haurien estat els integrants de partides armades actuant a l'ampara d'un dels dos exèrcits (84-85), i haurien estat «reedició o prolongació natural de les quadrilles catalanes del Barroc» (89), que haurien assumit «conflictes o resistències de caràcter antisenyorial» (91). L'autor aplega les manifestacions contemporànies (Miquel Parets, Joan Guàrdia) del cansament de tothom per llurs malvestats i sobretot resumeix dades proporcionades per processos criminals de l'arxiu de la vegueria de Vic, dades que són resumides en dos quadres relatius a la composició social (777, pagesos; 95, menestrals; 127, botiguers i altres), i a la procedència dels miquelets de Collsacabra (més de la meitat venien de pobles de l'antic vescomtat de Cabrera, aleshores súbdits del felipista Anton Granollacs) (92-95).— J. P. E. [8755]

Josep M. TORRAS I RIBÉ, *El projecte de repressió dels catalans del 1652*, dins *Revolució 1640*, 241-290.

Presentació i transcripció de la consulta del Consell d'Aragó, datada el 14 de novembre del 1652, conservada a ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 216 (274-290). Hi conflueixen, d'una banda, la ja llarga tradició de desconfiança de la monarquia hispànica envers Catalunya (243-246), i de l'altra les condicions de la capitulació de Barcelona de la primera dècada d'octubre del 1652 (247-250). Després de la capitulació, el Consell d'Aragó estudià quin havia d'ésser el capteniment reial envers

Barcelona, informe que consisteix en el document ací analitzat (250-271), i transcrit. Vençuda la ciutat, però no convençuda (254-256), el Consell suggeria que el rei hi mantingués un destacament militar que n'assegurés la tranquil·litat, fins i tot amb la construcció de la Ciutadella (262-268), i que controlés la insaculació dels consellers, extrem que fou imposat (269-273). Hauria estat una proposta que serví de precedent al *Decret de Nova Planta*.— J. P. E. [8756]

Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *El Parlamento de Cataluña de 1653*, dins *Corts*, 182-189.

L'autor es proposa «ofrecer una panoràmica introductoria a las diferentes aproximaciones y problemáticas que presenta el estudio de este Parlamento..., ampliar mis referencias anteriores sobre los hombres y grupos que vivieron el Parlamento de 1653, especialmente sobre aquellos que tuvieron un protagonismo...» (182). Les fonts per al seu coneixement són a l'ACA, *Generalitat. Processos de Corts*, i a AHCB, *Antigues Corts i Deliberacions del Consell de Cent* (182, nota 6). El moment en què Felip IV es torna a apoderar de Catalunya, però de Roses a Salses aquesta segueix sota l'exèrcit francès, condueix a la convocatòria i a la celebració del Parlament, en substitució de Corts, a fi d'assegurar la col·laboració del Principat en la guerra contra els francesos. El parlament estava disposat a donar mig milió de lliures anyals durant tres anys, a condició que la monarquia (ací Joan d'Àustria) acceptés un document de quaranta-sis capítols; la jurisdicció damunt els militars i els allotjaments foren punts insalvables (184-185). L'autor es pregunta pels personatges més influents; la seva resposta (186) és abreujada en dos annexes: la llista dels assistents pel braç reial (188), i la de les vuit personalitats del braç eclesiàstic i de les nou del braç militar que ell considera més importants (189).— J. P. E. [8757]

Giuseppe GRILLI, *Caro professore*, dins «Misc. Batllori», 159-163.

Pàgines a honor de Miquel Batllori, dedicades a Francisco Manuel de Melo, amb motiu de preparar l'autor l'edició de la *Historia de los movimientos y separación de Cataluña*, l'atenció de l'autor es concentra en els interrogants dels anys de formació de Melo, en els quals destaca l'influx de la *Ratio Studiorum* dels jesuïtes i l'aversion a Àusias Marc (160-161); i en el fet d'haver escrita la dedicatòria de la *Historia...* a Innocenci X, trobant-se a la presó per haver instigat a un crim passional (161-162).— J. P. E. [8758]

Adolfo ROBLES SIERRA, *Relación del P. Felipe Leonart de la persecución de China. 1664*, dins *Aragón Nuevo Mundo*, 327-330.

[Felip LLEONART], *Breve relación de persecución que hubo en el gran reyno de la China. Escrita por un religioso de la Sagrada Orden de Predicadores, misionero en el mesmo Reyno. La qual sucedió en el año 1664 por el mes de setiembre, y este año 1668 no está todavía acabada*, dins *Aragón Nuevo Mundo*, 331-446.

Adolfo Robles resumeix la biografia de Felip Leonart i narra les vicissituds de pèrdua i retrobament de la seva exposició de la situació i persecució dels cristians a la Xina en la dècada del 1660. La narració de Leonart explica els orígens i les característiques de les comunitats cristianes a la Xina, les vicissituds del tracte que reberen de l'autoritat, les causes i el desplegament de la persecució. La narració bàsica és enriquida amb quatre apèndixs. El primer completa la dita narració exposant els esdeveniments del 1667 (427-431); el segon és *Descripción de la piedra*

que se halló en la provincia de Xensi, y de lo que contiene en ella (432-436); el tercer és traducció dels *Elogios de los emperadores que recibieron la ley evangélica, escritos por el autor King Ching* (436-442); i el quart, *En el libro de Jang Kuang-Sien intitulado Po-te-y...* (442-446).— J. P. E. [8759-8760]

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Catalunya a finals del segle XVII: la continuïtat de la revolució*, dins *Revolució 1640*, 291-317.

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Successió a Catalunya: Un assaig interpretatiu*, dins «Revista de Catalunya», 49 (febrer 1991), 54-69.

Vegeu les principals idees i les fonts d'aquestes pàgines (la finalitat divulgadora és ben clara en el segon dels articles assenyalats) en els resums de dos estudis de l'autor d'ATCA, X (1991), 642, núm. 6883 i XI (1992), 732, núm. 7918.— J. P. E. [8761-8762]

M. Rosa GONZÁLEZ PEIRÓ, *El reflejo de la legislación tridentina en un manuscrito del siglo XVII*, dins «Antonio Agustín II», 325-332.

Les primeres pàgines resumeixen notícies sobre les vicissituds de l'aplicació del Concili de Trento a Catalunya en general o en camps particulars com el canvi dels llibres litúrgics o els problemes de residència (325-327). Després es fixa en els *Elementos de catecismo en forma de diálogo*, del 1656, de Pere Magí Vendrell, inèdit a Barcelona, BC, ms. 2048. Recordada la seva distribució en quatre parts (328-329), l'autora assenyalava que la quarta es limita als sagraments d'eucaristia i penitència, els més freqüentats pels fidels, i insisteix d'acord amb el Concili de Trento en la necessitat de la confessió dels pecats i en el secret sacramental (330-331). Hi ha notícia d'altres catecismes de la Contrareforma i transcripció d'alguns fragments del de Vendrell.— J. P. E. [8763]

Josep RIBA I GABARRÓ, *La família Guarro: de vinaters a paperers*, dins «Miscellanea Aqualatensia», 6 (1990), 173-179.

Aplec de notícies o de referències documentals relatives a la família Guarro, de la Torre de Claramunt. Les més interessants són l'inventari del castell de Claramunt, del 1672, ací transcrit d'ACA (174-175), en el qual Ramon Guarro, pagès, consta masover del castell: i la instància amb què el seu fill homònim l'any 1698 demanava drets d'ús d'aigua, que fou concedida, «a fi y efecte de poder fabricar un molí o molins, tant fariner com draper, paperer, o bé molí polvorer...» (178-179).— J. P. E. [8764]

Luis GIL, *Epitafios Sanjuanistas Hispano-Melitenses*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 81-115.

Resumides les vicissituds que portaren a l'establiment de l'orde de Sant Joan de Jerusalem a Malta i a la construcció de l'església conventual dels hospitalers de la Valletta, l'autor transcriu i tradueix en castellà les inscripcions llatines de les làpides funeràries de la capella de la llengua d'Aragó, Catalunya i Navarra, on trobem les de Nicolau Cotoner, del 1680 (104), de Rafael Cotoner (aquesta en vers), del 1663 (106-107), de Raimon de Perellós i Rocafull, del 1700 (107-108), de Raimon Despuig, del 1741 (108-109), de Melcior Dureta, del 1654 (109-110), de Lluís de Montcada,

sense any (111), d'Arnau Moix, del 1696 (111-112) i d'Arnau Serralta, del mateix any (113).— J. P. E. [8765]

Kenneth BROWN, *Antoni Peguera i Aimeric (1680/1681-1707): obres en català i en castellà*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 27-80.

Després de les pàgines de breu presentació tant de l'autor (31) com del quadern, ara ms. 22010 de la Biblioteca Nacional de Madrid, que ha conservat les poesies i alguna prosa d'Antoni de Peguera (32-33), qualificat de «poeta mediocre» i «seguidor servil del barroc castellà» (34). Trobem des de la pàgina 36 la transcripció de l'obra de Peguera: trenta poesies, de les quals tres en llengua catalana (36, 60-61), seguida de tres apèndixs, dedicats a la *Comedia de los Juegos Olímpicos* (69-78; composició a la qual l'autor ha dedicat un altre estudi: *Los juegos olímpicos en Barcelona, 1702/1703: un episodio de la historiografía literaria y militar de Cataluña*, dins *El Teatro Español a fines del siglo XVII. Simposio Internacional*, Amsterdam 1989, 903-913), i a escrits diversos en prosa i en vers de l'Acadèmia dels Desconfiats de Barcelona (78-80; ja a les pàgines 61-64 n'hi ha una altra).— J. P. E. [8766]

The Deplorable History of the Catalans, from their first engaging in the War, to the Time of their Reduction. Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1991, (6) + 98 + XXX pp.

L'any 1714 mateix era publicat a Londres aquest llibre, que l'Enciclopèdia Catalana ha volgut reproduir de forma anastàtica i resumir en llengua catalana (I-XXX), amb motiu dels seus vint-i-cinc anys d'activitat. En el text anglès trobem una introducció que col·loca la campanya dels aliats en la Península Ibèrica dins la guerra de les potències europees aliades contra França i Espanya. Aquell text té dues parts ben clares, la inicial que ofereix tant documents d'autoritats superiors com notícies de la campanya d'entronització de l'arxiduc Carles a Catalunya (1-40 [subratllem les dues lletres de les ciutats de Vic i de Barcelona a la reina Anna d'Anglaterra, ambdues del 24 d'octubre del 1705, 24-26]); i la segona que narra els esdeveniments i transcriu documents posteriors a la derrota d'Almansa, relatiu sobretot a la resistència de Catalunya i de la ciutat de Barcelona contra l'exèrcit de Felip V, narració que de vegades sembla un diari de campanya en la precisió no sols de dies, ans també d'hores (41-98).— J. P. E. [8767]

Pedro VOLTES [BOU], *La llegada del embajador Königsegg y el término de la gestión de Ripperdà*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CLXXXVIII (1991), 303-323.

Encara que l'autor no hi faci referència en la introducció (303-307), una part de l'informe de Lothar de Königsegg a l'emperador sobre la seu viatge a Madrid en qualitat de primer ambaixador de l'antic arxiduc Carles d'Àustria davant Felip V de Borbó, dedica una pàgina a descriure el seu pas per Catalunya, des de Perpinyà a Fraga (309-310), i encara afegeix per compte propi que no pot amagar a l'emperador que tant a Catalunya com a l'Aragó trobà vestigis frescos de la gran afeció, «welche diese Nationen» portaven a l'antic arxiduc i que el poble expressava sense reserves (310-311; hi ha traducció castellana d'aquesta pàgina, 318-319).— J. P. E. [8768]

Giuseppe MAZZOCCHI, *Lodovico Antonio Muratori e la cultura spagnola*, dins «Studi Settecenteschi», 11-12 (1988-1989 [1991]), 17-33.

En les primeres pàgines d'aquest article trobem fragments de les cartes de Muratori a Gregori Maians entorn de fons bibliogràfics (20-21). Després és transcrit un paràgraf de les seves *Dalle riflessioni...* dedicat a la lògica lul·liana (23), i frases de l'epistolari sobre els llibres d'alquímia atribuïts al mateix Ramon Llull (23-24). També és positivament recordat Joan Lluís Vives (26).— J. P. E. [8769

Antonio MESTRE, *Inconformismo en el seno del Santo Oficio: los inquisidores nombrados por el arzobispo Orbe*, dins *Claustros y estudiantes*, València 1989, 83-98.

Andrés Orbe havia estat arquebisbe de València; durant el seu mandat d'inquisidor general promocionà dins el Sant Ofici un grup de personatges de la seva confiança, la majoria dels quals eren bascs i mantingueren relació epistolar amb Gregori Maians. A base de les dites lletres, conservades a València, Col·legi del Patriarca, Biblioteca Hispano Mayansiana, són recordats els temes entorn dels quals aquells homes aplaudiren les obres de Maians, no sols *El orador cristiano* (84-85), ans encara la *Censura de las historias fabulosas*, de Nicolás Antonio, tot i que enfonsava mites hispànics (87-88), i àdhuc obres jurídiques 'jansenistes', com les de Van Espen i d'altres (92-93). També estudiaven les obres d'Antoni Agostí (89).— J. P. E. [8770

Giovanni STIFFONI, *Verità della storia e ragione del potere nella Spagna del primo '700*, Milà, Franco Angeli 1989, 333 pp.

Giovanni STIFFONI, *Progetti culturali alternativi e compromessi possibili nella cultura della Spagna di Ferdinando VI e Carlo III: la figura di Mayans*, dins «Rivista Storica Italiana», CIII (1991), 57-137.

La diferència entre els dos estudis, dedicats a la posició i reacció de Maians en relació als projectes culturals unitaris de la monarquia borbònica, rau en el fet que el segon es basa en la correspondència de Gregori Maians, darrerament publicada, cosa que limita l'estudi als anys 1740-1770 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 673-674, núms. 5013-5016]. Un primer període és el de Felip V, comú denominador del qual és l'automarginació de Maians en relació a la política oficial i la seva actuació, comprometedora, en 'causes perdudes' mitjançant, per exemple, la publicació de la *Censura de las historias fabulosas* de Nicolás Antonio (63) o de las *Obras cronológicas* d'Ibáñez de Segovia (64). Els nomenaments de Francisco Rávago a confessor reial, i de Marcos Burriel a la direcció de la Biblioteca Nacional de Madrid, haurien pogut representar una bona ocasió, però altra vegada prevalgué l'automarginació, reforçada pel judici que l'obra d'Enrique Flórez, personificació dels corrents oficials, mereixia a Maians (73; també la de Benito Jerónimo Feijóo, 80). Si davant el tema de Sant Jaume i la Mare de Déu del Pilar, Andrés Marcos Burriel demanava prudència, Maians proclamava «no mentir ni apoyar mentiras» (79): refusava de fer una cultura al servei del poder (79-82). Tot i la nova etapa oberta per Ricardo Wall (84-85), la reacció de Maians contra el *Fray Gerundio*, més que la marginació, accentuà el conservadurisme de Maians (92). Dins el nou regnat de Carles III, Francesc Pérez Bayer, Manuel de Roda i el comte d'Aranda podien representar una nova oportunitat per a Maians i la política entorn dels col·legis majors podia ésser-ne l'ocasió, però ell només mirava la continuïtat amb el segle XVI, quan tot clamava per un replanteig tant de ciència com d'estudis (110). Nova oportunitat després de

l'expulsió dels jesuïtes, però «gli scritti di Maians non sono capaci di chiudere il circolo opinione pubblica e potere» (115), i així, Manuel de Roda trià Pablo de Olavide, i no Maians (119-120), les ciències empíriques i no pas la filosofia moral (125-126), una universitat centralitzada i no pas una d'autònoma i basada en valors religiosos com la de València (127); l'afer de la *Gramàtica latina* s'acaba imposant la d'aquest a la Corona Catalano-aragonesa i la de Juan de Iriarte a la de Castella (123). La darrera paraula de Maians fou llançar-se a edicions d'obres que encaixaven amb els seus ideals (133-134).— J. P. E. [8771-8772]

Antonio MESTRE [SANCHIS], *Sociedad y religión en el siglo XVIII*, dins «Chronica Nova», 19 (1991), 257-270.

Dins aquestes pàgines relatives a tot l'Estat Espanyol, trobem referència a l'acceptació que tingué entre l'alta clerecia valenciana *El orador cristiano* de Gregori Maians (264), a la posició dels mateixos en el refús del probabilisme moral propugnat pels jesuïtes (265), i a la defensa de l'accés general a la lectura bíblica en traduccions en llengua vulgar, a favor de la qual Joaquim Llorenç Villanueva publicaria a València l'any 1791 el seu millor llibre, *De la lección de la Sagrada Escritura en lenguas vulgares* (266).— J. P. E. [8773]

Antonio MESTRE [SANCHIS], *Reflexiones sobre el marco político y cultural de la obra del P. Feijóo*, dins «Bulletin Hispanique», 91 (1989), 295-312.

El marc és dibuixat a base dels següents elements: l'òsmosi dels benedictins castellans de l'obra crítica dels Maurins, de Luc d'Achéry i de Mabillon (296-300); el segon element seria el grup valencià dels 'novatores', que postulava la no submissió de les ciències pures a les escoles filosòfiques i la reconstrucció de la història només a base de documents contrastables (301-303); i la nova relació amb el poder polític, uniformista de l'espanyolitat, però entorn dels decrets de Nova Planta, encara dubtós de fins on aquesta havia d'arribar (305).— J. P. E. [8774]

Entremès del Ball dels Ermitans. Obra anònima del segle XVIII (1753). Transcripció, pròleg i notes: Enric PRAT, Pep VILA (Monografies del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles), Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals 1991, 70 pp.

En els entreactes de les representacions teatrals de l'època del Barroc, hom representava entremesos. El publicat ací, sembla destinat a farciment de les representacions teatrals de Carnestoltes (8 i 20, vers 51), i fa barallar-se un grup de quatre ermitans amb un altre de tres pastors per l'amor d'una dona (7); els personatges són catorze i parlen en català, en occità afrancesat el Gavatxó, i en castellà el Cavaller (10-11). El text, fins fa poc de propietat particular, és ara a l'Arxiu Municipal de Banyoles, és ací estudiat des del punt de vista lingüístic (11-14), transcrit (17-63), i anotat explicant les paraules de no fàcil comprensió (65-68). La còpia que ha conservat l'entremès (15-16), també conté un poema sense títol, que comença *A vint-y-sinc del mes cantàvem...* i unes *Follies per a cantar a la fastajadora ab la música en la nit...* (15). Som també informats de l'existència i de la localització arxivística de quatre textos semblants (6).— J. P. E. [8775]

Pep VILA, *Escenografia i preceptiva dramàtica en el teatre rossellonès dels segles XVIII i XIX*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 179-194.

L'atenció actual a la història del teatre català ha fet més aportacions en el camp dels textos que en el de la posada en escena; d'ací ve la importància de les dues peces respectivament conservades a Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, ms. 43: *Les dispositions del teatro*; i Biblioteca Municipal, Fons Vallat: prefaci a la *Tragèdia dels martyris dels sants Sixto, Llaurents, Hipòlit y Romà*, de Josep Balanda-Sicart, aquesta darrera impresa entorn del 1772 en la mateixa ciutat, ací transcrites, en les pàgines 187-190, i 191-192, respectivament. L'autor arriba al resultat de «la pervivència d'un teatre d'arrel medieval encara a la fi del segle XIX; el predomini absolut de l'element escenogràfic per damunt altres consideracions» (180); també constata, just abans de la Revolució Francesa, «l'obertura del teatre rossellonès cap al francès» (186), de la qual assenyalava tant autors «inestimables», com obres que, si en els fets representats són encara d'inspiració catalana (concretament en Antoni Vicenç Domènech), en la tècnica tant versificadora com escènica ja són de gust francès.— J. P. E. [8776

Emili CASANOVA, *El Raro* diccionario valenciano-castellano único y singular de voces monossylabas de Carles Ros (1770), dins «Llengua & Literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», 4 (1990-1991), 129-182.

Un dels fenòmens que acompanyaren la decadència de la llengua catalana fou la demostració virtuosista de composicions monosil·làbiques (130), una de les quals és l'obra de Carles Ros indicada en el títol; escrita poc abans del 1771, seguia inèdita a València, Biblioteca Serrano Morales (133). L'autor en transcriu els paràgrafs dedicats a exaltar el monosil·labisme (132) i a precisar la finalitat i les estructures de la seva obra (134-137); a continuació aplega llistes d'exemples diversos, com són formes verbals (140-143), llinatges (143-144), amalgames (144-145), arcaïsmes (145-147), valencianització dels castellanismes (147-150), notes gramaticals i fonètiques (151-153), i la més llarga, l'aportació etnogràfica i lexicogràfica (153-179). L'obra de Carles Ros reflectiria «una mínima part del lèxic valencià del segle XVIII» (182).— J. P. E. [8777

Emili CASANOVA, *Valencià versus castellà als segles XVIII i XIX. El cas de Vicent Salvà*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 147-166.

Pròpiament aquest estudi no entra en el nostre camp, car el *Compendio de gramàtica valenciana* de Vicent Salvà és del nostre segle; en notes, però, són reportats fragments d'escriptors del segle XVIII relatius a les característiques o la situació de la parla valenciana (148-150).— J. P. E. [8778

Narcís FIGUERAS CAPDEVILA, *Avís als mortals*, dins «Quaderns de la Selva», 4 (1991), 151-158.

Donada la notícia que el fons patrimonial Prat ingressà a l'Arxiu Comarcal de Santa Coloma de Farners, i que en el dit fons dins un exemplar de la *Introducció a la vida devota* de sant Francesc de Sales, publicada amb d'altres obres a Barcelona per Rafael Figueró (152, nota 4), hi ha un full on són copiades i numerades les quinze estrofes de l'*Avís als mortals* (153: reproducció d'una pàgina; 154-155: transcripció), que Joan Amades havia recollit de transmissió popular, a la qual s'hauria integrat segurament com a cant de missió (157). Són assenyalades les variants de les dues versions (156).— J. P. E. [8779

Ramon GRAU, Marina LÓPEZ, *Lectures d'historiografia catalana, III. Sobre les proves documentals*, dins «L'Avenç. Revista d'Història», núm. 147 (abril 1991), 60-65.

Els autors transcriuen un llarg fragment d'Agustí Sala, *Censura sobre alguns bechos del martirio de Santa Eulalia barcelonesa*, Madrid 1782 (60-61), en el qual l'autor, pseudònim darrere el qual s'hauria amagat Jaume Caresmar (64), propugnava que tota afirmació històricament vàlida s'havia de fonamentar en «un ús exclusiu de proves documentals examinades críticament» (64). Els autors ofereixen d'altres fragments de continuadors dels dos segles següents: Andreu A. Pi i Arimon (61-62), Salvador Sanpere i Miquel (62) i Josep Sanabre i Sanromà (63).— J. P. E. [8780

M. Teresa MONTAÑA GONZÁLEZ, José M. MONTAÑA RAMONET, *El pleito de las farmacopeas catalanas en la Regia Sociedad de Sevilla*, dins «Archivo Hispalense», LXXIII (1990 [1991]), 67-80.

La Biblioteca de la Real Academia de Medicina de Sevilla posseeix sengles exemplars del *Discurso sobre la necesidad de una Farmacopea Nueva en la Ciudad de Barcelona y Principado de Cataluña*, de Josep Savall i Valdejuli, del 1788, atacant el Col·legi d'Apotecaris de Barcelona perquè seguia fent examinar els candidats a base de la *Concordia Pharmacopularum Barchinone*, del 1587, i de la *Farmacopea Catalana* del 1686, que Joan d'Alós calçà de la primera; i perquè no integrava entre les condicions per al títol els coneixements moderns, sobretot de Química (68-73); també n'hi ha de l'*Apologia con que el Colegio de Boticos de la Ciudad de Barcelona vindica su honor ultrajado...*, del 1789, on és precisada l'actuació del Col·legi durant els segles moderns amb la dada, entre d'altres, que un dels seus membres, Jaume Morer, des del 1763 feia gestions en solitari davant el govern central a fi que fos establert un programa d'estudis a l'altura dels temps (74-75), projecte que el Col·legi hauria estat el primer a recolzar des del 1771 (75); si el resultat trigava, no era per culpa del Col·legi.— J. P. E. [8781

Joan SOLA, *Història de la lingüística catalana 1775-1900: Repertori crític*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», 5/2 (December 1991), 137-160.

L'autor dóna a conèixer «el contingut i l'elaboració d'un repertori bibliogràfic sobre els coneixements lingüístics del domini català durant el període 1775-1900» (137). Exposades les característiques del projecte, la primera de les quals és la de comprendre tot tipus de coneixements lingüístics des de les cartilles de llegir i escriure de l'escola primària fins a treballs d'especulació sobre l'origen del llenguatge, i resumida la fitxa bibliogràfica del dit repertori com també l'entrada destinada a cada obra, a l'estructura de l'obra i als seus codis interns (138-140), l'autor en dóna quatre mostres del segle XVIII: la Reial Cèdula del 1778 al capítol de Mallorca sobre la llengua en la predicació i el catecisme (141-142); i l'edició de la Universitat de Cervera 1778 d'Aelii Antonii Nebrissensis, *De institutione grammaticae libri duo* (142-144, amb indicació d'altres edicions); *Arte de retorica...*, reelaborada per escolapis de Catalunya, Vic 1786 (144-145); i *Ortografia de la lengua castellana* de la Real Academia Española, Barcelona 1795, repetida l'any 1800 (145-146).— J. P. E. [8782

Julio Antonio VAQUERO IGLESIAS, Jesús Manuel MELLA PÉREZ, *Juan Pérez-Villamil y Mallorca. I*, dins «Boletín del Instituto de Estudios Asturianos», XLV (1991), 589-619.

Asturià, protegit de Pedro Rodríguez Campomanes y Pérez (591), al qual segurament degué el càrrec de fiscal de l'Audiència de Mallorca, que ocupà entre el 1787 i el 1796 (592), Pérez-Villamil s'interessà per la realitat mallorquina, publicà informacions sobre les troballes arqueològiques de Massanella (612-613), i el *Cronicón mallorquín del rey Roberto* (595 i 613). Durant l'estada a l'illa projectà una *Historia civil de Mallorca* en línia amb la concepció historiogràfica il·lustrada (601), de la qual, però, només escriví la part introductòria (606), on consta l'esquema de tota l'obra (607). Es conserva a Madrid, BN, ms. 18.091 (618), i en qualque còpia (619). És notable l'exigència de rigor documental i per això exposa amb detall les seves fonts (610). Ja absent de Mallorca, escriví *De los diezmos de Mallorca*, a base de documentació aplegada en l'arxiu de la Seu de Mallorca (614-615).— J. P. E. [8783

María PALACIOS, *La Inquisición española en vísperas de la Revolución Francesa*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia», serie IV,3 (1990), 387-407.

Pàgines basades en la documentació de Madrid, AHN, *Inquisición*, llibre 502; en elles consta el nomenament que hom lliurava als familiars del Sant Ofici tant a Barcelona (396 i 405) com a València (397); en general, «en los tribunales de la Corona de Aragón es más extendida la jurisdicción» (407) i a València el dit nomenament comportava llicència d'armes (407).— J. P. E. [8784

Lucienne DOMERGUE, *Un espagnol dans la croisade anti-revolutionnaire: Lorenzo Hervás y Panduro*, dins «Philosophie», XV (1989 [1990]), 17-28.

Jesuïta expulsat a Itàlia, autor d'una *Història de la vida del hombre*, mantingué una controvèrsia amb Llorenç Villanueva, a la qual és dedicada part de l'article. En el seu *Catecismo del Estado según los principios de la religión*, del 1793, Villanueva defensava que els principis de la Revolució Francesa procedien de les tesis jesuïtiques, que separaven excessivament els ordres natural i sobrenatural, car els filòsofs no haurien fet altra cosa que explicitar els continguts de l'ordre natural (20-21). Hervás li contestà en els volums III i VIII de la *Historia...* i en una obra intitolada *Causas de la Revolución de Francia en el año 1789*, ja acabada pel juny del 1794, però només publicada el 1803 (25-26). La seva tesi era: la revolució Francesa és filla dels jansenistes (21).— J. P. E. [8785

Guillermo CARNERO, *Pedro Montengón (1745-1824): un poeta entre dos siglos*, dins «Hispanic Review», 59 (1991), 125-141.

Després del resum biogràfic de Montengón, l'autor diu que concetrarà la seva atenció «a su labor en el terreno de la poesía» (126), a les *Odas a Filópatro*, i encara als tres primers dels sis blocs, en què agrupa la dita poesia: il·lustrada, d'història nacional, de tema americà i dels temes literari, amorós i de circumstàncies (127). Les composicions a honor de la Il·lustració exalcen els valors de treball, indústria, patriotisme i progrés, o les figures que els representen com és ara Carles III (127-130); les segones canten Lepanto, las navas de Tolosa i figures històriques de la corona de Castella i l'autor es pregunta si aquesta temàtica influí en el Romanticisme (130-131); les terceres canten la bondat de l'home primitiu i la seva

espontaneïtat, àdhuc l'eròtica, i denigra els defectes de la civilització europea (però si idealitza l'imperi inca, desqualifica la civilització azteca) (131-134). La diversa distribució dels temes en les successives edicions assenyala l'evolució política general (Revolució Francesa, Guerra amb França) i per això els temes il·lustrats passen de primer a darrer terme, al revés dels nacionals (134-135). Hi ha transcripció de fragments i les dues darreres pàgines contenen la bibliografia.- J. P. E. [8786

E. PAJARES INFANTE, *Influencias de la narrativa lacrimosa inglesa en Eusebio y Eudoxia de Montegón*, dins «Bulletin Hispanique», 93 (1991), 353-364.

Més que per Jean-Jacques Rousseau, Pere Montegon hauria estat influït per Samuel Richardson i a través d'ell per la filosofia de John Locke. La relació Montegon-Richardson és establerta mitjançant comparació de textos respectius, tant del *Eusebio* (357-359) com de la *Eudoxia* (358-364). La bondat de la naturalesa (amb les corresponents conseqüències pedagògiques) i la igualtat dels dos sexes serien idees-clau comunes als dits autors.- J. P. E. [8787

Monroe Z. HAFER, *Montegón's El Mirtilo in its Eighteenth-Century Context*, dins «Bulletin of Hispanic Studies», LXVIII (1991), 37-46.

Segons l'argument d'aquesta novel·la (Madrid 1795), Mirtilo deixa la civilització injusta per la convivència amb els pastors i troba muller en una vall solitària, on reviu el paradís terrenal. Hi repercuteixen els ideals de la Il·lustració: de Lodovico Antonio Muratori hauria rebut el convenciment de la validesa general de la disciplina per a descobrir la cosa millor (38), el bon gust, en especial l'estètic, que presenti l'aspecte bell de les coses, sense arribar a desfigurar-les (39); i la «sublim simplicitat» (40). També hi introdueix la perspectiva crítica (41), que permet de formar-se un judici de la realitat present (41), que renuncia amb realisme al mite de l'Edat d'Or (42), però condueix a la màxima autorealització possible (43).- J. P. E. [8788

Fernando HUERTA, *El comediógrafo maltratado: Luciano Comella y la Ilustración*, dins «Bulletin of Hispanic Studies», LXVIII (1991), 183-189.

Assistim a un capgirament en sentit positiu en la valoració de l'obra de Lucía Comella per part de la crítica. L'autor presenta noves mostres dels «aciertos teatrales y literarios en relación a la modernidad ideológica y la sensibilidad hacia el cambio social» (185), tretes de *El negro sensible*, del 1798 (185-186), de *El hombre singular o Isabel I de Rusia*, del 1795 (187), i de *La razón todo lo vence*, on es repeteixen, per exemple, els temes de l'aborigen de bondat natural absoluta o de la vàlua de la racionalitat.- J. P. E. [8789

Mario di PINTO, *Comella versus Moratín. Historia de una controversia*, dins «Coloquio Internacional sobre el Teatro Español del siglo XVIII. Bolonia, 15-18 de octubre de 1985», Albano Terme, Piroan Editore 1988, 141-166.

Pàgines només conegudes per referència.- J. P. E.

[8790

Alexandre OLIVAR, «*Canción de un viaje a Monserrate*». *Un poema de cap a l'any 1800*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLII (1989-1990 [1991]), 5-19.

Escrita en un quadern del recull factici, que és actualment el ms. 1277 de la Biblioteca de Montserrat, la *Canción...*, de 290 versos, és ací transcrita (6-12) i comentada, en qualche ocasió confrontant les seves impressions amb les d'altres visitants contemporanis: Wilhelm von Humbolt i Alexandre de Laborde (13-18). L'autor creu que el poeta fou un jesuïta retornat el 1798 i apunta el nom de Joan-Francesc de Masdeu i de Montero (14 i 19), car Montserrat només era una parada camí de Manresa, on el poeta deixa parlar el cor (11-12).— J. P. E. [8791

*Carta del P. D. Jaime Pasqual... al M. I. S. Marqués de Capmany.*² [Tàrraga], Consell Comarcal de l'Urgell 1991, [XX] i 46 pp.

Tres parts constitueixen l'edició que presentem: el pròleg de Gener Gonzalvo i Bou [IX-XVI], la carta de Pasqual a Capmany (5-30), i les anotacions de Jaume Ripoll i Vilamajor (31-44), les dues darreres publicades a Barcelona el 1837 i ací anastàticament reproduïdes. En el pròleg, Gonzalvo resumeix les dades biogràfiques de Pasqual i el seu treball a l'arxiu de Vallbona en dues tongades, els anys 1770 i 1800, que fruità en el *Libre verd* del monestir i en la carta que ens ocupa; també les relatives a la feina complementària de Jaume Ripoll i Vilamajor, sobretot des de l'arxiu capitular de Vic; ell fou, de més a més, el primer editor de la lletra.— J. P. E. [8792

August RAFANELL, *Una polèmica prosòdica a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 167-177.

L'any 1792, un mercedari d'el Puig (València) preguntava a la dita acadèmia per què no hi havia en valencià paraules començades amb la lletra «ll-». La consulta seguí el seu curs, i així, abans de respondre, l'Acadèmia encarregà a Antoni Alegret de redactar un informe, conservat amb l'altra documentació sobre aquella consulta en l'arxiu de la institució esmentada, que és ací transcrit i anotat (171-176).— J. P. E. [8793

Antoni-Joan PONS, *Joan Ramis i els primers anys de la conquesta espanyola de Menorca (1781-1793)*, dins «Misc. Carbonell», 1., 97-132.

Són aplegats en aquestes pàgines, en primer lloc, fragments textuais de les darreres comunicacions del governador Murray als jurats de Maó (98-99), és recordada la no aplicació del *Decret de Nova Planta* a la Menorca reconquerida (101), i la situació personal i familiar de Joan Ramis funcionari tant de l'administració anglesa com de l'espanyola (102-104 i 114; amb el detall que la sala de casa seva seguí presidida pel retrat de Jordi III d'Anglaterra, 115), però sobretot la col·laboració amb la política cultural de Madrid, per a la qual escriví obres diverses: *Descripción de las Islas Pitiusas y Baleares, Respuestas, notas y otras piezas relativas a la Historia y Topografía de Menorca, Resumen topográfico e histórico de Menorca, Ensayo latino-menorquín de los tres reynos vegetal, animal y mineral de la isla de Menorca*, per la qual obtingué el reconeixement d'Acadèmic Correspondent de la Reial Acadèmia de la Història (106-112), i altres obres de circumstàncies, entre les quals hi ha tres poesies en català (112-113). El pas d'una sobirania a l'altra es manifestà, per exemple, en el pas de la «Societat Maonesa», la llengua de la qual era el menorquí, a la «Sociedad Económica de Amigos del País», de les publicacions de la qual la llengua catalana era bandejada (105-106). L'apèndix documental conté transcripció de quinze peces dels anys 1783-1793, deu de les quals són cartes; procedeixen de

la Biblioteca Pública de Maó i de l'arxiu particular d'Andreu Murillo i Tudurí (116-131).— J. P. E. [8794

Josefina SALORD, Antònia TAYADELLA, *Les Jornades Antoni Febrer i Cardona: una síntesi de la dinàmica de l'Institut Menorquí d'Estudis*, dins «Revista de Catalunya», núm. 57 (novembre 1991), 58-62.

Maria PAREDES i BAULIDA, *Antoni Febrer i Cardona o l'actualitat d'un llegat*, dins «Serra d'Or», núm. 378 (juny 1991), 33-34.

Notícia de la celebració de les dites jornades a Maó els dies 11-13 setembre 1991, després de la qual les autores refan la trajectòria del descobriment de la Il·lustració menorquina a cavall dels segles XVIII-XIX, i resumeixen les aportacions de les dites jornades en relació al marc històric, al moment literari i lingüístic, i a les obres d'Antoni Febrer i Cardona, en part escrites durant el segle XVIII i sempre «dins el marc dels referents de la cultura francesa entre el clasicisme i l'enciclopedisme» (62).

El segon article és presentació general de l'obra d'aquell escriptor, notícia de l'existència de més de seixanta manuscrits d'obres seves, i reproducció de la portada de *Principis generals de la llengua menorquina* i de les *Cobles de N. S. P. S. Francesc.*— J. P. E. [8795-8796

Albert ROSSICH, *La literatura catalana entre el Barroc i el Romanticisme*, dins «Caplletra», 9 (tardor 1990 [1991]), 35-57.

L'autor comença dient que aquestes pàgines són continuació de les resumides dins ATCA, X (1991), 619, núm. 6803. Les que ara resumim tenen dos aspectes: un de doctrina estètica, definint els conceptes de «rococó» (36-41); «il·luminisme o il·lustració» (41-50), dins la qual distingeix entre «neoclassicisme» (42-45), «sentimentalisme o pre-romanticisme» (46-48), i «prosaisme i experimentalisme lingüístic» (48-50); i «romanticisme» (50-53); l'altre aspecte és el d'aplicació dels dits conceptes a escriptors catalans. Si el primer aspecte no entra directament en les nostres pàgines, el segon, hi recau amb tota certesa, tant com no ultrapassa el límit entre el segle XVIII i el XIX (cas del romanticisme). «La literatura rococó manifesta una preferència per assumptes intimistes i menors, que siguin font de plaer i diversió, i rebutja la seriositat, l'heroisme i el «pathos» (37); hi entrarien des del *Poema anafòric* de Francesc Tagell (n'és transcrita una mostra: 39-40) fins al *Calaix de sastre* de Rafael d'Amat i de Cortada (36). El neo-clasicisme «acabarà esdevenint un corrent com més pur més elitista» (44) i seria fruit de situacions molt concretes com les del Rosselló i de Menorca; la mostra consisteix en unes octaves anònimes dedicades a l'expansió catalana a l'Orient (45-46); definit el sentimentalisme o pre-romanticisme amb frases de Joaquín Arce, hi són integrats autors i textos anònims de darreries del segle XVIII: Ignasi Ferreres, Joan Baptista Escorigüela, Pere Creus, i *Lo temple de la Glòria* (48); també d'Ignasi Ferreres és la mostra de prosaisme i experimentalisme lingüístic (49). Un darrer apartat d'aquest estudi exposa la forma com han qualificat aquestes èpoques els historiadors de la literatura catalana (53-55).— J. P. E. [8797

IV. ESTUDIS SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA I ÀUSTRIA

Winfried HAGEMAIER, *Die datierten Handschriften der Universitätsbibliothek und anderer öffentlichen Sammlungen in Freiburg im Breisgau und Umgebung* (Datierete Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland, II), Stuttgart, Anton Hiersemann 1989, XII i 78 pp. i 224 reproduccions.

El ms. 28 de la Universitätsbibliothek de Freiburg conté en els folis 207-236 la *Geometria nova* de Ramon Llull, copiada el 1474 (6); la làmina 100 és reproducció de la seva darrera pàgina, f. 236^v.— J. P. E. [8798

Vera SACK, *Die Inkunabeln der Universitätsbibliothek und anderer öffentlichen Sammlungen in Freiburg im Breisgau und Umgebung*. Teil 1 (A—G). Teil 2 (H—Z) (Kataloge der Universitätsbibliothek Freiburg im Breisgau, 1-2), Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1985, CXXX i 586 pp i vuit làmines i quatre folis, i IV + 587-1310 pp.

En el primer volum trobem notícia d'edicions incunables d'Abraham ben-Ezra, *De nativitatibus*, Venècia 1485 (1); magister Adam [Coloniensis], *Summula cum commento et glossa*, Colònia 1495, 1498 i 1500 (7); Antoni Andreu, *Quaestiones super XII libros Metaphysicae Aristotelis*, Venècia 1473/1477, 1478, 1491; *Quaestiones in Gilberti Porretani libros VI Principiorum*, Venècia 1483 (434); *Scriptum aureum super Metaphysicam Aristotelis*, Venècia 1482 (49-50); Arnau de Soler, *Repetitio super capitulum Si pater filium*, Venècia 1496 (94 i 138); Arnau de Vilanova, *De arte cognoscendi venena*, Roma 1475/1476; *Breviarium practicae medicinae*, Pavia c. 1485, i Venècia 1497, amb dos exemplars d'aquesta; *Regimen sanitatis Salernitanum*, París 1480, Besançon 1487, Estrasburg 1491; i la traducció alemanya del *De vinis*, Augsburg 1479, i Reutlingen 1485 (94-96 i 1035-1036); Pseudo-Arnau de Vilanova, *De virtutibus benedictae quaercus*, Memmingen 1496-1497 (97 i 405-406, dos exemplars); *Articella*, edició de Francesc Argilagués, Venècia 1483; i amb notes marginals de Gregorius de Vulpe, Venècia 1491, i 1500 (99-100); Petrus Dorlandus, *Viola animae*, Colònia 1499 (427); Pseudo-Vicent Ferrer, *De fine mundi*, Treviso 1477, Nüremberg c. 1481, Speyer (Espira) c. 1487 (474); sant Vicent Ferrer, *Sermones de tempore et de sanctis*, Basilea 1488, Nüremberg 1492, Lió 1493, i 1499 (475-476); Pere Garcia, *Determinationes magistrales...*, Roma 1489 (501); Bernat de Granollachs, *Lunarium*, Roma post 1500 (529); Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, un exemplar d'edició feta en lloc indeterminat d'Alemanya 1474, i de Basilea 1477/1479, Esslingen 1479, Augsburg 1481, Estrasburg 1483, 1487, 1490, 1493 (dues edicions), 1499, i Venècia 1495 (564-567). I un exemplar de Gregori de Rimini, *Super I Sententiarum*, València 1500 (538).

Troben en el segon volum notícia d'exemplars de Joan Jaume (Johannes Jacobi), *Regimen contra pestilentiam*, París (?) 1498 (?); *Tractatus pestilentiae*, Besançon 1487 (650 i 1035); Ramon Llull, *De laudibus beatae Virginis Mariae, etc.*, París 1499 (768); Jeroni Pau, *Practica cancellariae apostolicae*, Roma 1493 (915); Pere Pintor, *Aggregator Sententiarum de praeservatione et curatione pestilentiae*, Roma 1499 (981); i Ramon Sabunde, *Theologia naturalis*, Estrasburg 1496 (1029).— J. P. E.

[8799

Marlis STÄHLI, Helmar HÄRTEL, Renate GIERMANN, Marina ARNOLD, *Handschriften der Dombibliothek zu Hildesheim. Erster Teil. Hs. 124a – Hs. 698*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1991, XXX i 236 pp.

El volum Hs. 674, ff. 1-43, conté la *Summula de Summa Raymundi* d'Adam Teutonicus; i ff. 45-193, *Commentarius in Summula de Summa Raymundi Adam Teutonicus* (103-104).– J. P. E. [8800

Die Handschriften der Stadtbibliothek Mainz. Band I. Hs. 11 – Hs. 1150. Beschrieben von Gerhard LIST und Gerhardt POWITZ, Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1990, 362 pp.

El volum Hs. I 13 conté en els ff. 122-132 la *Disputatio fidei et intellectus* de Ramon Llull, i en els ff. 132-135 el fragment inicial del *Liber Apostrophe* (41-42); Hs. I 39, Vincentius Gruner (?), *Glossa super Adam Teutonicus Summulam de Summa Raymundi* (83-84); Hs. I 52, Guiu Terrena, parts II (incompleta) i III del *Commentum in Decretum*, amb còpies de documents de València (112); Hs. I 85, Johannes Friburgensis, *Summa confessorum* (157); Hs. I 109, Ramon Llull, *Ars brevis praedicationis* (185-186); i Hs. I 135, ff. 148-149, *De oratione secundum Raimundum Lullum* (243).– J. P. E. [8801

Bayerische Staatsbibliothek. Inkunabelkatalog. BSB-Ink. Band 1. A-Brev. Band 2. Brey-Gran, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag 1988 i 1991, I i 594 i [IV] i 575 pp., respectivament.

La Biblioteca Estatal de Munic posseeix els següents incunables que recauen en el nostre camp: set exemplars de diverses edicions incunables d'Abulcasis, *Liber servitoris*, traduït en col·laboració amb Abraham de Tortosa (4-5); Magister Adam [Coloniensis], *Summa de Summa Raymundi*, vuit exemplars de tres edicions diverses (8-9); Antoni Andreu, *Quaestiones de tribus principiis rerum naturalium...*, Pàdua 1475; *Quaestiones super XII libros Metaphysicae Aristotelis*, Vicenza 1477, etc. (set exemplars d'edicions diverses); *Quaestiones super sex principia Gilberti Porretani*, quatre exemplars; i *Scriptum super Metaphysicam Aristotelis*, tres exemplars (176-178); Arnau de Soler, *Repetitio super capitulo Si pater filium*, Venècia 1496 (216); Arnau de Vilanova, *De arte cognoscendi venena*, Màntua 1473 (tres exemplars), ibid. 1474 (?) (tres exemplars) i Pàdua 1487; *De vinis*, Leipzig, post 1500?, i en traducció alemanya; *De virtutibus barbarum*; *Regimen sanitatis ad regem Aragonum* 1474 (?); *Speculum medicinae*, Leipzig 1495 (?) (dos exemplars); *Breviarium practicae*, Milà 1483, Venècia 1494 (dos exemplars), i Venècia 1497 (dos exemplars); i *De virtutibus benedictae quaercus*, Memmingen 1496 (216-218: els dos darrers títols no semblen ésser autèntics).

El volum segon del catàleg ens informa dels exemplars següents: Pere DeGui (sic), *Metaphysica*, Sevilla 1500 (274); Petrus Dorlandus, *Viola animae*, Colònia 1499 (322-333, tres exemplars); sant Vicent Ferrer, *De vita spirituali*, Magdeburg 1493 (414, tres exemplars), Brescia 1498, i Colònia 1485 (414-415, tres exemplars); *Sermones de tempore et de sanctis*, Colònia 1485 (414-415, tres exemplars), Colònia 1487 (415, quatre exemplars), Basilea 1488 (dos exemplars), Estrasburg 1488-1499 (416-417, vuit exemplars), Nüremberg 1492 (417-418, onze exemplars), Estrasburg 1493-1494 (419-420, deu exemplars), Venècia 1496 (420), Lió 1497 (420-421), Lió 1499 (421, tres exemplars); Pseudo-Vicent Ferrer, *De fine mundi* (421-423, vint-i-tres exemplars de set edicions datades entre el 1475 i el 1486); Abraham Ibn Ezra, *De luminariibus seu de diebus criticis*, Lió 1496 (483); Garcias de Cisneros, *Directorio*

de las horas canónicas, Montserrat 1500; i *Exercitatorio de la vida espiritual*, Montserrat 1500 (484); Pere Garsia, *Determinationes magistrales...*, Roma 1489 (485, dos exemplars); i Bernat de Granollachs, *Lunarium...* (554-555, vuit exemplars de sis edicions).— J. P. E. [8802-8803]

Bernd MICHAEL, *Die mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Stadtbibliothek Soest. Mit einem kurzen Verzeichnis der Mittelalterlichen Handschriftenfragmente* von Tilo BRANDIS, Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1990, 377 pp. i 4 làmines.

El Cod. 14a-Cod.14b conté còpia de Nicolau Eimeric, *Directorium inquisitorum*, amb glosses de Jakov von Soest (102-110): el Cod. 24, ff. 120-127, conté còpia de la traducció, potser d'Ermengol Blasi, del *De theriaca* d'Averrois (151-152); i el Cod. 33, ff. 100-107, té còpia d'Arnau de Vilanova, *De duodecim signis zodyaci, proprietatibus et condicionibus eorundem prout medico sufficit* (215).— J. P. E. [8804]

AMÈRICA

Ignacio G. TEJERINA CARRERAS, *Catalans casats a Còrdova, Argentina (1739-1816)*, dins «Paratge. Quaderns d'Estudis de Generalogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia», 2 (1991), 19-22.

Per al segle XVIII, els dos primers llibres de casaments de la parròquia de la Catedral de Còrdova contenen vuit actes de matrimoni, el nuvi dels quals era nascut a Catalunya (19-20).— J. P. E. [8805]

Germán ORDUÑA, Lilia E. FERRARIO DE ORDUÑA, *Catálogo descriptivo de los impresos en español, del siglo XVI, en la Biblioteca «Jorge M. Furt» (Los Talas, Luján, Prov. de Buenos Aires - Argentina)*, Buenos Aires, Secrit 1991, 64 pp.

Entre els llibres descrits en aquest opuscle figuren *Las obras de Boscán...*, Barcelona 1543 (1-4); *Las obras del excelentísimo poeta mossen Ausias March...*, Saragossa 1562 (17-19); *Los quatro libros del Cortesano... traducidos por Boscán*, Toledo 1539 (44-45).— J. P. E. [8806]

Medieval and Renaissance Manuscript Books in the Library of Congress. A Descriptive Catalog by Svato SCHUTZNER. Volume I. *Bibles, Liturgy, Books of Hours*, Washington, Library of Congress 1989, XL i 422 pp.

El ms. 23 és un *Homiliarium Cartusiense*, ací analitzat tant en la composició material com en el contingut (151-160); hauria estat usat «in an unidentified charterhouse... one of the several located in the Catalonian archdiocese of Tarragona (in view of the prominence given to St. Ildephonsus)» (158) [però aquesta raó més aviat assenyalaria vers Toledo, cf. 160, nota 40]. Hi ha reproducció d'un fragment a la pàgina 152.— J. P. E. [8807]

Paul SAENGER, *A Catalogue of the pre-1500 Western Manuscript Books at the Newberry Library*, The University of Chicago Press, Chicago and London 1989, XXVIII i 260 pàgines i 20 làmines amb reproduccions fotogràfiques.

Un dels volums manuscrits presentats en aquest volum és un llibre d'hores copiat a Bruges entorn del 1460, el text del qual és en llatí però les frases introductòries als textos en català: és el ms. 39 de la col·lecció (69-70); en el ms. 83, llibre d'hores d'Anna de Bretanya, hi ha dues oracions de Calixt III (156/12); i el volum que porta la signatura d'Ayer 746 conté còpia de diverses obres astronòmiques en llengua catalana, entre les quals n'hi ha d'atribuïdes a Tolomeu, a Jacob ben Yom Tob de Perpinyà i a d'altres (224).— J. P. E. [8808

Joseph L. LAURENTI, *Hispanic Rare Books of the Golden Age (1470-1699) in the Newberry Library of Chicago and in Selected North American Libraries*, New York, Peter Lang 1991, XXVIII i 229 pp.

Entre els dits llibres rars, trobem: Antoni Agostí, *Bibliothecae Graeca, Latina, MS mixta ex libris variarum linguarum*, Tarragona 1586 (6); *Aureum opus...Regni Valentiae*, València 1515 (19); Gregorio de Argáiz, *La perla de Cataluña...*, 1677 (20); *Art de bé morir*, Barcelona c. 1493 (22); Pere Antoni Beuter, *Cronica generale d'Hispana...*, Venècia 1556 (27); Joan Boscà, *Las obras de Boscan...*, Lió 1549 (31); Juan Francisco Cervera, *Arte y suma de canto llano...*, València 1595 (51); Jerónimo Cortés, *Libro, y tratado de los animales...*, València 1615 (58); Jaume Ferrer de Blanes, *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí...*, Barcelona 1545 (70); Gregori de Rimini, *Quaestiones super I Librum Sententiarum*, València 1500 (85); *Del menyspreu del món*, València 1491 (98); Pere de Lacavalleria, *Diccionario...*, *Dictionnaire...*, *Dictionari...* (104); Joan Lacavalleria, *Gazophylacium catalano-latinum...*, Barcelona 1696 (104); Josep Llop, *De la institució, govern polítich...*, València 1675 (112); Ludolphus de Saxonia, *Lo quart del cartoixà*, València 1495 (119); Ramon Llull, *Opera*, Estrasburg, L. Zentzer 1598 i 1651; *Liber de laudibus Beatae Virginis Mariae...*, París 1499; *Primum volumen contemplationum...*, París 1505; *Ars cabbalística...*, París 1578; i *Arbor scientiae...*, Lió 1635 (119-120); Onofre Menescal, *Sermó...*, Barcelona 1603 (123); Ausias Marc, *Las obras...*, Valladolid 1555 (124); Francesc Martí i Vilamador, *Noticia universal de Cataluña*, Barcelona 1614; i *Praesidium inexpugnabile Principatus Cataloniae*, Barcelona 1644 (128); Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, ed. facsimilar, Nova York 1904 sobre la de València 1490 (129); Tomàs Mieres, *Apparatus...*, Barcelona 1533 (140); Lluís Milà, *Libro de música...*, València 1535 (141); i *Libro de motes de damas y caballeros*, Barcelona 1951, edició facsimilar sobre la de València 1535 (141); Ramon Muntaner, *Crònica...*, València 1558 (148); Lelio Antonio de Nebrija, *Lexicon latino-catalanum...*, Barcelona 1560; *Onomasticon...*, Barcelona 1563; i *De institutione grammaticae*, Barcelona 1699 (150-151); Pere Joan Nunyes, *De recta... ratione conficiendi curriculi philosophiae...*, Barcelona 1594 (152); José Vicente del Olmo, *Nueva descripción del orbe de la tierra*, València 1681 (154); Onosandre, *De re militari...*, Barcelona 1566 (154); Julius Pacius, *Artis Lullianae emendatae libri IV...*, València de Provença 1618 (157 [Assenyalem que, segons Rogent-Duran, ells no coneixien cap exemplar d'aquesta edició, 158, núm. 184]); Juan Lorenzo Palmireno, *Vocabulario del humanista...*, València 1569; i *Segunda parte del Vocabulario...*, València 1569 (160); Juan de Palafox, *Vida interior...*, Barcelona (160); José Pellicer de Ossau, *El embaxador chibérico...*, València 1638; i *Población y lengua primitiva de España*, València 1672 (161); Juan Pérez de Montalbán, *Sucesos y prodigios...*, Barcelona 1646 (164); Juan de Pineda, *Los treinta libros...*, Barcelona 1594 i 1588-1620 (166); *Relación... de lo sucedido en... Cataluña...*, Lima 1641 (169); Vicent Roca, *Historia de la origen y guerras... de los Turcos*, València 1556 (172); Diego Saavedra Fajardo, *Idea de un príncipe político christiano*, València 1675 (175); Antonio de Solís, *Historia de la*

conquista de México, Barcelona 1691 (184); Francesc Tarafa, *De origine, ac rebus gestis...*, Anvers 1553 (188); Pere Antoni Taraçona, *Institucions dels Furs...*, València 1580 (188); Alfonso de la Torre, *Visió delectable*, Barcelona 1484 (193); i reproducció de Barcelona 1911 (192-193); *Les trobes en labors de la Verge Maria*, València 1945, reproducció de l'edició de València 1474 (194); *Fori regni Valentiae*, València 1548 (197); Ignacio de los Valles, *Suma de temps y altres rudiments de la gramàtica...*, Barcelona 1641 (198); Luis Vélez de Guevara, *El diablo cojuelo*, Barcelona 1680 (199); Miquel Verí, *De puerorum moribus...*, València 1526 (200); Joan Lluís Vives, vint-i-una edicions de diverses obres en vàries llengües, 201-205, núms. 975-1000; Pius Vives Pexon, *Discurso apologético...*, Barcelona 1652 (205); Francesc Eiximenis, *Pastorale*, Barcelona 1495 (206); Jerónimo Zurita, *Anales*, Saragossa 1668-1670; *Indices rerum gestarum...*, Saragossa 1578; i *Los cinco libros últimos de la historia... de Hernando el Católico*, Saragossa 1580 (208-209).— J. P. E. [8809

ANGLATERRA

Nigel GRIFFIN, *Spanish Incunabula in the John Rylands University Library of Manchester*, dins «Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester», 70 (1988), 3-141.

La biblioteca indicada en el títol posseeix exemplars de vint edicions incunables hispàniques, deu dels quals recauen en el nostre camp. Són els de [Ludovico Zacchia], *Epistolae Magni Turci*, Barcelona, Joan de Salzburg i Pau Hurus, 1475? (17-21; reproducció d'una pàgina, 20). Aristòtil, *Politica*, Barcelona, Nicolau Spindeler, c. 1480 (32-36; reproducció: 24); Pseudo-Aristòtil, *Oeconomica*, Barcelona, Nicolau Spindeler, c. 1480 (36-39; reproduïdes dues pàgines: 37-38); l'edició de *Rhodiae obsidionis descriptio* de Guillem Caoursin, Saragossa, Pau Hurus i Joan Plank, 1481, fou patrocinada per Domènec Salvador, tresorer de la Castellania d'Amposta (44-47; reproduccions: 45-46). Jaume Pérez de València, *Commentum in Psalmos*, València, Alonso Fernández de Córdoba 1484 (47-54; reproduccions: 49-51). Nicolaus Bonetus, *Metaphysica*, Barcelona, Pere Miquel 1493 (78-82; reproduccions: 79-80). Manuel Dies, *Libro de albeytería de los caballos*, traducció castellana del *Llibre de menescalia*, Saragossa, Martín Martínez de Ampíes 1495 (93-98; reproduccions: 95-96). Ferran II el Catòlic, *Sentència reial...*, Barcelona, Diego de Gumiel c. 1496 (103-108; reproduccions: 105-107). Gil de Roma, *Regiment de prínceps*, traducció d'Arnau Stanyol, Barcelona, Joan Luschner 1498 (116-121; reproduccions: 118-120). Pseudo-Bonaventura, *Meditationes vitae domini nostri ihesu christi*, Montserrat, Joan Luschner 1499 (122-127; reproduccions: 123-125). Característica d'aquest estudi és la d'aplegar notícies sobre l'edició i les persones que hi intervingueren, ultra la descripció tècnica de l'exemplar.— J. P. E. [8810

K. W. HUMPHREYS, *The Friars Libraries* (Corpus of British Medieval Library Catalogues), Londres, The British Library – The British Academy 1990, XLIV i 282 pp.

Consten exemplars d'Abraham ibn Ezra (98, núm. 385); d'almenys tres obres de sant Ramon de Penyafort: *Sententiae* (158), *Summa confessorum* (35 i altres cinc exemplars), i *Super Decretales* (35); i un exemplar de la *Passio Vincentii martyris* (121).— J. P. E. [8811

Richard A. ROUSE, Mary A. ROUSE, R. A. B. MYNORS, *Registrum Anglie de libris doctorum et auctorum veterum* (Corpus of British Library Catalogues) Londres, The British Library – The British Academy 1991, CLXXII i 346 pp.

Aquest *Registrum*... hauria estat escrit entre el 1310 i el 1330; se'n conserven una quinzena de còpies manuscrites i és ací críticament editat. Només sembla trobar-s'hi un autor nostre, Claudi de Torí, *Super Matthaeum* (216, núm. 68).– J. P. E. [8812

BAGÀ

Xavier PEDRALS I COSTA, *Una proposta de classificació dels arxius eclesiàstics locals segons un esquema orgànic i funcional: estudi de l'arxiu eclesiàstic de Bagà*, dins «Lligall. Revista Catalana d'Arxivística», 4 (1991), 153-167 i un full desplegable.

Tenim en aquestes pàgines notícia dels dos incendis soferts per l'important arxiu eclesiàstic de Bagà el 25/26 juny 1753, i en data indeterminada a partir del 28 d'agost del 1936; de les peripècies que els fons salvats sofrien al final de la Guerra Civil 1936-1939, alguns dels quals restaren a Bagà però la major part segueix a l'ACA, amb el resultat que l'antic arxiu és ara repartit entre la parròquia i el municipi de Bagà i l'ACA. És ací descrit el treball d'inventariar de forma unitària els tres fons i explicada tant la fitxa bàsica emprada a l'efecte com la seva ulterior utilització (157-159). Això ha permès de reconstruir els actuals fons de l'arxiu eclesiàstic de Bagà en tres grans seccions: el parroquial (Església i culte; registres parroquials; administracions autònomes); el de la comunitat de preveres (organització; economia); el de l'oficialat; i el de les pies associacions de fidels (160-162).– J. P. E. [8813

BAIX LLOBREGAT

Albert TORRA PÉREZ, M. Luz RETUERTA JIMÉNEZ, *Catàleg dels protocols notariais de l'antic districte de Sant Feliu de Llobregat. Actuals districtes de l'Hospitalet de Llobregat, Sant Boi de Llobregat i Sant Feliu de Llobregat* (Inventaris d'Arxius Notariais de Catalunya, 12), Barcelona, Fundació Noguera 1991, 222 pp.

Aquest volum té, ultra la introducció (11-25) i els índexs finals (197-204: índex cronològic; 205-212: índex alfabètic; 213-220: índex de sèries especials), dues parts: la de fons antics (31-155), als quals s'han d'afegir les pàgines dedicades a *El fons notarial de l'Arxiu Parroquial de Sant Boi de Llobregat*, la peça més antiga del qual es remunta al 1321 (187-195); i la de notaries modernes (137-183). La introducció assenyala les primeres dades documentades relatives als arxius de les poblacions aplegades en aquest volum, indica els límits de l'actual districte notarial de Sant Feliu de Llobregat (14-15), i informa dels arxius on es troben els protocols notariais antics de les mateixes poblacions (16-18: ACA, Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu, *Fons notarial*; i AHPB); també recorda les tres classes de llibres notariais catalans en l'edat moderna: borradors o esborranys, manuals i notals o *Libri notularum* (19-21) i els moments en què es realitzà la substitució del llatí pel català i aquest pel castellà (21-23). Els fons notariais amb documentació anterior al segle XIX són els d'Esparreguera (11-78), Martorell (79-13), Molins de Rei (115-116), Sant Boi de Llobregat (119-131), Monistrol de Montserrat (147), Olesa de Montserrat (149-152) i Piera (153-154). Cal remarcar l'abundància de capbreus, vint-i-cinc dels quals corresponen a reconeixements de domini del monestir de Montserrat (37, 39, 42, 43, 45-46, 50, 54, 57, 59, 62, 66 i 67); hi ha vint-i-tres altres volums de capbreus pertanyents a senyories diversos (42, 85, 87, 90, 91, 94, 96, 98, 101 i 121). Hi ha,

almenys, dos llibres de cort de batlle, un de Masquefa (42-43) i un altre de Martorell (79). També hi ha qualque volum de capítols matrimonials (94, 98), i són nombrosos els de testaments. Dins el fons d'Esparreguera, ara a l'ACA, hi ha quatre manuals destinats exclusivament a documentació del monestir de Montserrat (37; 23).- J. P. E. [8814

BALAGUER

Joan FARRÉ i VILADRICH, *Catàleg dels protocols de Balaguer* (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya, 13), Barcelona, Fundació Noguera 1991, 236 pp.

En la introducció, l'autor salva del desconeixement entorn la funció notarial al comtat d'Urgell en la Baixa Edat Mitjana els noms dels notaris coneguts dels segles XII-XVI (11-25); recorda les notaries del districte de Balaguer del 1771 a l'actualitat (26-27), les vicissituds de l'arxiu notarial de Balaguer en la Guerra del Francès i les notícies relatives al seu emplaçament durant el segle actual (27-29). El cos del volum ofereix llista dels volums notarials corresponents a les diverses notaries del districte; en trobem d'anteriors al segle XIX a Àger des del 1735 (33-46), Agrumunt, del 1575 (47-79), Alguaire, del 1765 (85-88), Almenar, del mateix any (89-96), Alòs de Balaguer, del 1665 (97-98), Balaguer, del 1550 (107-164), Camarasa, del 1649 (165-166), Castelló de Farfanya, del 1743 (167-177), Cubells, del 1741 (179-190), Ponts (195-197), Vilanova de Meià, del 1729 (199-206), Conques, del 1748 (207-209), dos volums de Lleida dels anys 1763-1765 (211), un de Talam del 1745 (215) i dos de Torres de Segre dels anys 1762-1763 (219). El volum es clou amb els índexs geogràfic-cronològic (221-225) i alfabètic de poblacions i de notaris en cada una d'elles (227-234). No sembla que hi hagi, almenys per al temps anterior al segle XIX, altres fons que no siguin documentació notarial genèrica, capbreus i capítols matrimonials. Abans de les pàgines 81 i 97 hi ha quatre reproduccions de pàgines en sengles làmines.- J. P. E. [8815

BARCELONA

Rafael CONDE, Ana HERNÁNDEZ, Sebastià RIERA, Manuel ROVIRA, *Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments*, dins *Corts*, 25-61.

*...hem centrat el treball en la realització d'un catàleg dels processos de Corts o de Parlaments existents, sobretot en... l'Arxiu de la Corona d'Aragó (seccions de Cancelleria i Generalitat) i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Secció de Consell de Cent). També hem incorporat els processos existents en altres arxius (Arxiu Diocesà [sic] de Tarragona, Arxiu Històric Municipal de Tortosa) i biblioteques (Biblioteca de Catalunya) dels quals hem tingut notícia» (25). Recordades les publicacions anteriors i exposada la metodologia d'aquest catàleg (25-27), són presentats els quadres dedicats a la documentació de cada una de les corts celebrades des de la de Perpinyà 1350-1351, fins a la Junta General de Braços de Barcelona 1713 (28-59), on, ultra les globals de cada reunió, són aplegades notícies de cada un dels exemplars que han conservat documents relatius a alguna de les corts d'aquell període. En apèndix hi ha l'*Índex general cronològic de la col·lecció Cortes de los Antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, publicada per la Reial Acadèmia de la Història de Madrid, la qual abasta un arc cronològic del 1064 al 1476 (60-61).- J. P. E. [8816

Juan GÓMEZ PALLARÉS, *Los Excerpta de Beda* (De temporum ratione, 25-35) en el ms. ACA. Ripoll, 225, dins «Emerita», LIX (1991), 101-122.

Presentat aquest volum, escrit amb lletra carolina minúscula francesa, l'autor centra la seva atenció en els seus ff. 39-64, corresponents als capítols 25-35 del *De temporum ratione* de Beda, n'examina les variants textuals que presenta en relació a l'edició crítica de C. W. Jones (103-112), n'esbrina les que podrien contribuir a millorar el text (113-120), que redueix a sis (121), i formula la conclusió que el text que arribà a Ripoll s'ha d'empeltar amb el que presenten les còpies realitzades entre Colònia i Auxerre (121-122). En apèndix edita el capítol vint-i-setè d'aquell tractat, i publica les notes marginals que l'esmentat manuscrit presenta en els dits folis.— J. P. E. [8817]

Laura SCIASCIA, *Scene da un matrimonio. Eleonora d'Aragona e Giovanni Cbiaromonte*, dins «Quaderni Medievali», 31-32 (1991), 121-129.

Presentació i transcripció (127-128) de l'acta notarial del matrimoni celebrat el 1316 entre els dos personatges esmentats en el títol, ella, filla de Frederic de Sicília; l'acta és conservada a l'ACA, *Pergamins de Jaume II*. Elionora seria cantada per Giovanni Boccaccio en versos ací transcrits (125).— J. P. E. [8818]

Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, «Nominetur ille doctor». *El último deseo incumplido de Juan Hus en Constanza*, dins «Antonianum», 66 (1991), 256-300.

Tema de l'article és la relació entre Diego de Moxena i Jan Hus; en un moment determinat compareix la relació de confiança de Diego de Moxena amb Ferran d'Antequera coneguda a través de documents conserats a l'ACA, *Canc., Registres i Cartes reials diplomàtiques* (279-281). Al final reproduïx les quatre primeres *Cantilenae* del ms. de Roma, Casanatense 1022, ja publicades per mi el 1978, bo i atribuint-les a Diego de Moxena.— J. P. E. [8819]

Salvatore FODALE, *Il conte e il segretario. L'ultimo Artale d'Alagona e il giurista Stefano Migliarisi: due storie incrociate*, dins «Scritti Giunta», 433-481.

La informació sobre aquests dos personatges, sobretot la relativa a Artal d'Alagó, és implicada amb la presència de Martí l'Humà i Martí el Jove a Sicília, contra el regnat dels quals lluità Artal tant a Sicília com en les corts italianes i en la francesa. Els documents que han permès la reconstrucció d'aquells fets són en part els de Barcelona, ACA, *Canc., Reg.*, o d'altres sèries del mateix arxiu, nou dels quals són transcrits en l'apèndix documental (461-481).— J. P. E. [8820]

David NIRENBERG, *A Female Rabbi in Fourteenth Century Zaragoza*, dins «Sefarad», LI (1991), 179-182.

L'existència i l'activitat d'aquesta Çetí, raua per a les jueves de Saragossa, és coneguda per una lletra del primogènit Alfons [futur el Benigne], del 1325, conservada a l'ACA, *Cartes Reials Diplomàtiques*, Jaume II, caixa 133, ací transcrita (181-182).— J. P. E. [8821]

M. Blanca BASÁÑEZ VILLALUENGA, *La aljama sarracena de Huesca en el siglo XIV* (Anuario de Estudios Medievales, Anejo 21), Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1989, XXIV i 278 pp.

La base documental de l'estudi, almenys l'aplegada en l'apèndix, és constituïda exclusivament per cent-nou documents de l'ACA, normalment de *Canc.*, *Reg.*, i per alguna *Carta Reial*, que van del 1248 al 1441, tots transcrits en extens (129-257).— J. P. E. [8822

Ramon ALBERCH I FUGUERAS, *Arxiu Municipal de Barcelona. Balanç i perspectives*, dins «Revista de Catalunya», núm. 51 (abril 1991), 37-55.

Recordats els grans arxius ubicats tant dins com fora del Barri Gòtic de Barcelona (al Raval o a l'Eixample), i la trajectòria de les successives localitzacions de l'Arxiu de la Ciutat de Barcelona a través dels segles fins a la seva instal·lació a la Casa de l'Ardiaca el 1922 (40-42), l'autor en valora els fons i exposa les normes i les dificultats d'utilització, sobretot després que s'han massificat els consultants (46 ss.).— J. P. E. [8823

Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *L'aplicació de la informàtica sobre els llibres notariais a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, dins «Lligall. Revista Catalana d'Arxivística», 4 (1991), 127-133.

De les tres possibilitats d'afegir en un banc de dades informàtic les d'un fons de protocols notariais (nom del notari i signatura del corresponent volum; dades proporcionades per la taula que al final completa cada volum; dades proporcionades per cada una de les escriptures), hom ha optat per la segona perquè s'adiu amb les possibilitats de la institució. Ací són indicats cada un dels extrems d'una fitxa, amb mostra d'una que correspon a un testament (133).— J. P. E. [8824

Catàleg de documents jurídics manuscrits de la Biblioteca del Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona. A cura de Lluïsa CASES I LOSCOS i Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, Barcelona, Col·legi d'Advocats 1991, 346 pp.

Integren aquest fons un conjunt de tres-cents trenta-nou documents jurídics, majoritàriament en pergami, de procedència diversa, bé que centrada principalment a Catalunya, que abasten el període cronològic comprès entre els segles XII (any 1165) i XVIII (any 1750). Els núms. 1-5 corresponen al segle XII; els núms. 6-44, al segle XIII; els 45-243, al segle XIV; els 144-205, al segle XV; els 306-300, al segle XVI; els 301-338, al segle XVII; i el 339, al segle XVIII. La introducció al catàleg ens informa dels principals llocs de procedència (mas Postius, de Sant Feliu de Terraçola; casa Ratüll, de Sant Pol de Mar; casa Biure, de Serós; capbreus de Ferrer de Cruilles, de Caldes de Malavella; i de Berenguer de Sitjar, de Sant Cugat de Salt), però en les descripcions particulars de les peces no és indicada la procedència concreta de cada una. El contingut dels documents és el característic d'aquesta llei de fons patrimonials: èpoques, capítols matrimonials, censals, compra-vendes, establiments enfitèutics, testaments, etc., amb algunes unitats d'índole reial i eclesiàstica. El catàleg presenta, en rigorós ordre cronològic, uns registres força amplis i expressius de cada document, a voltes vertaders resums del seu contingut. Tots porten, a més, l'anotació precisa de subscriptors i d'escrivà, així com indicació de l'estat de conservació, mides del pergami i signatura dins la col·lecció. Un acurat índex topo-onomàstic, amb ubicació local i comarcal de cases i masos i identificació del personal que circula

pels documents, constitueix una agraïda ajuda per al maneig d'aquest gruix documental. El patrimoni heurístic del Col·legi d'Advocats barceloní –ja força copiós en el gènere de la literatura jurídica– es veu notablement enriquit amb aquest complement de documents d'aplicació del dret, el catàleg dels quals obre una via inapreciable per a la recerca del passat jurídic català.– J. M. F. R. [8825]

Birger MUNK OLSEN, *Chronique des manuscrits classiques latins (IX-XII siècles)*, dins «Revue d'Histoire des Textes», XXI (1991), 37-76.

En l'apartat destinat a Horaci, és presentat el volum del segle XII, ara ms. 1845 de la Biblioteca de Catalunya (51-52).– J. P. E. [8826]

Vinyet PANYELLA, *La Bibliothèque de Catalogne, gothique et rénovée*, dins «Bulletin des Bibliothèques de France», 36 (1991), 437-440.

Presentació global de la història de la Biblioteca, de la quantitat actual dels seus fons i dels projectes, sobretot arquitectònics, d'engrandiment.– J. P. E. [8827]

Josep FERNÁNDEZ TRABAL, *L'arxiu dels marquesos de Castellósrius i la comarca de la Selva*, dins «Quaderns de la Selva», 4 (1991), 181-189.

Publicat l'inventari del fons indicat en el títol, ara a l'Arxiu nacional de Catalunya [cf. ATCA, XI (1992), 750-751, núm. 7991], l'autor recorda els arxius particulars de cases nobiliàries o de cavallers que han confluït en el dels marquesos de Castellósrius, i les comarques catalanes que hi són afectades (183; abans, 181, nota 2, estableix la llista d'arxius nobiliaris acollits en institucions de Catalunya), l'organigrama de la distribució de documents (185), i assenjala de forma global allò que hom pot trobar en el dit arxiu de relacionat amb diverses poblacions de la Selva: Arbúcies-Sant Julià de Montseny (186-187), i Anglès-la Cellera de Ter (187-188). Al final informa del treball actual d'organització dels documents dels marquesos de Sant Mori, senyors d'Arbúcies.– J. P. E. [8828]

BÈLGICA

Christine MORTIAUX-DENOEL, *Le fonds des manuscrits de l'abbaye de Saint-Jacques de Liège. I. Jusqu'à la vente de 1788*, dins «Revue Bénédictine», CI (1991), 154-191.

En la llista de manuscrits de darreries del segle XVIII trobem obres de sant Ramon de Penyafort, *Summa confessorum*, amb comentaris de Joan Teutònic (169), i dos altres exemplars de la mateixa obra, amb glosses (170); també un *Opusculum ex Summa Raimundi et apparatu Guillelmi Redonensis*, i un altre exemplar de la seva *Summa cum glossis* (170); exemplars de la *Summa de casibus abbreviata* consten en pàgines diverses de l'inventari (176, 184, 185); també de la mateixa obra *metrificata / versificata* (178, 182, 187); hi figura una *Summa de matrimonio* d'autor idèntic (183), al qual era així mateix atribuïda una *Vita sanctae Catharinae Senensis* [atribució evidentment impossible] (174); trobem, encara, una *Somme des cas de conscience et de droit canon avec commentaire* (189) i una *Tabula super Summam Raimundi* (183); d'Arnau de Vilanova, *Tractatus practicus de modo medicandi i Regimen sanitatis* (170 i 186), *Rosarium*, *De coitu*, *De flebotomia* i *Tractatus medicinae* (186); també l'espuri *Le petit Rosaire*, de Pere de Luna, *De horis canonicis* (171); de Francesc Eiximenis (Franciscus Ximenius), *De natura angelica* (174); el

Liber qui dicitur Manipulus curatorum de [Guiu de Montroquer] (184); i un exemplar de l'*Ars magna* de Ramon Llull (190). Aquella biblioteca fou «dispersée dans le monde entier» (155).— J. P. E. - [8829]

CATALUNYA

Maria ESTER-SALA, Josep M. VILAR, *Una aproximació als fons de manuscrits musicals de Catalunya (III)*, dins «Anuario Musical», 46 (1991), 296-319.

Trobem en aquestes pàgines llista dels seixanta-un arxius catalans que posseeixen fons musicals segons notícia dels autors (297-299), de vint-i-un dels quals (296-297) són ací indicats per ordre alfabètic els autors que hi són representats (299-319), entre els quals no manquen els anteriors al segle XIX. Hi ha mapa de distribució geogràfica dels vint-i-un arxius objecte d'aquestes pàgines.— J. P. E. [8830]

CERVERA

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Aparició d'un fragment d'un romanç del Cid en un manual notarial cerveri del segle XV*, dins «Palestra Universitària», 5 (1991), 137-141.

Es tracta d'un fragment de vint-i-quatre versos de la *Carta de doña Jimena al rey*. La referència arxivística és Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Fons Notarial. Cervera*, 51. Ací és transcrit, en són analitzades les particularitats gràfiques catalanes (138-139), i és reproduït fotogràficament (141). La còpia seria d'entre el 1550 i el 1570.— J. P. E. [8831]

CIUTAT DE MALLORCA

Balbino VELASCO, *Fondos manuscritos de autores carmelitas en la Biblioteca Pública de Mallorca*, dins «Carmelus», 38 (1991), 13-127.

Aquest de la Biblioteca Pública de Ciutat de Mallorca seria el fons més ric en obres manuscrites d'autors carmelitans a l'Estat Espanyol (113). Les notícies dels vuitanta-sis volums, procedents del Carme de Mallorca, són extractades de l'obra inèdita de Jesús García Pastor, *Inventario de manuscritos de la Biblioteca Pública de Mallorca* (114). Ciril Torres i Francesc Pou són autors de sermons en llengua catalana (123-124); de Ramon Anglada, un dels autors més prolífics, s'han conservat comentaris a obres de Ramon Llull (123).— J. P. E. [8832]

CIUTAT DEL VATICÀ

La Sardegna in Vaticano. Mostra di Manoscritti, documenti, sigilli, monete, medaglie e carte geografiche delle collezioni vaticane. Guida all'esposizione, Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana [1991], 96 pp.

Tota una secció de la mostra i del catàleg porta l'epígraf de *Sardegna, Aragona e Sede Apostolica: la creazione del «Regnum Sardiniae et Corsicae»* (42-46), on trobem la butlla de Bonifaci VIII infeudant el dit regne a Jaume II de Catalunya-Aragó, i el consecutiu jurament de vassallatge pel dit regne dels anys 1297 i 1316, respectiva-

ment, documents ací resumits i fotogràficament reproduïts. Hi ha, encara, la reproducció d'una lletra de Joan d'Aragó, arquebisbe de Càller i confessor de Pere el Cerimoniós, datada a Perpinyà, i del seu segell (56-58), i notícia i reproducció de monedes d'Alfons el Benigne i de Pere el Cerimoniós (73).— J. P. E. [8833

America Pontificia Primi Saeculi Evangelizationis 1493-1592. Documenta Pontificia ex Registris et Minutis praesertim in Archivio Secreto Vaticano existentibus collecta, edidit Josef METZLER (Collectanea Archivi Vaticani, 27/1), Ciutat del Vaticà, Libreria Editrice Vaticana 1991, 720 pp i 14 làmines.

Són aplegats en aquest volum cent vuitanta-nou documents, els tres primers dels quals, sengles butlles adreçades als reis Ferran i Isabel, són datats el 3 maig del 1493; amb la quarta, «Piis fidelium», adreçada a Bernat Boïl, «fratri Ordinis Minorum», del 25 de juny del 1493, Alexandre VI li atorgava àmplies facultats d'evangelització (84-86). El document núm. 11 és una lletra de Juli II a Ferran el Catòlic, «Aragonum et Siciliae regi catholico», recomanant-li «Bartholomeus Calori, germanus Christofori Colori, qui annis superioribus reperit illas insulas in Indiae partibus...» (103).— J. P. E. [8834

ESPANYA

Archivo Histórico Nacional. Guía. Bajo la dirección de Carmen CRESPO NOGUERA, Madrid, Ministerio de Cultura. Dirección de Archivos Estatales 1989, 92 pp.

Ultra la documentació nostra que pot haver-hi en fons generals i que no és especificada, trobem en aquestes pàgines notícia de l'apartat de l'Orde de Montesa (25), de la qual també consta l'existència de documents en l'arxiu judicial de la mateixa secció d'ordes militars (27); l'apartat de la Castellania d'Amposta (27-28), i en particular del seu Gran Priorat de Catalunya (28). La secció d'Estat té un apartat per a la Guerra de Successió (30), té l'arxiu del monestir de la Murta i el de l'arxiduc Carles (33). En la secció d'Inquisició consta l'existència de fons relatius als tribunals de Barcelona i de València (46) o procedents del de València (48). En la secció de consells suprimits consta la documentació tant del consell com de la cambra reial «de Aragón» (53). En la secció de còdexs i cartularis figuren els de Poblet i Santes Creus i en l'apartat d'universitats, manuscrits relatius a les d'Oriola i de València (58). En la secció d'Osuna hi ha la documentació del ducat de Gandia (67-68), i correspondència relativa a les campanyes de Catalunya (69). En la secció de diversos hi ha els arxius dels ducs de Montcada, comtes de Cabarrús. A la pàgina 21 és reproduït un mapa del terme de Poblet amb plànol del monestir (21).— J. P. E. [8835

Robert J. SCHNEIDER, Richard H. ROUSE, *The medieval Circulation of the De morali principis institutione of Vincent of Beauvais*, dins «Viator. Medieval and Renaissance Studies», 22 (1991), 189-227.

Un dels exemplars manuscrits ací presos en consideració i descrits és l'actual de Madrid, Biblioteca Nacional 10254, de la primera meitat del segle XIV, procedent de Catalunya o d'Occitània.— J. P. E. [8836

Julián MARTÍN ABAD, *Catálogo general de incunables en bibliotecas españolas (CIE). Adiciones y correcciones (I)*, Madrid, Biblioteca Nacional 1991, 96 pp.

En l'apartat intítulat *Índice de catálogos impresos de las bibliotecas*, hi ha informació bibliogràfica sobre incunables(s) en les d'Alcoi, Aiora, Barcelona, Castelló de la Plana, Girona, Xàvea, Lleida, Maó, Montserrat, Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Tortosa i Vic (13-23); i en l'apartat d'informació bibliogràfica d'incunables, en trobem de relativa al *Diurnale Vicense* (49-50 [cf. ATCA, X (1991), 615, núm. 6789]); Bernat de Granollacs, *Lunarium* [Roma 1500] (52); *Hymni* de Montserrat c. 1500 (52); dues edicions de butlla d'indulgències per a la Seu de Lleida, Lleida 1498 (55-56); *Missale Gerundense*, Barcelona 1492-1493 (57); i *Officium Beatae Mariae Virginis*, València 1486 (57).— J. P. E. [8837]

M. Teresa MUNÁRRIZ ZORZANO, Soledad LORENZO FORNIÉS, M. Luisa MORO PAJUELO, *Catálogo de la Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Siglos XV y XVI*, dins «Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando», 71 (1990), 137-195.

Consten en la dita biblioteca Joan Cristòfor Calvet d'Estrella, *El felicísimo viaje...*, Anvers, Martín Nucio 1552 (149); Jeroni Nadal, *Annotationes et meditationes in Evangelia...*, Anvers, Martín Nucio 1594 (167); i Fulvio Orsini, *Familiae Romanae...*, Roma 1577, en la qual hi ha un apèndix d'Antoni Agostí, amb notícies sobre altres trenta famílies de l'antiga Roma (168).— J. P. E. [8838]

Angel CANELLAS LÓPEZ, *Nuevos fondos históricos del desaparecido archivo del monasterio de Cogullada (Zaragoza)*, dins «Aragonia Sacra», V (1990 [1991]), 105-138.

La riquesa d'aquell arxiu és coneguda per l'inventari del 1934, ara a Pamplona, Archivo Histórico de la Diputación Foral de Navarra. Ací és resumida la documentació aplegada en la sèrie B, dedicada a monestirs. Trobem notícies que recauen en el nostre camp, ja en la secció general (106-108); la classe E és de Poblet (118). Hi ha índex alfabètic únic de persones, topònims i temes (128-138).— J. P. E. [8839]

GIRONA

Barbara BRAVER, *A New Initial by the Master of Gerona Martyrology*, dins «Scriptorium», XLV (1991), 253-258.

El dit *Martyrologium*, ara a Girona, Museu Diocesà, ms. 237 (253), hauria estat il·luminat en un obrador que treballava centrat entorn de Praga a darreries de la segona dècada del segle XV, destinat a ésser un present per a l'emperador Segimon d'Hongria (258). Ací són assenyalades d'altres peces del mateix obrador conservades en biblioteques i museus de l'Europa Central, especialment en la de Praga, Biblioteca nacional, Ms. 1Da 1/7a, fins ara no atribuïda al dit obrador. Les làmines 24 i 25 del mateix fascicle reproduïxen quatre il·lustracions de caplletres atribuïdes a mestre idèntic.— J. P. E. [8840]

IRLANDA

Marvin L. COLKER, *Trinity College Library Dublin. Descriptive Catalogue of the Mediaeval and Renaissance Latin Manuscripts*. With introduction by William

O'SULLIVAN. I-II, Dublin, Trinity College Library 1991, 1644 pp. i XVIII làmines en dos volums.

El ms. 149 conté les dues *Summae* de sant Ramon de Penyafort (267); el ms. 250, Joan de Friburg, *Manuale collectum de Summa Confessorum* (441-442); el ms. 340, altra vegada les dues *Summae* de sant Ramon de Penyafort (686); el ms. 1056, només la seva *Summa de paenitentia* i encara incompleta, però amb gloses de Guillem de Rennes (1225). El volum de l'Apèndix 143/3 conté en els ff. 197-199 unes *Annotationes beati Vincentii [Ferrer?] in evangelia totius anni...*, del 1752 (1348).- J. P. E. [8841

ITÀLIA

Pietro SCAPECCHI, *Catalogo Incunaboli [della Biblioteca Marucelliana. Firenze]*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato 1989, 124 pp.

L'incunable núm. 358 de la dita biblioteca és un exemplar de Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, Venècia 1495 (77).- J. P. E. [8842

Giuliano LAURENTINI, *Incunaboli e Cinquecentine della Biblioteca dei Cappuccini di Firenze*, Florència, Biblioteca Provinciale dei Cappuccini 1988, XL i 410 pp.

La dita biblioteca posseeix exemplars de Josep Anglès, *Flores theologicarum quaestionum in IV libros Sententiarum*, Venècia 1584, i Lió 1587 (16-17); de Guillem Cassador, *Decisiones seu conclusiones aureae*, Venècia 1540 (117); Jaume Peres de València, *Expositiones in psalmos Davidicos*, Lió 1521 i Venècia 1526 (221-222); Jeroni Lloret, *Silva allegoriarum totius Sacrae Scripturae*, París 1583 (242); Jeroni Nadal [no 'Nadai'], *Adnotationes in Evangelia*, Anvers 1595 (265-266); Benet Perera [no 'Pereyra'], *Commentaria in Daniele prophetam*, Lió 1588, i *De communibus rerum naturalium principiis*, Colònia 1595 (279-280); Sanç Porta, *Sermones de virgine et de sanctis*, Lió 1517, i *Sermones hyemales et aestivales*, Lió 1517 (293-296 i reproducció de la portada dels darrers, 295); s. Vicent Verrer, *Sermones de Sanctis*, Milà 1488, i els tres volums de *Sermones*, Nüremberg 1492 (367-369).- J. P. E. [8843

Oriana CARTAREGLIA, I manoscritti «G. Gaslini» della Biblioteca Universitaria di Genova, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato 1991, XVIII i 180 pp.

Entre el grup de seixanta volums manuscrits aplegats per Gerolamo Gaslini i donats a la Biblioteca Universitaria de Gènova, trobem en la primera part del n. 13 (A.IX.27), una còpia del *De arte demonstrativa* de Ramon Llull i en la segona l'única còpia completa fins ara coneguda de l'*Epistola ad gerentes zonam pelliceam* d'Arnau de Vilanova, ultra tres altres textos de controvèrsia cristiano-jueva, de profecies i contra la croada [qui sap si d'autor català; el darrer text es repeteix en el ms. n. 15, A.IX.29., ff. 136ss. (30)]; aquest volum pertangué sembla durant segles a la família Rosselli del Turco, de Florència (13-15; també l'A.IX.29). Amb el núm. 24 trobem el ms. B.IV.12, còpia del s. XV del *In excelsis Dei thesauris* de Vidal de Canyelles, abans de Walter Ashburner (42-43). El n. 41 (Ms. C. VII.46) correspon a una part del recull de lletres de Pier Candido Decembrio, set almenys de les quals són adreçades a Alfons IV dit el Magnànim, i una a Arnau Roger de Pallars, bisbe d'Urgell (66-67). I dins el volum n. 52 (Ms. F. I. 18), una còpia de la *Summa in foro penitentiali*, atribuïble, segons que sembla, a s. Ramon de Penyafort (121-122).- J. P. E. [8844

Bruno GIGLIO, Ilo VIGNONO, *Incunaboli, cinquecentine e loro filigrane, impronte, P. D. P., P. A. G. I., della Biblioteca Capitolare d'Ivrea*. Vol. II: *Cinquecentine D-Z. Filigrane*, Ivrea, Bolognini Editore 1989, pp. 693-1370.

La dita biblioteca posseeix sengles exemplars de Jeroni Lloret, *Sylva allegoriarum totius Sacrae Scripturae*, Venècia 1575 (890-893: [però no és ver que el pretès Gerolamo Laureto fos de Cervere (Cuneo), 890]); i de Jeroni Nadal, Agostino Vivaldi, *Evangelicae Historiae Imagines*, Roma 1599 (1205-1217).— J. P. E. [8845

Louis JORDAN, *Inventory of western Manuscripts in the Bibliotheca Ambrosiana. From the Medieval Institute of the University of Notre Dame. The Frank M. Folsom Microfilm Collection*. Part Three — E Superior (Publications in Medieval Studies, XXII/3), Notre Dame (Indiana), University of Notre Dame Press 1989, XXVI, 392 pp. i 100 làmines.

El volum manuscrit E 4 Sup. conté una còpia dels *Començaments de doctrina pueril* de Ramon Llull en redacció occitana (6-7); el volum E 60 Sup. conté, primer, la traducció llatina feta pel valencià Lluís Ruviales de l'*Enarratio in Canticum Habacuc* dels raus Jonathan ben Uziel i Ibn Ezra, i de la *Chaldaea paraphrasis Cantici Cantorum* d'autor anònim; segueixen unes notes possiblement del mateix Ruviales (94-95); Joan Marçà hi té una lletra i dues *Anacephalaeosis librorum Veteris Testamenti* (95-96); vénen dues obres d'Anton Beuter, *De feriis ac festis diebus iudaeorum* i *Tabula animalium quae prohibentur Levitici XI* (96-97); segueixen dues notes amb noms bíblics d'animals i d'aus, on sembla haver-hi equivalències en llengua catalana (97); torna Lluís Ruviales amb *De hebraeorum mensuris*, Anton Beuter amb unes *Glossae* (97-98), Ruviales amb *De hebraeorum mensuris iuxta rabinorum sententiam* (98), Anton Beuter, amb *Annotationes Bibliorum et Augustini*, que consten exposades en l'Estudi de València (99); compareix Pere Joan Nunyes, *Excerpta ex Theodoro* (99); segueixen cinc obres de Joan Mercèr, també valencià, transcrits per Joan Marçà, amb anotacions de Pere Joan Nunyes (104-106). El volum E 124 Sup., finalment, conté uns vaticinis, escrits el 1481, atribuïts a sant Vicent Ferrer (194). Entre les làmines hi ha la inicial de la *Disputatio quinque hominum sapientum* de Ramon Llull = A 5 Sup. (Plate II.2) i dues de Joan Marçà (Plate II.72-73).— J. P. E. [8846

Stefania CASTELLI, *Un antico elenco Braidense e i codici dei «Conventi soppressi» nelle biblioteche milanesi*, dins *Italia Medievale e Umanistica*, XXXIV (1991), 199-257.

Presentació i publicació de l'inventari de manuscrits procedents de la desamortització, dreçat el 28 de novembre del 1803. Hi figurava «Anthonii Andreae Brevis doctrina, cod. saec. XIV, 4°» (230, núm. 88); havia figurat en el núm. següent «Guidi (! Guidonis) de monte Rocheri, *Summa*, cancell.»— J. P. E. [8847

Dominique CARDON, *Échantillons de draps de laine des Archives Datini (fin XIVe-début XVe siècle). Analyses techniques, importance historique*, dins *Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Age*, 103 (1991), 359-372.

Estudi de cinc mostres, quatre de les quals procedeixen de Barcelona i acompanyaven una lletra desconeguda i una anotació conservada, atribuïble a Simone Bellandi, director de la sucursal Datini a Barcelona (364). Les mostres de drap són de colors diversos, el darrer dels quals és escarlata i, segons l'autora, seria «la seule écarlate médiévale identifiée avec certitude» (368).— J. P. E. [8848

Viktor SELGE, *Ancora a proposito del codice III, Varia I dell'Archivio Generale dei Carmelitani*, dins «Carmelus», 37 (1990), 170-172.

Complement sobretot bibliogràfic de la descripció del dit volum, ja coneguda dels lectors d'ATCA [cf. X (1991), 67, núm. 7013]; també és indicada la referència a un fragment d'Arnau de Vilanova publicat per Heinrich Finke (171, 4. a). [En realitat, aquell fragment són les nou afirmacions principals o tesis, en les quals és resumit al final el *Tractatus de tempore adventus Antichristi* [ATCA, VII-VIII (1988-1989), 168, línia 1478-169, línia 1524].- J. P. E. [8849

Victoria von FLEMMING, „ozio con dignità"? *Die Villenbibliothek von Kardinal Scipione Borghese*, dins «Römische Quartalschrift», 85 (1990), 182-224.

Figuren en l'inventari d'aquella biblioteca: Benedicti Pererii, *Disputationes selectae in Exodum*, Lió 1602 (205); Antoni Agostí, *Epitome Iuris Pontificii*, Roma 1611 (213); i Martini Malagridae, *S. Raymundus*, Roma 1608 (222).- J. P. E. [8850

Giuseppe AVARUCCI, *L'antica biblioteca francescana ora comunale di Sarnano*, dins «Collectanea Franciscana», 60 (1990), 201-254.

Una de les aportacions d'aquest estudi és la transcripció d'un inventari de 262 volums existents en la biblioteca conventual a darreries del segle XVII, conservat en la mateixa biblioteca (235-253). Hi figuren dues obres d'Antoni Andreu, *Super universalis* i *Super commentaria metaphysicae Scoti* (237, núm. 16-17); de Benet Perera, *In physicam* (239, núm. 46); Jaume Peres de València, *In psalmos davidicos*, exemplar de l'edició de París 1533 (243, núm. 106); i sant Ramon de Penyafort, *[Summa] de paenitentia* (252, núm. 239).- J. P. E. [8851

Biblioteca Capitolare. Viterbo. [Viterbo, s.d.] 73 folis (pro manuscripto).

El Codex 26, del segle XIV, en paper, conté còpia de les *Quaestiones libri Phisicorum* editae a Francisco de Mambres, magistro in civitate Tholosae et canonico Barchinone; en el Codex 57 hi ha una lletra (és la peça 17 del conjunt) encapçalada «Ad Cardinalem Arragone Ianus Lascaris Rhyndaconus Petrilus Constantinopolitanus».- J. P. E. [8852

La JANA

M. José CARBONELL BÒRIA, Encarnación SIMÓ QUEROL, *La Jana: Noticias de su archivo.*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 534-578.

Destruïda la documentació tant municipal com parroquial de la Jana els anys 1936-1939, s'ha conservat la que amb motiu de la desamortització del segle XIX fou portada a l'ARV, *Clerecia. Montesa*, d'on semblen procedir els dos inventaris de «los llibres, çedes, albarans y altres papers... al govern y administració dels propis, rendes y demás emolumentos de... la Jana» (558), ací transcrits (542-559, del 1635 amb cinc-cents quaranta-cinc entrades el primer; i 559-577, amb cinc-cents divuit el segon, del 1647, acta de restitució del fons anterior); l'equivalència entre els dos inventaris és a la pàgina 578. De més a més, les autores n'extreuen les llistes de notaris i de jurats en cap (536), d'altres jurats i clavaris (537), de pesadors (538-539) i d'altres càrrecs i oficis (540-541), entre els quals hi ha dos escrivans.- J. P. E. [8853

MATARÓ

Donació d'un incunable al Museu Arxiu [de Santa Maria de Mataró], dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 41 (octubre 1991), 3.

Notícia d'haver ingressat en el dit Museu Arxiu un exemplar de Marc Tul·li Ciceró, *Rhetoricae Novae et Veteris*, editat a Venècia per Filippo Pincio el 12 de setembre del 1500. Hi ha fotografia d'una de les primeres pàgines.— J. P. E. [8854]

MENORCA

Joan F. SÀNCHEZ NISTAL, *Patrimoni documental i bibliogràfic*, dins «Serra d'Or», núm. 378 (juny 1991), 39.

Visió general dels fons antics conservats en arxius i biblioteques de Menorca, amb particular referiment a l'Arxiu Històric de Maó. L'Arxiu Diocesà de Ciutadella és qualificat de «magatzem».— J. P. E. [8855]

OLOT

Catàleg de la Biblioteca "Marià Vayreda" d'Olot. A cura d'Agustí ESTRADER, Núria FULLÀ I BOHIGAS i M. Àngels SANLLEHÍ I SABI (Catàlegs de Biblioteques de Catalunya. Impresos dels segles XV a XVIII, 3), Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1991, 556 pp.

Les primeres pàgines, signades per Carme Simon i Adroher, ofereixen un resum històric de la biblioteca (9-12), oficialment establerta el 1893, en funcionament des del 1910, en què foren integrades biblioteques particulars de famílies significades, i amb empena des del 1912 per obra de Joaquim Danés i Torras i Josep M. Capdevila i de Balanzó; el fons principal d'obres antigues fou salvat els anys 1936-1939 (9-11). La catalogació és realitzada d'acord amb les normes de la Generalitat de Catalunya (13) i conté la descripció de 1637 obres (algunes de les quals tenen més d'un volum; el nombre d'aquests puja a uns dos-mil), publicades entre el 1482 (incunable únic, de Milà, Joannes Antonius de Honate, 17) i el 1800 (17-458). «Les característiques d'aquest fons antic respon[en] a la seva procedència: institucions religioses i famílies locals benestants i antigues: o sigui, abunden els llibres de temàtica religiosa i jurídica, la majoria escrits en llatí i castellà...» (12), essent notable l'abundància de fulletons de naturalesa judicial. Segueixen la secció d'annexos estadístics (463-469: 821 en castellà, 768 en llatí, 92 en francès, 80 en català, 26 en italià), essent Barcelona el principal lloc d'edició, amb 822 títols, seguida de Cervera amb 45 i de Girona amb 44 (467); i la de taules, amb l'*Índex alfabètic d'autors, d'obres anònimes i de títols* (471-529), l'*Índex alfabètic d'impressors, de llibreters i d'editors* (531-538), l'*Índex alfabètic de llocs de publicació* (539-545) i de l'*Índex alfabètic de matèries* (547-554).— J. P. E. [8856]

J. E. VARONA I GIL, *Catàleg de la documentació reial, eclesiàstica, municipal i notarial de l'arxiu Oscariz d'Onda*, dins «Miralcamp. Butlletí d'Estudis Ondencs», núm. 5 (1989), 97-144.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[8857]

PERPINYÀ

Archives Départementales des Pyrénées-Orientales. Sous Série 2 B. Fonds du Conseil Souverain. Répertoire numérique établi par Sylvie CAUCANAS et Philippe ROSSET. Tome I, Perpinyà, Direction des Services d'Archives 1991, 400 pp. Tome II, Perpinyà, Direction des Services d'Archives 1991, 340 pp.

La cessió dels comtats del Nord de Catalunya al rei de França els desconnectà de la xarxa d'administració de justícia que s'acabava a la Reial Audiència de Barcelona, i per això calgué establir una estructura pròpia per als dits comtats, cosa que fou realitzada per edicte reial del 18 de juny del 1660, que creava el Consell Sobirà del Rosselló, la jurisdicció del qual també s'estengué a Menorca del 1757 al 1763; funcionà fins a la Revolució Francesa i es regí per les *Constitucions de Catalunya*, encara que el 1700 fou imposada la unificació del procediment civil en tots els territoris de la monarquia francesa, la llengua francesa inclosa (3-7). Ací, després d'algunes indicacions bibliogràfiques tant sobre el Rosselló dels s. XVII-XVIII com sobre el seu Consell Sobirà (10-12) i d'unes taules de concordances entre les cotes antigues i les actuals (13-25), és ofert en el primer volum l'inventari dels fons corresponents al dit consell, distribuïts en els següents apartats: actes reials rebuts i registrats pel Consell Sobirà (29-35), memòries i correspondència (35-40), sessions i deliberacions (40-41), personal (41-42), registre (greffe) (43-55), procediment (56-115), i plets, tant civils (116-304) com criminals (305-394), amb tres repertoris per als primers i quatre per als segons (394). Aquesta darrera secció de plets reporta els noms d'acusant i d'acusat i el tema del judici i és sens dubte la més rica en dades de la vida real dels Comtats durant el gairebé segle i mig d'existència del Consell Sobirà. En les unitats 2 B 1692-1697 (i potser 2 B 1724-1734) hi ha les actes relatives a la conspiració de Vilafranca de Conflent; en 2 B 1937-1941, els relatius a l'afer de Bonaventura Xaupí. Tot el segon volum és dedicat a taula alfabètica de tots els antropònims i topònims que surten en el primer; les entrades de topònims són particularment interessants, perquè distingeixen els diversos conceptes que són tocats en la documentació, i així, per exemple, el de Perpinyà ocupa gairebé tres atapeïdes pàgines (236-239).— J. P. E. [8858-8859]

Núria SALES, *La «Guerra dels Segadors», la pre-guerra i la postguerra als arxius rossellonesos*, dins *Revolució 1640*, 211-238.

L'objectiu de l'autora és el de presentar una mostra de la riquesa dels arxius rossellonesos (de fet, concentrats en els Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, de Perpinyà) i dels corresponents inventaris publicats. En seria mostra la documentació relativa a Francesc de Vilaplana i d'Agulló, el primer a fer gestions a fi de substituir la sobirania del rei de Castella pel de França damunt Catalunya (211-215); una altra mostra serien les *Memòries del notari Pere Pasqual, de Perpinyà*, de la Biblioteca Municipal, de Perpinyà (215-216); les de *Sant Joan de Perpinyà*, als arxius esmentats (216-218), on també es troben registres procedents de l'arxiu diocesà (218-219). A. Brutails, publicà a París 1886 un *Inventaire-Sommaire des Archives Départementales... Série B*, del qual són transcrits els títols que es refereixen als anys centrals del segle XVII, corresponents als registres B444-B445, B385, B387-B402 (220-227) i l'autora els completa amb indicació de documents de la subsèrie 3E 19 i d'altres (228-229), dels *Testaments dels cònsols de Perpinyà* (229-230); i pouant en M. E. Desplanque i Escoffier, *Inventaire-Sommaire des Archives Communales antérieures à 1790, Ville de Thuir*, Perpinyà 1970, assenyala documentació que va de l'any 1609 al 1668 (231-237).— J. P. E. [8860]

PORTUGAL

Thomas L. AMOS, *The Fondo Alcobaça of the Biblioteca Nacional, Lisbon..* Volume I: *Manuscripts 1-150*. Volume II: *Manuscripts 151-301*. Volume III: *Manuscripts 302-456* (Descriptive Inventories of Manuscripts Microfilmed for the Hill Monastic Manuscript Library: Portuguese Libraries, I-III), Collegeville (Minnesota), Hill Monastic Manuscript Library 1988, 1989, 1990, L+308 pp.; XXXII+322 pp.; i XXXVIII+538 pp.

El ms. d'Alcobaça XXX/368 presenta una còpia fragmentària de l'*Expositio in Epistolas Pauli* de Florus de Lió (III, 113); el ms. CCL/36 conté les dues summes de sant Ramon de Penyafort en còpia del segle XIV (I, 50-51), summes que, amb la glossa de Guillem de Rennes, es repeteixen en els mss. CCLXIX/193 (II, 87-88), i en el CCXLVIII/271 (II, 211-212); la *Summa de matrimonio* es troba, encara, en el ms. CCCXIX/371 (I', 117). El ms. CCCXXXV/203 és dedicat exclusivament a la còpia de cinc obres lul·lianes, realitzades a Portugal durant el segle XV (II, 98-100). Finalment el ms. LXXI/56 ha conservat la fórmula de dimissió de Pere, abat «Vallisdigne» [cal suposar que es tracta de Valdigna?] el 1447 (I, 81).— J. P. E. [8861

RIUDOMS

Joan CARRION I CUBELLS, Joan Ramon CORTS I SALVAT, *El fons documental de l'Arxiu Històric Municipal de Riudoms (segle XIV-1939)* (Quaderns de divulgació cultural, 18), Riudoms, Centre d'Estudis Riudomencs 1991, 148 pp.

Fruit de vuit anys de feina (9), aquest inventari recorda algunes de les minves sofertes per l'arxiu en temps relativament recents (14). La presentació de les unitats documentals subratlla llur tema, més que la forma o tipologia (17). De fet, en gairebé totes les seccions trobem documentació que recau dins els nostres límits cronològics. I així, la d'administració municipal s'enceta el 1549 amb un *Llibre d'ordinacions del Consell* des d'aquell any (23), la correspondència del poble [lletres missives] el 1636 (26) i la rebuda [lletres rebudes] el 1644 (30), la de càrrecs municipals el 1688 amb *Nomenament de jurats, clavari, corredor, mostassàs...* (35), la de funcionaris, amb una lletra «de Joan Pallejà, mestre i organista de la present vila» (36), els llibres d'arrendaments el 1636 (37), la documentació de finances el 1720 (40), la comptabilitat el 1464 (43), els recursos i impostos el 1431 (57) i altra documentació econòmica el 1612 (65), la documentació de l'escorxador el 1715 (66), els registres i processos de la cort del batlle el 1581 (67), els del jutjat de pau el 1607 (68), els interrogatoris el 1717 (71), les mesures de foment el 1675 (72), la documentació d'aigües el 1624 (73), la de venda de tabac i aiguardent el 1744 i la de conflictes d'agricultura-ramaderia el 1707 (75), la de gremis el segle XVIII (76), com també la relativa a l'hospital (76), els llibres de causes pies el 1638 (77), la de la intervenció de l'Estat en arquitectura el 1789 (79), la relativa a defensa el 1744 (79), els llibres de guàrdies el 1786 (82), els d'allotjaments militars el 1724 (82), els de cossos de seguretat el 1771 (85), i les normes de seguretat el 1780 (86), les de bandolerisme el 1786 (88), els recomptes de població el 1785 (89), els llibres de naixements, etc., el 1768 (90), les llistes d'emigració el 1787 (91), la documentació d'eleccions municipals el 1771 (92), la relativa a entitats d'Església el 1601 (100), i als seus llibres de comptes el 1587 (101), les visites pastorals el 1578 (102), la de confraries el 1601 (103), i els primers documents sobre indústria i comerç el 1717 (103). Hi ha qualche document escadusser del segle XVIII per al millorament de camins (109), per a obres municipals el 1789 (110), per a sanitat el 1721 (111) i per a inspecció sanitària

el 1786. El primer pergami consta del 1318 (113). Hi ha llista d'autoritats municipals des del 1517 (119) i reproducció de segells des del 1644 (126). També hi ha un *Tractatus de Sanctissima Eucharistia* del segle XVII (102).- J. P. E. [8862]

SANT CUGAT DEL VALLÈS

Antoni BORRÀS I FELIU, *L'Arxiu del Palau Requesens i les Corts catalanes*, dins *Corts*, 104-109.

En el dit arxiu són conservades set convocatòries a corts, essent la més antiga la del 1495; també un memorial de l'orde de Sant Joan de Jerusalem presentat a alguna de les corts del segle XVI, del qual són ací transcrits fragments (105). Són transcrits en apèndix tres documents: el de nomenament de Galcerà de Requesens a Governador General de Catalunya, del 1455, la convocatòria a corts, del 1552, i el donatiu de la cort del 1599 a Felip III d'un milió cent mil lliures (106-109).- J. P. E. [8863]

SANTA COLOMA DE FARNERS

Josep M. T. GRAU, *La salvaguarda dels arxius privats*, dins «Revista de Girona», núm. 146 (maig-juny 1991), 18-19.

Informació de l'actuació empresa per l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, amb el resultat d'haver ingressat fins ara «entre donacions i dipòsits, prop d'una quinzena de lliuraments de documentació privada» (19), i d'haver encaminat certes unitats a d'altres institucions més adients.- J. P. E. [8864]

TARRAGONA

Jean CHÂTILLON, *Le De duodecim patriarchis ou Benjamin minor de Richard de Saint Victor. Description et essai de classification des manuscrits*, dins «Revue d'Histoire des Textes», XXI (1991), 159-236.

Figuren els volums de Tarragona, Biblioteca Pública ms. 115, del segle XV, i de Tortosa, Catedral, mss. 246 del segle XV, i 252 del pas del segle XII-XIII (226).- J. P. E. [8865]

Eliseu SOLER, *Els estudis locals al Tarragonès, una visió històrica*, dins «L'Avenc. Revista d'Història. Plecs d'Història Local», núm. 154/36 (desembre 1991), 36-38. [Eliseu SOLER], *Guia d'Història Local: el Tarragonès*, *ibid.*, 39-43.

Les primeres pàgines són destinades a informar de les institucions que en els dos darrers segles i en particular després del 1939, han estat centres d'investigació humanística i en particular històrica a Tarragona; sobresurten la Reial Societat Arqueològica Tarraconense i l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, i darrerament els estudis universitaris [ja elevats a Universitat de Tarragona]. Les altres proporcionen dades bàsiques sobre arxius, biblioteques, museus i centres d'Estudis del Tarragonès: Arxiu Capitular de la Santa Església Catedral Metropolitana i Primada de Tarragona, Arxiu Històric Arxidiocesà, Arxiu de la Diputació, Arxiu Històric, Arxiu Històric Municipal, Arxiu Històric del Port, Agrupació Cultural de Vila-seca, Centre d'Estudis d'Altafulla, Institut d'Estudis Tarraconenses, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Biblioteca Pública, Museu Nacional Arqueològic, Mu-

seu i Necròpolis Paleocristians, Museu d'Història, Casa-Museu Castellarnau i Museu Diocesà.- J. P. E. [8866-8867]

M. Jesús GUTIÉRREZ, *Las cerámicas aretinas expuestas en el Museo de la Catedral de Tarragona*, dins «Gerión. Anejos» 1 (1988 = Homenaje a García Bellido), 243-251. Anàlisi de tretze fragments, en onze dels quals hi ha segells, ací transcrits, sis dels quals tenen reproducció fotogràfica.- J. P. E. [8868]

TORROELLA DE MONTGRÍ

[Carme ADROHER I BONA], *Guia de l'Arxiu Històric de Torroella de Montgrí*, dins «Papers del Montgrí», 10 (1991), 5-68.

Després de les pàgines inicials destinades a explicar el treball dels darrers anys en ordenació de l'arxiu (7-10), trobem presentació de cada un dels seus fons i col·leccions, on ja consten les dates extremes dels fons respectius (14-18). Recauen en el nostre camp el fons de l'antic Comú de Torroella de Montgrí, amb documentació des del 1265 (14), i la documentació fragmentària, on trobem la secció de Cúria des del 1630 i la de Batllia des del 1672 (17-18). Cada un dels dits fons i les respectives sèries són presentats des de la pàgina 29, on, ultra la documentació pròpiament dita, trobem notícia del *Llibre de Privilegis*, del 1603 (29), de la sèrie de *Llibres de conclusions o d'actes*, des del 1648, *Correspondència*, des del 1647 (31), i l'esparxa des del 1624 (32), la sèrie de *Llibres d'ordres* des del 1731 (33), de *Llibres de censos* des del 1634 (34), els *Comptes del clavari* des del 1520 (36), els *Llibres del clavari* des del 1660 (37), dos exemplars del *Llibre diversor* des del 1648 (38), els *Llibres del cadastre* i semblants des del 1708 (39), els *Comptes de l'hospital* des del 1693 (45), bans i d'altres ordres superiors des del 1715 (64). A la pàgina 25 hi ha mostra de pàgines del *Llibre de clavaria*, del 1710.- J. P. E. [8869]

TORTOSA

Jesús MASSIP, *La documentació de Corts a l'Arxiu Històric de Tortosa*, dins *Corts*, 111-122.

D'acord amb el *Catàleg de l'Arxiu Territorial de Tortosa de 1574*, aquella institució tenia un calaix de corts, un d'especial per als greuges que hi presentava la ciutat de Tortosa, i dos exemplars manuscrits de les *Constitucions de Catalunya*, anterior i posterior, respectivament, a la compilació del 1413. Els regests del calaix ocupen les pàgines 113-118, i els de greuges les 118-121. Hi ha un apèndix en el qual són indicats els onze documents que figuraven en el dit catàleg (121-122), i que ara no es troben a l'arxiu. Hi ha dues reproduccions de portades (112 i 119). En la primera pàgina són resumits els tres documents que semblen més interessants, entre els quals una discussió amb Perpinyà sobre el lloc que pertocava d'ocupar en corts als representants de les dues ciutats.- J. P. E. [8870]

VAL D'ARAN

M. Àngels SANLLEHÍ, *Era Val d'Aran a través d'un recull documental*, dins «L'Avenç. Revista d'història. Plecs d'història local», núm. 150 (juliol-agost 1992), 44-47.

En aquestes pàgines hi ha informació de la col·lecció Calzado, constituïda per uns 530 volums, tres-cents vuitanta dels quals «corresponen a reproduccions de capítols de llibres, articles de revistes, monografies inèdites, articles de diccionaris i d'obres de referència, fullets, guies, etc.» (45), i per altres cent cinquanta de reproduccions de documents manuscrits, tant d'arxius de fora com dels de la Val (46). L'esmentada col·lecció és conservada en la biblioteca de Llès. Al final de l'article hi ha informació de publicacions recents dedicades a la Val (47, nota 32).— J. P. E.

[8871]

VALÈNCIA

Theodore KOEHLER, *Onze manuscrits du «Mariale» de Servas Sanctus de Faenza*, O. F. M. (+ c. 1300), dins «Archivum Franciscanum Historicum», 83 (1990), 96-117.

Un dels dits onze manuscrits és el de València, Catedral 209 (XIV), que el 1440 fou donat a la llibreria de la Seu per Francesc Rovira (103-104).— J. P. E.

[8872]

José SEGUÍ CANTOS, *El manuscrito de un teólogo a propósito de la polémica sobre la preeminencia entre juristas y teólogos en el Tribunal de la Inquisición durante la segunda mitad del siglo XVI. Manuscrito encontrado en la Universidad Literaria de Valencia*, dins «Anales Valencinos», XVII (1934), 313-344.

Presentació, que incideix en la importància de la teologia en la universitat i en particular en la de València durant el segle XVI (313-317), i transcripció (318-344) de la *Cuestión y discurso si conviene que los inquisidores sean Theólogos o juristas o quales son más convenientes*, text d'autor desconegut conservat en el volum factici 303, ff. 231-265 de la biblioteca indicada.— J. P. E.

[8873]

José MARTÍNEZ RUIZ, *Fuentes relativas a Indias existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*, València 1990.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[8874]

María CRUZ CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *Catálogo de obras del siglo XVIII existentes en la biblioteca de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Valencia*, dins «Saitabi», XLI (1991), 13-46.

Són catalogades en aquestes pàgines cent quaranta obres, que corresponen a molts més volums, car, per exemple, la *Historia crítica...* de Joan Francesc Masdeu, sota un únic número de catàleg compta divuit volums (32-33). Ultra l'acabat d'esmentar figuren en la llista els següents autors nostres: Mateu Aymeric. Lluís Bancel[ll] (16), Vicent Branchat, Antoni de Capmany i de Montpalau (17), Jaume Caresmar (18), Vicent Ferrer, *Suma moral para examen de curas...*, València 1770 (23), el volum XXVIII d'*España Sagrada* d'Enrique Flórez dedicat a Vic (25), Vicent Guerau d'Arellano i Puchades (27), Marià Madramany i Calatayud, Manuel de Santo Tomás de Aquino (31), Gregori Maians i Siscar, Pere Montengon i Paret (33), Joan Bta. Muñoz (34), Josep Vicent Ortí i Mayor (35), Martín Pérez de Ayala (36), Josep de Sagarra i de Baldrich (38), Agustí Sales i Alcalà, Jacint Segura, Tomàs Serrano (39), Bonaventura de Tristany-Bofill Benach (40) i Joan Ximénez (43). També hi ha algunes obres que no assenyalen l'autor: *Reglas y Constituciones de las monjas reformadas Descalzas Agustinas* ordenadas por Juan de Ribera, València 1775 (15);

Antiguos tratados de paces... de los reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles... copiados por Antonio de Capmany, Madrid 1786 (16); *Concordia entre el ordinario de Valencia y la Orden de Montesa...*, València c. 1702 (19); *Officia propria sanctorum... in Diocesi Valentina...* (34); *Ordenanzas generales para el gobierno... de la ciudad de San Pbelipe*, València 1750; *Ordinaciones, pragmática y edictos reales de Valle de Arán*, Barcelona 1752 (35). Hi ha edicions d'obres d'altres autors publicades a València: Marc Tul·li Ciceró, *De officiis*, 1774 (18); Francisco Echarri, *Directorio moral*, 1770 (20-21); Luis de Losada, *La juventud triunfante*, 1751 (30); *Crónica del señor rey don Juan Segundo*, 1779 (36); i a Barcelona: Juan Díaz Rengifo (= Lucas Carrillo), *Arte poética española*, 1759 (19); Juan Laguna, *Casos raros de vicios y virtudes...*, 1745 (29); Antonio Lobera, *El porqué de todas las ceremonias...*, 1791 (30); Luis de Granada, *Retórica eclesiástica*, 1772 (31); i Diego Ximénez Arias, *Lexicon ecclesiasticum latino-hispanicum*, 1739 (41). Hi ha taula d'autors i d'obres anònimes (42-44) i de llocs i d'imprentes (44-45).- J. P. E. [8875

Joan PI APARICI, *El fondo Cucaló de Montull en el archivo del barón de Llaurí*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 579-587.

Hi ha en aquestes pàgines indicació dels diversos llinatges nobiliaris de l'actual província de Castelló de la Plana, la raguèlia i els arxius dels quals són integrats en el del Baró de Llaurí (580-582), en el qual entorn del 1910 hi havia cinc documents del segle XIII (583, nota 7), el primer dels quals és la donació del llogarret de Càrrica, prop Sogorb, a Martí Gil el 1254, ací analitzat (583-586) i publicat en transcripció de l'autor (587).- J. P. E. [8876

Vic

Anscari M. MUNDÓ, *El Museu Episcopal de Vic i la seva projecció internacional*, dins «Ausa», XIV (1991), 213-218.

Recordades les diferents seccions del museu i llur contingut, l'autor s'atura a exposar les successives lectures de la paraula que localitza el lloc en el qual Oliba escriví a Arnau Mir de Tost la lletra autenticant les relíquies que li enviava per a la l'altar de Tost, i defensa la de 'Lodio', locatiu de la ciutat italiana de Lodi; la lletra era inclosa en la lipsanoteca, núm. 8641 de l'inventari (215-216); i indica que les tapes de relligadura núm. 5374 pertangueren inicialment a volums del príncep Enric, fill de Lluís VI de França, cistercenc i bisbe de Beauvais, la biblioteca del qual es dispersaria per Europa; també n'haurien format part els còdexs bíblics mss. 8 i 16 de l'Arxíu Episcopal de Vic.- J. P. E. [8877

Jordi ROVIRA I PORT, Àngels CASANOVAS I ROMEU, *1891-1991: Cent anys del Museu Episcopal de Vic*, dins «Revista de Catalunya», núm. 65 (octubre de 1991), 79-100.

Joan AINAUD DE LASARTE, *En el centenari del Museu Episcopal de Vic*, dins «Serra d'Or», núm. 384 (desembre de 1991), 57-61.

Recordat l'acte de constitució oficial del Museu el 7 de juliol del 1891, els autors resumeixen en les primeres pàgines el moment cultural de Catalunya en la darrera part del segle XIX (79-82), situació que a Vic era representada per Círcol Literari, la Societat Arqueològica, l'Esbart de Vic, etc., i fou aglutinada pel bisbe Josep Morgades i Gili [no pas Gil, 84], que féu formar Josep Gudiol i Cunill, el qual donà al Museu

l'empenta, que mantingué amb el seu successor, Eduard Junyent i Subirà (90-93), i que en féu un gran museu, tal com demostren les seves col·leccions (94-98).

El segon article segueix passos paral·lels, vinculant, però, al Romanticisme l'interès cultural que desembocaria en la creació del museu; recorda «la importantíssima col·lecció de manuscrits», alguns dels quals serien mostra de la feina feta en el «scriptorium» de Vic durant el segle XI (60).— J. P. E. [8878-8879]

VILANOVA I LA GELTRÚ

Montserrat COMAS I GÜELL, *La Biblioteca-Museu Balaguer i Joan Oliva i Milà, bibliotecari*, dins «Revista de Catalunya», núm. 53 (juny de 1991), 154-159.

Narració dels orígens de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, vinculats a la creació de la línia de ferrocarril Barcelona-Vilanova i la Geltrú, i de la constant atenció amb la qual Víctor Balaguer seguí aquells primers passos, tant de la construcció de l'edifici com de la disposició de la biblioteca per a l'ús del públic, i en particular del treball del primer bibliotecari Joan Oliva i Milà, que després crearia la impremta Oliva de Vilanova, en la preparació del catàleg; una de les decisions personals de Víctor Balaguer fou la d'aplegar tots els manuscrits en una especial secció, en la qual Oliva també col·locà els llibres impresos més antics, creant així la secció de reserva (158).— J. P. E. [8880]

ABREVIATURES USADES EN LA SECCIÓ DE «NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES»

- Antoni Agustín I• = *Jornades d'Història: Antoni Agustín (1517-1586) i el seu temps*, I, Tarragona, Departament d'Història Moderna de Tarragona, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias 1988, [X] i 318 pp.
- Antoni Agustín II• = *Jornades d'Història: Antoni Agustín (1517-1596) i el seu temps*, II, Tarragona, Hemeroteca de la Caixa de Tarragona, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias 1990, XVIII i 556 pp.
- Aragón Nuevo Mundo – La provincia Dominicana de Aragón y la Evangelización del Nuevo Mundo*, València, Instituto Histórico de la Provincia de Aragón 1991, 456 pp.
- XXVII Assemblée• = «XXVII Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos». Sant Joan de les Abadesses, 23 i 24 d'octubre de 1982, Sant Joan de les Abadesses, Centre d'Iniciatives Turístiques 1989, 234 pp.
- Catalunya i França = Catalunya i França Meridional a l'entorn de l'any Mil*. Barcelona, 2-5 juliol 1987, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1991, 404 pp.
- Corts = Les Corts a Catalunya*. Actes del Congrés d'Història Institucional. 28, 29 i 30 d'abril de 1988. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1991, 442 pp.
- Hom. Rubió / Martorell• = «Annals of the Archive of Ferran Valls i Taberner's Library» = Homenaje a Jordi Rubió i Balaguer y Francesc Martorell i Trabal en la oportunitat històrica del centenari de su nacimiento», Barcelona 1991, 408 pp.
- Hom. Roca-Pons• = «Homénatge a Josep Roca-Pons. Estudis de Llengua i Literatura. A cura de Jane White Albrecht, Janet Ann DeCesaris, Patricia V. Lunn i Josep Miquel Sobrer (Biblioteca Abat Oliba, 89), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 318 pp.
- Misc. Batllori• = «Miscel·lània entorn de l'obra del pare Miquel Batllori», Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1991, 11-30.

- Misc. Carbonell, 1• = «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», XXII (1991 = «Miscel·lània Jordi Carbonell, 1•), 378 pp.
 - Misc. Fuster III• = «Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura a cura d'Antoni FERRANDO i d'Albert G. HAUF» (Biblioteca Abat Oliva 94), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 456 pp.
 - Misc. Fuster IV• = «Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura a cura d'Antoni FERRANDO i d'Albert G. HAUF» (Biblioteca Abat Oliva 97), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 440 pp.
 - Recull Mallol• = «Recull Ignasi Mallol i Casanovas (1892-1940)». Estudi preliminar de M. Dolors Cabré i Montserrat. Edició a cura de M. Carme Mas i Morillas i Eliseu A. Soler i Álvarez, Tarragona, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental «Margalló del Balcó» 1991, 256 pp.
 - Revolució 1640* = Eva SERRA et alii, *La Revolució catalana de 1640*. Edició a cura de Maria VAQUÉ. Introducció d'Eva SERRA, Barcelona, Editorial Crítica 1991, XX i 324 pp.
 - Scritti Giunta• I-II-III = *Mediterraneo Medievale*. Scritti in onore di Francesco Giunta a cura del Centro di studi tardoantichi e medievali di Altomonte (Biblioteca di storia e cultura meridionale, 2), Soveria Mannelli, Rubettino Editore 1989, XXX i 1290 pp.
 - IV Simposio• = *Los humanistas españoles y el humanismo europeo*. «IV Simposio de Filología Clásica – Murcia 1987», Murcia, Universidad 1990.
- Les signatures que clouen cada una de les anteriors notícies bibliogràfiques a Josep Maria Font i Rius (J. M. F. R.), a Josep Perarnau i Espelt (J. P. E.), i a Jaume de Puig i Oliver (J. de P.).